Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

На правах рукопису

ФЕДОРІВ МИКОЛА ІВАНОВИЧ

УДК 81’44 : [811.122.2+811.161.2] (043.3)

ПОХІДНІ ІМЕННИКИ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ПРАГМАТИКА

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Науковий керівник
Іщенко Ніна Григорівна
доктор філологічних наук, професор

Київ – 2014

ЗМІСТ

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ У МОВОЗНАВСТВІ. 12

1.1 Афіксація як один із продуктивних способів словотворення 12

1.2 Еволюційний розвиток латинських суфіксів із лексико-категоріальним значенням особи. 19

1.3 Семантичні та словотвірні засоби вираження категорії особи. . . 32

1.4 Структурні характеристики латинських суфіксів у німецькій та українській мовах. 39

1.5 Семантика латинських суфіксів у німецькій та українській мовах. 45

1.6 Принципи структурно-семантичної класифікації твірних основ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи 55

1.6.1 Морфологічний принцип класифікації твірних основ 56

1.6.2 Деривaційний принцип класифікації твірних основ. 57

1.6.3 Лексико-семантичний принцип класифікації твірних основ 58

Висновки до розділу 1 60

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА АНАЛІЗУ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ. 63

2.1 Основні методи та прийоми дослідження латинських суфіксів з лексико-категоріальним значенням особи. 64

2.2 Основні методи та прийоми дослідження похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи 66

2.3 Комплексна методика зіставно-типологічного аналізу похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи 73
Висновки до розділу 2 76

РОЗДІЛ 3. СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ. 77
3.1 Поняття семантичної структури лексичного значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи. 77
3.2 Семантична класифікація похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах 96
3.2.1 Назви осіб за родом заняття 96
3.2.2 Назви осіб за якостями та властивостями. 99
3.2.3 Назви осіб за світоглядом. 102
3.2.4 Назви осіб за територіальною ознакою. 104
3.2.5 Назви осіб за стосунками у суспільстві. 105
3.2.6 Семантична спільність та відмінність похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах. 106
3.3 Словотвірна семантика похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах 109
3.4 Словотвірні типи похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах 120
3.4.1 Десубстантиви з латинськими суфіксами на позначення особи . 126
3.4.2 Девербативи з латинськими суфіксами на позначення особи . . . 132
3.4.3 Деад’єктиви з латинськими суфіксами на позначення особи 137
3.4.4 Словотвірна спільність та відмінність похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та

українській мовах 139
3.5 Взаємодія лексичного і словотвірного компонентів у семантичній структурі похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах 142
Висновки до розділу 3 146

РОЗДІЛ 4. ПРАГМАТИКА ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ 149
4.1 Прагматика похідного слова 149
4.2 Прагматичне значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах 162
4.3 Взаємодія прагматики і семантики у похідних іменниках з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах. 170
4.3.1 Концептуальне прагматичне значення 177
4.3.2 Оказіональне прагматичне значення 178
4.4 Прагматика і конотація похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах 180
Висновки до розділу 4 189
ВИСНОВКИ 193
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 197
СПИСОК ДОВІДНИКОВИХ ДЖЕРЕЛ. 221
ДОДАТКИ. 224

ВСТУП

Сучасна теорія міжмовних контактів ґрунтується як на здобутках структуралістської (І. Бодуен де Куртене, Дж. Грінберг, Е. Сепір, Ф. де Соссюр, Р. Якобсон), так і комунікативно-функціональної та когнітивно-дискурсивної парадигм (Ф. Бацевич, О. Кубрякова, М. Полюжин), де словотвір, об'єктом вивчення якого, з-поміж іншого, є похідні одиниці, виконує одну з головних функцій – розширення можливостей кожної мови у забезпеченні успішності спілкування як представників однієї лінгвокультури, так і носіїв різних мов.

При цьому одну з ключових проблем у словотворі становлять запозичення і не лише цілих слів, а й їх компонентів – суфіксів, префіксів тощо і, насамперед, з давньогрецької і латинської мов, які належать до інтернаціональних елементів і є зручними для використання в міжкультурній комунікації. Такі компоненти розглядаються крізь призму центральної одиниці словотвору − *похідного слова* – переважно у таких аспектах: *структурному* (В. Виноградов, К. Городенська, Є. Карпіловська, Н. Клименко, Г. Новак, В. Пушкар), *семантичному* (В. Гак, Н. Деркевич, Н. Іщенко, Н. Середа, Н. Ходаковська), *ономасіологічному* (В. Даниленко, О. Кубрякова, Л. Омельченко), *етимологічному* (С. Бевзенко, С. Самійленко, I. Barz, W. Fleischer, F. Kluge), *когнітивному* (Л. Дорошенко, М. Полюжин), *функціональному і прагматичному* (Ф. Бацевич, Е. Геращенко, В. Звєгінцев, Н. Іщенко, Т. Космеда, М. Полюжин).

Ґрунтовний аналіз цих праць свідчить про те, що суфіксальний тип словотворення був предметом і монолінгвістичних (Н. Іщенко, О. Кубрякова, Р. Мурясов, Н. Середа, М. Степанова, Л. Ягупова, I. Barz, W. Fleischer, W. Motsch, S. Olsen – у німецькій мові; Т. Гончарова, С. Єнікєєва, П. Каращук, М. Полюжин, H. Marchand – в англійській; О. Безпояско, К. Городенська, Є. Карпіловська, Н. Клименко, І. Ковалик – в українській; Л. Араєва, Г. Винокур, О. Земська, В. Лопатін, І. Улуханов – у російській;

Н. Арутюнова – в іспанській), і зіставно-типологічних (Ш. Басиров – в індоєвропейських мовах, І. Воротнікова – у німецькій та англійській, А. Пузік – у німецькій, англійській та українській, В. Урядова – у корейській, російській та англійській) досліджень. Проте не розв'язаними й дотепер залишаються питання зіставного аналізу похідних іменників, що містять у своїй семантичній структурі суфікси латинського походження із лексико-категоріальним значенням особи, у різних європейських мовах загалом та у німецькій і українській зокрема.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена загальною спрямованістю гуманітарної сфери наукового знання на вивчення когнітивних і комунікативних аспектів мовленнєвої діяльності з її підвищеним інтересом до процесів номінації, серед яких важливе місце посідають і похідні іменникові лексеми, що їх утворено за допомогою словотвірних афіксів, запозичених із класичних мов. Поєднання порівняльно-історичного і зіставно-типологічного підходів до аналізу похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах сприятиме з'ясуванню спільних закономірностей та відмінностей в афіксальних системах цих мов, розкриттю факторів впливу латини на мови європейського ареалу, а також встановленню ступеня продуктивності латинських суфіксів із лексико-категоріальним значенням особи у кожній із зіставлюваних мов.

Мета дослідження полягає у виявленні структурних, семантичних та прагматичних спільностей та відмінностей похідних іменників із латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах та їх функціонування у мові та мовленні.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких **завдань**:

− критично проаналізувати наукову літературу з досліджуваної проблеми для формулювання теоретичних засад дисертації;

− розробити методологічну базу аналізу похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах;

− простежити еволюційний розвиток суфіксів латинського походження у німецькій та українській мовах;

− скласифікувати досліджувані одиниці у лексико-семантичні групи у кожній із мов та виявити їх спільні та відмінні типи;

− схарактеризувати словотвірну семантику похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах;

− розкрити прагматичне значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах.

Об'єкт дослідження становлять похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах.

Предметом вивчення є структура, семантика та прагматика похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах.

Фактичним матеріалом дисертації є: *морфемні джерела* (Полюга Л.М. Словник українських морфем; Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / А.Н. Зуев, И.Д. Молчанова, Р.З. Мурясов, А.И. Руфьева, М.Д. Степанова; Словник афіксальних морфем української мови / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, В.С. Карпіловський, Т.І. Недозим; Яценко І.Т. Морфемний аналіз : Словник-довідник : у 2 т. / [за ред. Н.Ф. Клименко]); *лексикографічні джерела* (Большой немецко-русский словарь : в 2 т. / авт.-сост. Е.И. Лепинг и др.; общ. рук. О.И. Москальская; Большой немецко-русский и русско-немецкий электронный словарь. Lingvo 12; Словник української мови : в 11 т. / [ред. колег. І.К. Білодід (голова) та ін.]; Wahrig G. Deutsches Wörterbuch); етимологічні джерела (Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь; Етимологічний словник української мови : у 7 т. / О.С. Мельничук (гол. ред.); Історичний словник українського язика : у 2 т. /

Є. Тимченко (ред.); Словник староукраїнської мови XIV−XV ст. : у 2 т. / [укл. Д.Г. Гринчишин, У.Я. Єдлінська, В.Л. Карпова, І.М. Керницький, Л.М. Полюга, Р.Й. Керста, М.Л. Худаш]; Duden. Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache. − [4. Auflage]. − Bibliographisches Institut, Mannheim; Kluge F.F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache).

Методи дослідження. Серед методів і прийомів дослідження – загальнонаукові методи (*описовий* – для інвентаризації, класифікації, інтерпретації структурних, семантичних і прагматичних властивостей досліджуваних мовних одиниць; *дедуктивно-індуктивний* – для аналізу та синтезу наукових теорій і концепцій) і спеціальні лінгвістичні (*порівняльно-історичний* − для здійснення реконструкції латинських суфіксів у складі похідних іменників німецької та української мов на різних етапах їх розвитку із прийомами внутрішньої та зовнішньої реконструкції та відносної хронології; *структурний* із його складовими: *дистрибутивний аналіз* − для виявлення змін у структурі латинських суфіксів на основі поєднання з іншими морфемами, які їх оточують; *трансформаційний аналіз*, що полягає у перебудові однієї конструкції в іншу, при якій отримано форму, що відрізняється від вихідної за структурою, однак зберігає інваріант смислу; *компонентний аналіз* − для визначення мінімально значущих одиниць у семантичній структурі похідного слова та виділення їх спільних та відмінних компонентів; *зіставно-типологічний метод* – спрямований на виявлення спільних та відмінних ознак похідних іменників з латинськими суфіксами у німецькій та українській мовах; *словотвірний аналіз* – для встановлення відношень словотвірної похідності та словотвірної семантики у структурі досліджених похідних іменників у німецькій та українській мовах; *прагматичний аналіз* – для вивчення їх прагматичного значення похідних одиниць, а також прагматичного використання словотвірних формантів латинського походження у комунікації).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації *уперше* *скласифіковано* словотворчі форманти латинського

походження у німецькій та українській мовах на основі їх етимологічних та структурно-семантичних рис; *виявлено* різний ступінь продуктивності латинських суфіксів у зіставлюваних мовах (1185 лексем у німецькій мові та 551 лексема – в українській); *установлено* 4 ЛСГ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи, які є спільними у німецькій та українській мовах, за винятком окремих підгруп: "Назви осіб за родом заняття", "Назви осіб за територіальною ознакою", "Назви осіб за якостями та властивостями" (відсутність в українській мові підгруп "Назви осіб за розумовими особливостями", "Назви осіб за стилем життя"), "Назви осіб за світоглядом" (відсутність в українській мові підгрупи "Назви осіб за особистими переконаннями") та 1 ЛСГ "Назви осіб за стосунками у суспільстві" – у німецькій мові; *схарактеризовано* деривaційну структуру похідних на основі частиномовної приналежності їх мотивуючих слів: десубстантивів, девербативів та деад'єктивів; *доведено*, що найвищий ступінь продуктивності у німецькій мові мають девербативи, в українській – десубстантиви; деад'єктивні похідні є непродуктивними в обох мовах; розкрито характер продуктивності концептуального та оказіонального компонентів прагматичного значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи, перший з яких має вищий ступінь продуктивності в обох мовах; *набула подальшого розвитку* теорія взаємодії словотвірної і прагматичної семантики похідних одиниць із латинськими суфіксами у процесі породження нових значень на рівні мови і мовлення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх застосування у викладанні навчальних дисциплін: "Лексикологія" ("Слово в лексико-семантичній системі", "Словотвір", "Словотвірна валентність"), "Порівняльна типологія німецької та української мов", "Теорія і практика перекладу", "Латинська мова". Опрацьований фактичний матеріал може стати у пригоді при розробці теоретичних курсів з теорії лінгвістичної прагматики (навчання іншомовної прагматичної компетенції), історії німецької та української мов, а також на заняттях з практики німецької мови.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (270 найменувань, із яких 29 – іноземними мовами), списку лексикографічних і довідкових джерел (22 позиції, з яких 5 – іноземними мовами) і 4 додатків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну одержаних результатів, методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, практичне значення одержаних результатів, а також указано форми їхньої апробації і структуру роботи.

У **першому** розділі "**Теоретичні засади вивчення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи в сучасному мовознавстві**" критично проаналізовано позиції вчених щодо вивчення явища афіксації у системі словотвору різних мов. Визначено еволюційний розвиток латинських суфіксів у німецькій та українській мовах, представлено їх структурні та семантичні характеристики, з'ясовано специфіку твірних основ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах.

У **другому** розділі "**Методологічна база аналізу похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах**" сформульовано методологічні принципи дослідження похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи; розроблено комплексну методику аналізу досліджених похідних на основі їх структурно-семантичних, словотвірних та прагматичних ознак.

У **третьому** розділі "**Семантична структура похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах**" представлено еволюційний розвиток латинських суфіксів із лексико-категоріальним значенням особи у німецькій та українській мовах, виявлено закономірності і відмінності у структурно-семантичній організації похідних іменників з латинськими суфіксами, визначено напрямки реалізації їх словотворчих потенцій, проаналізовано семантику виділених похідних на

основі зіставлення та розроблено їх семантичну та словотвірну класифікації.

У **четвертому** розділі “**Прагматика похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах**” проаналізовано прагматичний аспект досліджуваних лексем, розглянуто прагматичний компонент лексичного значення та прагматичну варіативність похідних.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ У МОВОЗНАВСТВІ

1.1 Афіксація як один з найпродуктивніших способів словотворення

Досягнення у галузі словотвору протягом останніх кількох десятиліть збагатили сучасну лінгвістичну науку новою, більш вдосконаленою та розвиненою теоретичною базою. Це пояснюється тим, що поряд із розвитком суспільства, яке стало більш розвиненим у галузі науки і техніки, а також у соціальній сфері, розвивається і потреба в утворенні нових слів. Утворення нових слів відбувається двома шляхами, а саме запозиченням, або утворенням слів за рахунок внутрішніх ресурсів мовної системи (словотвірна деривація) [172, с. 89]. Словотвірна деривація охоплює і реалізує утворення нових слів в результаті словотвірних процесів, словотвірних актів, які набувають семантичного навантаження, що пов’язане зі структурою цих одиниць.

У сучасному мовознавстві виникають дискусії про місце словотворення в системі мови і, відповідно, про місце словотвору в системі лінгвістичних дисциплін. По-перше, словотвір − це частина граматики (морфології) [13; 46; 206]. По-друге, словотвір вважається розділом лексикології, оскільки результатом словотворення в першу чергу є лексема, а словотворчі морфеми (корені, префікси та суфікси) входять до складу основи слова, яка оформляє його лексичне значення [16; 74; 84; 115; 162]. По-третє, словотворення є основним джерелом поповнення словникового складу мови.

На сучасному етапі, словотвір вважається самостійною науковою дисципліною, займає особливе місце в будові мови, і не лише входить в загальну систему ієрархічних відношень, а й пов’язаний з рештою ієрархічно

організованих між собою мовних рівнів, що зумовлено специфікою його центральної одиниці − *похідного слова* [7, с. 14]. Прихильники цієї теорії розглядали словотвір у різних аспектах, зокрема у структурному аспекті [45; 222; 151; 134], у контексті семантики [27; 51; 65; 120; 132; 159; 207], в ономасіологічному трактуванні словотворчих процесів [64; 107; 146], в рамках етимології [22; 157; 270; 232], крізь призму когнітивної науки [67; 147], а також з точки зору функціональних і прагматичних властивостей похідних [21; 18; 55; 69; 71].

Словотворення вважається мовним процесом, за допомогою якого утворюються нові слова за певними словотвірними способами. У сучасному мовознавстві немає одностайної думки щодо визначення способів словотвору. Під способами словотвору слід розуміти:

− структурно різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у даній мові словотворчих ресурсів. Способи словотворення − це комплексна система використання різних структурних словотворчих засобів утворення дериватем на всіх етапах розвитку мови [95, с. 23]. Найоб'ємнішим з них є словотвірна деривація, де експліцитна деривація займає особливе місце [243, с. 202];

− способи зміни твірного слова чи словосполучення, внаслідок якого виникають нові лексичні одиниці;

− дії, які здійснює мова, утворюючи нове слово;

− типи або моделі словотворення, за допомогою яких утворені ті чи інші слова [171];

− узагальнено-диференційовані визначення того, як утворені й утворюються нові слова [186];

− групи похідних слів, об'єднаних спільним компонентом [61, с. 112].

Словотвірна структура похідного слова складається з структурних елементів слова: кореня або твірної основи та словотвірного афікса. Предметом даного дослідження є один з найпоширеніших і найпродуктивніших, як в німецькій, так і в українській мовах, спосіб

словотворення − афіксація [93, с. 28]. *Афіксація* − це спосіб словотворення, при якому похідні слова утворюються шляхом додавання до твірної основи словотвірного форманта.

Афіксація німецької мови була предметом вивчення, як зарубіжних [231-232; 237; 227; 240; 233; 225 та ін.] так і вітчизняних германістів [106-109; 170-172; 8; 79-81; 75-76; 219-220; 243 та ін.]. Афіксальна система української мови досліджувалась різними вченими [95-96; 89-94; 84; 61-62; 265; 257; 161 та ін.], які визначають афікс як морфему, що є носієм додаткового словотвірного або граматичного значення і належить до факультативних у слові [93, с. 16].

Афікси − це морфеми неповного виміру, які мають семантичну структуру, але не виконують функції повнозначної мовної одиниці, тому що не мають номінативного значення і не є вільними морфемами [245, с. 157; 114; 379]. Німецькі лінгвісти називають афіксацію експліцитною деривацією [225], тому що у німецькій мові на противагу їй існує ще імпліцитна деривація, творення нових слів за допомогою умлаута (Umlaut), аблаута (Ablaut) чи переломлення (Bruch) [172, с. 90]. Морфема — значуща частина слова. Це відрізок, частина матеріальної оболонки слова, що складається з одного звуку або поєднання звуків і співвідноситься з внутрішньої, смисловою структурою його значення [185, с. 3; 46, с. 419]. На відміну від кореневих морфем, словотвірні афікси характеризуються:

− можливістю утворювати серії слів за семантично визначеною моделлю (їх специфіка полягає у тому, що вони обов’язково повторюються в ряді слів);

− вираженням словотвірного значення;

− зв’язаністю [172, с. 68-70].

Афікси − це морфеми, які є носіями словотвірних (деривативних) та граматичних значень, що включаються у слово з метою зміни його значення, функції, ролі, при чому без порушення його єдності [93, с. 37; 61, с. 88; 107]. У афіксів відсутнє їхнє власне значення, але вони здатні утворювати нові слова

з новими значеннями, закріпленими за новими поняттями. Крім цього, у процесі взаємодії з твірною основою суфікси можуть утворювати в похідних словах модифікаційне значення. Словотворчі афікси, що входять до складу нового слова, формують у похідному певну семантику: по-перше, відповідну значенню твірної основи; по-друге, за рахунок словотвірної моделі − модифіковану. Не маючи власного лексичного значення, словотворчі афікси виконують семантичну функцію, вони надають новій лексичній одиниці семантичні ознаки абстрактності, конкретності, зменшувальності, предметності та кваліфікуються як суфікси абстрактні, зменшувальні, речовинні, пестливі і т. д.

Категорія особи у похідних іменниках виражається саме суфіксами, оскільки вони безпосередньо зв'язані з категоризацією слів всередині окремих частин мови. У них наявні різні смислові структури в залежності від того, утворенню слова якої частини мови вони слугують [92]. Тому слід детальніше зупинитися на розгляді останніх. Суфіксом прийнято називати такий елемент після кореневої частини слова, який служить для творення нового слова або форми того ж слова [2; 21; 23; 25]. Словотворчі суфікси завжди є матеріально вираженими морфемами, що представляють собою звук або комплекс звуків. Що ж стосується формотворчих суфіксів, то серед них є два таких, які є нульовими, і виділяються в слові лише в порівнянні корелятивних форм, що мають матеріально виражені суфікси [212, с. 86].

Тому, суфіксальними вважаються морфеми, які:

− знаходяться між коренем і кінцем слова або флексією; відповідно до цього погляду ті морфеми, що знаходяться після флексії, не мають статусу суфікса називаються постфіксами; суфікс може стояти після кореня або після іншого суфікса;

− являються в позиції після кореня, після іншого суфікса і після флексії; відповідно до цього погляду всі покореневі морфеми мають статус постфіксів, які поділяються на флексії і суфікси; суфіксами називаються і передфлексійні і пофлексійні морфи

– розташовані після кореня: власне суфікс, тематичний голосний, флексія і пофлексійні морфеми [61, с. 25].

Афікси виконують у мові різні функції, які розглядаються з різних позицій, і яким надається певна значущість. Основна функція афіксів — словотвірна, що полягає у створенні смислового навантаження, яке, в основному, здатне диференціювати складну семантику твірних та похідних слів [152, с. 15]. Однак, суфікс виконує ряд власних, не менш важливих функцій:

– переводить твірну основу в іншу частину мови;

– переводить твірну основу в інший лексико-граматичний розряд;

– визначає парадигму похідного слова;

– надає похідному лексико-категоріальне значення;

– може виконувати стилістичну функцію.

Суфікси, на відміну від префіксів, полі функціональні, тобто один і той самий суфікс може виконувати кілька функцій одночасно [13, с. 48]. З точки зору функцій, які виконуються суфіксами, можна класифікувати останні за наступними ознаками:

– суфікси, що створюють похідні одиниці з іншою порівняно з твірним частиномовною приналежністю, залишаючи незмінним його лексичне значення, вважаються *транспозиційними*;

– суфікси, що переводять слово до іншої частини мови, пов’язуючи з наданням йому нового категоріального словотвірного значення називаються *мутаційними*;.

– суфікси, які не змінюють поняття, виражене твірною одиницею, а лише додають до нього нові, уточнювальні компоненти, модифікують поняття, називаються *модифікаційними* [93].

Поряд з цим, суфікси можуть виражати різні оціночні значення, а також свідчити про приналежність слова до того чи іншого мовного стилю. Всі перераховані функції можуть або поєднуватися в одній суфіксі, або діяти самостійно. Тому одні суфікси мають більш складну, а інші більш просту

функціональну структуру [13, с. 62].

Визначаючи власне значення суфікса, слід мати на увазі наступні принципові можливості останнього:

− суфікс — двостороння одиниця мови, яка характеризується наявністю як форми, так і змісту;

− властивість суфікса може виявлятися в мові лише у сполученні з іншими одиницями мови, тому лексико-граматичні та лексичні особливості твірних основ впливають на семантичну характеристику суфіксів. Суфікси є абсолютно зв'язаними частинами слова, у зв'язку з чим значення не можуть бути визначені без врахування їх семантичного оточення. Йдеться про семантичну валентність суфікса і твірної основи.

Семантична характеристика суфікса залежить від сфери його функціонування всередині одної частини мови, коли за його допомогою утворюються нові похідні тієї ж частини мови, що й твірна одиниця, і між різними частинами мови, коли твірні одиниці переводяться в іншу частину мови [74]. Суфікси беруть на себе узагальнене лексичне значення тих категорій слів, до складу яких вони найчастіше входять [13, с. 56; 224].

Значення відношень, що виражається суфіксом, на відміну від його лексичного змісту, єдине для всіх слів, створених за його участю. Воно становить основу деривації, визначає місце суфікса в системі словотворення. Граматична функція важлива ще й тим, що саме вона обумовлює ті лексичні значення, які можуть мати похідні слова [13, с. 59].

Суфікси, як і афікси взагалі, характеризуються одночасно значимістю і продуктивністю. Активність вводить їх в коло словотворчості, а семантичний зміст визначає їх участь у мотивуванні значення слова, формує його внутрішній образ [13, с. 18].

Афікс можна вважати активним в таких випадках:

− якщо його комбінація з основою виникла в недавній час;

− якщо морфема вносить в загальну семантику слів одне і те ж значення і володіє регулярної смисловим навантаженням;

– якщо морфема легко виділяється в потоці мовлення та має чіткі межі [13, с. 23].

Активність афіксів не визначається структурою найбільш уживаних слів, тому що звичайно вони утворюють вже відстояний фонд, сформований у попередні періоди розвитку мови. Навпаки, новоутворені похідні слова не відразу отримують широке поширення [13, с. 24]. Продуктивність суфіксів залежить від різного роду умов, головною з яких є їх корисність [13, с. 25; 212, с. 63]. Словотворчі і формотворчих елементи з точки зору сучасних мовних відносин діляться на три види:

– непродуктивні морфеми — морфеми, за допомогою яких в даний час не утворюються нові слова і форми.

– продуктивні морфеми — морфеми, що активно створюють нові слова і форми, морфеми, які спостерігаються у багатьох словах нового походження, з різнобічними і багатими зв'язками.

– малопродуктивні морфеми — морфеми, за допомогою яких нові слова і форми утворюються дуже слабо [212, с. 63].

Всі продуктивні та малопродуктивні афікси є в той самий час і регулярними, тобто складовими певної словотвірної або формотвірної моделі. Що ж до непродуктивних афіксів, то було б неправильним вважати їх в той же час і нерегулярними. Серед них існують афікси, які належать до категорії регулярних [212, с. 65].

Одним із шляхів розширення і поповнення афіксальної системи мови являються іншомовні афікси. Особливе місце серед них займають афікси, які були запозичені з класичних мов (грецької чи латини), що сполучаються як між собою, так і з питомими елементами мов-реципієнтів, особливо при використанні інтернаціональної лексики в різних галузях науки і техніки [39, с. 5]. Класичні мови, зокрема латина, залишили великий слід в усій системі німецької та української мов, зокрема і у системі афіксів. Процес запозичення суфіксів (як і службових морфем в цілому) не слід розуміти як процес переймання самих суфіксів. Запозичуються слова, що містять ці суфікси.

Виділення суфіксів відбувається вже потім, коли поруч із запозиченими словами з'являються родинні, містять ту ж непохідну основу [212, с. 88].

Аналізуючи мовний матеріал, слід зазначити, що в обох досліджуваних мовах наявна певна кількість афіксів (префіксів та суфіксів), запозичених з латини, які в певній мірі адаптувалися до системи кожної з мов і на сучасному етапі мають великий показник продуктивності.

Слід, однак, мати на увазі, що іншомовні суфікси займають в словотвірній системі досліджуваних мов незначне місце. Це визначається не тільки їх порівняно невеликою кількістю, але й специфічними словотвірними зв'язками та твірними можливостями. До суфіксів латинського походження із лексико-категоріальним значенням особи у сучасній німецькій мові відносяться такі: *-al/ -ial/ -ual, -an, -and/ -end, -ant/ -ent, -ar/ -är/ -iar, -at/ -et, -er, -ian/ -jan, -ianer, -ier, -iker, -ikus, -isse, -ist, -it, -or/ -tor/ -ator, -ot, -us/ -ius*. До відповідних морфем в сучасній українській мові належать такі: *-ал, -ант/ -янт/ -ент, -аріус, -ат/ -ет, -ис, -ист/ -іст, -ит/ -іт, -от, -ор/ -ер/ -тор/ -атор*.

Суфікси латинського походження потрапляли у німецьку та українську мови протягом певних періодів та різними шляхами. Суфікс, запозичений в ту чи іншу мову, зберігав семантику, яку він мав у латинській мові, або частково чи повністю змінював її. Тому далі зупинимося на дослідженні генетико-формальної основи суфіксів із лексико-категоріальним значенням особи у сучасних німецькій та українській мовах.

1.2 Еволюційний розвиток латинських суфіксів із лексико-категоріальним значенням особи

Суфікси латинського походження займають особливе місце у системі словотвору німецької та української мов. Дане явище має історичний характер, так як вживання в мові іншомовних морфем відбувається лише тоді, коли інша мова стає настільки знайомою носіям першої, що вони

впевнено можуть замінити рідний афікс на запозичений [29, с. 497]. Відомим є той факт, що латинська мова у середні віки займала провідне місце серед інших мов, тому що, порівняно з іншими мовами, латина одна з найперших мов світу мала свою писемність. Це пояснюється використанням латини в мові церкви, богослужбових книг, а також в мові юриспруденції. Саме тому латинська мова набула великого значення і залишила свій відбиток в багатьох мовах світу.

В епоху Середньовіччя розвивається німецька народність і власне німецька мова. Поряд із розвитком лексичної системи мови, розвивається і афіксальна. Справедливо вважати, що на всіх етапах розвитку мови, які виділяються лінгвістами, афіксальна система була також певною мірою видозміненою. Про це свідчить поява одних морфем, зникнення або десемантизація інших.

Згідно з традиційною періодизацією німецької мови [233], процес розвитку німецької мови поділяється на кілька етапів. На кожному з цих етапів лексична система мови мала власні закономірності, які стосувалися і афіксальної системи. Слід зазначити, що система суфіксів у даний період була більш розвиненою, ніж система префіксів. Префікси в свою чергу лише починали розвиватися з прийменників та прислівників, що було спричинено перетворенням їх функцій в певному синтаксичному оточенні [109, с. 56].

Латинські суфікси потрапляли у мову у різні часи та різними шляхами. Головним чином, суфікс запозичувався у мову у складі лексеми, і пізніше він починав поєднуватися із коренями мови-реципієнта, набуваючи продуктивності. У період Гуманізму латина набуває особливого значення, що зумовлено використанням її у таких галузях як освіта, а також церква, яка власне використовувала латину у богослужіннях. Крім того всі книги та вся друкована продукція була латиномовною. Як свідчать дослідження у галузі історії мови, подекуди існувала навіть змішана німецько-латинська мова [244].

У контексті нашого дослідження важливими є погляди науковців на

суфікси латинського походження, які розглядаються у кількох напрямах [270; 260].

В основі першого напряму лежать етимологічні характеристики латинських суфіксів. У етимологічних словниках зазначено [266], що іншомовні суфікси у німецькій мові мають переважно конкретне походження. Вони походять, як з класичних мов, так і з мов європейського ареалу. Проте існує ряд афіксів, походження яких не до кінця визначено, оскільки, існуючи синхронно у кількох мовах, вони були запозичені у складі різних лексем з різних мов (напр. латини, грецької і французької) [270]. Так, суфікси іменників *-ik* та *-ikus* походять як від латинських *-ica*, *-icus*, так і від грецьких *-ike, -ikus* відповідно [270]. Вони вважаються греко-латинськими, тому що синхронно існували у грецькій та латинській мовах. Таким чином, у сучасній німецькій мові існує ряд запозичених суфіксів, які за своєю етимологією можуть бути віднесені не лише до латини, а й до інших мов одночасно [260, с. 13].

В основу другого напряму покладено розгляд шляхів запозичення латинських суфіксів у досліджувані мови. Суфікси латинського походження потрапляли в німецьку мову безпосередньо з латини, або за опосередкуванням інших мов, а саме грецької, французької і решти романських мов, у системі яких вони існували набагато раніше [270; 266]. Перебуваючи у складі тієї чи іншої мови, латинський суфікс видозмінювався, пристосовуючись до її законів та принципів. Так, суфікс *-ier*, який походить від латинського суфікса *-arius*, був запозичений у німецьку мову за посередництвом французької, наприклад *banquier − Bankier, chevalier − Chevalier, conferencier − Confereinzier*.

Етимологічні дослідження спираються на те, що суфікси латинського походження запозичувалися в різні часи і на різних етапах розвитку мови. У процесі розвитку вони адаптуються і підкоряються усім законам розвитку мови-реципієнта, зокрема фонетичним, граматичним, синтаксичним [29, с. 497; 109; 266]. Найдавнішим афіксом, запозиченим з латини в німецьку мову,

являється суфікс ***-ari*** (лат. *-arius*), який був запозичений разом із словами, до складу яких він входив (напр. *molinarius* − *мельник*), і набув поширення спочатку як суфікс іменників на позначення діяча (*gartinari* − садівник, *fiskari* − рибак, *scribari* − писар), а пізніше на позначення особи взагалі (*luginari* − брехун, *meldari* − донощик) [29, с. 498]. Поряд із еволюцією німецької мови взагалі, підлягав розвитку і даний суфікс, і в Новонімецький період суфікс ***-ari*** набув значення знарядь праці та інших предметів. Варто зазначити, що внаслідок перерозподілу морфем, у новонімецький період цей суфікс має форми ***-er***, та ***-ler*** [122, с. 358; 205, с. 108; 42, с. 256; 114, с. 378].

Основна маса латинських суфіксів була запозичена у Ранньоверхньонімецький та Нововерхньонімецький періоди, тобто у XIII-XVII ст. Проте існує низка суфіксів, що були запозичені ще у VIII ст., які у процесі розвитку німецької мови також зазнавали змін (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Діахронний розвиток суфіксів латинського походження

№	Форма / Століття	Лат.	Двн.	Свн.
1.	***-ar (VIII)***	*-arius*	*-ari*	*-are, -ere*
2.	***-er (VIII)***	*-arius*	*-ari*	*-ere*
3.	***-on (VIII)***	*-onus*	*-on*	*-en*
4.	***-al (XI)***	*-alis, -alium*	*-alhus*	*-al*
5.	***-an (XIII)***	*-anus*	—	*-an, -ane*
6.	***-ant (XIII)***	*-ans, -antis*	—	*-ant*

Будь-який суфікс, незалежно від того, коли і яким шляхом він був запозичений, мав в латинській мові ту чи іншу семантичну значущість, яка може співпадати або не співпадати із німецької мовою. Тому, в основі третього напряму лежить семантична значущість суфіксів у системі словотвору латинської мови.

Далі охарактеризуємо латинські суфікси німецької мови із лексико-категоріальним значенням особи у запропонованих вище напрямах.

Суфікс ***-al*** походить від латинського *-alis,* який слугував переважно для творення прикметників зі значенням подібності або приналежності (*caudicalis* − те, що стосується стовбура дерева [250, с. 157]). Цей суфікс був безпосередньо запозичений у німецьку мову приблизно у XI ст. Як суфікс іменників, він почав вживатись у запозичених субстантивованих прикметниках: *General* від лат. *generalis* − загальний [250, с. 157], *Kardinal* − від лат. *cardinalis* − головний, кардинальний; кардинал [270; 250, с.452].

Суфікс ***-an*** потрапив у німецьку мову в латинських запозиченнях у XIII ст. Він походить від латинського суфікса *-anus*, за допомогою якого утворювалися іменники на позначення осіб та прикметники із значенням приналежності [232, с. 181]: *suburbanus* − 1) приміський житель; 2) приміський [250, с 971], *vicanus* − 1) селянин, 2) сільський [250, с. 435].

Суфікс ***-and/ -end*** був безпосередньо запозичений у німецьку мову приблизно у XV ст. Він походить від лат. *-(a)nd(us),* за допомогою якого утворювався герундив від дієслів на *-are* [270]: *fandus* − той, що говорить [250, с. 435]; *pandus* − кривий, згорблений [250, с. 722].

Латинський суфікс ***-ant/ -ent*** походить від *-ans, -antis/ -ens, -entis*, які слугували для творення субстантивованих дієслів, що виконували функцію діяча (Nomen agentis) [270]: *arrogans* − самовпевнений [250, с. 97], *absens* − відсутній [250, с. 16]. Він був запозичений у XIII ст.

Суфікси ***-ar***, ***-er*** та ***-ier*** походять від латинського суфікса *-arius,* який слугував для утворення похідних іменників на позначення діяча [270]: *abecedarius* − учень початкової школи [250, с. 12]**,** *laturarius* − носильник [250, с. 581]. Перші утворення із суфіксами ***-ar*** та ***-er*** зустрічаються починаючи з VIII ст.

Суфікс ***-ier*** має латинське походження, але запозичений був з французької мови приблизно у XVI ст., де і набув сьогоднішньої форми [270]: *banquier* − Bankier [258, с. 33.].

Латино-французький суфікс ***-at*** утворився з *-atus*, який брав участь в утворенні віддієслівних похідних іменників чоловічого роду [270]: *animatus* −

дихання, життя [250, с. 74], *operatus* − гірник [250, с. 705].

Суфікс ***-ian/ -jan*** походить від латинського власного імені *Johannes* − *Jahn* [260, с. 226], яке пізніше виконувало роль закінчення *-ian(us).* В похідних іменниках німецької мови цей суфікс зустрічається з XV ст.

Суфікс ***-ianer*** походить від латинського *-(i)anus*, який слугував для утворення прикметників із значенням приналежності [270]: *humanus* − людський [250, с. 481], *italicianus* − італійський [250, с. 560]. В похідних іменниках німецької мови цей суфікс зустрічається з XVI ст.

Суфікс ***-iker*** вважається сполученнями греко-латинського суфікса ***-ik*** із латинським суфіксом ***-er*** [260, с. 238]. Похідні із цими суфіксами були запозичені за опосередкуванням романських мов, внаслідок чого і відбулось злиття цих морфем [270].

Греко-латинський суфікс ***-ikus*** походить від *-icus*, який слугував для утворення прикметників та іменників на позначення осіб: *amicus* − друг [250, с. 66], *immodicus* − людина із завищеною самооцінкою [250, с. 43], *anatomicus* − анатомічний [250, с. 71]. У німецьку мову він був запозичений у XV ст.

Для утворення форми жіночого роду в латинській мові вживався суфікс *-issa*, який був також запозичений у німецьку мову, де набув форми ***-isse*** [270]: *diaconissa* − церковна служителька [250, с. 321], *Phoenissa* − фінікіянка [250, с. 767].

Суфікс ***-ist*** потрапив в німецьку мову разом із грецькими, латинськими та французькими запозиченнями приблизно у XIV ст. Він походить від грецького *-istes* та латинського *-ista*, за допомогою якого утворювалися іменники на позначення осіб [270]: *baptista* − хреститель [250, с. 126], *citharista* − кіфарист [250, с. 190].

Греко-латинський суфікс ***-it*** походить від грецького *-itos, -ites* та латинського *-itus*, який слугував переважно для утворення іменників та дієприкметників [232, с. 191]: *attritus* − 1) тертя, 2) потертий, стертий [250, с. 11]; *monitus* − згадка, застереження [250, с. 646]. Похідні з цим суфіксом у німецькій мові з’явилися прибл. у XV ст.

Суфікс ***-or*** походить від латинського *-tor/ -ator*, який слугував для утворення похідних іменників на позначення діяча [270]: *ablator* − викрадач [250, с. 14], *oblator* − жертвователь [250, с. 686].

Суфікс ***-ot*** потрапив в німецьку мову разом із грецькими, латинськими та французькими запозиченнями приблизно у XVI ст. Він походить від латинського *-ota*, який слугував для утворення іменників: *crocota* − крокота (святковий одяг) [250, с. 273], *archeota* − архіваріус [250, с. 90].

Суфікс ***-us/ -ius*** походить від латинського *-us*, за допомогою якого утворювалися іменники на позначення термінів, а також власні імена: *accusativus* − знахідний відмінок [250, с. 22], *Aurelius* − Аврелій.

Українська мова у процесі свого розвитку також піддавалася впливу мов, з якими контактувала тим чи іншим чином. Цей вплив не залишив осторонь і афіксальну систему. В працях лінгвістів, які досліджували афіксальну систему української мови, зазначається, що в українській мові існує значна кількість афіксів іншомовного походження, зокрема латинського [22; 77; 157]. Афікси іншомовного походження ввійшли в українську мову із запозиченими словами, а творення нових слів за допомогою даних елементів відбувалося шляхом калькування [22, с. 119].

Великий вплив на українську культуру і на українську мову зокрема мала Візантія, оскільки прийняття Християнства відбулося саме від цієї країни, яка використовувала грецьку мову. Тому велика кількість запозичень, що стосуються лексичної і афіксальної системи, походять саме із грецької мови. Поряд із грецькими запозиченнями в українській мові наявні лексеми та афікси, запозичені з латини.

У представленому дослідженні розгляд суфіксів латинського походження в українській мові, так як і в німецькій, відбувається у кількох напрямах. З точки зору хронології, в історії українського словотвору умовно виділяються дві хвилі латинських запозичень. Перша хвиля запозичень відноситься приблизно до XVI-XVII ст. У цей час робляться лише перші спроби виокремлення та порівняння української мови з старослов’янською,

коли українськими вченими було опубліковано перші лексикографічні та граматичні праці [22, с. 151]. Поява латинських суфіксів у системі українського словотвору спричинена посиленим розвитком шкільної освіти та письменства на Україні. Але в цей період вони з'являються у незначній кількості [22, с. 119; 77, с. 112].

Друга хвиля запозичень відбулася у XVIII-XX ст. У цей період написано велику кількість праць, присвячених дослідженню української мови, і завдяки яким українська мова набула свого місця і визнання серед інших слов'янських мов. І саме в цей проміжок часу була запозичена основна маса латинських слів та морфем [22, с. 152; 22, с. 120]. Слід зазначити, що саме у XX ст. відбулося активне засвоєння запозичених морфем. Крім того існували також паралельні утворення, тобто деякі запозичені та власне українські афікси містили тотожне значення, частина яких в українській мові вже не вживається, наприклад *латин<u>іст</u>* − *латинн<u>ик</u>*, *метод<u>ист</u>* − *метод<u>ик</u>*, *стипенд<u>ист</u>* − *стипенд<u>іат</u>* [77, с. 113].

Щодо етимологічних характеристик досліджуваних суфіксів, то українська мова не мала прямого контакту з латиною. Запозичення слів та морфем латинського походження було лише опосередкованим, зокрема через польську мову, яка у XVI-XVIII ст. мала великий вплив на українську мову, особливо у західному регіоні. Проте переважна більшість латинських морфем була запозичена в українську мову за опосередкуванням російської, що обумовлено історичними обставинами. Слід зауважити, що як у системі німецького словотвору, так і українського, існують запозичені суфікси, походження яких до кінця не з'ясоване, оскільки вони існують у декількох мовах синхронно, але переважна більшість суфіксів мають саме латинське походження.

Латинські суфікси в українській мові формально співвідносяться з відповідними латинськими суфіксами в німецькій мові, оскільки вони мають спільне першоджерело, тобто лексему або афікс власне латинської мови. В німецькій та українській мовах спільною є також і морфологічна роль того чи

іншого запозиченого афікса відносно латинської мови. Нижче зупинимося на детальному розгляді кожного із досліджуваних суфіксів.

Латинський суфікс ***-ал*** походить від *-alis*, і потрапив в українську мову у німецьких, французьких та польських запозиченнях приблизно в XVIII ст., наприклад *адмірал* від нім. *Admiral*, фр. *admiral* [255, с. 8; 251, с. 149]; *провінціал* від пол. *prowincjal* [254, с. 591].

Суфікс ***-ант (-янт, -ент)*** походить від лат. *-ans, -(a)nd(us)*, і був запозичений з німецької та французької мов, наприклад *ад'ютант* від лат. *adjutans, -antis*, нім. *Adjutant* [251, с. 50], *аспірант* від лат. *aspirans*, фр. *aspirant* [251, с. 93], *лейтенант* від фр. *lieutenant*, нім. *Leutnant* [253, с. 215].

Суфікс ***-аріус*** в українській мові вважається застарілим, проте зустрічається у деяких іменниках. Він походить від лат. *-arius*, який в українській мові, на відміну від німецької, зберіг свою форму, і був запозичений у XVIII ст., наприклад *архіваріус* від лат. *arhivarius* **[**251, с. 90] нотаріус від. лат. *notarius* [254, с. 90].

Латино-французький суфікс ***-ат*** запозичений із німецької, французької, польської, а також старослов'янської мов, і походить від лат. *-atus*, наприклад пол. *magnat,* з латинської *magnatus* [253, с. 354]; *акробат*, з фр. *acrobate, acrobatique* [264, с. 181; 251, с. 56]; *супостат* − від старослов'янського *супостатъ* [254, с. 478].

Суфікс ***-ет*** потрапив в українську мову у німецьких, французьких, польських та грецьких запозиченнях, за опосередкуванням російської мови приблизно у XX ст., і походить також від латинського суфікса *-atus*, наприклад *естет* походить від фр. *esthete,* який запозичений через нім. *Ästhet* [252, с. 171].

Суфікс іменників жіночого роду ***-ис*** походить від лат. *-issa*, і був запозичений через російську та французьку мови у XX, наприклад *актриса*, від. фр. *actrice* через рос. *актриса* [257, с. 380; 251, с. 57].

Суфікс ***-ист (-іст)*** запозичений від лат. *-ista* у XVIII ст. у французьких та німецьких лексемах, деколи через російську мову, наприклад: *артист* від.

фр. *artiste* [251, с. 88], *белетрист* від нім. *Belletrist* [251, с. 165], *дантист* від фр. *dentiste*, рос. *дантист* [252, с. 12].

Греко-латинський суфікс ***-ит (-іт)*** походить від грец. *-itos, -ites* та лат. *-itus*, що був запозичений у XV ст. у грецьких, французьких, німецьких, італійських та польських лексемах, а також за старослов'янським посередництвом, наприклад *архімандрит* від старосл. *архимандритъ* [255, с. 36], *митрополит* від старосл. *митрополитъ* [253, с. 468], *космополіт* походить від фр. *cosmopolite*, нім. *Kosmopolit* [253, с. 51], *бандит* походить від іт. *bandito*, який був запозичений через польську мову (пол. *bandyta*) [264, с. 23; 251, с. 133].

Греко-латино-французький суфікс ***-от*** походить від лат. *-ota*, який був запозичений в українську мову у XVII ст. в німецьких, грецьких та французьких іменниках [257, с. 387], наприклад *пілот* походить від фр. *pilote* [254, с. 405], *ідіот* походить від лат. *idiota*, що запозичений з фр. *idiot*, або нім. *Idiot* [252, с. 290].

Суфікс ***-ор (-ер, -тор, -атор)*** запозичений з латинської (лат. *-tor/ -ator*) за польським посередництвом, наприклад *автор* від. лат. *autor*, пол. *autor* [255, с. 6; 251, с. 44; 264, с. 18], *губернатор* від лат. *gubernator*, пол. *gubernator* [255, с. 624; 251, с. 611].

Рисунок 1.1

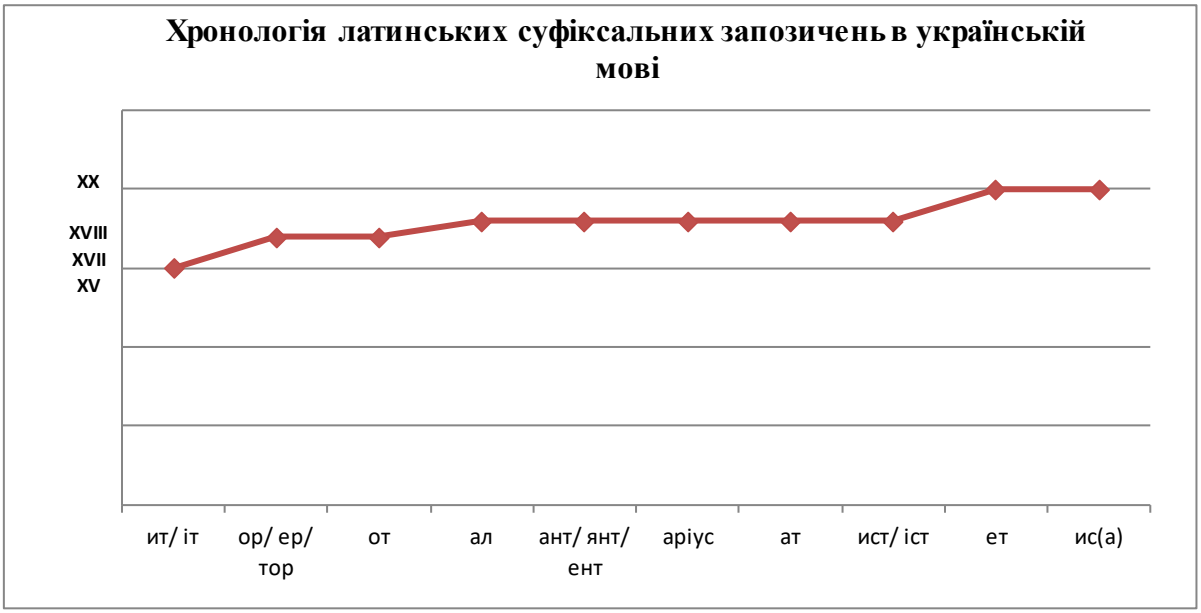

Латинські суфікси потрапляли у досліджувані мови у різні періоди. Запозичення у німецьку мову відбувалося впродовж довгого періоду (VIII – XVIII ст.) як внаслідок прямого контакту, так і за посередництвом інших мов. В українську мову латинські суфікси були запозичені пізніше. Тут процес запозичення відбувався лише за посередництвом, переважно польської, російської та інших мов і проходив в два етапи. На першому етапі (XVI – XVII ст.) була запозичена невелика кількість морфем, проте на другому (XVIII – XX ст.) – основний арсенал афіксів, які є продуктивними і сьогодні (див. рис. 1.1; 1.2).

Рисунок 1.2

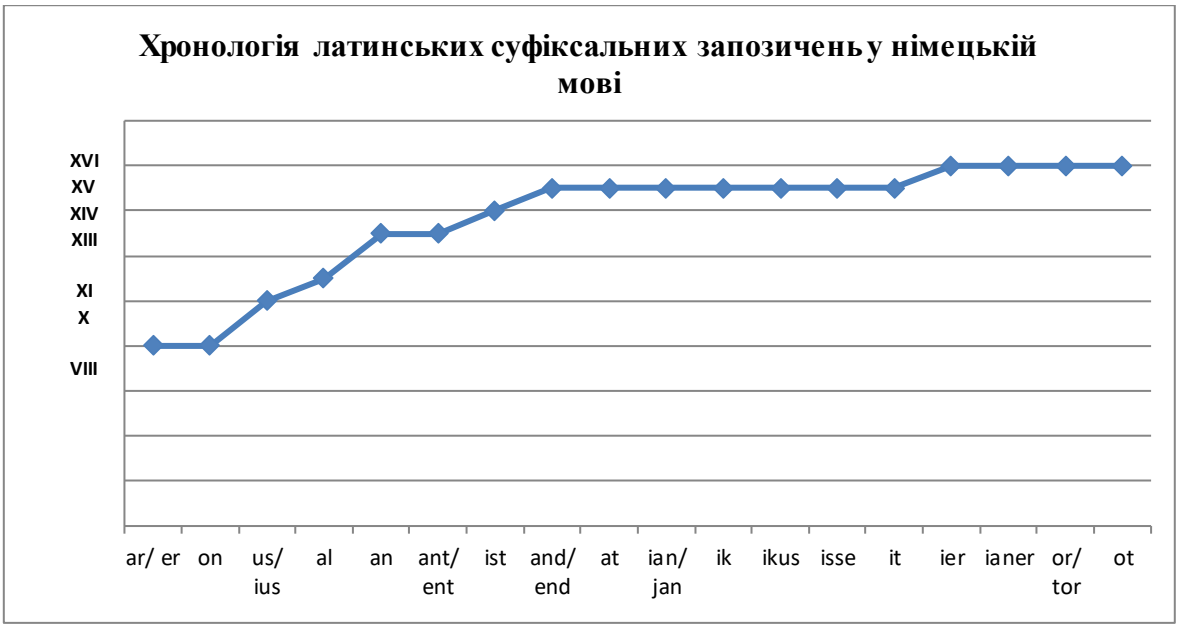

Досліджувані морфеми виконували функцію деривацій них афіксів і в латинській мові. Потрапляючи у ту чи іншу мову, латинські суфікси видозмінювалися, пристосовуючись до відповідних мовних систем. Тому кожен з них має власну форму, яка історично сформувалась у процесі мовного розвитку (див. табл. 1.2). Переважна більшість досліджуваних суфіксів входили до складу похідних іменників на позначення особи, діяча, абстрактних понять, предметів, термінів, а також похідних прикметників на позначення приналежності.

Таблиця 1.2

Еволюційний розвиток суфіксів латинського походження у німецькій та українській мовах

№	Форма у латинській мові	Німецький суфікс	Століття	Український суфікс	Століття
1.	*-alis*	-al	XI	-ал	XVIII
2.	*-anus*	-an	XIII	—	—
3.	*-(a)nd(us)*	-and/ -end	XV	—	—
4.	*-ans, -antis/ -ens/ -entis*	-ant/ -ent	XIII	-ант/ -янт/ -ент	XVIII
5.	*-arius*	-ar/ -er	VIII	-аріус	XVIII
6.	*-arius*	-ier	XVI	—	—
7.	*-atus*	-at	XV	-ат -ет	XVIII XX
8.	*-ian(us)*	-ian/ -jan	XV	—	—
9.	*-ianus*	-ianer	XVI	—	—
10.	*-ica*	-ik	XV	—	—
11.	*-ica*	-iker	XV	—	—
12.	*-icus*	-ikus	XV	—	—
13.	*-issa*	-isse	XV	-ис(а)	XX
14.	*-ista*	-ist	XIV	-ист/ -іст	XVIII
15.	*-itus*	-it	XV	-ит/ -іт	XV
16.	*-onus*	-on	VIII	—	—
17.	*-tor/ -ator*	-or/ -tor	XVI	-ор/ -ер/ -тор/ -атор	XVII
18.	*-ota*	-ot	XVI	-от	XVII
19.	*-us*	-us/ -ius	X	—	—

Таким чином, афікси латинського походження із лексико-

категоріальним значенням особи у похідних іменниках німецької та української мов можна класифікувати з урахуванням трьох критеріїв — етимології, хронології та значення в латинській мові, що стало основою їх наступної класифікації (див. таблицю 1.3).

Таблиця 1.3

Етимологічна класифікація суфіксів латинського походження

За ***походженням***	власне латинські		нім. *al, -an, -and/ -end, -ant/ -ent, -ar/ -är/ -iar, -er, -ian/ -jan, -ianer, -isse, -or/ -tor/ -ator, -us/ -ius*; укр. *-ал, -ант, -аріус, -ис, -ист, -ор*;
	греко-латинські		нім. *-ik, -iker, -ikus, -it*; укр. *-ит/ -ім*;
	греко-латино-французькі		нім. *-ist, -on, -ot*; укр. *-от*;
	латино-французькі		нім. *-at/ -et* та *-ier*. укр. *-ат, -ет.*
За ***хронологією***	*нім. мова*	суфікси, запозичені до XIII ст.	*-ar (VIII), -er (VIII), -on (VIII), -al (XI), -an (XIII), -ant (XIII)*
		суфікси, запозичені з XIV ст.	решта виділених суфіксів
	укр. мова	суфікси, запозичені у XVI –XVII ст.	*-ат, -ит, -от*
		суфікси, запозичені у XVIII –XX ст.	*-ал, -ант, -аріус, -ет, -ис, -ист, -ор*
За ***значенням в латинській мові***	особа		*amicus* “друг”, *diaconissa* “церковна служителька”;
	діяч		*abecedarius* “учень початкових класів”, *baptista* “хреститель”, *diaconus* “ диякон”;
	власні імена		*Aurelius* “Аврелій”;
	абстрактні поняття		*animatus* “дихання, життя”, *attritus* “тертя”;
	предмети та споруди		*basilica* “базиліка”;
	приналежність		*suburbanus* “приміський”, *humanus* “людський”;
	терміни		*accusativus* “знахідний відмінок”.

1.3 Семантичні та словотвірні засоби вираження категорії особи

Термін “семантика” позначає не тільки розділ мовознавства, який вивчає лексичні значення слів, але й розділ, який вивчає внутрішню структуру мовних одиниць, їх зміст. З цієї точки зору визначення семантичної структури слова полягає у з'ясуванні співвідношень між його смисловими елементами: категоріальним, словотвірним, лексичним, синтаксичним.

Структурне членування семантики слова пов'язане з тим, що мова − це система взаємообумовлених і в той же час чітко визначених підсистем. Слово як одиниця мови концентрує в собі найважливіші мовні властивості і в ньому проявляється вся складність відношень між підсистемами мови. Тісний взаємозв'язок смислових елементів призводить до тісної взаємодії підсистем.

Серед різноманітних факторів, які визначають смислову структуру слова, виділяють, зокрема, залежність значення слова від властивостей тієї чи іншої мови, тієї чи іншої граматичної категорії, до якої належить слово. Семантика слова поділяється на дві частини: 1) індивідуальну, яка належить тільки певному слову, та 2) загальну, яка належить усьому розряду слів і виступає в кожному окремому слові як деяка категоріальна оболонка, що містить у собі індивідуальну частину семантики. Загальна категоріальна характеристика залежить від належності слова до тієї чи іншої частини мови, а диференційна характеристика слів за частинами мови пов'язана, перш за все, з осмисленням того, що позначається словом і передається через поняття предметності, процесуальності, ознаковості і т. д.

В процесі номінації дійсності відбувається формування понять, в яких природні властивості речей і явищ змінюються на базі комунікативних потреб людини. В семантиці слова, яка пов'язана з поняттями, відбувається абстрагування або узагальнення реальних явищ, процесів, ознак чи якостей. Ступінь такого узагальнення може бути різним, найбільший ступінь

абстрагування притаманний категоріальній семантиці, в якій закладена найзагальніша ідея.

Семантичні категорії розглядаються в лінгвістичній літературі як одиниці і елементи, що виділяються в системі мислительного (смислового) змісту, яке може бути виражене різними засобами одної і тієї ж мови і різних мов [33, с. 135]. Вони, з одного боку, являють собою відображення властивостей і відношень реальної дійсності, а з іншого − опираються на мову, тобто на всю сукупність можливих засобів та комбінацій в одній мові і в різних [33, с. 137].

Концепція семантичних (поняттєвих) категорій на протязі певного періоду розробляється в двох основних напрямах:

1) поняттєві категорії трактуються як деякі загальні й універсальні поняття, які розглядаються в типологічних й зіставних дослідженнях в якості основи для порівняння різних способів їх вираження в різнотипних мовах;

2) семантичні категорії в їх мовному втіленні розглядаються на основі теорії поля при описі певної мови, де семантична категорія виступає як змістова основа інтеграції й функціональної взаємодії різних засобів їх вираження, що утворюють в даній мові своєрідну єдність [33, с. 136].

Іменник займає особливе місце в низці узагальнених лексико-граматичних понять, тому що тільки він може виконувати функцію номінації. Категоріальне значення слугує тим семантичним засобом, за допомогою якого з назви поодинокої речі виникає узагальнене позначення цілого класу однорідних речей або вираження конкретних понять.

У процесі дослідження різнорівневих засобів, які слугують в мовленні для вираження категоріальної семантики іменників, виділяється семантичний розряд предметних імен з провідною семою “особа”, який має специфічне відношення до морфологічної категорії числа. Загальною специфічною рисою імен, що відносяться до цієї семантичної категорії, є те, що вони, маючи в складі свого логіко-предметного змісту сему “конкретність”, називають як окремий екземпляр цього класу, так і загальне поняття класу

[190, с. 115]. Ця риса імен-осіб відображена в активізації функціонування форм однини в узагальненому значенні, що позначають людину за відношенням до різного роду реалій.

В іменникових назвах, семантична структура яких містить сему “особа”, переважають лексеми чоловічого роду, яке охоплює назви осіб за місцем проживання, фахом чи тимчасовим заняттям, національністю, соціальним чи сімейним станом, відношенням до всіх видів мистецтва, спорту, хобі, духовних цінностей чи матеріального виробництва. У таких іменниках семи характеристики при провідній семі “особа” якоюсь мірою нейтралізують сему статі [31, с. 13].

В сучасному мовознавстві за категорією особи закріпився статус суб’єктно-об’єктної категорії. Вершинне положення в ієрархії суб’єктно-об’єктних відношень займає особа суб’єкта, в той час як в сфері особи-об’єкта простежуються явні ознаки периферійності порівняно із позицією особи суб’єкта, що виступає в ролі підмета [32, с. 17]. Під час дослідження цієї категорії слід враховувати не лише морфологічні чи синтаксичні, а й лексико-семантичні, функціональні, прагматичні аспекти окремих мовних одиниць і всього висловлювання. Цей факт дає нам підстави для визначення категорії особи як функціонально-семантично.

Тому, під **семантичною категорією особи** з одного боку розуміється система ознак семантичного суб’єкта, що граматично функціонує як категорія особи. З іншого боку, категорія особи − це аспект семантичної структури слова, який характеризує учасників комунікації, що ним позначаються, по відношенню до мовленнєвої ситуації.

Дослідження категорії особи особливо цікаво з позиції словотвору, оскільки словотвір є тою ланкою в мовній системі, що “відповідає” за формування позначення елементів зовнішнього і внутрішнього досвіду людини [106, с. 223]. Словотвірна категорія − це сукупність похідних слів однієї частини мови, що мають однакове словотвірне значення й однаковий спосіб словотворення, проте застосовують різні словотвірні форманти [259,

с. 670].

Словотвірна категорія є абстрактною. Узагальненість та абстрактність роблять її більш вдалою при описі фактичного матеріалу, оскільки дозволяє представити словотвірні значення, в яких вона знаходить своє конкретне вираження: словотвірне значення відіменникових позначень осіб (*дворник, Bibliothekar, logician*), словотвірне значення віддієслівних позначень осіб (*писатель, Maler, builder*), словотвірне значення відприкметникових позначень осіб (*высотник, Bekannte, satty*).

Абстрагуючись від матеріальної визначеності форманта, словотвірна категорія базується передусім на інваріантності функції (значення і призначення). Тому, словотвірна категорія являється функціонально-формальною одиницею, в той час як словотвірний тип − формально-функціональною [119, с. 9].

Словотвірна категорія є незамінною при порівняльно-типологічному вивченні словотвору, так як в її рамках взаємодіють різні форманти, словотвірні типи і способи словотвору, тобто вона повністю покриває словотвірну зону номінаційного поля. Словотвірна категорія узагальнює лексичні значення, однак займає периферійне місце у теорії словотвору поряд з такими одиницями, як словотвірний тип, словотвірна модель, словотвірне гніздо.

В сучасній дериватології найменування особи активно досліджуються з різних позицій: з урахуванням лексико-семантичних груп, стилістичного забарвлення похідних і їх твірних.

Словотвірну категорію назв осіб одним із перших у вітчизняному мовознавстві почав досліджувати І.І. Ковалик, виокремлюючи шість словотвірних розрядів [96, с. 25]: 1) агентивні й професійні назви; 2) національні й регіональні (територіальні) назви; 3) атрибутивні назви (зокрема і nomina communia); 4) ідеологічні й політичні назви; 5) соціальні назви; 6) патронімічні та інші назви [91, с. 366]. Пізніше суфіксальний словотвір зазначених іменників був предметом дослідження багатьох вчених.

Так, В.М. Коломоєць розлядає словотвір назв сільськогосподаських професій; О.В. Рембецька простежила взаємодію словотворчих засобів із семантико-синтаксичною функцією суб'єкта; М.В. Скаб описує взаємозв'язок словотвору і семантики у найменуваннях людини-виготовлювача. Творенням назв осіб у діахронному розрізі цікавилися С.П. Бевзенко, П.І. Білоусенко, Л.Л. Гумецька, О.В. Кровицька, В.В. Німчук та ін. [28, с. 203-211].

Незважаючи на постійну увагу вчених до багатьох аспектів словотворення назв осіб, похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення цієї категорії залишаються малодослідженими. Так, не визначено їх кількість, функціональне призначення і використання, роль та місце у словотвірній системі німецької та української мов серед інших дериватів з матеріально вираженими суфіксами. Будучи зумовленими належністю до тієї чи іншої частини мови, категоріальні значення мають різні специфічні прояви в межах того чи іншого словотвірного типу, особливо в афіксальних похідних із латинськими суфіксами.

Таким чином, **словотвірна категорія особи** може бути визначена як сукупність синонімічних словотвірних типів похідних іменників з латинськими суфіксами, які в цій ситуації виступають як своєрідні конкретні варіанти одного інваріанта.

Словотвірні суфікси можуть виступати як категоризатори чи класифікатори, а також як модифікатори слів або значень слів [33, 136]. Семантична структура словотвірних суфіксів містить:

− загальнокатегоріальне лексико-граматичне значення частин мови, яке маркує всі слова, в склад яких входить даний суфікс, як певні лексико-граматичні класи, незалежно від лексичних значень основ, які взаємодіють з суфіксом. Саме суфікс визначає належність похідних до тієї чи іншої частини мови;

− частковокатегоріальне лексичне значення, яке маркує в межах лексико-граматичного класу семантичну категорію, тобто сукупність

семантичних ознак слів як одиниць словникового складу, на основі яких вони об'єднуються в семантичні класи. Суфікси виступають як семантичні класифікатори, які виявляють певні семантичні розряди в межах загальних категорій. В протилежному випадку неможливо було б говорити про засоби вираження особи, імен, дії, предмета, якості, збірності, кількості і т. д. Словотвірний суфікс фіксує понятійний клас, якому належить позначуване поняття (субстанція, ознака, дія...). Словотвірний формант не тільки маркує належність похідного до певної частини мови, але і виступає показником вужчих понятійних класів, категорій усередині частини мови;

− індивідуально-лексичне значення, яке притаманне тільки тому чи іншому афіксу і надає похідному специфічний індивідуальний характер, наприклад, оціночний чи функціональний.

Словотвірні суфікси, які входять до складу нового слова, формують певну семантику похідного, його значення, яке відповідає значенню твірної основи, або модифіковано впливають на значення останньої. Вони наділені семантичною функцією, надаючи лексичній одиниці семантичні ознаки: абстрактність, конкретність, зменшувальність, предметність і кваліфікуються як суфікси, що містять в своїй семантичній структурі відповідні понятійні категорії. Поза словом вони також вказують на семантико-понятійні категорії, виражаючи таким чином категоріальне значення. Тому, значення суфікса за змістом − це значення категоріальної ознаки або категоріальних ознак, які складають його смислову структуру. Діапазон значень у смисловій структурі суфіксів настільки широкий, що один і той же суфікс може обслуговувати декілька семантико-понятійних категорій. В смисловій структурі суфікса можуть суміщатися кілька категоріальних значень, тому суфікси можуть бути полісемантичні. Сукупність всіх категоріальних ознак називають системним значенням суфіксів, що вказує на зв'язок суфіксів з поняттями, які існують в системі мови.

Опис категоріального значення похідних іменників передбачає не тільки їх аналіз з боку загальнокатегоріального значення, але й визначення

специфіки категоріального значення іменників цього словотвірного типу на основі зіставлення категоріального значення похідних іменників з категоріальним значенням твірних основ. Денотативна сторона категоріальної семантики пов’язана з найбільш чіткими показниками слів певної частини мови. Для іменників це значення конкретних, матеріальних предметів, тому що саме позначення як предметів, так і їх понять є семантичною базою іменників.

Таким чином, підкреслюючи специфіку того чи іншого виду категоріального значення, слід зазначити, що на першому етапі свого функціонування досліджувані похідні іменники пов'язані з твірним словом, в номінативних значеннях проявляється вплив дієслівної категоріальної семантики останніх. В значеннях вторинного характеру спостерігається розвиток предметного значення в двох напрямках:

− предметні ознаки похідних можуть існувати поряд з відповідними ознаками твірних;

− набуті похідним іменником предметні ознаки витискують ознаки твірних слів, тобто відбувається перехід із однієї категорії в іншу.

Зіставлення поля особи в німецькій та українській мовах дозволяє виявити ще одну закономірність: афіксальна система української мови має таку деривaційну потенцію, що, приєднуючись до кореня, надає досить різноманітну палітру смислових відтінків, що для німецької мови менш характерно.

Будь-який афікс характеризується структурними особливостями кількістю морфем, наявністю аломорфів, та семантичною структурою, тобто сукупністю лексико-категоріальних значень. Не є винятком і суфікси, запозичені з латинської мови. Тому, розглянемо їх на синхронному рівні з позиції їх структурно-семантичних характеристик.

1.4 Структурні характеристики латинських суфіксів в німецькій та українській мовах

Мова − це система, яка охоплює сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів, які утворюють підсистеми, і кожна з яких має стійку парадигму категорій, понять та термінів. Мовні одиниці, що стоять у центрі кожної з них, також характеризуються різною структурною організацією. На рівні словотвору провідне місце займають морфеми, або афікси, яким також притаманна власна організація.

Афікс − це морфема, що розташовується справа чи зліва від кореня, має певне значення та служить для утворення слів з новим значенням (словотворча морфема) або для утворення граматичних форм одного слова (формотворча морфема) [263, с. 26]. Аналізуючи структурні характеристики афіксів, слід розглядати структурні показники морфеми, та класифікувати їх за наявності чи відсутності останніх. В працях лінгвістів зазначається, що морфема − це найменша значуща одиниця мови, в якій за певною фонетичною формою закріплений певний зміст і яка поділяється на простіші одиниці того самого роду [2003, с. 99; 172; 61]. Фонемна структура морфем − одне з найважливіших завдань морфонології, проблеми якої активно розробляються у сучасному мовознавстві [60, с. 39-42]. Морфема складається з декількох фонем, і неподільна з точки зору морфології [172, с. 86]. Важливим вважається встановлення кількісного складу і порядку розташування фонем в морфемах, фонемна різниця між кореневими та афіксальними морфемами, а також між іменними та дієслівними формами [127, с. 123]. Тому, структурні особливості досліджуваних афіксів можна класифікувати за такими ознаками [73, с. 77]:

- за фонемним складом морфем;
- за порядком розташування фонем у морфемі;
- за наявністю аломорфів певних морфем.

Суфікси латинського походження являють собою переважно одну

морфему, тобто складаються з двох – трьох фонем. Проте існують суфікси, що містять у своїй структурі чотири і більше фонем, тобто утворені з кількох складів, або навіть злиттям двох менших афіксів. На позначення таких суфіксів у сучасному мовознавстві існують кілька термінів, зокрема прості, складні (складені) [212, с. 87; 93, с. 43], елементарні та складні [84]. У представленій роботі за морфемною будовою виділяються суфікси поділяються на *прості, складні* та *складені*. **Простими** вважаються елементарні, неподільні суфікси, що утворені з одної або кількох фонем, та існують у мові у первісному вигляді [263, с. 86]. **Складними** називаються дво- і більше складові суфікси, структуру яких не можна розкласти на декілька частин, що мають значення. **Складеними** вважаються ті суфікси, що сприймаються в словах як такі, що виникли з двох елементів, кожен із яких в інших словах функціонує як окрема морфема [93, с. 43].

В граматиках різних мов зазначається, що одна і та ж морфема, при граматичних і словотвірних процесах, може бути формально зміненою [172, с. 90; 61]. Це виникло в процесі перетворення першого чи другого компонента складного слова в суфікс, внаслідок чого проходить розмежування кількох варіантів однієї морфеми, і викликало багато дискусій серед лінгвістів, при чому виникли різні точки зору [108, с. 43; 143, с. 229]. З одного боку дане явище називали поняттям “*внутрішня флексія*” (В.Фляйшер), в дескриптивній лінгвістиці використовувалося поняття “тотожність морфем”, яке також було піддане критиці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. У дослідженнях деяких германістів, морфеми, які фонетично видозмінені відносно їх первісної форми, називаються ще *асиміляційними формами* однієї морфеми [185, с. 6; 61, с. 13; 270]. У сучасному мовознавстві морфема розглядається як “сукупність аломорфів” [172, с. 90], проте не всі морфеми характеризуються наявністю декількох аломорфів. *Аломорф* − це варіант певної морфеми, зовнішня несхожість якого порівняно з іншими морфами тієї ж морфеми зумовлена фонемним складом сусідніх морфів [93, с. 9].

За іншим визначенням, *аломорфи* − це фонолого-графічні формальні варіанти одного і того ж афікса при формальній та семантичній незмінності їх основної структури [172, с. 77; 212, с. 67]. Проте переконливішим, на нашу думку, є наступне тлумачення варіантності морфем. Під варіантними суфіксами слід розуміти такі, що характеризуються генетичною спільністю, гомогенністю, які мають одне і те ж значення, і допускають незначні зміни в фонетичному оформленні та стилістично-функціональному забарвленні [76, с. 129].

Аломорфи окремої морфеми характеризуються такими ознаками:

- спільність значення;
- часткова подібність складу фонем, тобто фонемна близькість;
- взаємозаміна лише в певних позиціях [93, с. 9; 61, с. 13].

В утворенні похідних іменників на позначення особи у сучасній німецькій мові беруть участь переважно прості дво- та трифонемні суфікси. *Двофонемні* суфікси представленні переважно голосною та приголосною фонемами та є закритими: ***-al***: *Gener<u>al</u>, Kardin<u>al</u>,* ***-an***: *Kapell<u>an</u>, Fadi<u>an</u>,* ***-ar/ -är***: *Kommision<u>är</u>, Million<u>är</u>,* ***-at/-et***: *Anachor<u>et</u>, Gourm<u>et</u>,* ***-er***: *Alm<u>er</u>, Dicht<u>er</u>,* ***-ik***: *Domest<u>ik</u>, Katholi<u>k</u>,* ***-it***: *Hospitali<u>t</u>, Metropoli<u>t</u>,* ***-on***: *Champi<u>on</u>, Diak<u>on</u>,* ***-ot***: *Patri<u>ot</u>, Pil<u>ot</u>,* ***-or***: *Antezesso<u>r</u>, Defenso<u>r</u>,* ***-us***: *Bacch<u>us</u>, Diakon<u>us</u>.*

Трифонемні суфікси складаються, як правило, з однієї голосної, що стоїть на початку, та двох приголосних фонем. Однак наявні суфікси, що утворені з двох голосних фонем та однієї приголосної, яка стоїть наприкінці. Тому триморфемні суфікси є також закритими. До три фонемних морфем належать як самі суфікси, так і аломорфи деяких двофонемних суфіксів: ***-and/-end***: *Gourm<u>and</u>, Habilit<u>and</u>,* ***-ant/-ent***: *Adress<u>ant</u>, Fabrik<u>ant</u>,* ***-ier***: *Bombardi<u>er</u>, Offizi<u>er</u>,* ***-ian/-jan***: *Dummi<u>an</u>, Lüderj<u>an</u>,* ***-ist***: *Chartist, Kanzl<u>ist</u>,* ***-ial/ -ual***, аломорфи суфікса *-al*: *Provinzi<u>al</u>, Spiritu<u>al</u>,* ***-iar***, аломорф морфеми *-ar*: *Benefizi<u>ar</u>, Fiduzi<u>ar</u>,* ***-iat***, аломорф суфікса *-at*: *Benefizi<u>at</u>, Injuri<u>at</u>,* ***-ike***, аломорф суфікса *-ik*: *Olympioni<u>ke</u>,* ***-tor***, аломорф морфеми *-or*: *Benefak<u>tor</u>, Direk<u>tor</u>,* ***-ius***,

аломорф суфікса *-us*: *Nuntius, Ordinarius,* ***-ler***: *Angler, Kazetler,* ***-ner***, що є варіантами суфікса *-er*: *Bildner, Zeichner*.

Чотирифонемні суфікси можуть бути складними та складеними. Складеним суфікс вважається тоді, коли його можна розкласти на кілька менших морфем, які мають власне значення. Складні суфікси є двоскладними морфемами, які не поділяються на менші значущі частини. Такі суфікси складаються переважно з двох голосних та двох приголосних фонем, що стоять попарно, або почергово. До *складних* морфем відносяться лише суфікс ***-isse***: *Kanonisse, Diakonisse* та аломорфи суфіксів *-or* − ***-ator***: *Arbitrator, Illustrator* та *-ant* − ***-ient***: *Defitient, Patient*.

До *складених* чотирифонемних морфем відносяться суфікси ***-iker*** (*-ik+ -er*): *Theoretiker, Tragiker* та ***-ikus*** (*-ik+-us*): *Kanonikus, Pfiffikus*.

Серед досліджуваних афіксів німецької мови наявний суфікс, який містить *п'ять* фонем, три з яких голосні, і утворений злиттям двох менших морфем, а саме ***-ianer*** (*-ian+-er*): *Hegelianer, Prätorianer*.

В досліджуваних морфемах німецької мови можливі усі голосні фонеми, в той час як відсутніми є багато приголосних. Серед досліджуваних морфем зустрічаються наступні приголосні фонеми: */d/, /j/, /k/, /l/, /n/, /r/, /s/, /t/*. Переважна більшість суфіксів, крім *-ike* та *-isse* є закритими морфемами.

Серед суфіксів латинського походження із лексико-категоріальним значенням особи у сучасній українській мові виділяються лише прості та складні. Прості суфікси утворені з двох або трьох фонем. *Двофонемні* морфеми представлені голосною та приголосною фонемами і є закритими: ***-ал***: *генерал, кардинал,* ***-ат/-ет***: *адресат, поет,* ***-ис***: *актриса, директриса,* ***-ит/ -іт/ -їт***: *ерудит, кармеліт, прозеліт,* ***-от***: *ідіот, пілот,* ***-ер/-ор***: *донор, знахор, мільйонер*.

До *трифонемних* суфіксів відносяться як морфеми, так і їх варіанти. Вони складаються з однієї голосної фонеми, яка стоїть на початку, та двох приголосних. Тому три фонемні суфікси є також закриті: ***-ант/ -янт/ -ент***: *адресант, емігрант, диригент,* ***-ист/ -іст/ -їст***: *артист, бандурист,*

баяніст, ***-тор***, що є варіантом суфікса *-ор*: *інспектор, композитор*.

Чотирифонемним є лише варіант суфікса *-ор* − ***-атор***, який вважається складним, тому що містить два склади *-ат/ор*: *агітатор, губернатор, консерватор*.

П'ятифонемним є суфікс ***-аріус***, який складається з трьох голосних та двох приголосних фонем, є закритим та складним, оскільки складається з кількох складів *-а/рі/ус*: *архіваріус, сценаріус*.

У суфіксах латинського походження із лексико-категоріальним значенням особи у сучасній українській мові зустрічаються усі голосні фонеми, але не всі приголосні. В утворенні досліджуваних морфем беруть участь наступні приголосні фонеми: */j/, /л/, /н/, /р/, /с/, /m/*.

Розглянувши структурні особливості латинських суфіксів із лексико-категоріальним значенням особи, слід зазначити, що серед арсеналу досліджуваних морфем в німецькій та українській мовах виділяються суфікси, що складаються з двох, трьох, чотирьох та п'яти фонем. Переважна більшість суфіксів у досліджуваних мовах складаються з двох фонем. У німецькій мові нараховується 10 двофонемних суфіксів та 2 аломорфа, що складає 35% досліджуваних морфем. В українській мові кількість відповідних суфіксів сягає 6 та 2 аломорфів, що становить 47%. Кількість трифонемних суфіксів у німецькій мові становить 4 морфеми та 14 варіантів, що відповідає 48%, в той час як в українській мові їх кількість складає 2 суфікса та 5 аломорфів, що дорівнює 41%. Серед чотирифонемних у німецькій мові виділяється 3 суфікса та 2 варіанта, що становить 14% усієї кількості, а в українській мові лише один аломорф, який становить приблизно 6%. У кожній з мов налічується по одному п'ятифонемному суфіксу, що складає 3% та 6% відповідно. Асимілюючись з твірною основою, ряд суфіксів латинського походження характеризується наявністю аломорфів (див табл. 1.4).

Таким чином, найчастотнішими суфіксами латинського походження у похідних іменниках на позначення особи у німецькій мові являються

трифонемні суфікси. А в українській мові найчастіше зустрічаються двофонемні суфікси латинського походження. Найменшого попиту в німецькій мові зазнали п'ятифонемні суфікси, а в українській — чотирьох- та п'ятифонемні. Наявність в українській мові більшої кількості простих морфем і відповідно меншої кількості складних, порівняно з німецькою, пояснюється такими чинниками:

Таблиця 1.4

Аломорфи латинських суфіксів у німецькій та українській мовах

Німецька мова		**Українська мова**	
Афіксальна морфема	Аломорфи	Афіксальна морфема	Аломорфи
-al	*-ial*	*-ад*	*-іад*
	-ual	*-ант*	*-янт*
-and	*-end*		*-ент*
-ant	*-ent*	*-ист*	*-іст*
	-ient		*-їст*
-ar	*-är*	*-ит*	*-ім*
	-iar		*-їм*
-at	*-et*	*-ор*	*-ер*
	-iat		*-мор*
-er	*-ler*		*-атор*
	-ner		
-jan	*-ian*		
-ik	*-ike*		
-or	*-tor*		
	-ator		
-us	*-ius*		

– *фонетичним*, який полягає у повних або часткових розбіжностях у фонетико-фонологічних систем мови-донора та мов-реципієнтів. Свідченням цього є те, що артикуляційний та акустичний апарат носіїв німецької мови був більш пристосований до звукосполучень, властивим латинській мові. Під час запозичення в українську мову, латинські морфеми зазнавали апроксимації, тобто входили в систему української мови у дещо спрощеному вигляді;

– *графічним*, який базується на тому, що одне і те ж слово не ідентифікується як таке, якщо воно не сприймається одночасно фонетично і

графічно. Як відомо, носії німецької мови користуються латиницею, і використання латинських лексем та морфем не складає великих труднощів. Графічна система української мови відрізняється від латиниці. У зв'язку з цим, запозичені морфеми повинні були пройти шлях адаптації.

У досліджуваних суфіксах обох мов зустрічаються усі голосні фонеми, в той час як наявність приголосних дещо обмежена. Крім того, усі суфікси, окрім німецьких *-isse* та *-ike*, є закритими морфемами. З точки зору подільності чи неподільності досліджуваних морфем, виділяються прості, складні та складені морфеми, останні з яких зустрічається лише в німецькій мові (див. додаток В).

1.5 Семантична структура латинських суфіксів у німецькій та українській мовах

У сучасній лінгвістиці дискусійним є питання про семантику афіксів. На думку лінгвістів, сам по собі афікс не має лексичного значення, оскільки він не співвідноситься з конкретним денотатом, не виконує номінативної функції і не пов'язаний з реальною дійсністю [218, с. 5; 108; 124; 46, с. 425]. Проте існує думка, що афікс має семантичну значущість, але не зустрічається як незалежна мовленнєва одиниця [239, с. 11], оскільки, заперечення семантики афікса рівносильне запереченню морфемності останнього. Афікс − це морфема неповного виміру, що має семантичне значення, але не виконує функції повнозначної мовної одиниці [245]. Не маючи власного лексичного значення, афікси формують певну семантику у похідних, конкретизуючи і модифікуючи лексичне значення твірних у процесі словотворення. Проте, відокремлення значення афікса від значення лексичної одиниці позбавляє його лексичних характеристик. Головним чином, афікси несуть в собі граматичні і лексико-категоріальні значення [25, с. 130; 170, с. 81]. Крім того, лінгвісти у галузі словотвору зазначають, що афікси є головними носіями словотвірного значення, що вноситься ними в семантичну структуру

похідного слова [75; 102; 188].

Таким чином, афікси мають власну семантичну структуру, тобто набір певних лексико-категоріальних значень, які при сполученні з твірною основою модифікують лексичне значення похідного слова.

Словотвірні афікси, не маючи лексичного значення, мають власну семантичну структуру, яка складається з комплексу сем, притаманних лише даному афіксу [170, с. 141]. Наявність у морфем певної кількості сем створює полісемію афіксів, завдяки чому чимало афіксів виражають одночасно кілька семантичних категорій [76, с. 157]. Полісемія афіксів з'являється внаслідок багаторазової деривації від однієї й тієї ж твірної основи за однією і тією ж словотвірною моделлю [165, с. 82]. Тому, розглядаючи суфікси латинського походження як окрему групу, зазначимо, що вони також характеризуються своєю семантичною структурою − сукупністю загально-категоріального, лексико-граматичного, частково-категоріального та індивідуального лексичного значень [76], і можуть бути також полісемічними. Компоненти семантичної структури суфіксів формують у похідних іменниках категоріальне значення "особи".

Суфікс ***-al*** надає похідним іменникам значення осіб за посадою, родом заняття, станом. Суфікси ***-ial*** та ***-ual*** є варіантами даного суфікса [260, с. 45; 232, с. 191]: *Offizial* (церковний суддя), *Spiritual* (*церк.* духівник).

Суфікс ***-an*** позначає осіб за родом заняття, певними якостями [260, с. 54; 232, с 189]: *Grobian* (грубіян, нахаба), *Kapellan* (*церк.* домовий священик).

Суфікс ***-and/ -end*** служить для позначення осіб за посадою, родом заняття, станом [260, с. 55; 232, с. 189]: *Diplomand* (дипломант), *Examinand* (особа, що складає іспит).

Суфікс ***-ant/ -ent*** надає похідним іменникам значення назви осіб за родом заняття, званням, діями, властивостями [260, с. 56; 232, с. 189]: *Abstinent* (особа, що не вживає спиртних напоїв, непитущий), *Appelant* (заявник).

Суфікс ***-ar***, морфемними варіантами якого є суфікси ***-är*** та ***-iar*** надає похідним іменникам значення осіб за родом заняття [260, с. 59; 232, с. 191]: *Benefiziar* (володар бенефіція), *Funktionär* (діяч, працівник).

Суфікс ***-at/ -et*** має значення осіб за родом заняття, званням, діями, титулом [260, с. 67; 232, с. 191]: *Adressat* (адресат, одержувач), *Assignat* (платник за переказом).

Суфікс ***-er*** містить у своїй семантичній структурі такі значення [260, с. 133; 232, с. 151; 237, с. 94]:

− осіб за професією, спеціальністю, родом заняття, діями: *Dreher* (токар), *Geiger* (скрипач), *Sprecher* (доповідач);

− осіб з негативними рисами характеру, якостями: *Blender* (брехун), *Neider* (заздрісник), *Säufer* (п'яниця);

− осіб-назв мешканців міст, країн: *Berliner* (берлінець), *Moskauer* (москвич), *Wiener* (віденець);

− осіб за їх приналежністю до філософських та релігійних вчень: *Epikureer* (епікуреєць), *Manichäer* (маніхей), *Pythagoreer* (піфагорієць);

− осіб за їх віком та роком народження: *Dreißiger* (людина, яка народилась в тридцятому році; чоловік в віці від 30 до 40 років), *Fünfziger* (людина, яка народилась в п'ятдесятому році; чоловік в віці від 50 до 60 років);

− осіб за їх діями: *Nicker* (людина, що киває), *Rutscher* (непосида), *Schnarcher* (хропун).

Суфікс ***-ian/ -jan*** надає іменникам негативного значення [260, с. 226]: *Blödian* (дурень, йолоп), *Dummrian* (олух), *Schlendrian* (рутина, інертність).

Суфікс ***-ianer*** містить у своїй семантичній структурі наступні значення [260, с. 226]:

− осіб за їх приналежністю до філософських та релігійних вчень: *Hegelianer* (гегеліанець, послідовник Гегеля), *Wagnerianer* (вагнеріанець, послідовник Вагнера);

– осіб за родом заняття, посадою: *Börsianer* (біржовик), *Prätorianer* (преторіанець).

Суфікс ***-ier*** має значення осіб за родом заняття [260, с. 230; 232, с. 190]: *Bankier* (банкір), *Finanzier* (фінансист, банкір), *Musketier* (мушкетер).

Суфікси ***-iker*** та ***-ikus*** вважаються розширеними варіантами суфікса ***-ik*** *(-ik+ er; -ik+ us)* [260, с. 238]. Суфікс ***-iker*** надає похідним іменникам таких значень [260, с. 238]:

– осіб за професією, родом заняття, званням: *Akademiker* (академік), *Chemiker* (хімік);

– осіб з хворобливими нахилами або фізіологічними і психологічними вадами: *Alkoholiker* (алкоголік), *Choleriker* (*ncux.* холерик), *Diabetiker* (діабетик);

– осіб, що наділені певними нахилами, рисами характеру: *Ironiker* (насмішник, кепкун), *Fanatiker* (фанатик), *Zyniker* (цинік);

– осіб за їх приналежністю до вчень чи напрямів: *Botaniker* (ботанік), *Häretiker* (єретик), *Katholiker* (католик).

Суфікс ***-ikus*** містить у своїй структурі такі значення [260, с. 239]:

– осіб що наділені негативними якостями: *Pfiffikus* (хитрун, пройдисвіт), *Schuftikus* (нахаба), *Schwachmatikus* (слабовільна людина);

– осіб за родом заняття: *Kanonikus* (*катол.* священник, настоятель собору), *Musikus* (музикант), *Physikus* (фізик).

Суфікс ***-isse*** слугує для позначення осіб жіночої статі [260, с. 252]: *Diakonisse* (сестра милосердя).

Суфікс ***-ist*** має наступні значення [260, с. 252; 232, с. 191]:

– осіб за їх приналежністю до суспільно-політичних течій, філософського і релігійного вчення: *Darwinist* (дарвініст), *Idealist* (ідеаліст), *Kalvinist* (кальвініст);

– осіб за родом заняття, інтересами, захопленням: *Automobilist* (автомобіліст), *Chorist* (хорист), *Flötist* (флейтист);

− осіб, що наділені певними якостями, рисами характеру: *Altruist* (альтруїст), *Humorist* (гуморист), *Modernist* (модерніст).

Суфікс ***-it*** надає похідним іменникам таких значень [260, с. 254]:

− осіб за родом заняття, посадою, якостями, станом: *Emerit* (пенсіонер, особа, що знаходиться у відставці), *Metropolit* (митрополит);

− осіб за їх приналежністю до релігійних общин, вчень і етнічних груп, наприклад: *Hamit* (хаміт), *Islamit* (магометанин), *Israelit* (іудей).

Суфікс ***-on*** позначає осіб за їх станом, діяльністю, якостями, ознаками та ін. [260, с. 335]: *Diakon* (диякон), *Kompagnon* (компаньйон), *Poltron* (боягуз, хвалько).

Суфікси ***-tor*** і ***-ator*** є словотвірними варіантами суфікса ***-or*** зі значенням осіб за родом заняття, посадою, дією, якостями [260, с. 335; 232, с. 189]: *Administrator* (адміністратор), *Deklamator* (декламатор), *Kommentator* (коментатор).

Суфікс ***-ot*** надає похідним іменникам значення осіб за їх ознаками, родом заняття, місцем проживання [260, с. 338]: *Pilot* (пілот), *Zypriot* (кіпріот).

Суфікс ***-us/ -ius*** слугує для позначення осіб за родом заняття, званням, соціальним статусом [260, с. 443]: *Aktuarius* (судовий писар), *Diakonus* (*церк.* диякон), *Nuntius* (*церк.* нунцій), *Ordinarius* (*церк.* єпископ-ординарій).

Похідні слова з латинськими суфіксами на позначення особи можуть вступати між собою в парадигматичні відношення на основі подібності та відмінності своїх семантико-словотвірних ознак. Так, існує ряд суфіксів, що характеризуються спільністю словотвірного значення, похідні з якими вважаються словотвірними синонімами [161, с. 47; 212, с. 93]. Словотвірні синоніми характеризуються спільністю твірної основи і вважаються спільнокореневими словами [76, с. 52], а саме:

a) ***-ent − -ler*** *Abstinent − Abstinenzler* (непитущий)

Benefiziar − Benefiziat (власник бенефіція);

b) ***-ar − -at***

c) ***-ar − -ist***

Diätar – Diatist (тимчасовий працівник);

d) ***-ier – -ler***

Bottelier – Bottler (баталер) ;

e) ***-it – -us***

Emerit – Emeritus (пенсіонер) ;

f) ***-iker – -ist***

Empiriker – Empirist (емпірік),

Methodiker – Methodist (методист),

Nordiker – Nordist (скандинавіст);

g) ***-and – -et***

Gourmand – Gourmet (гурман);

h) ***-et – -ator***

Interpret – Interpretator (інтерпретатор);

i) ***-or – -er***

Kolfaktor – Kolfakter (слуга, донощик),

Testator – Testierer (заповідач);

j) ***-iker – -ikus***

Kanoniker – Kanonikus (католицький священик);

k) ***-ent – -ist***

Konzipient – Konzipist (автор, укладач);

l) ***-ier – -iker***

Magier – Magiker (маг);

m) ***-er – -ier***

Mariner – Marinier (моряк);

n) ***-ator – -ist***

Miniator – Miniaturist (художник-мініатюрист);

o) ***-ist – -er/ -ler***

Papist – Papstler (католик),

Polizist – Polizeier (поліцейський),

Zinkenist – Zinkner (музикант);

p) ***-ant – -ator***

Präparant – Präparator (виготовлювач підручників),

Demonstrant – Demonstrator (демонстратор),

Disputant – Disputator (учасник диспуту);

q) ***-at – -ist***

Stipendiat – Stipendist (стипендист);

r) ***-ent – -iker***

Student – Studiker (студент);

s) ***-or – -ist***

Tenor – Tenorist (тенор);

t) ***-ianer – -ier***

Bolivianer – Bolivier (болівієць),

Vegetarianer – Vegetarier (вегетаріанець);

u) ***-eur – -ist***

Drageur – Dragist (працівник кондитерської фабрики);

v) ***-ant – -ist***

Dechant – Dekan (декан);

w) ***-on – -us***

Diakon – Diakonus (диякон);

x) ***-ar − -ius*** *y)* ***-er − -ianer***

Hebdomadar − Hebdomadarius Venediger − Venezianer (венеціанець). (черговий викладач або священик);

Розглядаючи синонімічні групи похідних з досліджуваними суфіксами, зазначимо, що синонімічні або варіантні відношення виявляються також в результаті словотворчих актів: *Emerit − Emeritus, Spiritist − Spiritualist*.

Крім синонімічних відношень, досліджуваним суфіксам властиві ще і відношення антонімії. Як зазначається, одним із важливих проявів системних відношень у мові є відносна протилежність його елементів. Антонімічні відношення буквально пронизують мову [135, с. 12]. Словотворення − основна база появи антонімічних слів у мові, оскільки словотвірні антоніми − це похідні, суфікси яких характеризуються протилежністю словотвірного значення [161, с. 47], інакше кажучи словотвірні антоніми − це антоніми, що виникли в результаті деривації [186, с. 22]. У словотвірних антонімах значення протилежності виражається за допомогою афіксальних морфем [156, с. 69], зокрема суфіксів латинського походження. Тому розглянемо досліджувані суфікси у складі похідних іменників, які вступають у відношення антонімії, а саме:

а) ***-ant − -at***

Adressant (відправник) − *Adressat* (одержувач);

Appelant (заявник) − *Appelat* (відповідач за протестом);

Assignant (векселедавець) − *Assignat* (платник за векселем);

Delegant (особа, яка переводить борг на іншу) − *Delegat* (особа, на яку перевели борг);

Denunziant (донощик) − *Denunziat* (особа, на яку донесли);

Injuriant (образник) − *Injuriat* (ображений);

Inkupant (обвинувач) − *Inkupat* (обвинувачений);

Nuntiant (донощик) − *Nuntiat* (особа, на яку донесли);

Regressant (позивач за регресним позовом) − *Regressat* (відповідач за регресним позовом);

Trassant (векселедавець) − *Trassat* (платник за векселем);

b) ***-ant − -ar***

Benefiziar (благодійник) − *Benefiziat* (одержувач допомоги);

c) ***-or − -at***

Donator (дарувальник) − *Donatar* (особа, якій приносять дари).

Отже, процес творення похідних іменників за допомогою суфіксів із лексико-категоріальним значенням особи в німецькій мові є дуже продуктивним. Похідні одиниці, утворені за допомогою досліджуваних суфіксів, вступають у парадигматичні зв'язки, найпродуктивнішими з яких є синонімічні відношення. Проте, в меншій мірі, їм властиві і відношення антонімії, найпродуктивнішою серед яких є опозиція ***-ant*** − ***-at.***

Суфікси латинського походження у сучасній українській мові також характеризуються власною семантичною структурою, компоненти якої формують у похідних іменниках значення особи. Тому слід детальніше зупинитися на її розгляді.

Суфікс ***-ал*** надає похідним іменникам значення осіб за родом діяльності [257, с. 376; 161, с. 83]: *адмірал, генерал, кардинал, капрал*.

Суфікс ***-ант***, варіантами якого є суфікси ***-янт, -ент***, надає похідним іменникам наступних значень [257, с. 376; 161, с. 82; 161, с. 65]:

− осіб за родом діяльності: *адресант, аспірант, диригент*;

− осіб − об'єктів дії: *арештант, репатріант*;

− осіб, учасників спільної дії, колективу: *дуелянт, курсант, оркестрант*.

Суфікс ***-аріус*** слугує для позначення осіб за родом діяльності, колом інтересів [161, с. 83]: *архіваріус, нотаріус, сценаріус*.

Суфікс ***-ат*** містить у своїй семантичній структурі наступні значення [257, с. 377; 161, с. 65; 161, с. 88]:

− осіб, що стали об'єктом якоїсь дії: *адресат, делегат*;

− осіб за приналежності до певної суспільно-політичної течії або організації: *аристократ, демократ*;

− осіб за місцем народження або проживання: *азіат*;

− осіб за ознакою володіння чимось: *стипендіат*.

Суфікс ***-ет*** надає похідним іменникам значення осіб за родом занять [257, с. 379]: *аскет, апологет, поет*.

Суфікс ***-ис*** слугує для позначення осіб жіночої статі за родом занять [257, с. 381; 161, с. 98]: *абатиса, актриса, директриса*.

Суфікс ***-ист/ -іст/ -їст*** має наступні значення [257, с. 381; 161, с. 80; 161, с. 112]:

− осіб за їх приналежністю до суспільно-політичних течій, філософського і релігійного вчення: *абсолютист, ідеаліст, комуніст, футурист*;

− осіб за родом заняття, інтересами, захопленням: *артилерист, віолончеліст*;

− осіб, що наділені певними якостями, рисами характеру: *активіст, аферист, песиміст*.

Суфікси ***-ит/ -ит/ -їт/ -от*** позначають осіб за родом занять, місцем проживання або за іншими ознаками [161, с. 83]: *одесит, бандит, кіпріот*.

Суфікси ***-ер/ -ор/ -тор/ -атор*** являються словотвірними варіантами із спільним значенням осіб за родом заняття і діяльності [257, с. 387; 161, с. 64; 161, с. 81]: *агітатор, директор, суфлер.*

Похідні іменники з досліджуваними суфіксами в українській мові також можуть вступати у відношення синонімії та антонімії. Словотвірними синонімами вважаються однокореневі похідні іменники із такими суфіксальними парами:

а) ***-ал — -іст***

офіціал — офіціаліст

професіонал — професіоналіст

б) ***-ант — -ист***

фігурант — фігурист

в) ***-ант/ -янт — -атор***

демонстрант — демонстратор

фабрикант — фабрикатор

г) ***-аріус — -ист/ -іст***

архіваріус — архівіст

сценаріус — сценарист

д) ***-ат — -атор***

літерат — літератор

е) ***-атор — -ист/ -іст***

ідеалізатор — ідеаліст

стилізатор — стиліст

схематизатор — схематист

ж) ***-ер — -іст***

опозиціонер — опозиціоніст

функціонер — функціоналіст

з) ***-ет — -ик***

естет — естетик

и) ***-іст — -янт***

дуеліст — дуелянт

к) ***-ер — -ист /-іст***

монтажер — монтажист

хронікер — хроніст

Поряд із словотвірними синонімами, існує лише одна антонімічна пара, виражена похідними іменниками із латинськими суфіксами, а саме

-ант — -ат

адресант — адресат

Таким чином, процес творення досліджуваних похідних іменників в українській мові також продуктивний. Серед досліджуваних похідних іменників української мови також дуже поширені відношення синонімії, в той час як антонімічні відношення представлені лише суфіксами ***-ант − -ат***.

Розглядаючи семантичну структуру суфіксів латинського походження із категоріальним значенням особи у похідних іменниках німецької та української мов, зазначимо, що увесь арсенал виділених суфіксів у досліджуваних мовах можна поділити на такі, що наявні в обох мовах, та суфікси, які властиві лише одній з досліджуваних мов.

Семантична структура латинських суфіксів, які виділені в обох мовах, характеризується переважною спільністю лексико-категоріальних значень відповідних суфіксів у німецькій та українській мовах. До суфіксів, які виявлені в обох мовах, належать такі пари: ***-al*** (нім.) ↔ ***-ал*** (укр.), ***-ant/ -ent*** (нім.) ↔ ***-ант/ -ент*** (укр.), ***-at/ -et*** (нім.) ↔ ***-ат/ -ет*** (укр.), ***-ist*** (нім.) ↔ ***-ист/ -іст*** (укр.), ***-it*** (нім.) ↔ ***-ит/ -ит*** (укр.), ***-or/ -tor/ -ator*** (нім.) ↔ ***-ор, -тор, -атор*** (укр.), ***-ot*** (нім.) ↔ ***-от*** (укр.). Зазначені суфікси являються відповідними як семантично, так і структурно. Варто зауважити, що деякі суфікси характеризуються певними фонетичними варіаціями, що є

характерними лише одній з досліджуваних мов.

Проте, встановлюючи семантичну відповідність виділених суфіксів у двох мовах, слід зазначити, що існує ряд семантично співвіднесених суфіксів, які відрізняються своєю структурою та продуктивністю. Так, німецький суфікс ***-er*** семантично не співвідноситься з українським суфіксом ***-ер***, оскільки останній є морфемним варіантом суфікса ***-ор/ -тор***. Але в українській мові існує латинський суфікс ***-аріус***, первинна форма якого являється спільною із первинною формою німецького суфікса ***-er*** *(лат. -arius)*. Це пов'язано з історичним розвитком німецької мови, у словотвірній системі якої цей суфікс набув надзвичайної продуктивності, в той час, як в українській мові даний суфікс не знайшов своє відображення у багатьох іменниках, і внаслідок своєї непродуктивності зберіг свою первинну форму. Німецький суфікс ***-isse***, що слугує для позначення "*осіб жіночої статі за професією*", семантично співвідноситься із українським суфіксом ***-ис(а)***.

Суфікси латинського походження сполучаються із різними типами твірних основ за різними словотвірними моделями, утворюючи при цьому певні словотвірні типи, що являють собою сукупність структурно однакових одного чи декількох номінативних класів, об'єднаних одним узагальнюючим словотвірним значенням [7, с. 19; 117, с. 7]. Тому, далі розглянемо похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення особи з позиції їх структурних особливостей.

1.6 Принципи структурно-семантичної класифікації твірних основ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи

Похідне слово утворюється на базі твірної основи, що є засобом вираження лексичного значення похідного, а їх співвідношення становить власне сутність словотвірного процесу [61, с. 92]. Тому важливим є аналіз твірних основ як мотиваторів лексичних значень похідних.

Твірна основа [76; 83; 107; 260] або словотвірна база [232; 240],

розглядається у лінгвістичній літературі як повнозначний мовний відрізок, який є лексико-семантичним ядром при утворенні похідних слів [227, с. 51] за допомогою суфіксів латинського походження. У представленому дослідженні твірні основи визначаються такими *характеристиками*, як:

– морфологічна належність;

– деривaційна структура;

– лексико-семантичним значенням.

Нижче проаналізуємо твірні основи досліджуваних похідних у запропонованих вище аспектах.

1.6.1 Морфологічний принцип класифікації твірних основ похідних іменників пов'язана зі структурною або транспонуючою функцією суфіксів. Суфікси латинського походження із лексико-категоріальним значенням особи можуть виконувати як нетранспонуючу, так і транспонуючу функції. Це означає, що твірними основами для досліджуваних похідних іменників можуть слугувати не лише іменники, але й інші частини мови, зокрема прикметники й дієслова. Особливі випадки являють собою так звані *складені* твірні основи − основи, що складаються з стійкого або вільного словосполучення (інколи з прийменникової групи) [240, с. 10].

У процесі структурного аналізу похідних іменників із латинськими суфіксами на позначення особи виділено твірні основи, що представлені:

– *кореневі* та *афіксальні іменники*, які становлять 33% загальної кількості німецьких похідних, наприклад: *Adressant* (адресант) ← *Adresse* (адреса) + *-ant*; *Bergler* (горець) ← *Berg* (гора) + *-ler*; та 66% українських, наприклад: *абсолютист* ← *абсолютизм*, *директриса* ← *директор*, *ідеаліст* ← *ідеалізм*, *комбайнер* ← *комбайн*, та ін.;

– *кореневі та афіксальні дієслова*, що становить 64% у німецькій мові, наприклад: *Äffer* (наслідувач) ← *äffen* (наслідувати) + *-er*; *Besprecher* (рецензент) ← *besprechen* (рецензувати) + *-er*; *Greiner* (плакса) ← *greinen*

(скиглити) + *-er*; та 12% в українській, наприклад: *гример* ← *гримувати*, *опонент* ← *опонувати*, *панікер* ← *панікувати*;

– *афіксальні прикметники*, які складають лише 3% німецьких дериватів, наприклад: *Agrarier* (землевласник) ← *agrar* (земельний) + *-ier*; *Barfüßler* (боса людина) ← *barfuß* (босий) + *-ler*; та 2% українських, серед яких: *акуратист* ← *акуратний*, *цивіліст* ← *цивільний*.

1.6.2 Деривaційний принцип класифікації твірних основ пов'язана із їх похідністю чи непохідністю**.** В залежності від простоти чи складності твірних основ у словотвірному вимірі розрізняються *непохідні* основи, що не мотивуються за формою і змістом іншими основами [260, с. 164], інакше кажучи, основи, в складі яких не виділяється живих афіксів, та *похідні* основи − основи, що утворені від інших основ, основ афіксального типу, складних слів, конверсивних утворень, абревіатур та інших видів вторинних словотвірних конструкцій [61, с. 296; 107, с. 15].

Твірні основи досліджуваних похідних іменників є здебільшого похідними, оскільки останні утворюються на базі префіксальних, префіксально-суфіксальних іменників та прикметників, а також префіксальних дієслів. Твірні основи похідного характеру утворюють переважну більшість у обох мовах, а саме 79% у німецькій, наприклад: *Administrator − Ad-ministr-ation, Basteler − Baste-lei, Chronist − Chron-ik, Dominikaner − Domin-ica, Bearbeiter − be-arbeiten, Choleriker − choler-isch, Lobhudler − lob-hudeln* та 87% в українській, наприклад: *абстракціоніст − аб-стракц-іон-ізм, автомобіліст − авто-мобіль, гігієніст − гігієн-а* та ін.

Однак, серед досліджуваних твірних основ зустрічаються і кореневі лексеми, тобто основи нульового акту деривації, які становлять відповідно 21% загальної кількості німецьких дериватів, наприклад: *Äffer – äffen, Bankier – Bank, Dichter – dichten, Fadian – fad* та 13% українських, серед яких *арештант − арешт, арфіст − арфа, горніст − горн, джазист − джаз, кроліст − кроль, танкіст − танк* та ін.

1.6.3 Лексико-семантичний принцип класифікації твірних основ. Твірна основа являється семантичним стрижнем словотвірної структури похідного слова, оскільки воно співвідноситься з відповідним поняттям або предметом об'єктивної дійсності. На відміну від слова, твірна основа характеризується відсутністю семантичної визначеності та завершеності [76, с. 120; 240, с. 5]. Проте, вона основа є носієм лексико-категоріального значення частини мови і забезпечує наступність у семантиці слів, пов'язаних відношеннями послідовної похідності, здійснюючи безпосередній вплив на структуру похідної основи та характер її семантики. Виходячи з цього, зупинимося детальніше на дослідженні семантичних ознак твірних основ із їх кількісним співвідношенням.

На основі лексичних значень твірних основ, що слугують словотвірною базою для похідних у досліджуваних мовах, виділено такі їх *семантичні типи* із кількісним співвідношенням:

– *абстрактні*, до яких належать твірні основи, виражені іменниками на позначення власне абстрактних понять і становлять — 9,2% у німецькій мові: *Adressat* ← *Adresse* <адреса>, *Agamist* ← *Agamie* <безшлюбність>, *Logiker* ← *Logik* <логіка> та 14,6% в українській: *автономіст* ← *автономія*, *гуморист* ← *гумор*; філософських та ідеологічних напрямів чи течій — 5,3% німецької мови: *Adventist* ← *Adventismus* <адвентизм>, *Islamist* ← *Islamismus* <мусульманство> і 16,5% української: *дадаїст* ← *дадаїзм*, *дуаліст* ← *дуалізм*, *квієтист* ← *квієтизм*; стану — 1,5% німецьких похідних: *Abstinent* ← *Abstinenz* <утримання>, *Diabetiker* ← *Diabetes* <діабет> та 1% українських: *агресор* ← *агресія*, *оптиміст* ← *оптимізм*; а також прикметниками, що виражають ознаку чи якість — 2,7% у німецькій мові: *Agrarier* ← *agrar* <аграрний, земельний>, *Barfüßler* ← *barfuß* <босоніж> і 0,7% в українській *акуратист* ← *акуратний*, *терміст* ← *термічний*;

– *суб'єктні*, до яких відносяться власні назви та імена і складають — 0,6% у німецькій мові: *Augustiner* ← *Augustin*, *Bedlamit* ← *Bedlam* та 0,4% в

українській: *морзист ← Морзе, троцькіст ← Троцький*; назви міст та країн — 3,7% (*Afrikander ← Afrika* <Африка>, *Bolivianer ← Bolivien* <Болівія>) і також 0,4% в українській: *візантиніст ← Візантія, германіст ← Германія*; назви тварин — 0,3% лише у німецькій мові: *Imker ← Imme* <бджола>, *Schäfer ← Schaf* <вівця>;

– *об'єктні*, що представлені іменниками зі значенням предметності — 6,1% у німецькій мові: *Akkordeonist ← Akkordeon* <акордеон>, *Cellist ← Cello* <віолончель>, *Geiger ← Geige* <скрипка> та 13,1% в українській: *бандурист ← бандура*, *гітарист ← гітара*, *дизеліст ← дизель*;

– *локальні*, що позначають географічні поняття і становлять — 0,5% у німецькій мові: *Almer ← Alm* <пасовище>, *Gebirger ← Gebirge* <гори> та 0,3% в українській: *губернатор ← губернія, імператор ← імперія*; будівлі та споруди — 0,9% лише у німецькій мові: *Büdner ← Bude* < халупа, хижа>, *Schlosser ← Schloss* <замок>, *Türmer ← Turm* <вежа>;

– *функціонально-цільові*, які представляють іменники − назви осіб або їх посад, кількість яких складає — 2,1% в німецькій мові: *Diakonisse ← Diakon* <диякон>, *Emeritus ← Emerit* <пенсіонер>, *Legatar ← Legat* <легат > та 1% в українській: *арабіст ← араб, докторант ← доктор*; назви установ та організацій — 4% у німецькій мові: *Auktionator ← Auktion* <аукціон>, *Bankier ← Bank* <банк>, *Editor ← Edition* <видавництво> і 6,8% в українській: *архіваріус ← архів*, *гімназист ← гімназія*, *легіонер ← легіон*;

– *типологічні*, які називають галузі науки або види людської діяльності і становлять — 3,7% в німецькій мові: *Botaniker ← Botanik* <ботаніка>, *Jurist ← Jura* <юриспруденція> та 6,6% в українській: *архітектор ← архітектура, баскетболіст ← баскетбол, методист ← методика*, *синтаксист ← синтаксис*;

– *процесуальні*, представлені іменниками та дієсловами зі значенням процесуальності, кількість яких становить — 48,6% у німецькій мові: *Abfasser ← abfassen* <складати, вигадувати>, *Beherrscher ← beherrschen*

<володіти, правити>, *Gewinner ← gewinnen* <вигравати>, *Ritter ← Ritt* <їзда верхи> та 18,6% в українській: *акомпаніатор ← акомпанувати, дублер ← дублювати, монтер ← монтувати*.

Як свідчить аналіз, твірні основи обох мов належать до різних частин мови, і мають різну активність. У німецькій мові найвищий ступінь активності притаманний дієслівним та іменниковим основам. В українській мові найактивнішими є основи, представлені іменниками.

Для проаналізованих похідних іменників німецької та української мов характерним є виділення спільних семантичних типів твірних основ, серед яких абстрактні, суб'єктні, локальні, функціонально-цільові, типологічні, процесуальні. Однак, семантичний спектр досліджуваних твірних основ у німецькій мові ширший, ніж в українській. Це свідчить про те, що досліджувані похідні у німецькій мові, на відміну від відповідних в українській мові, охоплюють більше сфер комунікації (зокр. відсутність в українській мові твірних основ на позначення *назв тварин* та *споруд*), оскільки значення похідних залежить безпосередньо від значень твірних. Найвищий ступінь активності у німецькій мові виявлено у твірних основах *процесуального* типу, в той час як в українській мові найактивнішими є твірні основи зі значенням *абстрактності*.

Отже, словотвірні потенційні можливості твірних основ з категоріальним значенням особи в українській і німецькій мовах реалізуються за рахунок достатньої кількості суфіксів латинського походження, лексико-категоріальних значень в їх семантичних структурах, валентнісних властивостей твірних основ та сефіксів.

Висновки до розділу 1

Словотвір німецької та української мов характеризується спільністю та відмінністю афіксальних систем. Розвиток афіксальної системи відбувається шляхом використання матеріалу, що вже наявний у мові, а також шляхом

запозичення. Одним із шляхів розширення і поповнення афіксальної системи мови є іншомовні афікси. Особливе місце серед них займають афікси, які були запозичені з класичних мов. Словотвірними формантами, що аналізуються у представленому дослідженні, є іменникові суфікси латинського походження із лексико-категоріальним значенням особи.

Еволюція іменникових суфіксів латинського походження із значенням особи простежена на різних етапах розвитку німецької та української мов. Суфікси латинського походження запозичені у німецьку та українську мови у складі лексем, і пізніше почали брати участь у словотвірних процесах, поєднуючись із різними типами основ. Встановлено, що у німецькій мові поява латинських суфіксів датується приблизно VIII ст. В українській мові процес запозичення латинських морфем проходив у два етапи (XVI-XVII ст. та XVIII -XX ст.). Існує ряд морфем, точну етимологію яких встановити дуже складно. Тому, за походженням нами виділено такі групи суфіксів: власне латинські, греко-латинські та латино-французькі.

Категоріальне значення “особа” у похідних іменниках визначається їх семантичними та словотвірними характеристиками. Визначено, що *семантична категорія особи* є системою ознак семантичного суб’єкта, що граматично функціонує як категорія особи. З іншого боку, категорія особи − це комунікативний аспект речення, який характеризує учасників ситуації. *Словотвірна категорія особи* визначається як сукупність синонімічних словотвірних типів, що виступають як конкретні варіанти одного інваріанта.

Суфікси латинського походження характеризуються власними структурними особливостями. За своїми структурними ознаками, латинські суфікси поділяються на *прості*, або елементарні, *складні*, що містять мінімально два склади, та *складені*, тобто такі, що утворені з кількох елементарних морфем. Ряд суфіксів характеризуються наявністю асиміляційних форм, або аломорфів. Аломорфи виникають внаслідок фонетичних процесів, що відбуваються у похідному слові на основі принципу його внутрішньої валентності.

Одним з дискусійних та теоретично складних проблем є семантика словотворчих афіксів. Семантична сутність досліджуваних суфіксів полягає в тому, що вони надають слову категоріального значення особи, змінюючи при чому не лише семантичну, а й морфологічну природу твірного. На словотвірному рівні похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення особи можуть вступати у парадигматичні відношення. У процесі дослідження виділено синонімічні та антонімічні пари похідних, що характеризуються схожістю/ протилежністю значень, відрізняючись лише деривaційним афіксом. Семантична сутність суфіксів латинського походження у досліджуваних мовах характеризується переважно спільними ознаками, в результаті чого виділено семантично тотожні пари суфіксів у німецькій та українській мовах.

Композиційно похідні іменники складаються із твірних основ різного типу та словотвірних суфіксів. Твірна основа є обов’язковою, постійною структурною частиною похідного, яка штучно виділяється у похідному слові. Твірна основа є засобом вираження лексичного значення похідних та входить до складу усіх словоформ дериватів.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА АНАЛІЗУ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Процес дослідження похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи німецької та української мов з точки зору їх структурних, лексико-семантичних, словотвірних та прагматичних характеристик відбувався шляхом використання різних методик лінгвістичного аналізу і проходив у кілька етапів.

На першому етапі був відібраний фактичний матеріал із словників досліджуваних мов [249; 262; 267] за допомогою **описового методу**. Цей метод характеризується різними видами інвентаризації, таксономії та інтерпретації досліджуваних похідних німецької та української мов на сучасному етапі їх розвитку. Процес відбору фактичного матеріалу відбувався шляхом:

– виділення із морфемних та словотвірних словників німецької та української мов суфіксів, що мають латинське походження;

– визначення структурно-семантичних ознак виділених суфіксів;

– виділення іменників, що містять у своїй морфемній будові латинські суфікси;

– інтерпретація категоріальних значень інвентаризованих одиниць.

Подальший аналіз відбувався двопланово: спочатку було проаналізовано латинські суфікси із лексико-категоріальним значенням особи у різних аспектах, далі відбувалось дослідження безпосередньо виділених похідних іменників на позначення особи. Нижче зупинимося на цьому детальніше.

2.1 Основні методи та прийоми дослідження латинських суфіксів з лексико-категоріальним значенням особи

Важливим фактом аналізу інвентаризованих одиниць було встановлення їх первинності/вторинності, що відбувалось за допомогою **методу безпосередніх складників**. Особливістю цієї методики є послідовність членування виділених слів на більш дрібніші елементи, виділяючи у слові ядро та маргінал, наприклад *Administr-ator, Terror-ist, абат-иса*. Варто зазначити, що не кожна одиниця, яка містить у своїй структурі латинський афікс, є вторинною або похідною. Значна частина іменників є первинним утворенням, у якому латинський суфікс не виконує деривaційної функції, а основа є непохідною, зокрема *Agnat, Chevalier, адвокат, агент* та ін.

Наступним етапом у дослідженні виділених похідних іменників на був аналіз латинських суфіксів із лексико-категоріальним значенням особи, що проходив у кілька кроків. Першим кроком був діахронний аналіз латинських суфіксів, у якому був застосований **порівняльно-історичний метод**. Цей метод спрямований на дослідження еволюції латинських суфіксів у складі похідних іменників німецької та української мов, відтворення їх первинної форми у латинській мові, простеження їх хронології та розвитку [100, с. 11].

Застосування порівняльно-історичного методу проходило за допомогою трьох прийомів. *Прийом внутрішньої реконструкції* був застосований для відтворення форм, зміни у яких зазнала та чи інша морфема у процесі еволюції німецької та української мов. Так, за допомогою етимологічних словників [251-254; 255; 261; 266; 270] встановлено, що латинський суфікс *-ar* існував ще у Давньоверхньонімецькій мові у формі *-ari* (наприклад *gartinari, scribari*), яка у Середньоверхньонімецькій мові змінилась на *-are, -ere* (наприклад *gartinere, scribere*). Суфікс *-al* у давньоверхньонімецький період мав форму *-alhus* (наприклад *generalhus*), що у середньоверхньонімецький період змінилась на *-al* (наприклад *general*).

Прийом зовнішньої реконструкції був використаний для відтворення первинних форм досліджуваних афіксів у латинській мові, а також шляхів їх запозичення у досліджувані мови. Варто зазначити, що процес запозичення латинських суфіксів в українську мову відбувався за опосередкуванням інших європейських мов, отже простежити розвиток латинських суфіксів можна лише за допомогою цього прийому. Так, суфікс *-ант* був запозичений в українську мову за посередництвом німецької та французької мов, і походить від латинського *-ans* (*аспірант* від лат. *aspirans*, фр. *aspirant; ад'ютант* від лат. *adjutans*, нім. *Adjutant*). Суфікс *-ist*, що є дуже продуктивним у німецькій мові, походить як від грецького *-istes,* так і від латинського *-ista* і вважається греко-латинським (наприклад *baptista* – *Baptist*).

Прийом відносної хронології полягає у встановленні відносного часу та послідовності появи латинських суфіксів у досліджуваних мовах. Відомо, що морфеми не запозичуються самостійно, а лише у складі лексем. Тому, визначення хронологічних параметрів морфем відбувається через визначення хронології відповідних лексем тієї чи іншої мов. Зокрема, хронологічні рамки латинських суфіксів у німецькій мові мають великий діапазон (наприклад суфікси *-ar* та *-er* згадуються ще у VIII ст.). В українській мові поява латинських морфем відбувалася дещо пізніше, зокрема суфікс *-ит* з'являється у XV ст., суфікс *-ист* − у XVIII ст. у лексемах різної етимології. Застосування порівняльно-історичного методу унаочнено у таблиці 2.1.

Після історичного огляду, були проаналізовані структурні ознаки латинських суфіксів методом **дистрибутивного аналізу**. У основу дистрибутивного аналізу афіксальних морфем покладено принцип внутрішньої валентності похідного слова [170, с. 185], в результаті чого визначаються зміни у структурі латинських суфіксів на основі поєднання з іншими морфемами, які їх оточують. Так, суфікс *-al*, поєднуючись із твірними основами у сучасній німецькій мові, може мати форми *-ial* та *-ual* (наприклад *Provinzial*, *Spiritual*), суфікс *-at* − відповідно *-et* та *-iat* (наприклад

Benefiziat, Kollegiat). Суфікс української мови *-ант* у процесі деривації може отримувати такі форми *-янт* та *-ент*, не змінюючи при цьому свого смислового навантаження.

Таблиця 2.1

Порівняльно-історичний метод у аналізі похідних іменників

Мова	Суфікси	Прийоми порівняльно-історичного методу		
		внутрішньої реконструкції	**зовнішньої реконструкції**	**відносної хронології**
німецька	*-al*	Двн. *-alhus*, Свн. *-al*	лат. *-alis*	*XI* ст.
	-an	Свн. *-an, -ane*	лат. *-anus*	*XIII* ст.
	-on	Двн. *-on,* Свн. *-en*	лат. *-onus*	*VIII* ст.
українська	*-ант*		лат. *-ans, -(a)nd(us)* − нім. *-ant*, фр. *-ant*	*XVIII* ст.
	-ит/ -іт	старосл. *–итъ*	грец. *-itos, -ites*; лат. *-itus* − фр. *-ite,* італ. *-ito*	*XV* ст.
	-от		лат. *-ota* − фр. *-ote,* нім. *-ot*	*XVII* ст.

2.2 Основні методи та прийоми дослідження похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи

Комплексне дослідження похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи відбувалося у різних аспектах, зокрема структурно-семантичному, словотвірному та прагматичному.

Для визначення структурної організації похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи, встановлення їх твірної бази, був використаний метод **словотвірного аналізу**. Словотвірний аналіз похідних передбачає визначення зв’язку їх похідності, словотвірного значення та словотвірних типів останніх. Проведення такого аналізу також передбачає кілька прийомів.

На початку було *встановлено твірні основи* похідних та визначено їх типи. Кожна твірна основа характеризується власними морфологічними ознаками, деривaційною структурою, а також семантичним значенням. З точки зору морфологічних ознак твірних основ, нами виділено *кореневі* та *афіксальні іменники*: нім. − *Adressant* (адресант) ← *Adresse* (адреса) + *-ant*, *Bergler* (горець) ← *Berg* (гора) + *-ler;* укр. − *ідеаліст ← ідеалізм, комбайнер ← комбайн*; *кореневі та префіксальні дієслова*: нім. − *Äffer* (наслідувач) ← *äffen* (наслідувати) + *-er*; *Besprecher* (рецензент) ← *besprechen* (рецензувати) + *-er*; укр. − *гример ← гримувати, опонент ← опонувати*; *афіксальні прикметники*: нім. − *Agrarier* (землевласник) ← *agrar* (земельний) + *-ier*; укр. − *акуратист ← акуратний, цивіліст ← цивільний*.

У деривaційному аспекті твірні основи виділених похідних можуть бути як похідними, наприклад: *Administrator ← Ad-ministr-ation, Chronist ← Chron-ik, Dominikaner ← Domin-ica*; *автомобіліст ← авто-мобіль, гігієніст ← гігієн-а*; так і непохідними, наприклад: *Äffer ← äffen, Bankier ← Bank арфіст ← арфа, горніст ← горн*.

Щодо семантики твірних основ, нами виділено такі типи останніх: *абстрактні* (*Adressat ← Adresse* <адреса>, *Logiker ← Logik* <логіка>; *агресор ← агресія*, *гуморист ← гумор*), *суб'єктні* (*Augustiner ← Augustin*, *Bedlamit ← Bedlam*; *морзист ← Морзе, візантиніст ← Візантія*), *об'єктні* (*Cellist ← Cello* <віолончель>, *Geiger ← Geige* <скрипка>; *гітарист ← гітара*, *дизеліст ← дизель*), *локальні* (*Almer ← Alm* <пасовище>, *Gebirger ← Gebirge* <гори>; *губернатор ← губернія*, *імператор ← імперія*), *функціонально-цільові* (*Diakonisse ← Diakon* <диякон>, *Legatar ← Legat* <легат >; *гімназист ← гімназія*, *легіонер ← легіон*), *типологічні* (*Botaniker ← Botanik* <ботаніка>, *Jurist ← Jura* <юриспруденція>; *методист ← методика*, *синтаксист ← синтаксис*) та *процесуальні*, (*Abfasser ← abfassen* <складати, вигадувати>, *Ritter ← Ritt* <їзда верхи>; *дублер ← дублювати*, *монтер ← монтувати*).

Наступним прийомом аналізу словотвірної структури похідних було *встановлення словотвірного значення* та *визначення словотвірного типу* похідних. У процесі аналізу визначено, що похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення особи виражають різне словотвірне значення, зокрема “*носій предметних ознак*”, “*носій процесуальної ознаки*”, “*носій функціональних ознак*”, “*носій адміністративних характеристик*”, “*носій локально-географічних ознак*”, “*носій психофізіологічних характеристик*”, “*носій якісно-оцінних характеристик*”, “*носій суспільно-ідеологічних ознак*” та “*носій гендерної ознаки*”. Досліджені похідні іменники утворені за суфіксальним типом, що реалізується рядом словотвірних моделей, зокрема “***S+Suff.***$_{lat.}$**⟶S.**$_{person}$”, “***V+Suff.***$_{lat.}$ ⟶ ***S.***$_{person}$”, “***A+Suff.***$_{lat.}$**⟶*S.***$_{person}$”, а також мікромоделей.

Таблиця 2.2

Словотвірна композиція похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи німецької та української мов

Похідне	**Твірна основа**	**Словотвірне значення**	**Словотвірний тип**
Spiritual	Spirit	***носій функціональних ознак***	“**S+-al**”
Diakonisse	Diakon	***носій гендерної ознаки***	“**S+-isse**”
Kopist	kopieren	***носій процесуальної ознаки***	“***V***+-**ist**”
Administrator	administrieren	***носій адміністративних характеристик***	“***V***+-**ator**”
Dummian	dumm	***носій якісно-оцінних характеристик***	“***A***+-**ian**”
ламаїст	лама	***носій суспільно-ідеологічних ознак***	**“S+-їст”**
гітарист	гітара	***носій предметної ознаки***	“**S+-ист**”
диспутант	диспутувати	***носій процесуальної ознаки***	“***V***+-**ант**”
диригент	диригувати	***носій адміністративних характеристик***	“***V***+-**ент**”
юніор	юний	***носій психофізіологічних характеристик***	“***A***+-**ор**”

Так, похідні актуалізуються у різних словотвірних мікромоделях, що реалізують різне словотвірне значення. Розглянемо процедуру проведення словотвірного аналізу за допомогою таблиці (див. табл. 2.2).

Твірними основами для ряду похідних іменників можуть виступати не окремі лексеми, а цілі синтаксичні конструкції. Для визначення мотивуючих такого типу використовувалась методика **трансформаційного аналізу**. Завдяки цій методиці встановлені синтаксичні та семантичні подібності між досліджуваними похідними іменниками та словосполученнями, які складають їх семантичне ядро. Так, похідний *Bucheigner* "власник книги" утворений внаслідок трансформації словосполучення *das Buch eignen* "володіти книгою"; похідний *Eisenfresser* "хвалько" походить від словосполучення *das Eisen fressen* "роз'їдати залізо". Варто зазначити, що утворення цього похідного відбулось шляхом не лише структурної, а й семантичної трансформації.

Отже, дослідження похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у аспекті їх деривaційної структури проходив за допомогою методів **словотвірного** та **трансформаційного аналізу**, що уможливило встановлення твірних основ похідних, їх типів, визначення словотвірної семантики а також словотвірної структури досліджених похідних.

Наступний етап аналізу похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи полягав у дослідженні змістової сторони останніх, тобто їх семантичної сутності. Відомо, що лексичне значення кожного слова має складну композицію, яка уподібнює або вирізняє його з-поміж інших лексем. Виділення в лексемі структурних компонентів відбувається шляхом застосування методики **компонентного аналізу**. Ця методика базується на твердженні, що структурні компоненти або семи є найменшими і неподільними елементами значення та знаходяться між собою у системних відношеннях.

Виділення елементарних семантичних одиниць у похідних іменниках з

латинськими суфіксами на позначення особи відбувалося переважно двома способами:

– *логічним*, тобто шляхом розщеплення поняття, що лежить в основі значення, на суттєві ознаки, застосовуючи при цьому прийоми логічного аналізу, синтезу, абстрагування та порівняння (наприклад іменник *Prahler* “хвалько” можна розкласти на такі семи: 1) особа; 2) особа чоловічої статі; 3) особа з певними якостями; 4) особа з негативними якостями; лексема *буддист* характеризується на явністю таких сем: 1) особа; 2) особа чоловічої статі; 3) особа за певними переконаннями; 4) особа за релігійними переконаннями);

– *лінгвістичним*, тобто на основі вивчення сполучуваності семантично близьких слів (так, похідні *Altarist*, *Apotheker*, *Schreiner*, *Studiker* об’єднані спільною семою − “особа за родом діяльності”, однак іменники *Altarist*, *Apotheker*, *Schreiner* містять спільну сему “назви професій”, в той час як у лексемі *Studiker* цей компонент відсутній. Натомість у цього іменника наявна сема “сфера або предмет діяльності”).

Структурні компоненти лексичного значення слова не є однорідними і знаходяться між собою у ієрархічних відношеннях, поділяючись на архісеми, диференційні, інтегральні та потенційні семи. Тому, метою компонентного аналізу досліджуваних похідних іменників є не лише виділення композиційної структури їх лексичного значення, а й визначення конкретного місця кожної семи у семантичній системі похідних.

У процесі аналізу нами виділено 5 лексико-семантичних груп досліджуваних похідних, а саме “*назви осіб за родом заняття*”, “*назви осіб за якостями та властивостями*”, “*назви осіб за світоглядом*”, “*назви осіб за територіальною ознакою*” та “*назви осіб за стосунками у суспільстві*”. Кожна з виділених ЛСГ характеризується наявністю комплексу підгруп, що об’єднують семантичні ряди похідних, уточнюючи та конкретизуючи їх значення. Представимо систему компонентів лексичного значення похідних іменників з латинськими суфіксами схематично (див. рис. 2.1).

Рисунок 2.1

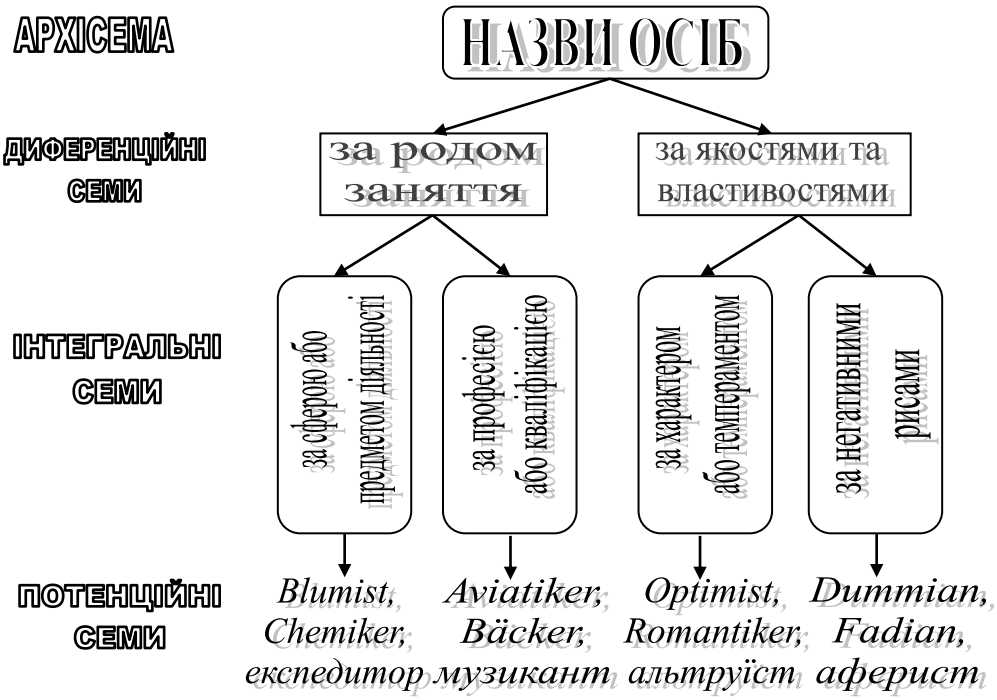

Нижче представимо процедуру здійснення компонентного аналізу досліджуваних похідних іменників німецької та української мов у вигляді таблиці на прикладі кількох лексичних одиниць (див. табл. 2.3)

Таблиця 2.3

Семантична структура похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи німецької та української мов

Семи / Іменники	Архісема	Диференційна сема	Інтегральна сема
Einflieger	**ОСОБА**	**рід заняття**	***професія або кваліфікація***
Episkopus	**ОСОБА**	**рід заняття**	***посада, звання або титул***
Finanzier	**ОСОБА**	**рід заняття**	***сфера або предмет діяльності***
Islamit	**ОСОБА**	**світогляд**	***релігійні переконання***
Neider	**ОСОБА**	**якості та властивості**	***негативні риси***
журналіст	**ОСОБА**	**рід заняття**	***професія або кваліфікація***
екскурсант	**ОСОБА**	**рід заняття**	***непрофесійна діяльність***
капіталіст	**ОСОБА**	**якості та властивості**	***соціальний стан***
провінціал	**ОСОБА**	**територіальна ознака**	***локальність***
суфіст	**ОСОБА**	**світогляд**	***релігійні переконання***

Завершальним етапом дослідження семантики похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи німецької та української мов було вивчення прагматичного компоненту їх лексичного значення, прагматичної значущості похідних, а також прагматичного використання словотвірних засобів у конкретних комунікативних ситуаціях. Для дослідження комунікативних характеристик похідних одиниць застосовувалася методика **прагматичного аналізу**, сутність якої полягає у вивченні людських вимірів комунікації з огляду на засоби мовного коду, зокрема похідні лексеми, суфікси латинського походження.

Проведення прагматичного аналізу передбачало також кілька прийомів, першим з яких є прийом *визначення прагматичного значення похідних*. У представленому дослідженні прагматичне значення похідних визначається у його співставленні із прагматичним значенням відповідних твірних, які можуть повністю або частково співпадати (наприклад *balgen* “битися, затівати бійку” − *Balger* “забіяка” /повна відповідність/; *афера* − *аферист* /повна відповідність/; *Abdera* “Абдера − старогрецьке місто” − *Abderit* “дурна людина, подібна жителям Абдери” /часткова відповідність/, *Andacht* (благоговіння; молитва) − *Andächtler* (ханжа, фарисей) /часткова відповідність/, *інквізиція* − *інквізитор* /часткова відповідність/) або не співпадати (наприклад *flappen* “вдаритися, стукнутися” − *Flapper* “жвава дівчинка-підліток” /повна невідповідність/, beißen (кусати, клювати) − Beißer (насмішник) /повна невідповідність/, *диплом* − *дипломат* /повна невідповідність/), в останньому випадку прагматичну функцію виконує формант.

Прийом актуалізації *семантичного і прагматичного* аспектів у похідних дозволяє визначити різні типи прагматичного значення останніх. Щодо наступного прийому, то він є логічним продовженням попереднього, досліджуючи взаємодію конотативного та прагматичного значень у структурі похідних.

2.3 Комплексна методика зіставно-типологічного аналізу похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи

На усіх виділених етапах дослідження відбувалося зіставлення виділених одиниць німецької та української мов. Для визначення типових або контрастних особливостей похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи зіставлюваних мов використовувався **зіставний метод**. Дисертаційне дослідження відбувається на матеріалі неблизькоспоріднених мов. Тому, мета цього методу виявити не лише спільні, а й відмінні ознаки похідних іменників німецької та української мов з точки зору їх морфемної будови, структурних, семантичних та прагматичних особливостей. Процес зіставного аналізу здійснюється на трактуванні мови як системи, тобто на кожному її рівні.

Аналіз одиниць за допомогою зіставного методу завжди відбувається у два етапи. Спочатку аналіз похідних іменників проходив на основі кожної з досліджуваних мов окремо. Це дало змогу встановити структурні, семантико-словотвірні та прагматичні особливості похідних у кожній конкретній мові. Другим етапом було зіставлення результатів аналізу похідних одиниць, отриманих на попередньому етапі, для встановлення їх спільних та відмінних рис у двох досліджуваних мовах.

Процедура зіставного аналізу здійснюється поетапно на кожному з досліджуваних рівнів мов, що аналізуються. При цьому важливу роль відіграє кількісна оцінка, за допомогою якої більш наглядно демонструються спільні та контрастні риси. Зіставний аналіз похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи здійснювався у морфемному, лексичному, словотвірному та прагматичному аспектах.

Так, першим кроком було зіставлення словотвірних систем німецької та української мов, та виявлення їх специфічності. Словотвірні системи цих мов характеризуються переважно спільними ознаками. Однак, існують і певні розбіжності у цих системах. Зокрема, розбіжності стосуються способів

словотвору, наприклад наявності у німецькій та відсутності в українській мові імпліцитної деривації, що відбувається за допомогою умлаута, аблаута чи переломлення. Крім цього у зіставлюваних мовах наявна різна кількість суфіксів, в тому числі і латинського походження, які також характеризуються певною валентністю та продуктивністю.

Далі відбувалось зіставлення суфіксів латинського походження у досліджуваних мовах. Цей процес також здійснювався у кілька етапів:

− першим етапом було зіставлення латинських суфіксів на основі їх етимологічних характеристик, оскільки встановлення їх конкретного походження не має одностайності. На цьому ж етапі вони були зіставлені з точки зору часу та способу їх запозичення, а також значущості відносно латини, наприклад латинський суфікс *-alis* був запозичений у німецьку мову у XI ст., отримавши форму *-al*. В українській мові він представлений формою *-ал*, і з'явився у XVIII ст.;

− наступним етапом був зіставний аналіз структурно-семантичних особливостей латинських суфіксів. Виділені суфікси характеризуються своєю морфемною будовою, а також наявністю асиміляційних форм. Ці форми виникають внаслідок контакту морфеми і з твірними основами на базі закономірностей відповідної мови. Так, німецький суфікс *-er* семантично не співвідноситься з українським суфіксом *-ер*, оскільки останній є морфемним варіантом суфікса *-ор/ -тор*. Але в українській мові існує латинський суфікс *-аріус*, первинна форма якого є спільною із первинною формою німецького суфікса *-er* (лат. *-arius*). Незважаючи на те, що більшість латинських суфіксів у двох мовах мають спільне походження, вони виконують як спільні, так і відмінні семантичні функції, утворюючи похідні з різним значенням.

Тому, метою зіставного аналізу на морфемному рівні є детальне дослідження латинських суфіксів шляхом встановлення їх контрастних та подібних рис у двох мовах на кожному із запропонованих етапів.

Наступним кроком аналізу було зіставлення досліджуваних похідних іменників на синхронному рівні і також проходив у кілька етапів.

Цей етап орієнтований на виявлення типових та специфічних рис у структурній композиції похідних, у їх семантичній та словотвірній організації, зокрема ступінь використання похідних у різних мовленнєвих сферах, продуктивність їх словотвірних типів та частотність латинських суфіксів, що входять до їх структури.

Семантичний аналіз похідних іменників дав змогу з'ясувати, що:

− похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення особи функціонують в однакових сферах комунікацій, що продиктовано як семантикою твірних основ, так і латинських суфіксів;

− виділені ЛСГ у німецькій мові мають ширший семантичний спектр, ніж в українській. Про це свідчить різна кількість виділених похідних іменників, а також відсутність ЛСГ «*назви осіб за стосунками у суспільстві*» і деяких підгруп інших ЛСГ в українській мові, та їх наявність у німецькій;

− кількість похідних іменників німецької та української мов, віднесених до одних і тих же ЛСГ, є відносно рівною (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

ЛСГ	**Німецька мова**	**Українська мова**
«Назви осіб за родом заняття»	73,2%	70,4%
«Назви осіб за якостями та властивостями»	16,5%	6,4%
«Назви осіб за світоглядом»	5,5%	22,4%
«Назви осіб за територіальною ознакою»	3,3%	0,8%
«Назви осіб за стосунками у суспільстві»	1,5%.	−

Процедура зіставного аналізу словотвірних особливостей похідних іменників проводилася на основі зіставлення структури та продуктивності словотвірних значень та словотвірних моделей останніх. Дослідження словотвірної структури та семантики похідних іменників показало, що виділені похідні у обох мовах утворюються за спільними словотвірними моделями, а саме "$S+Suff._{lat.} \rightarrow S_{person}$", "$V+Suff._{lat.} \rightarrow S_{person}$", "$A+Suff._{lat.} \rightarrow S_{person}$", що реалізують однакові словотвірні значення, виявляючи при цьому

різний ступінь продуктивності.

Останнім етапом аналізу похідних іменників було їх зіставлення у прагматичному аспекті. В основі цього лежить прагматична установка − тобто можливість моделювання мовленнєвої діяльності з метою більш доцільного вираження думки. Мовець, володіючи певним набором форм, що наявні у обох мовах, або у одній з досліджуваних мов, повинен знати як правила їх адекватного вибору з-поміж інших, які виражають однаковий зміст, так і правила змісто-формальної узгодженості слів.

Висновки до розділу 2

У процесі дослідження структурних, семантичних та прагматичних ознак похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи німецької та української мов було застосовано ряд методів лінгвістичного аналізу, а саме: описовий метод, порівняльно-історичний та зіставний методи, методу безпосередніх складників, а також дистрибутивного, словотвірного, трансформаційного, компонентного та прагматичного аналізу.

Окреслена методика дослідження використовується диференційовано. Так, на першому етапі для виділення корпусу похідних іменників з латинськими суфіксами та визначення їх структурних особливостей були застосовані описовий, порівняльно-історичний методи та методика безпосередніх складників.

Наступним кроком дослідження було здійснення семантичної та словотвірної класифікацій похідних іменників. Для даного етапу були застосовані методики компонентного, словотвірного та трансформаційного аналізу. Методика прагматичного аналізу була застосована для визначення комунікативно-прагматичних особливостей визначених похідних іменників.

Зіставний метод проводився на кожному етапі дослідження, завдяки якому було визначено спільне та специфічне у похідних іменниках з латинськими суфіксами у зіставлюваних мовах.

РОЗДІЛ 3
СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

3.1 Поняття семантичної структури лексичного значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи

Мова являє собою універсальний засіб спілкування і уся сукупність мовних елементів, увесь устрій мови, пристосований для цього [81, с. 3]. Лексичний склад мови постійно і безперервно розвивається, вдосконалюється, має своє минуле, сучасне і майбутнє, і цей розвиток є детермінованим як загальними властивостями мови, так і якісною специфікою слова. Під лексичним складом ми розуміємо багатоаспектну ієрархічно структуровану систему з певними закономірностями своєї організації, функціонування і розвитку. У лексичному складі мови, з одного боку, відображається все багатство і розмаїття предметів, явищ реальної дійсності, а з іншого − всі семантичні процеси, які здійснюються в системі мови, зумовлені мовними законами та підпорядковуються певній мовній кваліфікації [81, с. 3].

Центральною функціонально-структурною одиницею мови вважається слово. Усі інші елементи мови існують для слова і в слові (фонеми та морфеми) або завдяки йому (речення). Слово − це знак, що має двокомпонентну структуру − план вираження і план змісту, або форму та зміст [111, с. 427]. Аналіз змістової сторони слова, його лексичного значення, компонентів останнього, які беруть участь в організації певних відношень між словами у системі мови, функцій слова у мові, і вживання у мовленні, є можливим тільки у контексті системних відношень, які роблять цей аналіз достатньо об'єктивним і науково обґрунтованим [81, с. 4]. Співвідношення різних рівнів і аспектів змісту включаються в широку проблематику

взаємозв’язку мовних та мисленнєвих категорій, змістової категорії (контенсивної) типології, теорії мисленнєво-мовленнєвої діяльності.

У сучасній лінгвістиці існує розмаїття думок щодо визначення змістової сторони слова, тобто його лексичного значення. З однієї точки зору, по-перше, лексичним значенням слова вважається вказівка на відомий зміст, притаманний лише йому одному, на відміну від інших слів; по-друге, значення слова не є сума всіх тих психологічних операцій, що стоять за словом. Значення є дещо більш визначене − це внутрішня структура знакової операції. Це те, що лежить між думкою та словом [48, с. 187; 3, с. 191]. Значення − це ситуація, в якій мовець вимовляє слово, і реакція, яку вона викликає у слухача [29, с. 142]. З іншої точки зору, значення визначаються як константи свідомості, які закріплені суспільною практикою за певними звуковими комплексами і тим самим являються не лише фактами свідомості, але й фактами мови [33, с. 128]. Таким чином, значення слова, його семантика визначається як єдність відображень фізичного вигляду слова і відповідного предмета, оскільки, з одного боку, значення − це зв'язок певного звучання з певним предметом, відношення слова до предмета. З іншого боку, значення − це відображення предмета, закріплене за словом, відношення мовного факту до позамовного [103, с. 22], що історично закріплена в свідомості народу (колективу) в процесі суспільної комунікації.

Семантика виявляється в актах мовлення та існує в свідомості, ментальному лексиконі людини. Завдяки властивості утримувати в пам'яті узагальнені уявлення про предмети, ознаки, дії слово стає засобом передачі в мовленні знань і досвіду людей.

Не зважаючи на те, що тривалий час лексичне значення вважалося неподільним монолітом, на сучасному етапі воно вважається складним мовленнєво-мисленнєвим утворенням, до складу якого входять структуровані певним чином семантичні елементи, що співвідносяться з властивостями, ознаками та відношеннями позначуваного предмета [166, с. 54]. Слово або лексема представлена на семантичному рівні семантемою,

що має свою власну структурну організацію, об’єднуючи в своєму складі ряд сем, на які її можна розкласти у процесі компонентного аналізу. Сема − це мінімальний смисловий елемент змістової структури слова [3, с. 198]. Семантема, володіючи ієрархічною організацією, включає ще й загальні семи родового значення, або архісеми, та диференційні семи видового значення [50, с. 81; 3, с. 200].

Разом із архісемою, диференційні семи складають ядро лексичного значення, його інтенсіонал. Проте, на цьому семантика слова не вичерпується, включаючи імплікаціонал, тобто периферійні семи, які обумовлені інтенсіоналом лексичного значення, який також структурно організований завдяки ймовірним, причинно-наслідковим та іншим залежностям. В структурі імплікаціонала виділяються навколо ядерна та периферійна зони. Перша складається із потенційних сем, що виникають в результаті відображення у свідомості лінійних зв’язків, залежностей та взаємодії предметів та їх ознак. Периферійна зона складається із так званих прихованих сем, породжених різними образно-асоціативними зв’язками, які встановлюються мисленням між предметами первинної та вторинної номінації [3, с. 201].

У складі лексеми сема виконує ряд функцій:

– виступає конституентом лексичного значення, являючись структурно організованою складовою останнього;

– є носієм смислорозрізняльних ознак слова;

– слугує засобом поєднання, засобом сполучення слів на синтагматичній осі [3, с. 198].

Виділення трьох взаємопов’язаних функцій семи дозволяє вивчати лексичне значення шляхом виявлення вживання слова в різних контекстах, тобто в умовах різної сполучуваності, що допомагає розкрити ті чи інші його аспекти, оскільки виділення в мовленнєво-мисленнєвому процесі унікальних диференційних ознак об’єкта можливо лише завдяки співвідношенню їх із системою ознак інших однотипних об’єктів.

Лексичне значення слова − це компонентна структура, яка являє собою сукупність кількох простих значень, що нерозривно пов’язані між собою, і забезпечують можливість вживання слова [103, с. 23; 85, с. 36]. Трактування вченими компонентів лексичного значення є не одностайними, оскільки ґрунтуються на основі набору семантичних ознак, які відповідають елементарним поняттям.

У сучасній лінгвістиці компонентна структура лексичного значення слова розглядається крізь призму відношень, у які слово вступає, і визначається з урахуванням таких аспектів:

– зв’язком із предметом або явищем реальної дійсності (денотатом) [34; 47; 79, с. 47; 3, с. 190];

– відношенням до категорій логіки, передусім до поняття (сигніфіката) [144, с. 75; 3, с. 190];

– співвідношенням із думками, почуттями та бажаннями самої людини, включаючи суб’єктивний та оцінний компоненти (конотат) [3, с. 173; 47; 79, с. 47];

– системно-мовною, або лінгвальною значущістю [3, с. 190; 104, с. 188];

– фізичним контекстом та прагматичними особливостями [159; 207].

Більшість похідних слів утворюється за допомогою словотвірних засобів. Розуміння похідного слова як джерела не тільки номінації, а й правил його утворення за певними моделями і схемами [232, с. 146-190] дозволило виявити механізм побудови похідних словотвірних структур: дія аналогії, асоціативні процеси в лексико-семантичній системі, структурна і семантична взаємодія твірної основи і афікса, утворення стилістичної та функціональної маркованості похідних лексичних одиниць в результаті такої взаємодії тощо. Похідне слово як об'єкт нашого дослідження втілює в собі єдність узагальнення, комунікації і мислення. Виходячи з цієї тези, вивчення похідних слів потребує звернення до аспектів номінації і розвитку номінативних одиниць, комунікації і прагматичного функціонування.

Лексичне значення слова не можна ототожнювати ні з референтом, тобто предметом, який він позначає, ні із звучанням цього слова. Значення слова − це відображення предмета, явища або відношення у свідомості людини, що входить у структуру слова як так звана його внутрішня сторона, по відношенню до якої звучання слова виступає як матеріальна оболонка [163, с. 182-203]. Внутрішня сторона необхідна не тільки для вираження значення і для передачі його іншим людям, а й для саме його виникнення, формування, існування і розвитку. Останнє визначається зв'язком слова з предметами реальної дійсності, а також місцем слова в системі мови, від структури якого залежить характер і суть значення. Лексичне значення похідних слів формується в умовах конкретних зв'язків і взаємовідношень слів системи мови і словотвірної системи.

Крім поняття, в значення слова можуть входити й інші компоненти: емоційне забарвлення, стилістична характеристика, структурний компонент, тобто парадигматична і синтагматична співвіднесеність з іншими словами, нашарування додаткових уявлень і смислових асоціацій, морфологічна організація, що утворюють семантичну структуру слова.

Смислова структура слова − це система, в якій ступінь самостійності і сфера загальновживаних значень залежать: по-перше, від характеру зв'язку слова з позначеними предметами, а й відповідно зі словами, що складають його звичний семантичний контекст у системі мови; по-друге, від ролі і місця, яке займають неоднорідні семантичні елементи; по-третє, від значення полісемантичного слова в системі мови; від морфологічної або словотвірної структури слова.

Отже, лексичне значення включає:

- вказівку на предмет, явище, процес або ознаку, що позначаються;
- вказівку на ставлення з боку мовця до предмету, що позначається;
- вказівку на загальний тип комунікативних ситуацій, в яких може використовуватися це найменування;
- вказівку на словотвірну структуру.

Відповідно до вказаного, лексичне значення вміщує такі аспекти: 1) матеріальний зміст, що формується предметною співвіднесеністю; 2) конотативний аспект; 3) прагматичний аспект і 4) морфологічну структуру.

Денотативний і сигніфікативний компоненти матеріального змісту формуються ознаками: по-перше, мовним відображенням поняття про предмет або явище (денотат) і понятійною співвіднесеністю імені, його здатності відображати відповідне поняття (сигніфікат). Розбіжність між цими компонентами полягає у віднесеності найменування до конкретного предмету (денотат) або до класу об'єктів (сигніфікат). Таким чином, лексичне значення зберігає динамічний зв'язок і з референтом (денотат) і з поняттям (сигніфікат).

Додаткова інформація по відношенню до матеріального змісту, до ставлення мовця до предмета або явища, визначається конотативним або емоційно-офіційним компонентом. Конотативний аспект лексичного значення включає декілька складових, до яких належить емотивність, оціненість і функціонально-стилістичні характеристики.

Прагматичний аспект лексичного значення представляє собою додаткову по відношенню до змісту слова інформацію про учасників комунікації і умов комунікації. Прагмасемантичний підхід, що проникнув у всі рівні мови, змінив шляхи дослідження словотвірних процесів. Спостерігається перехід до розкриття функцій, мотивів, цілей використання словотворчих засобів в конкретних комунікативних ситуаціях, пізнається необхідність вивчення словотвірних процесів з урахуванням мовленнєвих настанов і адекватності сприйняття одиниць номінації.

Вивченню прагматичного компоненту похідного слова, його взаємодії з семантичним приділяється недостатньо уваги, концентруючись в основному на семантиці, на мовленнєвих актах прагматичної спрямованості. Однак опис власне семантичних і прагматичних компонентів, формування прагматичних компонентів саме в структурі лексичного значення похідного слова

залишається невирішеним.

В дослідженнях останніх років, що спрямовані на вивчення мови в реальних ситуаціях комунікації, розглядається в основному прагматичний аспект висловлення, однак деякі положення досліджень прагматичного аспекту використовують також і при вивченні семантики слова, використовуючи референтну позицію. Тому, у сучасній лінгвістиці виділяються дві точки зору щодо вивчення прагматики: по-перше, наявність прагматичного компоненту в структурі лексичного значення мовних одиниць є мовним виявом прагматики; по-друге, вивчення реалізації значення в прагматичному контексті, мовленнєвих актах, прагматичній ситуації за умовами різних прагматичних параметрів і виявляється у використанні прагматичної настанови, в основі якої перебуває характер відношень між суб'єктом і адресатом.

Поява нового слова для комунікації спричиняється прагматичною необхідністю. Адресант інформації обирає з наявного лексичного матеріалу те, що найкраще може виразити його думки й почуття, якщо ж у лексиконі адресанта такого слова немає, він використовує можливості мови, створюючи нову лексичну одиницю за допомогою мовних ресурсів.

І денотат, і сигніфікат слова по-різному відображають у складі лексичного значення об'єкт реального або уявного світу, що позначається новоутвореним словом. І в цьому плані вони протистоять прагматичному компоненту значення слова. Цей компонент відображає суб'єктивне ставлення до предметів і явищ реального світу, певний погляд на відображені об'єкти, ознаки, що пов'язані з ними у свідомості носіїв мови. Прагматичний компонент містить інформацію про ставлення людини, яка користується певним словом, до об'єкта, що позначається словом, або до: адресата, який одержує повідомлення, а також специфічну для певної лексики інформацію про ті дії, які можуть відбуватися за допомогою цієї інформації. Прагматична інформація є неоднорідною за своїм складом і вона може бути соціально-оцінною та емоційно-оцінною, тому прагматичний компонент називається

ще конотативним, експресивним, або стилістичним. Така невизначеність пояснюється загальною переорієнтацією лінгвістичних досліджень, тобто переходом від структурного аналізу лексичних одиниць до функціонального у мовленнєвому спілкуванні.

Крім цього, структура прагматичного аспекту лексичного значення пов'язана зі сферами використання мови: професійними, клерикальними, зі сферою масової комунікації. Тому, прагматичним компонентом структури лексичного значення слова є наявна в ньому інформація про умови його вживання, про різноманітні аспекти комунікативної ситуації, у яких це слово використовується. Прагматичним значенням є інформація, яку передають мовні одиниці і яка вилучається зі слів про суб'єктно-оцінне, емоційне ставлення мовців до денотатів, додатково − до когнітивного значення.

Отже, компонентна структура лексичного значення − це складний комплекс, частини якого взаємопов'язані, взаємодіють, впливають один на одного. Взаємодія, взаємовідношення цих компонентів є динамічним поштовхом для розвитку внутрішньої структури лексичного значення.

Реалію зовнішнього світу, що відображена і закріплена мисленням в значення мовного знаку, називають денотатом [99, с. 6; 3, с. 158]. Денотатами слова являються предмети, події, властивості, дії, почуття, відчуття, пов’язані із внутрішнім світом людини, моральні та логічні поняття, що склалися в процесі духовного розвитку суспільства. Якщо мова в цілому відображає дійсність, то слово, зокрема, позначає предмет. Причому предмет тут розуміється максимально широко. Це не лише реальні речі, але й істоти (люди і тварини), якості істот і речей, дії і їх властивості [103, с. 27]. Таким чином, предметом або денотатом, що лежить в основі плану змісту мовної одиниці, є окрема реалія, що сприймається і відображається у свідомості людини [144, с. 9].

Усі денотати можна поділити на об’єкти позамовної дійсності та об’єкти мовного характеру [103, с. 28]. Об’єкти позамовної дійсності поділяються на три групи:

– тілесні об’єкти, куди відносяться найрізноманітніші предмети;

– феноменальні об’єкти, тобто фізичні властивості предметів, що є нематеріальними фактами дійсності і піддаються дослідженню і точному виміру;

– конструктні об’єкти, до яких належать фантастичні, уявні предмети.

Серед об’єктів мовного характеру виділяються факти мови, які позначаються термінами метамови, а також інформація про відношення в системі мови, що передається за допомогою службових слів [103, с. 28].

Як зазначається, слова співвідносяться із речами (денотатами), а не позначають їх [12, с. 11; 111, с. 428]. Процес співвіднесення словесного знаку із конкретним об’єктом номінації називається референцією [12, с. 5; 131, с. 38]. Референт, таким чином, − це конкретний предмет, що виділяється в результаті актуалізації поняття і позначається в висловлюванні мовленнєвим знаком [190, с. 106; 86, с. 494; 3, с. 160]. На відміну від денотата чи сигніфіката, референт відноситься не до імені як дискретної одиниці мови, а до імені в мовленні, точніше у складі речення [86, с. 394; 3, с. 161].

Залежно від характеру референції, розрізняють два різновиди предметної віднесеності слова: загальна предметна тобто віднесеність поняття слова до цілого класу предметів (денотатів), яким характерні спільні ознаки, та конкретна предметна віднесеність − віднесеність поняття слова до окремого одиничного денотата, до окремого індивідуального предмета, конкретного прояву властивості, дії і т. д. Виходячи з цього, виділяється кілька типів денотата:

– узагальнений образ однорідних предметів;

– узагальнений образ предметів, що належать до одної тематичної групи за одною з ознак;

– узагальнений образ раніше зроблених узагальнень [3, с. 159].

Таким чином, в денотативному компоненті лексичного значення слова закріпляються результати пізнавальної діяльності людини, пов’язані з перетворенням ознак реального предмета в ідеальну сутність.

Як відомо, предмет і поняття − два взаємодіючих фактора, що визначають лексичне значення слова, оскільки, з одного боку, сумісні ознаки, які утворюють поняття, відштовхуються від предмета, з іншого − будь-які логічні операції над предметами неможливі без тих узагальнень, що містяться в сигніфікатах [103, с. 30]. Поняття − це категорія мислення. Воно виникає в свідомості (процесі відображення дійсності мозком людини) як узагальнення об'єктивно існуючих однорідних предметів і являє собою результат узагальнення і виділення предметів чи явищ певного класу за визначеними загальними і водночас специфічними для них ознаками. Узагальнення здійснюється завдяки абстрагуванню від конкретних особливостей окремих предметів чи груп предметів у межах певного їх класу. Тому, поняття, виражене словом, відповідає не окремому денотату, а цілому класу денотатів, що виділений за тою чи іншою ознакою, спільною для всіх денотатів цього класу.

З точки зору мовознавства, поняття − це елементарна мисленнєва одиниця, яка в узагальненій формі відображає предмети і явища дійсності, шляхом фіксації їх властивостей та відношень**.** Лінгвістичні та логічні дослідження свідчать про відсутність паралелізму між словом як мовною одиницею та поняттям як мисленнєвою категорією, оскільки:

- слово може позначати кілька понять;
- одне поняття може виражатись кількома словами;
- одне поняття може виражатися сполученням слів;
- існують слова, що не виражають понять, а також поняття, що не виражаються словами.

Виходячи з цього, складними являються і відношення між поняттям і значенням слова, які також не є тотожними. Значення слова ширше, ніж поняття. Воно охоплює:

- поняття або уявлення, або емоційне переживання;

− конотативний додаток, який може складатися з різних компонентів, становити різну частину обсягу значення, мати різне співвідношення об’єктивного і суб’єктивного розуміння.

Проте, між поняттям і значенням слова простежується певний взаємозв’язок. Поняття лежить в основі лексичного значення, хоча його межі можуть бути нечіткими. А лексичне значення, в свою чергу, об’єднує в собі два тісно пов’язаних між собою компонента: денотативний та сигніфікативний.

Сигніфікативне значення − це відношення словесного знаку до сигніфіката або поняття. Сигніфікативне значення є центральним аспектом значення слова, так як кожен знак повинен бути носієм відомого змісту. З точки зору логіки, сигніфікат являє собою сукупність оперативних одиниць сприйняття або тих найбільш суттєвих ознак, які необхідні для виділення і розпізнавання предмета [103, с. 25]. Тому, сигніфікативне та денотативне значення нерозривно між собою пов'язані, оскільки, з одного боку, сумісні ознаки, що утворюють поняття, відволікаються від предмета, з іншого − будь-які логічні операції над предметами неможливі без узагальнень, які містяться в сигніфікаті.

Однак, значення лексичної одиниці не можна зводити лише до розпізнавальних називних рис. Семантика слова повинна передавати способи розуміння мови і світу, внутрішнього стану адресанта, тому вона має показати усі словесні семантичні нюанси, що стає можливим за включення до спектру семантики слова його конотативного компоненту. Конотація слова − це додатковий елемент смислу повідомлення (висловлення), що виникає із взаємодії вихідних значень речень і слів з фоновими знаннями учасників спілкування під впливом контексту чи ситуації.

У сучасній лінгвістиці немає одностайної думки щодо визначення конотації у семантичній структурі мовної одиниці. Конотація вважається додатковим значенням слова, словосполучення чи виразу, його супровідними семантичними або стилістичними відтінками, що накладаються на основне

значення, служать для вираження різних експресивних, емоційно-оцінних забарвлень і можуть надавати висловлюванню урочистості, невимушеності, фамільярності тощо. З іншого боку, конотація − це продукт історичного розвитку значень слів (та виразів), що йдуть у цьому поступальному русі не тільки за розвитком свідомості людини в процесі пізнання нею дійсності; це й ті дані, які асоціативно супроводжують знання про світ і які неявно виражаються в тексті, а конотація, вбираючи їх в себе у вигляді внутрішньої форми, експлікує з тим, щоб підготувати відповідний прагматичний (експресивний ефект).

Крім цього існує думка, що конотація лише супроводжує лексичне значення слова і не знаходиться у його структурі. В цьому трактуванні вона постає як певний смисловий ореол, який парить над лексичним значенням, а саме лексичне значення зводиться виключно до предметного змісту.

Таким чином, щодо конотативного компоненту існують дві позиції. За першою, інформація, яку несуть конотативні семи, є додатковою, факультативною, як такою, що накладається на предметно-логічний інформаційний компонент значення, останній залишається переважно основним [34; 149; 182]. За іншою, конотативний компонент семантики мовної одиниці є рівноправним компонентом її семантичної структури, де денотація і конотація поєднуються у єдиному процесі, який ми розуміємо, відчуваємо, оцінюємо і переживаємо одночасно з найменуванням і оцінкою предмета [47; 79, с. 47].

У представленому дослідженні ми притримуємось думки, що конотація не накладається на основний зміст слова, а існує у складній єдності з ним, оскільки існує не лише раціональне, а й тісно з ним пов’язане чуттєве пізнання дійсності, що виражає емоційний стан мовця і обумовлене ним відношення до адресата, об’єкта чи предмета мовлення, ситуації, в якій відбувається дане спілкування [3, с. 164; 110, с. 152; 213, с. 14]. Конотативний аспект значення являє собою певну сукупність семантичних мікрокомпонентів, посередництвом яких реалізується емотивна функція

слова.

У сучасному мовознавстві немає одностайної думки щодо структури конотативного компоненту лексичного значення. Одні мовознавці вбачають зміст конотативного аспекту значення лише в єдності емоційного і стилістичного мікрокомпонентів. Така точка зору аргументована тим, що оціненість − це прагматичний компонент поняття, певний аспект денотації, а експресивність взагалі знаходиться поза семантичною структурою слова, оскільки вона завжди оказіональна і виникає лише в процесі мовлення [3, с. 165; 204, с. 58; 213, с. 14]. На погляд інших лінгвістів, конотація − це сукупність емоційного, оцінного, експресивного та функціонально-стилістичного компонентів. Той факт, що вищезазначені компоненти, наявні в семантиці більшості слів, справедливо свідчить про труднощі їх розмежування. При цьому інколи важко розділити не лише складові конотації, а й конотативну та денотативну частини значення [176, с. 32; 182, с. 20]. Варто також підкреслити, що емоційний, оцінний та експресивний компоненти часто переплітаються і взаємодіють у значенні слова.

Таким чином, конституентами конотату вважаються експресивність, емоційність, оціненість, а також стилістичні конотації. Зміст конотативного компоненту пов’язують з емотивністю, а експресивність і оціненість відносять до сфери денотату, хоча не виключають зв’язок емотивності з експресією і оцінкою. Конотація, на наш погляд, має структуру з трьох компонентів у системі мови: експресивного, емоційного і оцінного, що вважаються семантичними категоріями, і чотирьох у системі мовлення: експресивного, емоційного, оцінного і функціонально-стилістичного, які вважаються стилістичними категоріями.

На мовному рівні переважна більшість похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи німецької та української мов мають нейтральну конотацію, оскільки називають осіб за їх професіями, хворобами, станом та ін. Але, ряд іменників містить у своїй структурі конотативні семи, зокрема оцінного або емоційного характеру. Оцінний

компонент значення знаку − це схвальна або несхвальна вербальна оцінка. Цей аспект дозволяє розглядати мову не тільки як засіб пізнання світу, але й як засіб відображення людських почуттів, емоцій, інтенцій. Осмислення оцінної складової конотації, як здатності позначати позитивне і негативне відношення мовця до предметної або референтної інформації може бути зведений до вираження двох протилежних оцінок: *позитивної* (*меліоративної*), наприклад нім. *Altruist* (альтруїст), *Beileger* (миротворець), *Favorit* (улюбленець); укр. *ідеаліст, майстер, патріот*; та*негативної* (*пейоративної*), наприклад нім. *Abderit* (нерозумна людина), *Blödser* (дурень), *Faulenzer* (ледар), *Gauner* (шахрай), *Pfuscher* (шарлатан); укр. *аферист, ідіот, провокатор.*

Під емоційним компонентом конотації слова розуміють вираження словом емоції чи почуття, оскільки, крім асоціацій певний образ породжує ще й емоції та оцінку. Тому, емотивність − це категорія, яка виражає ціннісне у своїй основі ставлення до дійсності. У складі конотації, дана категорія синтезує в собі два аспекти оцінки − за якістю та за кількістю, а, крім того, ще дві домінанти − емоційну та антропометричну: нім. *Donnerer* (запальна людина), *Flenner* (плакса), *Haderer* (задирака), *Ironiker* (кепкун), *Lacher* (реготун), *Lärmer* (скандаліст), *Polterer* (шумлива людина); укр. *гуморист, агресор, панікер, скандаліст*.

Експресивність як елемент конотата виходить за межі слова і виявляється лише у мовленні із залученням невербальних елементів. Слова з експресивно забарвленим значенням мають властивості оцінної лексики, але, на відміну від оцінного значення, в експресивно забарвленому значенні оцінна модальність слугує зв’язком зі світом інтерпретатора (мовця, суб’єкта мовлення), а не з об’єктивною цінністю того, що може бути поза цим суб’єктом. Тісним є зв'язок емоційного та оцінного компонентів в структурі значення, які іноді важко розмежувати, оскільки негативні емоції породжують негативну оцінку і навпаки.

Отже, лексичне значення слова є складним, багаторівневим

утворенням, у якому поєднується інформація різних видів. Конотативний компонент лексичного значення похідних іменників безпосередньо пов'язаний із денотатом і входить до семантичної структури слів.

Значення слова існує не само по собі, а в певному співвідношенні зі значеннями інших слів. Близькі й протилежні за значенням слова уточнюють семантику слова, визначають для нього певні семантичні межі. Значення слів, таким чином, є системно зумовленими. В семантичному компоненті моделі мови вибір одних та виключення інших значень багатозначних слів відбувається за допомогою апарату згаданих обмежень сполучуваності. Ці обмеження в певній мірі виражають умови, що необхідні і достатні для об’єднання одного значення з певним іншим [85, с. 38].

На характер лексичного значення слова впливають різні фактори його формування: об’єкти реальної дійсності, психічні процеси, що супроводжують номінацію (почуття, особливості сприйняття навколишнього світу, його оцінка), та власне мовні відношення між словами (парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні), визначаючи при цьому структурний компонент лексичного значення.

Структурне значення − це співвідносне значення, що вказує на відношення слова до інших слів мови, з якими воно може вступати в синтагматичні і парадигматичні відношення. Воно допомагає визначити місце слова в лексичній системі мови шляхом протиставлення його іншим словам, які входять в систему, і встановлення його ролі та відношень з усіма іншими лексичними одиницями мови. В цьому випадку виявляється значущість слова. Значущість мовної одиниці визначається її місцем в системі мови, її зв’язками з іншими одиницями в цій системі. Входячи у склад системи, слово характеризується не лише значенням, але й значущістю, що визначається його оточенням [167, с. 113].

Значущість тісно пов’язана з основним значенням слова. Поняття значущості і значення не співіснують, а знаходяться у відношенні включення одного в інше: значення слова включає в себе значущість. Якщо абсолютне

значення слова, його сигніфікат, визначається позитивно, то значущість − це те ж абсолютне значення, але модифіковане стосовно мовної системи [103, с. 35].

Структурне значення слова дозволяє виділити загальні та диференціальні семантичні ознаки мовних одиниць, що утворюють лексико-семантичну парадигму. Слова, як правило, об’єднуються на основі відношень рівнозначності, протилежності, співположення, включення. Парадигматичні відношення стосуються вертикальних системних відношень слів поза процесом мовлення. Вони мають між собою спільні ознаки, які асоціюються у пам'яті так, що із них утворюються угрупування (парадигми, лексико-семантичні групи, семантико-функціональні поля тощо), всередині яких складаються досить різні відношення. Іншими словами, синтагматика і парадигматика описують розміщення денотатів у просторі, а третій вимір – епідигматика – розглядає внутрішньо-структурні інтегративні відношення в системі значень полісеманта, або відношення, пов'язані між деривaційно зумовленими елементами одного значення, що відображають референти дійсності [81, с. 5].

Таким чином виділяються два підвиди структурного значення:

− синтагматичне структурне значення − це значення, що характеризує лінійні відношення слова, його семантичну дистрибуцію і валентність, тобто його здатність вступати в смислові відношення з іншими лексичними одиницями;

− парадигматичне структурне значення − це значення, що характеризує вертикальні відношення слова, яке входить в певний клас.

Слово або вислів у процесі комунікації передає інформацію про предмет повідомлення, відношення мовця до предмета повідомлення, а також про ситуацію комунікації. Його лексичне значення відповідно складається із предметної співвіднесеності (денотативного компонента), із поняттєво-семантичного компонента (сигніфікат), із емоційно-оцінного (конотативного) компонента лексичного значення, та із прагматичного, який пов‘язаний з

вказаними компонентами і надає денотативному змісту додаткову інформацію про учасників і умови комунікації [26, с. 53; 80, с. 78]. Прагматичне значення закріплюється за певним словом і, в наслідок цього стає компонентом лексичної семантики.

Прагматичний компонент лексичного значення представляє собою додаткову по відношенню до предметного змісту інформацію про учасників і умови комунікації. Він з'являється в структурі лексичного значення, регулює розширення або звуження не тільки семантики слова, його поширеного або обмеженого використання, але й контекстів. Прагматичний компонент стає необхідною складовою в структурі лексичного значення похідних одиниць, визначаючи прагматичні параметри вживання лексичних одиниць, основні умови їх реалізації та функціонування [80, с. 79].

Прагматизація значення мала своїм наслідком те, що значення висловлювання стало розглядатися як невід'ємна частина прагматичної ситуації, а значення багатьох слів почали визначати через вказівку на комунікативну мету мовленнєвого акту [44, с. 5]. Можна сказати, що прагматичне значення закладене в мовленнєвих відрізках і залежить від мети мовця і від вибору ним відповідних мовних засобів. Таким чином, прагматичне значення можна визначити як категорію, що сформувалася у процесі комунікативної діяльності та як її результат.

Лексичні одиниці, що отримують прагматичну характеристику, невіддільні від лексичного наповнення, і всі можливі комунікативні типи та їх модальні модифікації базуються, передусім, на номінаціях, які характеризуються автономністю та системною прикріпленістю. Тому, прагматичне значення − це те значення, що передає відношення між носієм інформації і його функцією, тобто відношення між використанням висловлювання і його результатом [242, с. 54].

Слова з прагматичним значенням іноді називають конотемами. Конотеми містять інформацію, що відображає сегмент даних про суб'єктивне віддзеркалення об'єктивного світу й емоційне ставлення мовця до предмета

мовлення; передають сукупність свідчень про мовленнєві чинники, зумовлені співвідношенням мови і дійсності; надають інформацію про зовнішній світ [56, с. 82]. Прагматичне значення слова, як і його конотація, має складну структуру, що містить оцінний, емоційний, експресивний та функціонально-стильовий аспекти. В мові і передусім в лексико-семантичній системі оцінність закріпляється за стилістично маркованими одиницями. При такому підході в оцінний компонент входить і власне оцінка по шкалі добре / погано (меліоратив / пейоратив).

Прагматичне значення похідного іменника позбавляє його статусу нейтральної мовної одиниці, робить його завжди стилістично маркованим і вміщує різну інформацію: суб'єктивне відображення об'єктивного світу, експресивне і емоційно-оцінне ставлення мовця до предмету мовлення. Прагматичний компонент лексичного значення похідного іменника в нашому дослідженні виражений експліцитно: через емоційно забарвлені словотворчі форманти, через емоційні твірні основи слів в їх словникових дефініціях або в комунікативних ситуаціях.

Прагматичне значення похідного іменника відображає ставлення до предметів і явищ реального світу, що стійко пов'язані з цими об'єктами у свідомості носіїв мови. Він являє собою додаткову до денотативно-номінативного змісту слова інформацію про учасників прагматичної комунікативної ситуації, включає вказівки на низку умов комунікації: 1) вік і стать комунікантів, 2) їх освіта й соціальний статус, 3) особливості використання мови, яка обслуговує різні комунікативні сфери, 4) комунікативні ситуації. Реалізація прагматичного значення похідного іменника здійснюється у мовленні і виявляється у характері стосунків між суб’єктом і адресатом. Суб'єкт і адресат можуть співпадати, бути близьким, але розходяться в соціально-ідеологічному, професійному або особистому планах. Різним може бути їх відношення до предмету повідомлення.

Похідні іменники мають прозору семантику завдяки твірній основі і суфіксу, тобто твірна основа повинна бути стилістично маркованою, а суфікс

− нейтральним, або навпаки, твірна основа − нейтральна, а суфікс вносить в похідне слово різні стилістичні відтінки, наприклад нім. *Adulter* (перелюбник, невірний чоловік) від *adult* (дорослий, повнолітній), *Andächtler* (святоша, фарисей) від *Andacht* (благоговіння), *Blender* (обманщик) від *blenden* (осліпляти).

Отже, у структурі лексичного значення слова виділяються такі компоненти:

1. *денотативний* або *логіко-предметний* компонент − компонент, що характеризує співвіднесеність слова із предметом, який ним позначається, тобто зв'язок фонетичної оболонки слів із речами об’єктивної дійсності;

2. *сигніфікативний* або *поняттєво-семантичний* компонент − компонент, яким позначається відношення слова до поняття, узагальненого мисленнєвого уявлення про клас предметів. Сигніфікативний компонент вважається основним для лексикологів, і зазвичай називається просто значенням слова;

3. *емотивно-конотативний* компонент − компонент, пов'язаний із емоційно-експресивним та оцінним відображенням предметів та явищ зовнішнього світу. На відміну від сигніфікативного компонента, який є стилістично нейтральним, конотативний компонент зазвичай є стилістично маркованим, який завжди обумовлений нейтральним значенням слова. Він являється емоційно-експресивним вираженням мовцем оцінки чи ставлення до того чи іншого предмету об’єктивної дійсності;

4. *структурний* компонент − компонент, який виражає значення співвіднесеності, вказує на відношення слова до інших слів мови, з якими воно вступає у синтагматичні, парадигматичні та епідигматичні зв’язки;

5. *прагматичний* компонент − компонент, який несе інформацію про учасників акту спілкування. Порівняно і вище названими компонентами, прагматичний компонент вважається додатковим, і тісно переплітається і конотативним значенням.

Розглянемо структуру лексичного значення наступних похідних. У

семантичній структурі іменника *Geiger* виділяються такі компоненти: 1) денотат – особа; 2) сигніфікат – професія; 3) конотат – нейтральність; 4) реляція – певне синтаксичне оточення. У похідному *Besatzer* виділяються такі семантичні компоненти: 1) денотат – особа; 2) сигніфікат – діяльність; 3) конотат – негативна оцінність; 4) реляція – певне синтаксичне оточення; 5) прагматичність – зневага. У семантичній структурі лексеми *Erhalter* актуалізується такі складові: 1) денотат – особа; 2) сигніфікат – діяльність; 3) конотат – позитивна оцінність; 4) реляція – певне синтаксичне оточення; 5) прагматичність – поетичність.

Таким чином, значення мовного знаку являє собою комплексне вираження відображеного в свідомості об'єкта номінації. У процесі опису структури лексичного значення слова виділяються його самостійні компоненти, які тісно взаємопов'язані і утворюють єдину структуру, що визначає системні та функціональні характеристики слова.

3.2 Семантична класифікація похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах

Іменники на позначення особи складають значну частину словника будь-якої літературної мови, оскільки окрема людина та її різноманітні характеристики завжди були об'єктом прискіпливої уваги оточення. Досліджуючи семантичну структуру похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов, нами виділені їх лексико-семантичні групи (ЛСГ). У кожній ЛСГ виділено підгрупи, що представлені синонімічними рядами, характеризуючи осіб більш конкретно.

3.2.1 Назви осіб за родом заняття. Лексико-семантична група назв осіб за родом їх заняття являється найпродуктивнішою в обох мовах. Похідні іменники, що до неї відносяться, складають переважну більшість усієї кількості зафіксованих лексем у обох мовах, а саме − 73,2% у німецькій та 70,4% − в українській. До цієї групи відносяться похідні, у

складі яких наявні майже усі суфікси.

Категорія особи за родом заняття реалізується завдяки приєднанню суфіксів до твірних основ різних типів, внаслідок чого назви осіб характеризуються з різних сторін. Тому, нами виділені ряд підгруп, що характеризують осіб за наступними критеріями:

1) ***за сферою або предметом діяльності***, що називають осіб, діяльність яких відноситься до певної галузі, або співвідноситься із предметом діяльності. До цієї підгрупи відносяться:

− 363 досліджуваних похідних німецької мови з такими суфіксами: нім. **-al, -an, -and, -ant, -ar, -är, -arius, -ent, -er, -ial, -ier, -iker, -ikus, -ist, -it, -ius, -ler, -or, -ual**, наприклад: *Abfasser* «укладач», *Agrarier* «аграрій», *Bildner* «художник; скульптор», *Blumist* «квіткар», *Chemiker* «хімік», *Dichter* «поет, письменник», *Ersteiger* «альпініст», *Krieger* «воїн», *Linguist* «лінгвіст», *Marinier* «моряк, матрос»;

− та 266 української мови з наступними морфемами − **-ал, -ант, -аріус, -ат, -атор, -ент, -ер, -ист, -іст, -їст, -ор, -тор, -янт**, серед яких: *автомобіліст, біатлоніст, гарпунер, експедитор, кореспондент, магістрант, портретист, редактор, тренер*;

2) ***за професією або кваліфікацією***. До даної підгрупи належать назви осіб, що характеризують їх з точки зору їх професійної приналежності та кваліфікаційних ознак. Сюди належать:

− 51 іменник німецької мови із наступними суфіксами − **-at, -ator, -ent, -er, -ler, -ier, -iker, -ist, -us, -isse**, наприклад: *Arbeiter* «робітник», *Aviatiker* «пілот, авіатор», *Bewahrer* «сторож, охоронець», *Dentist* «дантист», *Diakonus* «диякон», *Inquirent* «слідчий», *Journalist* «журналіст», *Jurist* «юрист», *Kollegiat* «монах», *Spezialist* «спеціаліст»;

− та 10 іменників української мови із такими морфемами − **-ант, -атор, -ер, -ис, -іст, -янт**, серед яких: *авіатор, актриса, журналіст, легіонер, музикант, спеціаліст*;

3) ***за посадою, званням або титулом***. До цієї підгрупи відносяться похідні іменники на позначення осіб, назви яких мотивовані їх посадою, званням, а також наявністю певного титулу. Дану групу становлять:

− 34 іменника німецької мови із наступними морфемами − **-ant, -ator, -ent, -er, -ier, -iker, -ikus, -isse, -ist, -on, -us**, серед яких: *Administrator* «адміністратор, керівник», *Assistent* «молодший чиновник», *Beherrscher* «володар», *Cafetier* «господар кафе», *Dirigent* «диригент, керівник», *Episkopus* «єпископ», *Hotelier* «господар готелю», *Kanoniker* «настоятель собору», *Metropolit* «митрополит»;

− та 10 іменників української мови з наступними суфіксами − **-ал, -атор, -ент, -ер, -ис, -ор**, наприклад: *адміністратор*, *губернатор*, *диктатор*, *директриса*, *диригент*, *імператор*, *інспектор;*

4) ***за девіантною або неправомірною поведінкою***. Особи, назви яких входять до цієї підгрупи, характеризуються не етичною, аморальною, і навіть злочинною діяльністю. Сюди відносяться:

− 23 іменника німецької мови з такими складниками: нім. **-ant, -at, -er, -ikus, -ist**, а саме: *Ächter* «ізгой, вигнанець», *Arrestat* «затриманий», *Brigant* «розбійник», *Erpresser* «вимагач, шантажист», *Fabulant* «базікало, брехун», *Täter* «злочинець», *Versucher* «спокусник»;

− 4 іменника української мови з такими складниками − **-атор, -ист, -іст**, а саме: *експлуататор*, *експропріатор*, *рецидивіст*, *терорист*;

5) ***за непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю***. До цієї підгрупи відносяться особи, діяльність яких є непостійна і її не можна віднести до певної галузі чи професії. Дану груп складають:

− 415 похідних німецької мови з такими суфіксами − **-an, -and, -ant, -ar, -är, -at, -ator, -ent, -er, -ier, -iker, -ist, -it, -ler, -or**, серед яких: *Beobachter* «спостерігач», *Besteller* «покупець, клієнт», *Chiromant* «хіромант», *Destinatar* «одержувач», *Galan* «гарно одягнений», *Imitator* «імітатор», *Jubilar* «ювіляр», *Klient* «клієнт», *Nehmer* «покупець», *Passagier* «пасажир», *Zahler* «платник»;

– 138 іменників української мови з наступними суфіксами – **-ал, -ант, -ат, -атор, -ент, -ер, -ет, -ит, -ист, -іст, -ор, -янт**, наприклад: *агітатор*, *гіпнотизер*, *екскурсант*, *опозиціоніст*, *опонент*, *полеміст*, *рецензент*, *стипендіат*, *шантажист*, *ювілянт*.

Як свідчить аналіз, ЛСГ "Назви осіб за родом заняття" є найпродуктивнішою в обох мовах, оскільки переважна більшість виділених похідних належить саме до цієї ЛСГ. Найпродуктивнішими суфіксами у ній є: нім. *-er* (50,5%), *-ist* (12,2%); укр. *-ист* (21,3%), *-іст* (28,3%), *-атор* (17,2%).

Таким чином, діяльність особи є її надзвичайно важливою характеристикою. Однак, поряд із нею, важливим чинником являються і внутрішні якості особистості, які відіграють значну роль й у процесі номінації. Назви осіб-носіїв цих ознак формуються саме на основі їх номінації. Тому, далі детальніше зупинимося на їх розгляді.

3.2.2 Назви осіб за якостями та властивостями. Якості та властивості особистості є результатом виявлення необхідних і загальних ознак стійких позитивних моральних характеристик. Ці характеристики не рідко виступають стимулом певного вчинку або цілого ряду вчинків, що характеризують особу з позиції оцінки. Тому, при аналізі семантики досліджуваних похідних іменників, які віднесені до даної ЛСГ, важливу роль відіграють саме конотативний та прагматичний компоненти їх семантичної структури.

Лексико-семантична група осіб за їх якостями та властивостями є також досить продуктивною в обох мовах. Кількість похідних іменників, що складають цю групу, становить 16,5% у німецькій мові та 6,4% в українській. У процесі аналізу, було виділено підгрупи, що характеризують осіб за такими ознаками:

1) ***за характером або темпераментом***. До цієї підгрупи відносяться іменники на позначення осіб, що характеризуються певними рисами

характеру (переважно позитивними або нейтральними) або типом темпераменту. Їх кількість становить:

– 20 іменників німецької мови з такими суфіксами – **-er, -iker, -ist, -ler**, наприклад: *Aktivist* «активіст», *Idealist* «ідеаліст, безкорислива людина», *Modernist* «людина із сучасними смаками», *Optimist* «оптиміст», *Rationalist* «раціоналіст», *Rhetoriker* «умілий оратор», *Romantiker* «романтик», *Schweiger* «мовчун», *Verehrer* «шанувальник, прихильник»;

– 10 – української з такими суфіксами – **-ант, -ер, -ист, -іст, -їст**, наприклад: *активіст*, *акуратист*, *альтруїст*, *інтересант*, *кар'єрист*, *оптиміст*, *парадоксаліст*, *позер*, *рутинер*, *службист*, *фантазер*;

2) ***за негативними рисами*.** Ця підгрупа є своєрідним продовженням попередньої, однак її складає достатня кількість похідних іменників у обох мовах, тому, на нашу думку, доречно виділити їх у окрему групу. Сюди належать:

– 126 в німецькій мові з наступними складниками – **-ant, -er, -iker, -ikus, -ist, -it, -ian, -jan, -ler, -or**, серед яких: *Andächtler* «ханжа, фарисей», *Blödser* «дурень», *Dummian* «дурило», *Fadian* «буркотун», *Flappier* «мямля, ганчірка (про чоловіка)», *Gleisner* «лицемір, ханжа», *Intrigant* «інтриган, лукава людина», *Kitschier* «халтурник», *Mächler* «інтриган», *Pfiffikus* «хитрун, махляр»;

– та 19 в українській з наступними суфіксами – **-ат, -атор, -ер, -ист, -іст, -їст, -ор, -янт**, наприклад: *авантюрист*, *аферист*, *вульгаризатор*, *дегенерат*, *егоїст*, *панікер*, *песиміст*, *садист*, *симулянт*, *скандаліст*;

3) ***за психофізіологічними особливостями***, куди належать іменники на позначення осіб, у назвах яких відображені певні хвороби та психофізіологічні вади. Їх кількість становить:

– 35 у німецькій мові з наступними суфіксами – **-er, -iker, -ist, -it**, наприклад: *Alkoholiker* «алкоголік, п'яниця», *Astheniker* «астенік», *Bedlamit* «божевільний», *Diabetiker* «діабетик», *Hypertoniker* «гіпертонік», *Lunambulist*

«лунатик», *Neurotiker* «невротик», *Picheler* «п'яниця», *Säusler* «шепелява людина», *Schieler* «косоокий»;

− 5 іменників в українській з такими морфемами − **-ат, -ент, -іст**, а саме: *імпотент*, *кастрат*, *кокаїніст*, *морфініст*, *онаніст*;

4) ***за соціальним станом***. Запропоновану підгрупу складають іменники, що позначають осіб за їх роллю та статусом у суспільстві. Характеристика соціального статусу особи є важливою ознакою соціальної диференціації, соціальної статусної віднесеності учасників спілкування, яка безумовно відображено у мові, завдяки її комунікативній функції, що має виразний соціальний характер. Обсяг похідних, що належать до цієї підгрупи, майже рівнозначний. Сюди належать:

− 10 іменників німецької мови з такими морфемами − **-at, -er, -ler**, а саме: *Bediener* «слуга», *Bettler* «жебрак», *Büdner* «бідняк», *Bürger* «буржуа, міщанин», *Häusler* «безземельний селянин», *Pracher* «(настирливий) жебрак», *Schnorrer* «жебрак», *Storger* «бродяга», *Streiner* «бродяга», *Stromer* «бродяга»;

− 5 іменників української з такими суфіксами − **-іст, -ер**, а саме: *капіталіст*, *мільйонер*, *мільярдер*, *монополіст*, *пенсіонер*;

5) ***за розумовими особливостями***. Цю підгрупу складають іменники лише німецької мови. Похідні, що належать до цієї групи, позначають осіб, що характеризуються певними розумовими вадами, чи відхиленнями. Кількість таких іменників становить лише 6, які містять такі морфеми **-ant, -er, -iker, -it**, а саме: *Abderit* «безглузда людина», *Ignorant* «неук», *Kenner* «знавець», *Könner* «майстер своєї справи, умілець», *Logiker* «логік», *Taktiker* «тактик»;

6) ***за стилем життя***. Ця підгрупа є особливою у даній ЛСГ. Стиль життя − це не зовсім риси характеру, чи особливості темпераменту. Це внутрішній стан, який характеризує особистість і зокрема спосіб її життя. Тому ця група похідних іменників була віднесена саме до ЛСГ «Назви осіб за якостями та властивостями». Дану тематичну групу, як і попередню,

складають похідні лише німецької мови з такими суфіксами − **-er** та **-ler**, а саме: *Einsiedler* «затворник, пустельник», *Klausner* «затворник, пустельник».

Таким чином, особистісні якості та властивості відіграють також чималу роль у мові взагалі, і у процесі номінації зокрема. Виділена ЛСГ є продуктивною в німецькій мові та малопродуктивною в українській. Найпродуктивнішими суфіксами є: нім. *-er* (48,5%), *-ler* (17,7%), *-iker* (11,7%); укр. *-ист* (30,6%), *-ер* (16,8%), *-ист* (14,3%).

Варто зазначити, що поряд із внутрішніми якостями осіб, важливими для цього процесу є їх зовнішні або експліцитні погляди та переконання, які мотивують їх світогляд, і також відображені у мові. Нижче зупинимося на їх аналізі більш детально.

3.2.3 Назви осіб за світоглядом. Світогляд є особливою формою суспільної та індивідуальної свідомості, самосвідомості людини, через яку особистість сприймає, осмислює навколишню дійсність та себе в ній і функціонує у формі засвоєних уявлень, поглядів, переконань, цінностей, ідеалів, які виражають суб'єктивне ставлення людини до світу. Це своєрідна система переконань, принципів та ідеалів, вихідних цінностей та установок, які є основою орієнтації особистості в житті та у практичній діяльності.

До ЛСГ "назви осіб за світоглядом" ввійшли 5,5% похідних іменників німецької мови та 22,4% української мови. У процесі аналізу, було виділено наступні підгрупи, які характеризують осіб за різними типами їх переконань:

1) ***за приналежністю до ідеологічних напрямів***. До цієї підгрупи належать іменники, що позначають осіб, які належать до тих чи інших філософських, мистецьких чи ідеологічних напрямів, а саме:

− 42 іменника німецької мови з такими суфіксами − **-er, -iker, -ist, -it, -ler**, наприклад: *Abolitionist* «аболіціоніст», *Chartist* «чартист», *Dialektiker* «діалектик», *Expressionist* «експресіоніст», *Föderalist* «федераліст», *Gnostiker* «гностик», *Impressionist* «імпресіоніст», *Monotheist* «монотеїст», *Purist* «пурист», *Realist* «реаліст», *Republikaner* «республіканець»;

– 117 іменників української з такими суфіксами – **-атор, -ер, -ист, -іст, -їст**, наприклад: *акмеїст*, *гуманіст*, *деїст*, *ідеаліст*, *ліберал*, *пантеїст*, *прагматист*, *психологіст*, *раціоналіст*, *символіст*, *соціаліст*;

2) ***за релігійними переконаннями***. Дану підгрупу складають похідні іменники на позначення осіб, які сповідують ту чи іншу релігію. Кількість їх становить:

– 17 похідних німецької мови з такими суфіксами – **-er, -ik, -ist, -it, -ler**, а саме: *Bekenner* «прихильник віри», *Bileamit* «язичник», *Buddhist* «буддист», *Islamit* «мусульманин», *Katholik* «католик», *Päpstler* «папіст (про католика)», *Protestant* «протестант», *Spiritualist* «спіритуаліст», *Templer* «тамплієр», *Trappist* «трапіст»;

– 19 іменників української мови з такими морфемами – **-ант, -атор, -ист, -іст, -іт, -їт, -їст**, а саме: *адвентист*, *буддист*, *кальвініст*, *папіст*, *політеїст*, *протестант*, *сабеїст*, *суніт*, *суфіст*, *теїст*, *шиїт*, *штундист*;

3) ***за особистісними переконаннями***, куди входять лише 7 іменників німецької мови з такими суфіксами – **-ent, -er, -iker, -ist, -ler**. Вони позначають осіб, які дотримуються певних поглядів та принципів: *Abstinent* «непитущий», *Abstinenzler* «непитущий», *Agamist* «запевнений холостяк», *Altruist* «альтруїст», *Eiferer* «фанатик», *Fanatiker* «фанатик», *Temperenzler* «непитущий»;

Як свідчить аналіз, виділена ЛСГ є малопродуктивною в німецькій мові, однак має високий ступінь продуктивності в українській. Найпродуктивнішими суфіксами є наступні: нім. *-ist* (67,8%); укр. *-ізм* (61,9%).

Важливу роль у характеристиці особи займає її географічно-територіальна приналежність. Це пояснюється відмінностями менталітету різних народів, а також слоїв населення, оскільки, називаючи особу за її географічною приналежністю, також виникають певні оцінні асоціації та характеристики. Тому, варто розглянути цей аспект більш детально.

3.2.4 Назви осіб за територіальною ознакою. До цієї ЛСГ ввійшли похідні іменники, що називають осіб за їх територіальною приналежністю. Територіальна приналежність особи визначається місцем її народження, проживання або перебування. До цієї групи належать 3,3% німецьких та лише 0,8% українських похідних.

У процесі аналізу, було виділено наступні підгрупи, які характеризують осіб за такими критеріями:

1) ***за національністю та місцем проживання***. До цієї підгрупи належать іменники − назви осіб, що утворилися на основі географічних назв. Їх кількість сягає:

− 28 іменників німецької мови із наступними суфіксами − **-at, -er, -ier**, а саме: *Achaer* «ахеянин», *Algierer* «алжирець», *Babylonier* «вавилонянин», *Berliner* «берлінець», *Bolivier* «болівієць», *Byzantiner* «візантієць», *Caditaner* «житель міста Кадіса», *Danaer* «данаєць, грек», *Hanseat* «житель ганзейського міста», *Neger* «африканець», *Trojaner* «троянець»;

− лише 2 іменника української із суфіксами **-ит** та **-от** − *кіпріот*, *одесит*;

2) ***за локальністю***. Дану підгрупу становлять похідні іменники на позначення осіб, назви яких мотивовані місцем або місцевістю, де вони проживають. Сюди відносяться переважно адміністративні або локальні пункти. Кількість їх становить:

− 12 похідних німецької мови з такими морфемами − **-ant, -er, -ler**, **-ist**, а саме: *Anbauer* «поселенець, колоніст», *Ansiedler* «поселенець, колоніст», *Asylant* «мешканець нічліжного будинку», *Berger* «горянин», *Bergler* «горянин», *Chambregarnist* «житель мебльованих кімнат», *Erdenbürger* «мешканець земної кулі», *Gebirger* «горянин», *Gebirgler* «горянин», *Grenzer* «прикордонний житель», *Ländler* «сільский житель», *Märker* «прикордонний житель», *Städter* «житель міста», *Westler* «західник»;

− 3 іменники української мови із суфіксами *-ал, -ант* та *-іст* − *квартирант, колоніст, провінціал*.

У ході аналізу було встановлено, що виділена ЛСГ має невисокий ступінь продуктивності в обох мовах. Найпродуктивнішими морфемами є нім. *-er* (75%), *-ler* (12,5%).

Окрім особистісних переконань, важливим чинником для характеристики осіб є їх стосунки з іншими особами, з якими вони перебувають у різних типах зв'язку. Тому, зупинимося на розгляді детальніше.

3.2.5 Назви осіб за стосунками у суспільстві. Зміст і рівень стосунків, в які вступає людина, надзвичайно різні: соціальні, суспільні, людські міжособистісні тощо. Соціальні відносини відображають взаємодію між соціальними групами та індивідами як представниками цих груп. Суспільні − характеризують взаємодію особи через соціальні спільноти із суспільством. Номінуючи особу у своєрідному ракурсі, особистісні стосунки виступають предметом й мовного аналізу.

До запропонованої ЛСГ входять лише похідні іменники німецької мови, кількість яких становить 1,5%. У ході аналізу, були виділені такі підгрупи, що уточнюють назви осіб за наступними критеріями:

1) ***за родинними зв'язками***, куди входять похідні іменники, які називають родичів у тому чи іншому поколінні. Сюди належать:

− 4 іменники німецької мови з наступними суфіксами − **-ent, -er, -ler**: *Aszendent* «предок, родич по висхідній лінії», *Deszendent* «предок, родич по низхідній лінії», *Kuppler* «сват», *Witwer* «вдівець»;

2) ***за соціальними зв'язками***, куди відносяться похідні, що позначають статус осіб відносно інших осіб, які перебувають у стосунках приязні або неприязні. Сюди належать:

− 7 іменників німецької мови із наступними морфемами − **-ist, -er, -or**: *Antagonist* «антагоніст, супротивник», *Antezessor* «попередник», *Borger*

«боржник», *Gegner* «супротивник, опонент», *Hasser* «ненависник, ворог», *Schuldiger* «боржник», *Schuldner* «боржник»;

3) ***за відношенням до субстанції***. Цієї підгрупи стосуються похідні іменники, що називають відношення осіб стосовно інших осіб крізь призму матеріальних зв'язків. Сюди належать лише 7 похідних німецької мови з такими суфіксами – **-ent, -er**: *Adjazent* «сусід, власник суміжної ділянки», *Angrenzer* «сусід, власник суміжної ділянки», *Anlieger* «сусід, власник суміжної ділянки», *Anrainer* «сусід, власник суміжної ділянки», *Anstößer* «сусід, власник суміжної ділянки», *Anwander* «сусід», *Anwohner* «сусід; той, хто живе по сусідству».

Як свідчить аналіз, проаналізована ЛСГ є непродуктивною. Найпродуктивнішими морфемами є нім. *-er* (72,2%), *-ent* (16,6%).

3.2.6 Семантична спільність та відмінність похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах.

У процесі аналізу похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи німецької та української мов було виділено 5 лексико-семантичних груп похідних.

Рисунок 3.1

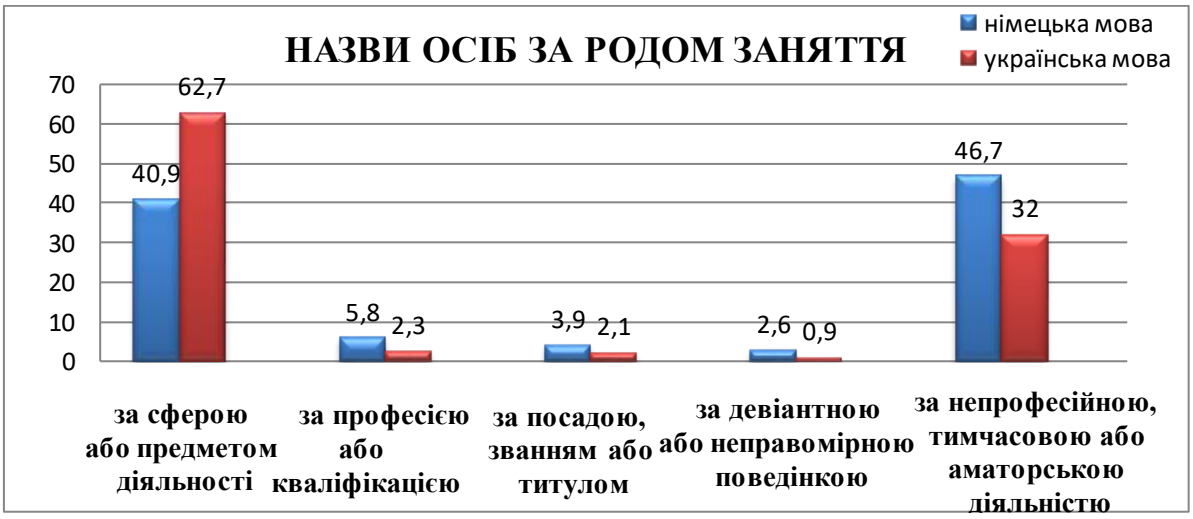

ЛСГ «**Назви осіб за родом заняття**» є найпродуктивнішою в обох мовах. До неї входять 886 похідних німецької мови, що становить 73,2% їх загальної кількості, та 437 похідних української мови, що складає 70,4%. У

цій ЛСГ були виділені 5 підгруп, що називають осіб з урахуванням певних критеріїв. Виділені підгрупи конкретизують і узагальнюють семантику похідних та мають різний ступінь продуктивності у обох мовах (див. рис. 3.1).

Як видно з діаграми, продуктивними у німецькій мові є групи «*за сферою або предметом діяльності*» (40,9%) та «*за непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю*» (46,7%). В українській мові продуктивними є групи «*за сферою або предметом діяльності*» (62,7%) та «*за непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю*» (32%). Решта виділених груп мають низький ступінь продуктивності.

ЛСГ «**Назви осіб за якостями та властивостями**» є також продуктивною в обох мовах. Її складають 199 похідних німецької мови та 42 української. У даній ЛСГ виділено 7 підгруп, які проявляють у досліджуваних мовах різний ступінь продуктивності (див. рис. 3.2).

Рисунок 3.2

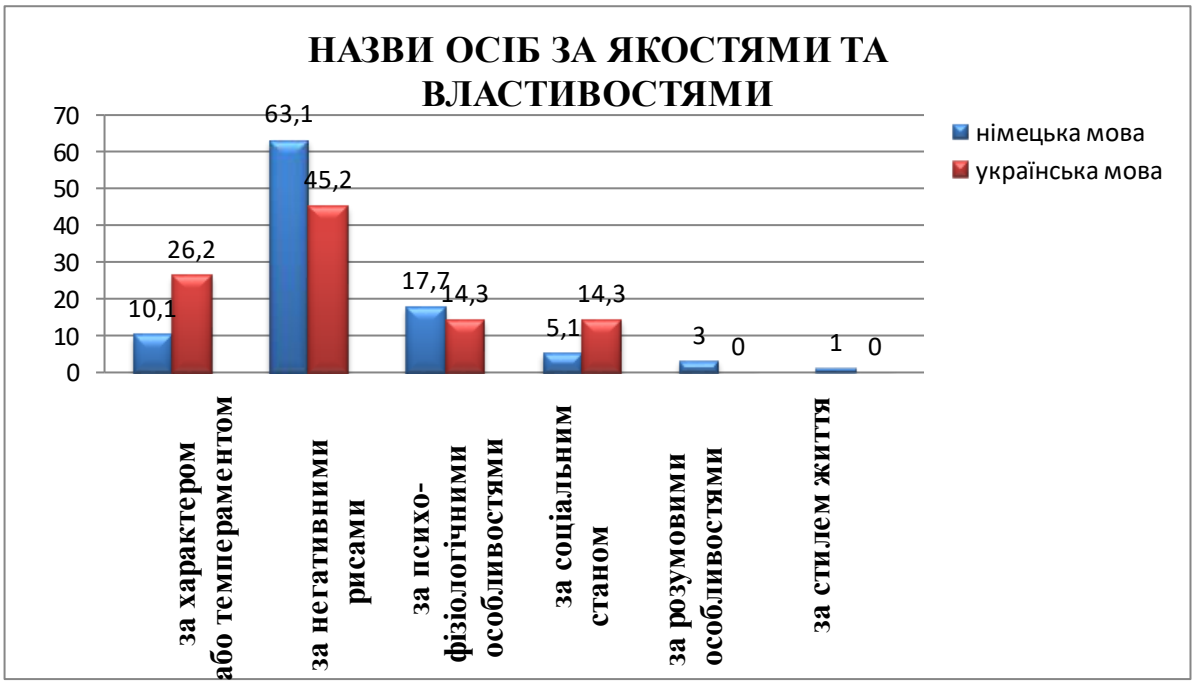

Як показано в діаграмі, найпродуктивнішою обох мовах є група *«за негативними рисами»* (63,1% у німецькій мові та в українській мові 45,2%). Решта груп є мало або непродуктивними.

ЛСГ «**Назви осіб за світоглядом**» не є продуктивною в німецькій мові, де її складають лише 65 похідних, однак має високий ступінь продуктивності в українській мові, де кількість похідних становить 139. До цієї ЛСГ відносяться 4 підгрупи, продуктивність яких можна проілюструвати за допомогою діаграми (див. рис.3.3).

Рисунок 3.3

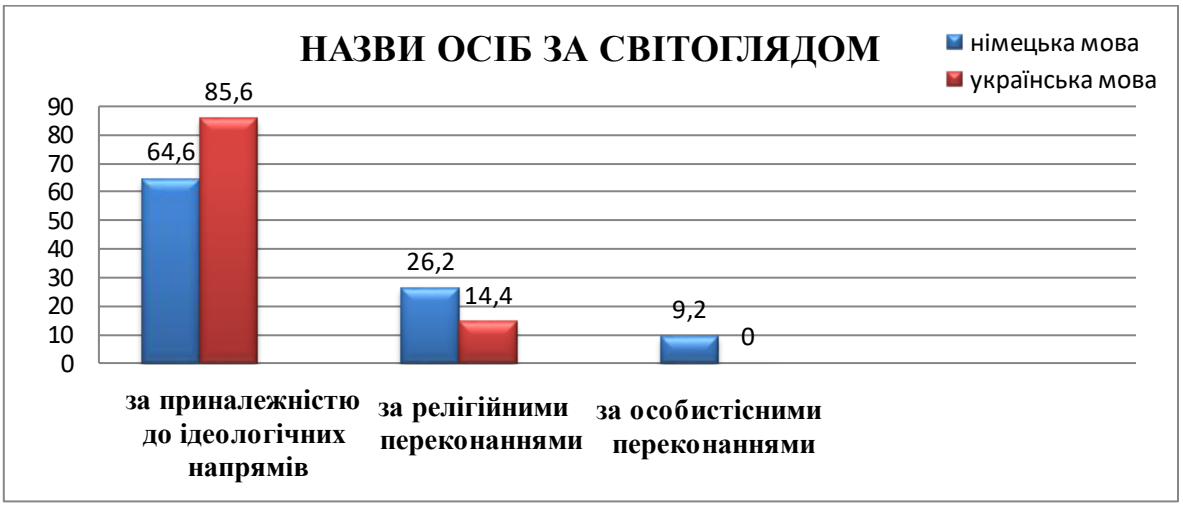

Як свідчить аналіз, найпродуктивнішою обох мовах є група *«за приналежністю до ідеологічних напрямів та течій»* (64,6% у німецькій мові та 85,6% в українській мові). Інші виділені групи є малопродуктивними.

ЛСГ «**Назви осіб за територіальною ознакою**» є непродуктивною в обох мовах. У німецькій мові її складають 40 похідних, в українській мові лише 4. До цієї ЛСГ відносяться 2 підгрупи, продуктивність яких можна проілюструвати за допомогою діаграми (див. рис.3.4).

Рисунок 3.4

ЛСГ «**Назви осіб за стосунками у суспільстві**» виявлена лише у німецькій мові. Вона також не є продуктивною, оскільки її складають лише 18 похідних. До цієї ЛСГ відносяться 3 підгрупи (див. рис. 3.5).

Рисунок 3.5

Як свідчить аналіз, виділені групи *«за родинними зв'язками»*, *«за соціальними зв'язками»* та *«за відношенням до субстанції»* мають майже однаковий ступінь продуктивності (22,2%, 38,9% та 38,9% відповідно).

Таким чином, найпродуктивнішою є ЛСГ «*Назви осіб за родом заняття*», куди належить переважна більшість похідних. ЛСГ «*Назви осіб за якостями та властивостями*» та «*Назви осіб за світоглядом*» є також продуктивними, при чому остання група в українській мові показала порівняно вищий ступінь продуктивності. ЛСГ «*Назви осіб за територіальною ознакою*» та «*Назви осіб за стосунками у суспільстві*» є малопродуктивними. Слід зауважити, що окремі підгрупи останніх ЛСГ в українській мові не виділено взагалі.

3.3 Словотвірна семантика похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах

Поряд із розвитком суспільного життя безперервно розвивається й мова. Одним із найпродуктивніших способів збагачення мови вважають утворення на основі наявних у мові засобів нових слів, що є виразнішими за

семантикою та складнішими за будовою. Важливим способом розширення словникового складу мови є словотвір, який вважається відносно молодою лінгвістичною дисципліною, оскільки донедавна його не вважали окремою самостійною галуззю мовознавства, а відносили до історії мови, морфології, чи лексикології.

Розробка теоретичної бази для зіставлення словотвірних систем мов світу передбачає визначення такої деривaційної одиниці, яка є сумірною для типологічно різних мов. У сучасному мовознавстві дедалі більше утверджується думка, що специфіка словотвірної семантики в структурі мови визначається словотвірними значеннями і засобами їх вираження. У сучасній семасіології спірним є не тільки зміст поняття "словотвірне значення", а й правомірність його виділення в особливий тип мовного значення. Дискусії викликають такі питання:

– чи відрізняється словотвірне значення від лексичного і граматичного і чи є воно різновидом одного із них;

– якщо виділення словотвірного значення правомірно, то які його формальні і змістові властивості;

– у який спосіб відображається і фіксується в словотвірному значенні позамовна дійсність.

Проблема словотвірної семантики є центральною у працях дериватологів. Досліджується її специфіка, об’єм, рівні абстракції, формальне вираження. Специфіка семантики похідного (мотивація значеннями твірного і форманта) обумовила різні підходи до опису механізму її формування і до визначення носія словотвірного значення. Традиційно словотвірним вважають значення, яке притаманне здебільшого похідному слову, оскільки похідне слово − це вторинне лексичне утворення, яке знаходиться у зв’язках і відношеннях із твірною одиницею; в узагальненому вигляді словотвірне значення є типовим зв’язком між значенням похідного і твірного слова. Цей зв’язок обумовлює спосіб позначення предмета, процесу або ознаки за його відношенням до іншого

предмета [107, с. 5].

Поняття словотвірного значення в зарубіжному мовознавстві не отримало такого розповсюдження, як у вітчизняному. Існують розвідки в напрямку дослідження цього типу мовного значення, яке позначається як словотвірне або деривaційне [66], похідне значення [228]. Словотвірне значення глибше досліджувалося в українській лінгвістиці [84; 89; 90; 93; 104] і в русистиці [107; 108; 125; 126]. Це поняття не має достатнього тлумачення. Оскільки словотвір відносно молода наука, в ній ще не достатньо склалась власна система понять і термінів, а також складністю опису семантики мовних одиниць.

На ранніх етапах свого становлення як науки словотвір був пов'язаний із вивченням особливостей похідних афіксального типу. Характеризуючи семантичні особливості словотворчої морфеми, словотвірне значення розглядалося як значення, що передається префіксом або суфіксом, і результаті ототожнювалось із значенням його мінімального носія − словотвірної морфеми. У такому випадку похідні, утворені безафіксним способом, були позбавлені словотвірного значення.

Нерідко словотвірне значення розуміється як значення похідного слова і це призводило до сплутування лексичного значення похідного слова із узагальненим значенням, яке виражається похідними одного словотвірного ряду. Існування словотвірного значення в межах похідного слова дозволяє припустити, що воно тісно пов’язане із морфологічною структурою похідного і носить внутрішньослівний характер.

Маркуючи певний розряд слів і відрізняючи від лексичних і граматичних значень, обов’язкових для слів певної частини мови, словотвірне значення є серійним, характерним для класу слів, меншого, ніж частина мови. Повтор одного і того ж словотвірного значення в серії однотипних з точки зору структури похідних слугує показником тотожності значення однієї словотвірної пари чи одного словотвірного ряду.

До основних характеристик словотвірного значення, які дозволяють

відрізнити його як від граматичного, так і від лексичного, належать такі:

– *модус існування словотвірного значення*, що обмежений певними формальнимирамками, порівняно з іншими типами значення: воно реалізується й виявляється лише в межах похідного слова;

– поряд із засобами, що використовуються ізоморфно і на рівні граматики, і на рівні словотвору (наприклад, афіксація, редуплікація, порядок розташування компонентів і т.д.), тут використовуються і деякі *спеціальні прийоми складання повнозначних основ*, різні типи абревіації, скорочень і т.п.;

– ознаки словотвірного значення виражають у цілому *класифікаційні або систематизуючі значення*, що сприяють виділенню в мові її головних лексико-семантичних розрядів слів (як правило – усередині однієї частини мови). Незважаючи на те, що значна частина словотворчих засобів передає оцінні, експресивні й емоційні значення, і що не менш значна частина засобів словотвору не виконує жодної іншої функції, крім функції транспозиційної, можна вважати, що навіть у цих випадках цілі шари лексики марковані наявністю певного словотвірного значення. Інакше кажучи, тип значення, що розглядається, завжди слугує для розпізнавання окремих розрядів слів;

– *серійність* або *узагальненість* словотвірного значення та його здатність маркувати цілі лексико-семантичні розряди слів. Ці властивості тісно пов’язані також з його здатністю бути показником тотожності значення слів у цьому розряді. Повторюваність значення у кожного члена однотипного зі структурної точки зору угруповання дозволяє говорити про останні як про словотвірні ряди і виділити їх за набором формальних та семантичних ознак як особливу одиницю словотвірної системи. Найбільш уживаним визначенням словотвірного значення є значення, що виражає тотожність словотвірного ряду або – ширше – словотвірного типу;

– вказує на певний *тип зв’язку між похідними і твірними одиницями*: поєднання словотвірного значення з напрямком похідності і моделюванням однотипних семантичних відношень з початковими (мотивуючими)

однокореневими одиницями. Словотвірне значення узагальнює і називає певний тип відношень, що встановлюються в процесі номінації між джерелом найменування і самим найменуванням, а також відношень, що об'єктивуються лише під час використання певної формальної операції (певного формального засобу);

– функцією словотвірного значення є, зрештою, *вираження нових граматичних і лексичних значень і протиставлення останнім* не за своїм змістом, а за способом представлення їх у похідному: за допомогою називання зв'язку, що встановлюється між двома категоріальними значеннями, одне з яких відповідає підведенню нового позначення під відомий клас слів (частину мови або один з її розрядів), а інше – категоріальному значенню вибраного джерела деривації, втіленому в лексему безпосередньо мотивуючого слова. Словотвірні значення об'єктивізують і узагальнюють типи відношень, можливих між категоріальними значеннями і тими лінгвістичними одиницями, які їх виражають [15, с. 103–118].

Словотвірне значення характеризується рівневою структурою, в основу якої покладено аналіз компонентів формантної частини лексичного значення мотивованого слова. Так, виділяються такі рівні словотвірного значення:

1. рівень контекстних значень форманта;

2. рівень, в межах якого виділяються часткові словотвірні значення двох ступенів:

a) часткове словотвірне значення першого ступеня формується як «особа-суб'єкт», «предмет-знаряддя»;

b) часткове словотвірне значення другого ступеня — суб'єкт дії, який має відношення до предмета чи явища, що позначається мотивуючим словом;

3. рівень загальних словотвірних значень (або категоріально-, або граматико-словотвірні значення);

4. рівень системного інваріантного значення визначається як «субстанція, що має відношення до того, що названо мотивуючим словом.

Об’єднання похідних під егідою інваріантного словотвірного значення в межах категорій, позначених в літературі як словотвірні ніші, дозволяє визначити вагому роль суфікса при функціонуванні з мотивуючими різних лексико-граматичних класів.

У смисловій структурі похідних виділяються мотивована та формантна частини, які по-різному впливають на становлення словотвірного значення. Одна мотивована частина похідного слова повторює категоріальні й лексичні значення мотивуючої одиниці і так забезпечує їх введення в смислову структуру похідного слова, а формантна частина творить нову семантику похідного слова. Тому, словотвірне значення виникає як семантична сума або семантична різниця.

Визначення словотвірного значення в об’ємі семантичної суми враховує ефект взаємодії семантики мотивуючого і форманта, дозволяючи виділити в якості рівноправних учасників формування словотвірного значення експліцитно представлені частини похідного. В принципі, розуміння словотвірного значення як семантичної різниці так і семантичної суми правомірно. Тим не менше, про постулюванні семантичної різниці варто говорити на вищих ступенях семантичної абстрактності (на рівні частиномовних значень мотивуючого і мотивованого), а про постулюванні значення в об’ємі семантичної суми — на нижчих ступенях, де важливо виділення функціональних семантики мотивуючого і форманта [119, с. 31].

Не залежно від того, як розуміється словотвірне значення, в об’ємі семантичної різниці чи семантичної суми, основним носієм словотвірного значення вважається формант. При чому одні вчені вважають, що морф не має конкретного значення, інші, навпаки, виділяють лише конкретну, контекстуально обумовлену семантику форманта. Найбільш важливими для афікса вважаються внутрішньослівні відношення, що враховують специфіку його семантичного зв’язку із мотивуючим словом.

Тому, при визначенні словотвірного значення потрібно з’ясувати напрямок словотвірної похідності і відношення між мотивуючою і

мотивованою одиницями. Характер семантичних опозицій членів словотвірної пари визначає види словотвірного значення: мутаційного, модифікаційного, транспозиційного.

Так, відношення перехрещення семантики мотивуючого і мотивованого детермінують **мутаційний тип** словотвірного значення. Похідні при цьому входять в іншу тематичну групу, ніж їх твірні, не залежно до приналежності їх то однієї чи різних частин мови. Твірне і похідне знаходяться у відношеннях міжслівної метонімії або міжслівної метафори.

Похідні з **модифікаційним значенням** складають з мотивуючими одну і ту ж частину мови, із специфічним набором модифікаційних значень в кожної з них. Лексичне значення мотивуючого повністю входить в семантичний об'єм мотивованого. Різниця семантики мотивуючого і мотивованого виявляється в градації однієї з ознак, а також в актуалізації в значенні похідного семи, яка потенційно закладена в семантиці твірного.

Тотожність значень мотивуючого і мотивованого при відмінності їх лексико-граматичного оформлення характеризує **транспозиційний тип** словотвірної семантики. Варто зазначити, що в транспозиційній модифікації наявні незначні семантичні відтінки, що обумовлено частиномовним значенням, і є настільки гармонійним, що не відчувається в мовленні, однак відіграє важливу роль в процесі пізнання світу і розуміння в спілкуванні.

Таким чином, деривaційний афікс є носієм семантичних сутностей, він має семантичну структуру, яка багатозначна і вміщує сукупність лексико-категоріальних значень, що можуть формувати словотвірне значення, так як воно є вираження певних смислових відношень між конституентами похідного слова. Словотвірне значення є формально вираженим типом значень слова. Воно є спільним для низки мотивованих слів з одним і тим самим формантом, яким відрізняються ці слова від слів, які їх мотивують. Визначаючи типи словотвірного значення, слід враховувати такі принципи:

1. Словотвірне значення властиве лише похідним словам. Воно серійне, є спільним для ряду одно структурних дериватів і пропозиційне в своїй основі [153, с. 42].

2. При визначенні словотвірного значення враховується специфіка функціонування семантики мотивуючого слова і форманта, тобто словотвірне значення розглядається в аспекті семантичної суми.

3. Семантична організація словотвірного типу передбачає інваріантно-варіантне співвідношення словотвірних значень, що складають похідне слово.

Враховуючи виділені принципи, можна виділити **три види значень**, пов'язаних із словотвором:

1. Абстрактне категоріальне значення афікса, яке йому властиве поза конкретними моделями. В протилежному випадку було б неможливо говорити про словотвірні засоби вираження особи, дії, збірності, стану та ін. Словотвірні форманти виконують деривaційну функцію. Їх значення може бути абстраговане від слів, утворених за їх допомогою, і тоді їх значення визначається як «серійне», «Klassenbedeutung».

Важливими є також граматичні властивості суфіксів, оскільки вони є показниками приналежності слова до формальних граматичних класів. Виражаючи в узагальненому вигляді значення частин мови (предметність, ознаковість, процесуальність), суфікси є носіями класифікуючи граматичних значень. Продуктивний афікс одночасно може поєднуватись з основами різних класів, при цьому спостерігається майже завжди лексична диференціація, так як категоріальна характеристика твірної основи вносить суттєві зміни в семантику похідної одиниці. Так, дієслівні основи включають в якості елемента своєї смислової структури значення процесуальності, субстантивні основи — значення предметності, ад'єктивні основи — значення ознаковості. Взаємодіючи із суфіксом, твірні основи вносять свої загальнокатегоріальні значення в семантику твірних. Так, для віддієслівних іменників набір сем складається із: 1) дія, 2) місце дії, 3) об'єкт дії, 4) особа,

що виконує дію, 5) результат дії. Суфікси утворюють семантичні відтінки в лексичних значеннях похідних слів, тому вони є носіями не лише категоріальних, але й індивідуальних значень, а також творцями нових відтінків значення. Афікси виступають показниками не лише характеру частини мови,але й більш вузьких понятійних класів всередині частини мови. Внаслідок приєднання суфікса, твірна основа включається в новий понятійний клас, що має як абстрактний, так і конкретний характер. В залежності від характеру понятійного класу (абстрактного чи конкретного) суфікс характеризується як загальнокатегоріальним, так і частковим категоріальним значенням. Ці конкретні індивідуальні значення реалізують в мові граматичні категорії, більш вузькі категорії частин мови, що не співпадають із загальнограматичними категоріями, і можуть бути словотвірними значеннями афікса. Словотвірне значення лексичне за своїм характером і граматичне за способом його вираження.

2. Значення суфіксального похідного не являється механічною сумою всіх його значущих елементів, воно виникає як результат їх складної взаємодії, яка характеризується і визначається структурними і семантичними закономірностями.

Похідні слова — це слова, мотивовані як структурою, так і семантикою своїх компонентів — твірних основ і афіксів. Словотвірна структура похідних слів має семантичний аналог у вигляді двохкомпонентної синтагми: *Arbeiter* — «робітник; той, хто працює», *Spezialist* — «спеціаліст; фахівець своєї справи». Між складовими частинами словотвірної структури похідного існують відношення детермінації. В одних випадках формантна частина модифікує мотивуючу, в інших — мотивуюча частина впливає на формантну. В принципі відношення між складовими частинами в структурі похідного можна розглядати як відношення взаємоконкретизації, коли афікс конкретизує твірну основу і в той же час основа конкретизує афікс, в чому виявляється сутність діалектичного процесу афіксального словотвору. Оскільки похідне слово являє собою одиницю вторинної номінації, то

семантична значущість похідного встановлюється через його відношення чи взаємодію похідного з твірним, твірного з афіксом. Взаємодія між твірною основою і афіксом можуть нести різний характер, який постійно змінюється залежно від відношення твірної основи до афікса і афікса до твірної основи. Виділяється три види таких взаємовідношень:

– класифікаційне відношення афікса до первинної основи. Афікс виконує при цьому міжкатегоріальну і внутрішньокатегоріальну класифікаційну функції. Міжкатегоріальна класифікаційна функція афікса, зокрема суфікса, називається ще транспонуючою функцією, так як суфікси переводять твірну основу в іншу частину мови, в інший граматичний клас, наприклад *bummeln – Bummelant, zelebrieren – Zelebrant, abbilden – Abbildner, abholen – Abholer, kopieren – Kopist, програміст – програміст, копіїст – копіїст, апробатор – апробатор, експлуататор – експлуататор, монтер – монтер*;

– класифікаційно-модифікаційне відношення суфікса до твірної основи, при цьому суфікс виконує внутрішньокатегоріальну класифікацію похідних на рівні одної частини мови, одного граматичного класу. Класифікаційна функція полягає у переключенні твірної основи із одного семантичного поля в інше, а модифікаційна функція лежить у віднесені відповідних модифікованих похідних до більш вузьких семантичних категорій, наприклад *Provinz – Provinzial, Kapelle – Kapellan, Benefiz – Benefiziar, гітара – гітарист, его – егоїст, кредит – кредитор*;

– кваліфікаційне відношення твірної основи до суфіксів. Воно полягає в конкретизації, уточненні твірними основами узагальнених сем словотвірних полів. Суфікс вказує на віднесення похідного до того чи іншого словотвірного поля, а твірна основа уточнює, вказує на ознаку. Частинам мови властива певна схильність до того чи іншого словотвірного поля. Прикметники переводять лексику в поле якості, вони не входять в поле діяча. Дієслово, навпаки, доповнює словотвірне поле діяча та процесуальності. Перехід слова з одної частини мови в іншу спричиняє суттєві зміни усієї його

смислової структури. Похідне слово набуває семантики твірної основи, синтезує її, не повторюючи смислову структуру останньої. Транспозиція слова в іншу частину мови починається зі зміни, або навіть заміни категоріальної семи — семи найвищого ступеня узагальненості, тобто семантичного стержня частини мови. Категоріальна сема твірної основи переходить в семантичній структурі похідного на нижчу сходинку. Тому, категоріальні семи твірної основи у семантичній структурі похідного або модифікуються, або зникають. Натомість виникають нові категоріальні семи, що не представленні в структурі твірних. Такими новими категоріальними семами можуть бути сема якості, дії, діяча (агента) та ін. Нова категоріальна сема сприяє розвитку семантичної структури похідного. Так, категоріальна сема локальності може перейти в нову категорію — конкретне найменування жителя, що співвідноситься з певною місцевістю *Arabien – Araber, Berg – Berger, Berlin – Berliner, Bolivien – Bolivier, Kanada – Kanadier, Кіпр – кіпріот, Одеса – одесит.*

Семантика похідних іменників на позначення особи залежить від конституентів, що становлять їх словотвірну структуру. Кожне похідне словотвірного поля особи має в своїй структурі визначальні елементи, а саме категоріальне та індивідуальне значення твірної основи і словотворчого форманта.

Таким чином, якщо лексичне значення розуміється як відношення до денотату, до реальних уявлень, граматичне — як відношення між денотатами, між уявленнями, то словотвірне значення похідних можна визначити як класифікаційно-модифікуюче та кваліфікаційне взаємовідношення між твірною основою та словотворчим афіксом, як результативне значення взаємодії афікса із твірною основою.

3. Одна з інтерпретацій словотвірного значення полягає в тому, що похідне слово має узагальнену семантику слова, що утворюється, коли словотвірне значення являється тою загальною ознакою, яка характеризує похідні одного словотвірного ряду, однієї моделі, тобто словотвірне значення

у вигляді значення моделі. Значення моделі формується в результаті взаємодії категоріального значення твірних основ і класифікаційного значення суфікса. Зокрема суфікси *-er* та *-icm* надають похідним загальне значення особи або антропонімічного значення. Словотвірні моделі "*V*+*-er*", "*V*+*-icm*" утворюють похідні зі значенням особи як носія постійної, повторюваної або одноразової дії. Загальним для цієї моделі є значення nomina agentis.

Смислова структура похідних є результатом певної комбінації словотвірного значення афікса і лексико-категоріального значення твірної основи, що з ним поєднується. В результаті такої комбінації в смисловій структурі похідного з'являються і загальне, і часткове словотвірне значення.

Таким чином, проаналізувавши три види словотвірного значення — абстрактне категоріальне значення афіксів, словотвірне значення у вигляді значення словотвірної моделі, словотвірне значення словотвірних полів, можна визначити словотвірне значення як значення, що виникає в результаті взаємодії лексичного категоріального значення твірної основи і лексико-категоріального значення словотвірного форманта. Словотвірне значення похідного мотивується його афіксальною структурою, так як афікси є носіями категоріальних значень. Визначення словотвірного значення повинно конкретизуватись і семантикою твірних основ, і семантикою афіксів в одному словотвірному акті.

Отже, словотвірне значення входить до складу лексичного значення похідного слова, певним чином формує його, об'єднує всі значення похідного слова. Загальне співвідношення між лексичним і словотвірним значеннями можна визначити таким чином: лексичне значення слова − це відображення реальної дійсності, а словотвірне значення − спосіб відображення дійсності.

3.4 Словотвірні типи похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах

Одним із сучасних напрямів теорії словотвору є з'ясування системних

відношень між деривaційними одиницями крізь призму теорії номінації [130; 160; 221]. Семантична структура будь-якого слова, як похідного, так і непохідного, містить постійні і змінні елементи смислу. Словотвір вивчає, передусім, моделі побудови похідних слів, що функціонують в мові та фіксовані в мовній свідомості мовця. Мозок людини працює за аналогією, за сформованими асоціативними зв'язками, які досить специфічно виявляються в таких категоріях, як словотвірні типи [7, с. 18]. Репрезентантом словотвірного типу є словотвірна пара, яка складається з твірного і похідного слів [186, с. 41].

Вивчення типологічних характеристик словотвірних систем мов світу залишається перспективою мовознавчих досліджень з огляду на непослідовне використання термінів аналітизм/ синтетизм та відсутність єдиної теоретичної бази зіставлення. Тому, розуміння виділених словотвірних одиниць є не завжди однозначним. Словотвірна структура похідного, власне, розуміється як «формально-семантичне відношення похідного слова до його твірного, виражене формантом» [186, с. 28], як модель утворення слова, яка має матеріальну, ідеальну і функціональну сторони. З іншого боку, словотвірна структура розглядається як один або кілька актів словотворення [164, с. 20] і передає лише формальну складність похідного [72, с. 76].

Специфіка похідного слова полягає в тому, що воно ділиться на частини і включає кілька видів значення: граматичне, словотвірне, лексичне та ін. Мотивуюче слово в процесі функціонування реалізує різні аспекти своєї семантики, виконуючи символьну функцію, реалізація якої обмежується значенням форманта. Це обумовлює аналіз похідних слів як комплексних одиниць словотворення.

Тому, щодо одиниць словотвору перспективним є комплексний підхід у визначенні та класифікації останніх, де виділяються такі їх види:

1) *елементарні одиниці* (твірна основа, формант);

2) *прості одиниці* (похідне слово);

3) *комплексні одиниці* (словотвірний тип, гніздо, категорія, парадигма та ін.).

Центральне місце у цій класифікації відводиться похідному слову, оскільки воно складається з елементарних і входить до складу комплексних одиниць словотвору. Для розуміння сутності похідного слова вагомим є виділення словотвірних типів. Типи є тими мовними рамками, в межах яких утворюються і відтворюються слова. Вони характеризуються динамічністю, спроможністю відображати складний характер функціонування словотвору. Звернення до словотвірних типів виявляє типові риси конкретних мотивованих слів, що стають пріоритетними при описі словотвірної системи мови [7, с. 19].

Визначення словотвірного типу як схеми побудови похідних, абстрагованої від лексичних одиниць з урахуванням єдиного частиномовного оформлення мотивуючих і мотивованих, тотожності форманта і словотвірного значення, кваліфікує словотвірний тип як одиницю метамовну, понятійну. В межах цієї комплексної одиниці залежно від поставлених завдань виділяються 1) системні семантичні зв'язки мотивуючих і мотивованих одиниць (при вирішенні питань семантичної організації типу, синонімії, полісемії і полі мотивації, ідіоматичності семантики похідних одиниць), 2) системні формальні зв'язки мотивуючих основ і формантів (при вивченні морфонологічних процесів).

Словотвірний тип розуміється як особливим чином організована мікросистема, всі ланки якої на глибинному і поверхневому рівнях взаємозв'язані, і взаємообумовлені. Особливе функціональне наповнення словотвірного типу як мікросистеми демонструється складом похідних і твірних однієї моделі. Статус мікросистеми готує кількісну і якісну характеристики типів. Таким чином, словотвірний тип можна визначити як сукупність структурно однотипних похідних одного чи кількох номінативних класів, об'єднаних спільним словотвірним значенням.

Розуміння словотвірного типу як особливим чином організованої

семантичної мікросистеми, обмеженої однією частиномовною приналежністю мотивуючих, тотожністю форманта і специфічним складом формантних варіантів, а також спільністю словотвірного значення, обумовило виділення кількох рівнів абстракції словотвірної семантики, детермінованих різним характером типізованих відношень мотивуючих і мотивованих слів. Кожен словотвірний тип зосереджує в собі фрагменти картини світу, в його межах присутні як ядерні, так і периферійні тематичні угрупування похідних і пов'язаних з ними відношень семантико-синтаксичного сполучення похідних слів.

В словотвірному типі відбувається реалізація деривaційних потенцій мотивуючих, обмеженої семантичною аурою форманта. В різних словотвірних типах мотивуючі однієї тематичної групи актуалізують різні семантичні об'єднання похідних. Тому, словотвірний тип — це своєрідна голограма, що звужується і розширюється як в залежності від системних відношень в мові, так і необхідності домінування явищ дійсності [7, с. 66].

З'ясування змісту поняття словотвірного типу є необхідною умовою для встановлення відповідності цього поняття у визначенні основної одиниці морфемно-деривaційного рівня. Зміст поняття словотвірного типу на сучасному етапі розвитку лінгвістичних знань складають такі його істотні ознаки:

1) належність до одиниць конструктів, які репрезентують процес творення похідних слів [73, с. 182; 94, с. 622; 179, 1997, с. 31];

2) подільність формальної структури, а саме, наявність словотворчого форманта й основного структурного компоненту [73, с. 182; 94, с. 622];

3) наявність бінарної семантичної структури, тобто значення основного структурного компоненту накладається на словотвірне значення форманта [73, с. 190; 94, с. 622].

Словотвірним типом, основною одиницею класифікації словотвірної системи, ми вважаємо схему (формулу) побудови похідних слів, що характеризується спільністю *таких елементів*, як: 1) частини мови твірної

основи; 2) семантичного співвіднесення між похідними і твірними; 3) формального співвіднесення між похідними і твірними, зокрема спільності способу словотвору, а для афіксальних способів – тотожністю афікса.

Розвиток семантичної структури словотвірних типів визначається складом актуалізованих в ньому субкатегоріальних класів похідних. Наявність в типі дериватів зі значенням особи в одному із ономасіологічних аспектів обумовлює появу в типі найменувань осіб в іншому аспекті. Словотвірний тип, в межах якого утворюються і відтворюються слова [7, с. 13], має двоплановий модус існування — *потенційний* і *реальний*. Потенційний і реальний плани функціонування словотвірного типу дозволяють нам говорити про особливий рівень його внутрішньої (пропозиційно-семантичної) організації — внутрішню форму, що утворюється системою внутрішніх форм похідних лексем, і задає смислове наповнення видам словотвірної семантики. Внутрішня форма словотвірного типу має ментально-семіотичну природу і постає в якості механізму експліцитно і імпліцитно похідних процесів смислотворення, що детермінує формування смислової полівимірності його пропозиційно-семантичної організації.

В основу найменування предметів, ознак, дій покладено одні й ті ж самі структурно-логічні схеми, які реалізуються з різним компонуванням аргументів, що її складають. Перекомпонування членів пропозиції обумовлене граматичними показниками похідних, їх частиномовною семантикою. Така перебудова фіксується в формулювання словотвірного значення дієслів, іменників, прикметників. Зокрема, словотвірне значення субстантивів відображає структурно-логічну схему, конкретизовану внутрішньослівними відношеннями формально представлених в похідному.

Словотвірне значення пов'язане зі **словотвірним типом,** так як останній базується на семантичному співвідношенні вмотивованої та мотивуючої основи. Будучи спільними для словотвірних типів, словотвірні значення по різному об’єктивуються в кожному з них. Одні і ті ж словотвірні

значення нерівномірно представлені в кількісному відношенні. Центральні для типів словотвірні значення складають той основний фон структурно-логічних схем, в межах яких формуються лексико-граматичні значення. Тому, кожен словотвірний тип характеризується специфічним складом словотвірних значень [7, с. 39].

Досить швидкий розвиток семантичної структури типу відбувається передусім в тому випадку, якщо в ньому наявні назви осіб; в решті випадків, як правило, словотвірні типи довгий період часу зберігають досить конкретне узагальнене словотвірне значення.

Кожен словотвірний тип, в силу функціонування його в мовній системі, відзначається певним ступенем *системної продуктивності*. Системна продуктивність типу обумовлена його значущістю (в сосюрівському розумінні) в словотвірній системі мови, тими парадигматичними і синтагматичними відношеннями, які йому властиві. Виходячи з цього, **продуктивність типу** — це його спроможність слугувати зразком для побудови нових слів. За іншим трактуванням, поняття продуктивності визначається як його кількісна характеристика: модель є продуктивною, коли за її зразком в мові утворені десятки, і навіть сотні похідних [108, с. 21]. На основі кількісних підрахунків виділяються високопродуктивні, продуктивні і непродуктивні типи. Наявність цих видів словотвірних типів (одні з яких засвоюються системою, інші — знаходяться на межі виходу із системи) обумовлює їх характеристику з точки зору активності, що виявляється в спроможності моделі до поповнення новоутвореннями.

Таким чином, словотвірний тип розглядається в якості основної комплексної одиниці словотвору. Поняття словотвірного типу відповідає критеріям забезпечення функції творення похідних слів і належність до одиниць абстрактного аспекту з достатнім рівнем абстрактності, а тому словотвірний тип може бути визнаний основною одиницею морфемно-деривaційного рівня.

Формально, під словотвірним типом розуміється одиниця-конструкт з

подільною структурою «словотвірна база + словотворчий формант» і бінарною семантичною структурою «лексичне значення + словотвірне значення», що служить для творення похідних слів певної частини мови. Згідно з істотними ознаками словотвірного типу, його формально-семантична структура може бути представлена в такий спосіб:

$$\frac{\textbf{лексичне значення}}{\textbf{словотвірна база}} + \frac{\textbf{словотвірне значення}}{\textbf{словотвірний формант}}$$

при чому словотворчий формант може розташовуватися як у препозиції, так і в постпозиції відносно основного структурного компоненту – словотвірної бази.

Ключова позиція у дослідженні словотвірного значення та реалізації словотвірних типів аналізованих похідних іменників ґрунтується на частиномовній приналежності мотивуючих і мотивованих слів, яка зумовлює виокремлення таких словотвірних класів останніх, а саме: десубстантивів, девербативів та деад'єктивів. Кожен клас представлений комплексом словотвірних моделей (далі СМ) та мікромоделей (далі СММ), що співвідносяться із досліджуваним суфіксальним типом творення іменників і словотвірними значеннями, які виникають в результаті деривації.

3.4.1 Десубстантиви з латинськими суфіксами на позначення особи. Відіменникові похідні становлять значну частину усіх досліджуваних похідних, сполучаючись при цьому з переважною більшістю латинських афіксів. Продуктивність десубстантивів у німецькій мові становить 38%, в той час як в українській мові вони є найпродуктивнішими і становлять 66% загальної кількості досліджуваних похідних.

У **німецькій мові** словотвірна модель "$\boldsymbol{S+Suff._{lat.} \longrightarrow S._{person}}$" представлена такими словотвірними мікромоделями:

a) “**S+-al**” − непродуктивна СММ, представлена похідними із словотвірним значенням “**носій функціональних ознак**”: *Provinzial, Spiritual*;

b) “**S+-an**” − непродуктивна СММ, реалізована у таких словотвірних значеннях − “**носій предметної ознаки**”: *Kapellan, Kastellan*; “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *Galan*;

c) “**S+-ant**” − малопродуктивна СММ, актуалізована у похідних із словотвірним значенням “**носій предметної ознаки**”: *Chemikant, Komödiant*;

d) “**S+-ent**” − непродуктивна СММ, що включає похідні із значенням “**носій функціональних ознак**”: *Abiturient, Kompetent*;

e) “**S+-ar**” − непродуктивна СММ, що зафіксована у похідних зі значенням “**носій функціональних ознак**”: *Benefiziar, Jubilar, Zeremoniar*;

f) “**S+-är**” − малопродуктивна СММ, представлена похідними із такою семантикою − “**носій предметної ознаки**”: *Legionär, Milizionär*; “**носій функціональних ознак**”: *Aktionär, Demissionär, Funktionär,* та ін.;

g) “**S+-arius**” − непродуктивна СММ, яка включає похідні з такими значеннями − “**носій предметної ознаки**”: *Abecedarius, Consiliarius*; “**носій функціональних ознак**”: *Consiliarius*;

h) “**S+-at**” − непродуктивна СММ, яка актуалізована у похідних з такою семантикою − “**носій предметної ознаки**”: *Stipendiat*; “**носій функціональних ознак**”: *Adressat, Arrestat, Benefiziat*; “**носій локально-географічних ознак**”: *Achaer, Berliner, Caditaner, Städter, Venediger*;

i) “**S+-er**” − високопродуктивна СММ, представлена дериватами із семантикою “**носій предметної ознаки**”: *Almer, Didaktiker, Klassiker* та ін.; “**носій функціональних ознак**”: *Berger, Finanzer, Ritter* та ін.; “**носій локально-географічних ознак**”: *Hanseat*; “**носій психофізіологічних характеристик**”: *Branntweiner, Erotiker, Logiker*; “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *Besatzer, Gleisner, Rhetoriker, Stümper*; та “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *Benediktiner, Dialektiker, Gnostiker, Karmeliter*;

j) “**S+-ler**” − продуктивна СММ, зафіксована у похідних з такими словотвірними значеннями − “**носій предметної ознаки**”: *Älpler, Altertümler, Sportler, Wirtschaftler, Zünftler*; “**носій локально-географічних ознак**”: *Bergler, Gebirgler, Westler*; “**носій психофізіологічних характеристик**”: *Abstinenzler, Temperenzler*; “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *Andächtler, Barfüssler, Intelligenzler*; а також “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *Dekadenzler, Päpstler, Templer*;

k) “**S+-ier**” − продуктивна СММ, виявлена у дериватах з такою словотвірною семантикою − “**носій предметної ознаки**”: *Arkebusier, Bankier, Juwelier, Marinier, Olympier* та ін.; “**носій адміністративних характеристик**”: *Almosenier, Brigadier, Cafetier, Hotelier*; “**носій локально-географічних ознак**”: *Babylonier, Bolivier, Kanadier*; та “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *Kitschier, Suitier*;

l) “**S+-iker**” − малопродуктивна СММ, представлена похідними із такою семантикою − “**носій предметної ознаки**”: *Aphoristiker, Chemiker, Magiker*; “**носій адміністративних характеристик**”: *Akademiker, Kanoniker*; а також “**носій психофізіологічних характеристик**”: *Astheniker, Diabetiker*;

m) “**S+-ikus**” − непродуктивна СММ, у якій зафіксовано лише один дериват зі значенням “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *Malefikus*;

n) “**S+-isse**” − непродуктивна СММ, актуалізована у похідних із семантикою “**носій гендерної ознаки**”: *Diakonisse, Kanonisse*;

o) “**S+-ist**” − високопродуктивна СММ, виділена у похідних іменниках з такими словотвірними значеннями − “**носій предметної ознаки**”: *Automobilist, Cellist, Vokalist, Zentrist* та ін.; “**носій функціональних ознак**”: *Akzessist, Gagist, Orthopädist*; “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *Agamist, Hobbyist, Utopist*; та “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *Anarchist, Buddhist, Individualist, Islamist* та ін.;

p) “**S+-it**” − малопродуктивна СММ, виявлений у дериватах з такою семантикою − “**носій функціональних ознак**”: *Conferencier, Routinier*; “**носій адміністративних характеристик**”: *Metropolit*; “**носій**

психофізіологічних характеристик": *Abderit, Bedlamit, Hospitalit*; та "**носій суспільно-ідеологічних ознак**": *Adamit, Bileamit, Islamit*;

q) "**S+-or**" – непродуктивна СММ, у якому зафіксований лише одне похідне зі значенням "**носій якісно-оцінних характеристик**": *Aggressor*;

r) "**S+-tor**" – непродуктивна СММ, представлений похідними зі значенням "**носій функціональних ознак**": *Benefaktor, Detentor, Jurator*;

s) "**S+-ator**" – непродуктивна СММ, виявлений у дериватах зі значенням "**носій адміністративних характеристик**": *Gubernator, Senator*;

t) "**S+-us**" – непродуктивна СММ, зафіксований у похідних з такими словотвірними значеннями – "**носій функціональних ознак**": *Diakonus, Physikus*; "**носій адміністративних характеристик**": *Episkopus.*

Латинські суфікси із лексико-категоріальним значенням особи виявляють різний ступінь активності, сполучаючись із іменниковою основою у німецькій мові (див. рис 3.6).

Рисунок 3.6

Ступінь активності латинських суфіксів у десубстантивах німецької мови

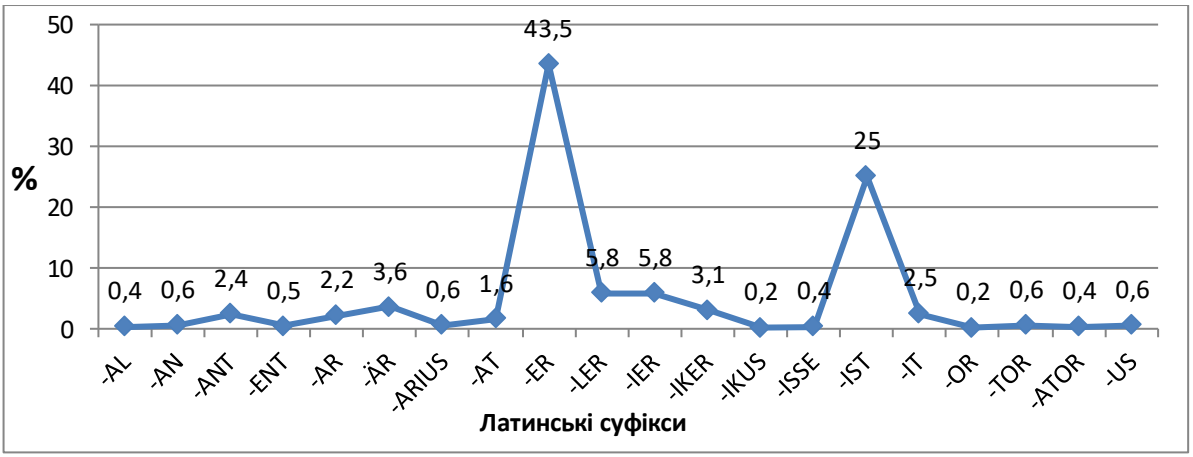

Щодо відіменникових похідних **української мови**, то вони представлені такими словотвірними мікромоделями:

а) "**S+-ист**" – високопродуктивна СММ, що виявлена у похідних з такою семантикою – "**носій предметної ознаки**": *артилерист, бандурист, велосипедист, гітарист* та ін.; "**носій функціональних ознак**": *ортопедист,*

путчист, талмудист, турист, філокартист; “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *буддист, декабрист, прагматист* та ін; а також “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *авантюрист, аферист, кар'єрист, службист*;

b) “**S+-іст**” − високопродуктивна СММ, актуалізована дериватами з такими словотвірними значеннями − “**носій предметної ознаки**”: *альпініст, вокаліст, економіст*; “**носій функціональних ознак**”: *журналіст, офіціаліст, філуменіст, фіналіст*; “**носій локально-географічних ознак**”: *колоніст*; “**носій психофізіологічних характеристик**”: *кокаїніст, морфініст*; “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *абстракціоніст, еволюціоніст, експансіоніст, символіст, сіоніст* та ін; та **“носій якісно-оцінних характеристик**”: *алярміст, капіталіст, мораліст, спеціаліст*;

c) **“S+-їст”** − малопродуктивна СММ, представлена похідними із такими словотвірними значеннями − **“носій предметної ознаки**”: *дзюдоїст, індоєвропеїст*; **“носій якісно-оцінних характеристик**”: *егоїст*; та **“носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *ламаїст***;**

d) “**S+-атор**” − непродуктивна СММ, зафіксована у похідних із семантикою **“носій предметної ознаки**”: *декоратор, екзаменатор, літератор*;

e) “**S+-ор**” − малопродуктивна СММ, представлена дериватами зі значеннями − **“носій предметної ознаки**”: *кредитор*; “**носій функціональних ознак**”: *експедитор, інструктор, композитор, ревізор*; та **“носій якісно-оцінних характеристик**”: *агресор*;

f) “**S+-тор**” − непродуктивна СММ, реалізована похідними зі значенням “**носій адміністративних характеристик**”: *адміністратор, інспектор*;

g) “**S+-ер**” − продуктивна СММ, актуалізована у похідних з такою семантикою − **“носій предметної ознаки**”: *гример, інтерв'юер, костюмер, легіонер* та ін.; “**носій функціональних ознак**”: *акціонер, візитер, концесіонер*; **“носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *доктринер***; “носій**

якісно-оцінних характеристик”: *рутинер*; та “**носій адміністративних характеристик**”: *білетер*;

h) “**S+-аріус**” − непродуктивна СММ, представлена похідними із словотвірним значенням “**носій предметної ознаки**”: *архіваріус, сценаріус*;

i) “**S+-ант**” − продуктивна СММ, виявлена у похідних зі значеннями − “**носій предметної ознаки**”: *концертант, курсант, музикант*; “**носій функціональних ознак**”: *дипломант, конкурсант, магістрант*; та “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *сектант***;**

j) “**S+-янт**” − непродуктивна СММ, виділена у похідних з такою семантикою − “**носій предметної ознаки**”: *пасквілянт, дуелянт*; та “**носій функціональних ознак**”: *поліціянт, ювілянт*;

k) “**S+-ат**” − непродуктивна СММ, представлена похідними з такими значеннями − “**носій функціональних ознак**”: *адресат, дипломат, стипендіат*; “**носій психофізіологічних характеристик**”: *дегенерат*; та “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *схизмат***;**

l) “**S+-ет**” − непродуктивна СММ, у якій зафіксовано лише один дериват зі значенням “**носій функціональних ознак**”: *апологет*;

m) “**S+-ит**” − непродуктивна СММ, зафіксована у похідних з такою семантикою − “**носій функціональних ознак**”: *ворожбит*; “**носій локально-географічних ознак**”: *одесит*; та “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *ерудит*;

n) “**S+-іт**” − непродуктивна СММ, представлена дериватами зі значенням “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *кармеліт, суніт*;

o) “**S+-ал**” − непродуктивна СММ, яка включає похідні з такими словотвірними значеннями − “**носій функціональних ознак**”: *театрал*; “**носій локально-географічних ознак**”: *провінціал*; “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *професіонал*; та “**носій адміністративних характеристик**”: *принципал*;

p) “**S+-ис**” − непродуктивна СММ, зафіксована у похідних зі значеннями “**носій гендерної ознаки**”: *актриса, абатиса, директриса*;

q) “**S+-от**” − непродуктивна СММ, представлена одним дериватом зі значенням “**носій локально-географічних ознак**”: *кіпріот*.

Досліджувані афікси латинського походження в похідних української мови також виявили різну активність (див. рис. 3.7)

Рисунок 3.7

Ступінь активності латинських суфіксів у десубстантивах української мови

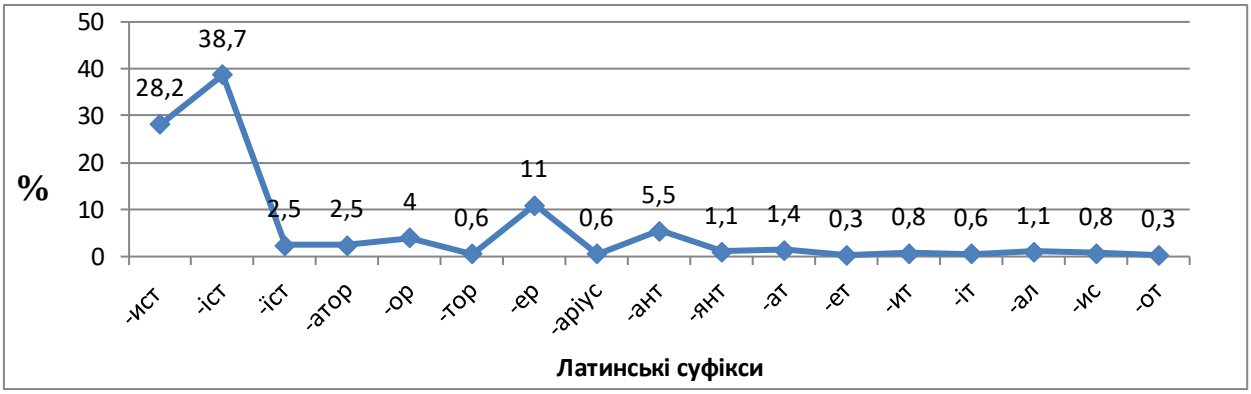

Отже, десубстантивні суфіксальні типи та моделі досліджуваних похідних іменників в обох мовах мають різний ступінь продуктивності, що продиктовано актуальністю цих лексем та сферами їх вживання. Найпродуктивнішими є “**S+-er**”, “**S+-ist**” у німецькій мові та “**S+-ист**”, “**S+-іст**” в українській. Суфіксами, що виявили високий ступінь активності, є нім. **-er** − 43,5%, **-ist** − 25%; укр. **-іст** − 38,7%.

3.4.2 Девербативи з латинськими суфіксами на позначення особи. Похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення особи, твірними основами для яких послужили дієслова, складають також значну частину досліджуваних дериватів в обох мовах. Словотвірна модель “$V+Suff._{lat.} \longrightarrow S._{person}$” має найвищий ступінь продуктивності у німецькій мові, і є досить продуктивною в українській.

Віддієслівні похідні **німецької мови**, утворені за наведеною моделлю, актуалізуються такими СММ:

a) “***V*+-and**” − непродуктивна СММ, представлена похідними іменниками зі значеннями − “**носій функціональних ознак**”: *Habilitand*; та “**носій гендерної ознаки**”: *Doktorand*;

b) “***V*+-ant**” − непродуктивна СММ, виявлена у похідних зі значенням “**носій процесуальної ознаки**”: *Bummelant, Inkassant, Zelebrant*;

c) “***V*+-ent**” − малопродуктивна СММ, що зафіксована у дериватах з такою семантикою − “**носій процесуальної ознаки**”: *Obduzent, Referent, Student*; “**носій функціональних ознак**”: *Abonnent, Disserent, Expedient*;

d) “***V*+-at**” − малопродуктивна СММ, виявлена у дериватах із значенням “**носій функціональних ознак**”: *Appellat, Delegat, Injuriat, Jurat*;

e) “***V*+-er**” − високопродуктивна СММ, актуалізована дериватами з такою семантикою − “**носій процесуальної ознаки**”: *Abbildner, Bauer, Darsteller, Krieger* та ін.; “**носій функціональних ознак**”: *Ausrichter, Bedränger, Lieger, Richter, Verfasser* та ін.; “**носій адміністративних характеристик**”: *Beisitzer, Betreuer, Regierer, Verwalter*; “**носій локально-географічних ознак**”: *Anbauer, Anrainer, Anwohner*; “**носій психофізіологічних характеристик**”: *Bluter, Eiferer, Könner, Schieler, Schiesser, Schnarcher, Stotterer*; “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *Anführer, Beisser, Gegner, Hasser, Petzer, Räuber, Schnauzer*; а також “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *Bekenner*;

f) “***V*+-ler**” − продуктивна СММ, представлена похідними іменниками з такими словотвірними значеннями − “**носій процесуальної ознаки**”: *Abbügler, Bastler, Entwickler*; “**носій функціональних ознак**”: *Doppeler, Mittler, Nudler*; “**носій локально-географічних ознак**”: *Ansiedler*; “**носій психофізіологічних характеристик**”: *Kuppler, Picheler, Säusler*; а також “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *Bettler, Grämler, Griessler*;

g) “***V*+-iker**” − непродуктивна СММ, представлена одним дериватом зі значенням “**носій процесуальної ознаки**”: *Studiker*;

h) “***V*+-ist**” − малопродуктивна СММ, виражена похідними з такими словотвірними значеннями − “**носій процесуальної ознаки**”: *Akkompagnist*,

Fabulist; “**носій функціональних ознак**”: *Determinist, Komponist, Kopist*; “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *Renommist*; та “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *Baptist, Imaginist*;

i) “***V*+-or**” − непродуктивна СММ, що актуалізується у дериватах зі значенням “**носій функціональних ознак**”: *Antezessor, Akzeptor, Revisor*;

j) “***V*+-tor**” − непродуктивна СММ, виявлена у похідних зі значенням “**носій функціональних ознак**”: *Exekutor, Expeditor*;

k) “***V*+-ator**” − продуктивна СММ, виділена у дериватах з такою семантикою − “**носій процесуальної ознаки**”: *Agitator, Imitator, Organisator, Salvator* та ін.; “**носій функціональних ознак**”: *Arbitrator*; та “**носій адміністративних характеристик**”: *Administrator, Diktator*;

l) “***V*+-ier**” − непродуктивна СММ, що включає похідні зі значенням “**носій процесуальної ознаки**”: *Füsilier, Tapezier, Bombardier*;

Словотвірну активність суфіксів латинського походження можна проілюструвати такою схемою (див. рис. 3.8)

Рисунок 3.8

Ступінь активності латинських суфіксів у девербативах німецької мови

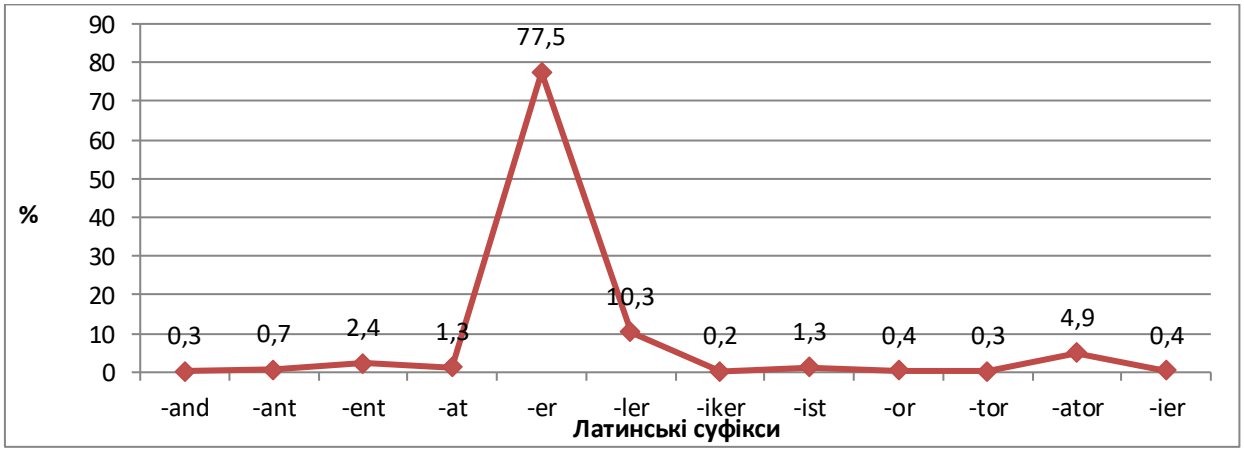

Похідні **української мови**, що відносяться до даної групи, представлені такими словотвірними типами:

a) “***V*+-ист**” − непродуктивна СММ, зафіксована у похідних з такими значеннями − “**носій процесуальної ознаки**”: *пікетажист, прогресист, публіцист*; та “**носій функціональних ознак**”: *стажист*;

b) “***V*+-іст**” − непродуктивна СММ, представлена дериватами з такою семантикою − “**носій процесуальної ознаки**”: *програміст, резервіст, рекламіст*; та “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *реформіст*;

c) “***V*+-їст**” − непродуктивна СММ, зафіксована лише у одному дериваті зі значенням “**носій процесуальної ознаки**”: *програміст, копіїст*;

d) “***V*+-атор**” − продуктивна СММ, виділена у похідних з такою семантикою − “**носій процесуальної ознаки**”: *агітатор, дегустатор, коментатор, ліквідатор* та ін.; “**носій функціональних ознак**”: *обсерватор, оператор, плагіатор* та ін.; “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *консерватор, реформатор*; “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *вульгаризатор, ідеалізатор*; а також “**носій адміністративних характеристик**”: *диктатор*;

e) “***V*+-ор**” − непродуктивна СММ, актуалізована у похідних зі значенням “**носій функціональних ознак**”: *диктор, знахор*;

f) “***V*+-ятор**” − непродуктивна СММ, представлена похідними із словотвірним значенням “**носій процесуальної ознаки**”: *асимілятор, маніпулятор, спекулятор, калькулятор*;

g) “***V*+-тор**” − непродуктивна СММ, виділена у дериватах з семантикою “**носій процесуальної ознаки**”: *коректор, редактор*;

h) “***V*+-ер**” − продуктивна СММ, що виявлена у похідних із значеннями − “**носій процесуальної ознаки**”: *гіпнотизер, жонглер, колекціонер*, *тренер, фантазер, функціонер*; та “**носій функціональних ознак**”: *гастролер, дублер, експортер, імпортер*;

i) “***V*+-ант**” − малопродуктивна СММ, актуалізована дериватами з такою семантикою − “**носій процесуальної ознаки**”: *диспутант, фабрикант*; “**носій функціональних ознак**”: *адресант, емігрант,*

іммігрант, практикант; та “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *протестант*;

j) “***V*+-янт**” – непродуктивна СММ, виділена у похідних із словотвірним значенням “**носій функціональних ознак**”: *капітулянт, симулянт, спекулянт*;

k) “***V*+-ент**” – малопродуктивна СММ, що включає деривати з такими словотвірними значеннями – “**носій функціональних ознак**”: *експонент, конкурент, опонент, рецензент*; та “**носій адміністративних характеристик**”: *диригент*;

l) “***V*+-ат**” – непродуктивна СММ, у якій зафіксовано лише один дериват із семантикою “**носій психофізіологічних характеристик**”: *кастрат*.

Активність латинських суфіксів у віддієслівних похідних української мови можна продемонструвати такою схемою (див. рис. 3.9)

Рисунок 3.9

Ступінь активності латинських суфіксів у девербативах української мови

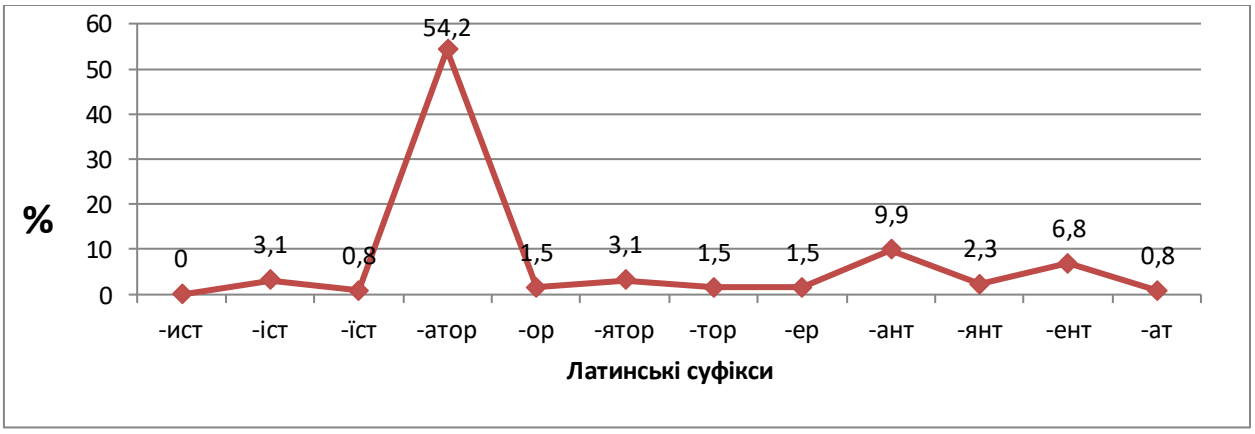

Отже, значна кількість похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб досліджуваних мов утворена від дієслівних основ. Найпродуктивнішими СММ у німецькій мові є “***V*+-er**”, “***V*+-ler**”, “***V*+-ator**”, та “***V*+-атор**”, “***V*+-ер**” в українській. Суфікси, що виявили найвищий ступінь активності – нім. **-er** – 77,5%; укр. **–атор** – 54,2 %.

3.4.3 Деад'єктиви з латинськими суфіксами на позначення особи. Прикметникові основи похідних іменників є не дуже продуктивними, порівняно з іменниковими та прикметниковими. За допомогою моделі "***A*+*Suff.*$_{lat.}$⟶ *S.*$_{person}$" утворена менша кількість похідних у обох мовах. Нижче зупинимося на їх розгляді.

Відприкметникові похідні **німецької мови** представлені такими СММ:

a) "***A*+-er**" − непродуктивна СММ, виявлена у похідних з такими словотвірними значеннями − "**носій функціональних ознак**": *Barfüßer*; "**носій психофізіологічних характеристик**": *Rechtser*; та "**носій якісно-оцінних характеристик**": *Blödser, Lüderer*;

b) "***A*+-ier**" − непродуктивна СММ, актуалізована дериватами з такою семантикою − "**носій предметної ознаки**": *Agrarier*; "**носій функціональних ознак**": *Latitudinarier, Privatier*; та "**носій якісно-оцінних характеристик**": *Flappier*;

c) "***A*+-ian**" − непродуктивна СММ, виділена у дериватах з семантикою "**носій якісно-оцінних характеристик**": *Dummian, Fadian, Schludrian*;

d) "***A*+-jan**" − непродуктивна СММ, зафіксована у похідних із значенням "**носій якісно-оцінних характеристик**": *Dummerjan, Lüderjan, Schluderjan*;

e) "***A*+-ik**" − непродуктивна СММ, представлена одним дериватом зі значенням "**носій суспільно-ідеологічних ознак**": *Katholik*;

f) "***A*+-iker**" − продуктивна СММ, що включає похідні зі значеннями − "**носій предметної ознаки**": *Prosaiker, Satiriker, Theoretiker, Tragiker*; "**носій психофізіологічних характеристик**": *Choleriker, Chroniker, Neurotiker, Phlegmatiker*; "**носій якісно-оцінних характеристик**": *Ironiker, Skeptiker, Zyniker*; а також "**носій суспільно-ідеологічних ознак**": *Häretiker*;

g) "***A*+-ikus**" − непродуктивна СММ, зафіксована у похідних із значенням "**носій якісно-оцінних характеристик**": *Pfiffikus, Schuftikus*;

h) “***A*+-ist**” – продуктивна СММ, актуалізована дериватами з такою семантикою – “**носій предметної ознаки**”: *Dentist, Germanist, Kriminalist, Zivilist* та ін.; “**носій функціональних ознак**”: *Dualist, Formalist, Verbalist*; “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *Aktivist, Idealist, Rationalist, Spezialist*; а також “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *Fatalist, Föderalist, Humanist, Okkultist, Realist, Sozialist*;

i) “***A*+-ator**” – непродуктивна СММ, що включає лише один дериват із словотвірним значенням “**носій функціональних ознак**”: *Miniator*.

Словотвірна активність латинських суфіксів у сполученні з прикметниковими основами німецької мови не є високою (див. рис. 3.10).

Рисунок 3.10

Ступінь активності латинських суфіксів у деад’єктивах німецької мови.

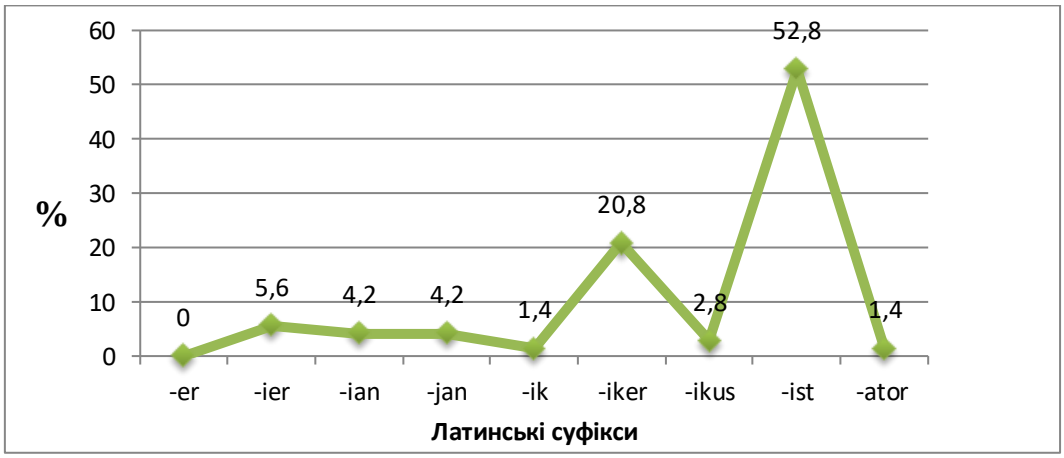

Відприкметникові похідні іменники **української мови** виражені такими СММ:

a) “***A*+-ист**” – малопродуктивна СММ, зафіксована у похідних зі значеннями – “**носій предметної ознаки**”: *русист*; “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *абсолютист, авангардист, утилітарист*; та “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *акуратист*;

b) “***A*+-іст**” – продуктивна СММ, актуалізована дериватами із такою семантикою – “**носій предметної ознаки**”: *арабіст, баталіст, латиніст, синхроніст* та ін.; “**носій суспільно-ідеологічних ознак**”: *інтуїтивіст,*

колективіст, *натураліст, націоналіст, релятивіст, соціаліст* та ін.; “**носій якісно-оцінних характеристик**”: *активіст, парадоксаліст*;

c) “***A*+-їст**” − непродуктивна СММ, яку виявлено лише в одному дериваті зі значенням “**носій предметної ознаки**”: *китаїст*;

d) “***A*+-ор**” − непродуктивна СММ, що включає лише один дериват із словотвірним значенням “**носій психофізіологічних характеристик**”: *юніор*;

e) “***A*+-атор**” − непродуктивна СММ, представлена похідними з такими словотвірними значеннями − “**носій предметної ознаки**”: *оригінатор*; та “**носій функціональних ознак**”: *новатор*.

Ступінь активності латинських суфіксів у взаємодії з прикметниковими основами можна виразити наступною схемою (див. рис. 3.11).

Рисунок 3.11

Ступінь активності латинських суфіксів у деад’єктивах української мови

Отже, відприкметникові похідні іменники обох мов складають незначну частину їх загальної кількості. Переважна більшість СММ цієї групи є непродуктивними, лише “***A*+-iker**”, “***A*+-ist**” у німецькій мові, та “***A*+-іст**” в українській мають достатній ступінь продуктивності.

3.4.4 Словотвірна спільність та відмінність похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах.

Аналіз словотвірної семантики похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та

української мов свідчить про те, що словотвірні значення, які входять у семантичну структуру досліджуваних дериватів, по різному реалізується в останніх. Причиною цьому є взаємодія латинських суфіксів із різними твірними основами.

Рисунок 3.12

Рівень продуктивності словотвірних значень у відіменникових похідних досліджуваних мов

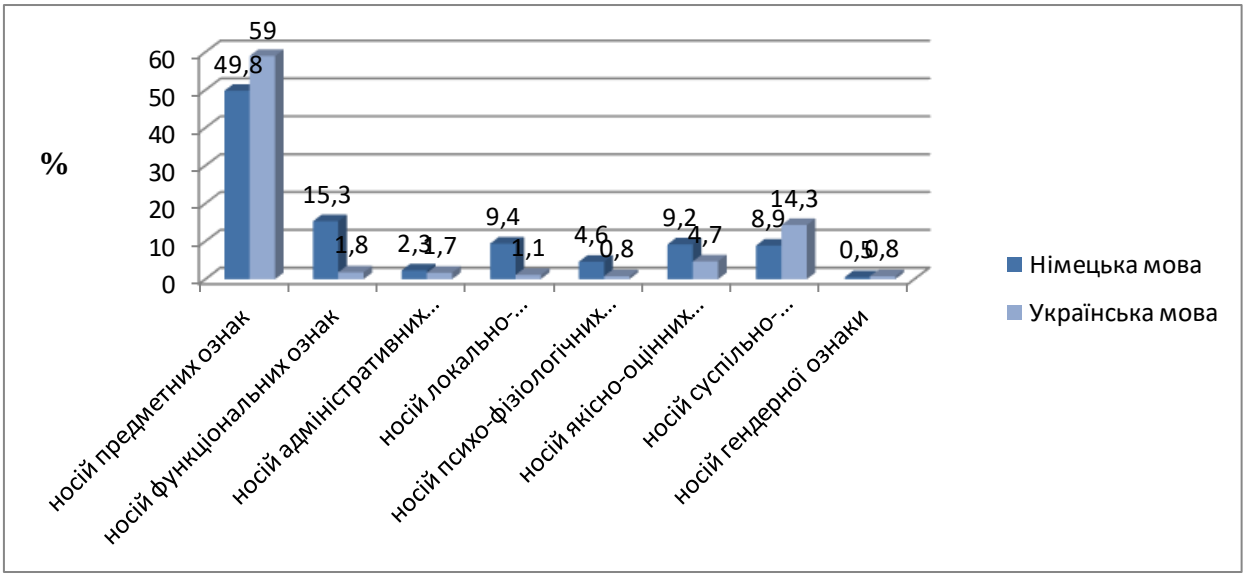

Так, рівень продуктивності виділених словотвірних значень десубстантивів сягає таких показників (див рис. 3.12).

Рисунок 3.13

Рівень продуктивності словотвірних значень у віддієслівних похідних досліджуваних мов

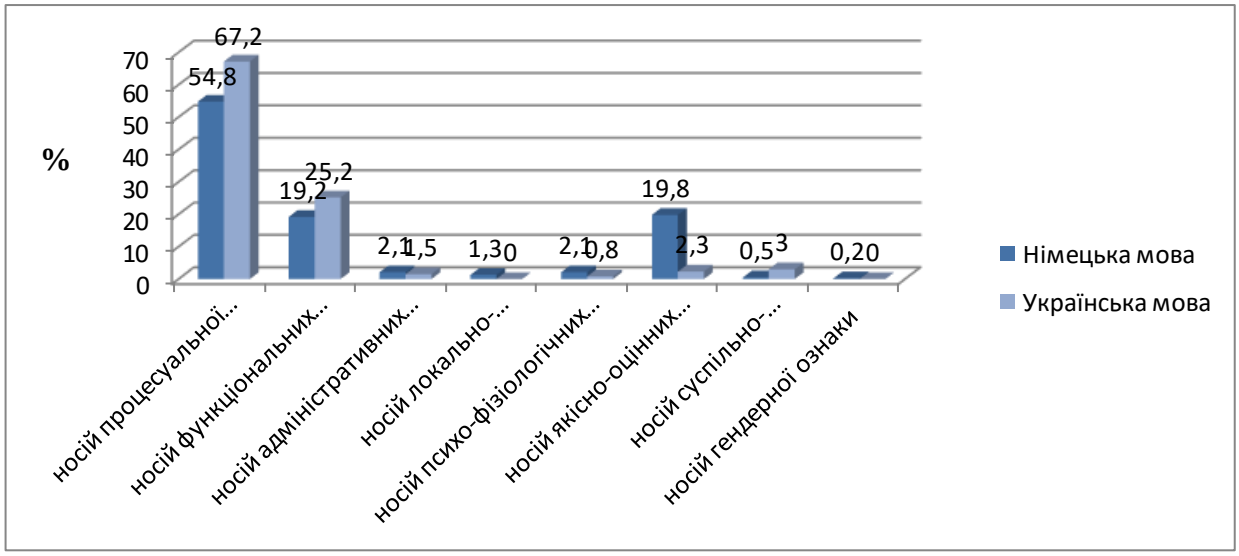

Віддієслівні деривати реалізують словотвірні значення у такій мірі (див. рис. 3.13).

У деад'єктивних похідних іменниках ступінь реалізації словотвірних значень сягає таких показників (див. рис. 3.14).

Рисунок 3.14

Рівень продуктивності словотвірних значень у відприкметникових похідних досліджуваних мов

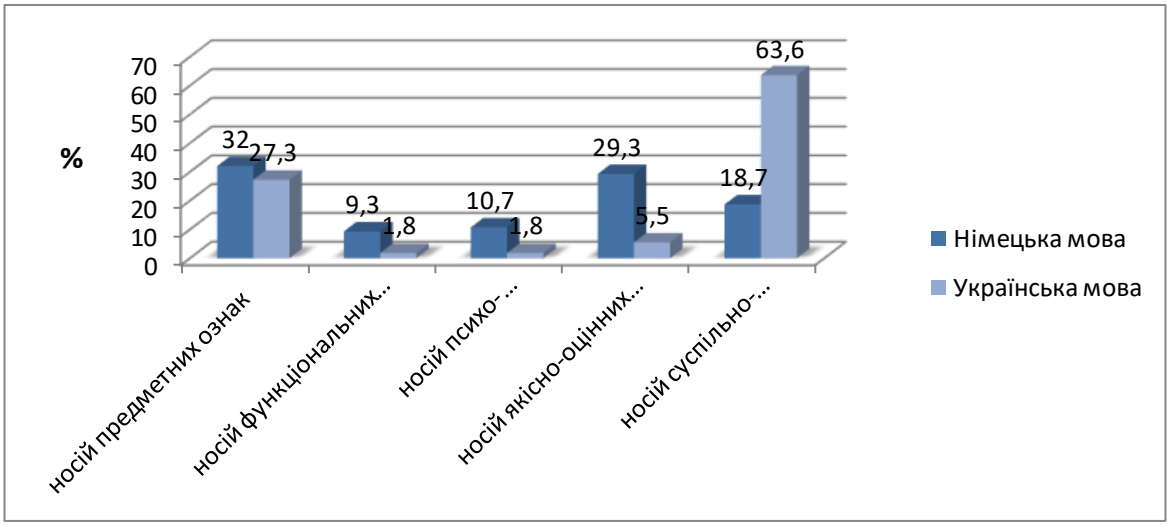

Отже, у процесі дослідження похідних іменників німецької та української мов виявлено 9 словотвірних значень – "**носій предметних ознак**", "**носій процесуальної ознаки**", "**носій функціональних ознак**", "**носій адміністративних характеристик**", "**носій локально-географічних ознак**", "**носій психофізіологічних характеристик**", "**носій якісно-оцінних характеристик**", "**носій суспільно-ідеологічних ознак** та "**носій гендерної ознаки**". Виділені словотвірні значення реалізуються у процесі деривації, шляхом взаємодії латинських суфіксів із субстантивними, вербальними та ад'єктивними основами.

Проведений аналіз показав, що відіменникові деривати називають осіб переважно за предметом їх діяльності. Про це свідчить найвищий ступінь продуктивності словотвірної моделі "$\boldsymbol{S+Suff._{lat.}\rightarrow S._{person}}$" – "**носій предметних ознак**" у обох мовах (нім. – 50%, укр. – 59%). Решта словотвірних типів цієї групи показали невисокий ступінь продуктивності.

Віддієслівні похідні актуалізують переважно словотвірні значення “**носій процесуальної ознаки**” (нім. − 55%, укр. − 67%), “**носій функціональних ознак**” (нім. − 20%, укр. − 25%), називаючи осіб за їх діяльністю чи функціями.

Похідні іменники, утворені від прикметникових основ, переважно рівномірно реалізують виділені словотвірні значення, лише в українській мові словотвірна модель “$A+Suff._{lat.} \longrightarrow S._{person}$” − “**носій суспільно-ідеологічних ознак**” показала високий ступінь продуктивності (63,6%). Решта виділених словотвірних значень є переважно мало-, або непродуктивними у обох досліджуваних мовах.

3.5 Взаємодія лексичного і словотвірного у семантичній структурі похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах

На протязі усієї історії мовознавства лінгвістична думка постійно зверталась до проблем взаємовідношення між значенням і формою, логіко-предметним і формальним значенням мовної одиниці [41, с. 16-25]. З розвитком ідеї про системну організацію мови проблема закономірних зв’язків і взаємодії її елементів набула ще більшого значення. Відомо, що опис мови є недостатнім як поза її внутрішніми, так і зовнішніми зв’язками, починаючи з відношень між окремим лексичними одиницями і закінчуючи взаємодією мікросистем чи мовних рівнів. Зокрема, взаємозв’язок і різноманітне взаємовідношення лексичної і словотвірної семантики — один із факторів системної організації мови, що визначає закономірності та відображає універсальні ознаки і специфічні особливості лексичного і словотвірного рівнів.

Кожен рівень мови охоплює сукупність відносно однорідних одиниць, тобто одиниць одного рівня складності, які можуть вступати в парадигматичні та синтагматичні відношення. Лексичний рівень — це

підсистема системи мови , яка характеризується тим, що слово як основна одиниця цього рівня бере участь у побудові словотворчих типів і морфологічних категорій, інтегрує морфеми і фонеми, відтворюється варіативно в складі словосполучень , висловлювань і являє собою знак, означуваним якого є самостійне значення або мікросистема значень. Словотворчий рівень, не маючи чіткої основної одиниці, пов'язують зі словотворчим типом, який бере участь в утворенні слів на основі морфем, виробляють основ, словотворчих моделей, у побудові морфологічних класів, інтегрує відносини між словами, відтворюється у складі промови, має єдністю словотвірного значення, коштів і способів його вираження , являє собою інтеграцію знаків.

У гносеологічному аспекті взаємовідносини лексики і словотвору можуть бути описані у вигляді наступних опозицій: 1) парадигматика і синтагматика, 2) план вираження і план змісту, 3) взаємодія і протидія.

Мовні одиниці знаходяться в парадигматичною зв'язку, яка базується на основоположних принципах парадигматики: принципу спільності (тотожності, подібності) і принципу відмінності (відмінності). Парадигматичні зв'язки об'єднують і протиставляють елементи різних рівнів, які виконують одну й ту ж функцію. Синтагматичні ж зв'язки виявляються між лексичними і словотворчими морфемами в слові, в явищах сполучуваності та валентності.

Опис взаємодії елементів і категорій різних рівнів висуває проблему породження значень одиниць одного рівня на основі значення одиниць іншого рівня, проблему інтеграції чи диференціації семантичних і деривaційних характеристик лексичних одиниць, що виникають у результаті такої взаємодії.

Співвідношення планів вираження (слово і морфемна структура) і планів змісту (лексичне і словотвірне значення) передбачає наявність взаємно однозначної відповідності, з одного боку, і відсутність семантичного та формальної відповідності, з іншого.

Похідне слово одночасно є одиницею лексикології. Дослідження семантики похідного з лексикологічних і словотвірних позицій в сукупності обумовлює постановку та вирішення проблем, пов’язаних із визначенням специфіки парадигматичних зв’язків та ідіоматичності семантики похідних одиниць [7, с. 15].

Взаємодія як одна із загальних форм взаємозв'язку між явищами і рівнями системи мови виражається через їх взаємовплив, їх взаємообумовленість, прояв єдності протилежностей, який проявляється у взаємодії та протидії одночасно, і базується на законах тотожності і відмінності, які взаємопов'язані та взаємно передбачають один одного.

Так, словотвірне значення входить до складу лексичного значення похідного слова, певним чином формує його, об’єднує всі значення похідного. Загальне співвідношення лексичного і словотвірного значень можна визначити наступним чином: лексичне значення слова — це відображення реальної дійсності, а словотвірне значення — це спосіб відображення дійсності.

Взаємодія словотвірного значення з граматичним і лексичним відбувається за такими чинниками. По-перше, *словотвірне значення наближається до граматичного* на таких засадах:

– словотвірне значення маніфестується формальними засобами, до яких належать і словотвірні, і граматичні, тобто формотворчі;

– граматичне і словотвірне значення описують лексичну будову мови, одиниця якої є слово [72, с. 24].

– граматичні і словотвірні категорії володіють у плані вираження;

– граматичні і словотвірні категорії володіють у плані вираження засобами, які мають функціональну спільність;

– словотвірне значення наближується до типів значення, що мають морфологічне вираження.

По-друге, *словотвірне значення ототожнюється з граматичним*, тому що ґрунтується на таких положеннях:

– обидва значення мають свої власні засоби;

– обидва належать до формально виражених значень, які можуть отримати в результаті визначень формальної операції;

– обидва утворюються за однаковим структурним зразком.

– засобами, які мають функціональну спільність;

– словотвірне значення наближується до типів значення, що мають морфологічне вираження.

Нерідко словотвірне значення розглядають як лексичне. Однак лексичне та словотвірне значення відрізняються одне від одного і мають бути розмежовані, оскільки словотвірне значення тісно пов'язане з морфологічною структурою похідного і має внутрішньомовний характер. Лексичне ж значення зумовлене трьома основними факторами: логіко-предметною віднесеністю, семантичним контекстом, парадигматичною співвіднесеністю з іншими елементами в семантичній структурі лексичного значення похідного. Лексичне значення оформлене граматично і є елементом загальної системи словника.

Той факт, що словотвір займає проміжне місце між граматичною будовою та словниковим складом мови, припускає також проміжний характер словотвірного значення: між лексичним і граматичним. Відмінності в галузі семантики словотвірної пари, здатні до стандартного або аналогічного відтворення, або повторення в інших словотвірних парах, можна назвати словотвірним **значенням**. Якщо за формою словотвірне значення наближається до граматичного й поділяє його властивості, то за своєю семантикою воно близьке до лексичного, тому словотвірному значенню приписується проміжний характер. М. Докуліл підкреслює: оскільки лексичні значення властиві окремим словам (тобто формою їх існування є класи слів як частини мови), то словотвірні значення властиві однаково всім словам одного й того Ж словотвірного ряду всередині граматичних класів слів [225, с. 7].

Формою існування словотвірного значення є похідні одного ряду, тобто певна словотвірна модель. М. Докуліл називає таке значення "типовим", або ж "груповим" — Gruppenbedeutung [225, с. 204]. Маркіруючи певний розряд слів і відрізняючись від лексичних і граматичних значень, обов'язкових для слів даної частини мови, словотвірне значення є значенням серійним, яке характерне для класу слів, меншого, ніж частина мови. Повторюваність певного, одного й того ж словотвірного значення в серії однотипних, з точки зору структури, похідних визначає здатність словотвірного значення бути показником тотожності значення однієї словотвірної пари або одного словотвірного ряду [107, с. 87].

Виділені види словотвірного значення дозволяють прослідкувати системні відношення в словотворенні, визначити специфіку взаємодії словотвору з лексикою, синтаксисом та морфологією [7, с. 29].

Словотвірні значення функціонують як категоріальні, тобто вони виражають абстрактний зміст тих чи інших семантичних категорій і субкатегорій. Це означає, що до складу словотвірних значень входять лише категоріальні семи, тоді як лексичні значення можуть включати й не категоріальні семи.

Запропонований підхід до вивчення семантичної структури похідних іменників базується на концепції взаємодії лексичного і словотвірного рівнів, сутність якої полягає в тому, що вона пов’язує у єдине морфологічні, словотвірні і лексико-граматичні характеристики мовних одиниць, а цілий ряд значень в системі мови виражається як лексичними, так і словотвірними засобами.

Висновки до розділу 3

Лексичне значення слова є складною системою, структура якої характеризується наявністю певної кількості сем. Сема − це мінімальна одиниця змістової частини слова, що виконує ряд функцій: є конституентом

семантики слова, засобом розрізнення смислу та синтагматичної комбінації слів. Семантика похідного слова має компонентну структуру, де виділяються денотативний, сигніфікативний, конотативний, структурний та прагматичний елементи.

У результаті семантичного аналізу похідних іменників, здійснена на основі спільності семантичних компонентів, дозволив виділити такі лексико-семантичні групи дериватів: “Назви осіб за родом заняття”, “Назви осіб за якостями та властивостями”, “Назви осіб за світоглядом”, “Назви осіб за територіальною ознакою”, “Назви осіб за стосунками у суспільстві”. Кожна ЛСГ поділяється на ряд підгруп, що мають різний ступінь продуктивності у досліджених мовах.

Категоріальне значення особи у похідних іменниках німецької мови є більш поширеним і продуктивним, ніж у відповідних похідних української мови. Ступінь продуктивності визначено на основі загальної кількості похідних у обох мовах, де переважають деривати німецької мови, та сферами комунікації, спектр яких охоплений похідними і є більш ширшим також у німецькій мові.

Відмінною рисою значення похідного слова вважається наявність словотвірної семантики. Словотвірне значення виникає у семантичній структурі похідного внаслідок виконання певного словотвірного акту. Похідні іменники є вторинними лексичними утвореннями, значення яких зумовлені значенням їх твірних основ. У результаті дослідження словотвірної семантики похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи визначено мутаційний, модифікаційний та транспозиційний типи словотвірного значення досліджених похідних.

У процесі дослідження похідних іменників німецької та української мов нами виділено 9 типів словотвірних значень, а саме: “*носій предметних ознак*”, “*носій процесуальної ознаки*”, “*носій функціональних ознак*”, “*носій адміністративних характеристик*”, “*носій локально-географічних ознак*”, “*носій психофізіологічних характеристик*”, “*носій якісно-оцінних*

характеристик”, “*носій суспільно-ідеологічних ознак*” та “*носій гендерної ознаки*”.

Опис взаємодії елементів і категорій різних рівнів окреслив проблему породження значень одиниць одного рівня на основі значення одиниць іншого рівня, проблему інтеграції чи диференціації семантичних і деривaційних характеристик лексичних одиниць, що виникають у результаті такої взаємодії. Словотвірне значення входить до складу лексичного значення похідного слова, певним чином формує його, об’єднує всі значення похідного. Загальне співвідношення лексичного і словотвірного значень можна визначити наступним чином: лексичне значення слова — це відображення реальної дійсності, а словотвірне значення — це спосіб відображення дійсності.

Словотвірне значення за своєю формою наближається до граматичного і поділяє його властивості. За своєю ж семантичною сутністю воно близьке до лексичного, тому словотвірному значенню приписується проміжний характер. Якщо лексичні значення властиві окремим словам (тобто формою їх існування є класи слів як частини мови), то словотвірні значення властиві однаково всім словам одного й того ж словотвірного ряду всередині граматичних класів слів.

РОЗДІЛ 4
ПРАГМАТИКА ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

4.1 Прагматика похідного слова

Мова − це система знаків, яка використовується для опису речей, подій, вираження певних почуттів, викликаючи у реципієнта певну реакцію, виражену приємними чи неприємними почуттями, емоціями, і зрештою певною поведінкою. Вона є не лише необхідним для суспільства засобом спілкування, а й засобом регуляції діяльності, впливу одних людей на інших та на їх поведінку [87, с. 13].

Повноцінна модель мови не може обмежуватися лише семантичним підходом. У лінгвістичну модель необхідне включення і прагматичних аспектів функціонування мови, який визначається закономірностями її системи, а також комунікативними установками мовця. Функціональний підхід призводить в результаті до визнання головної ролі для всієї лінгвістики категорії значення, так як функціонування мови є, власне кажучи, вираження значень та їх передачі

Мовна інформація є системою ієрархічно пов’язаних підсистем, які відрізняються за характером їх комунікативних властивостей. Залежно від цих властивостей усі підсистеми можна поділити на дві основні групи:

− *власне інформативні або семантичні*, що призначені для констатації та інформування, повідомлення адресата про що-н., без розрахунку на його відповідну поведінку та реакцію;

− *власне прагматичні або функціональні*, які характеризуються прагматичним, тобто регулятивним призначенням, що слугує для впливу на психіку та на поведінку адресата [87, с. 13].

У процесі спілкування мовець використовує лексичні одиниці не лише в первинній, а й у вторинній номінаціях, в результаті чого простежується безпосередній зв’язок між семантичним і функціональним аспектами. Найменування предмета або ситуації є не тільки процесом номінації, але одночасно і процесами когніції та комунікації. Останній включає дані про зміст предмета комунікації, інформацію про емоційний стан мовця, про його ставлення до предмета інформації і оцінка його можливого впливу на слухача [231, с. 317-329].

У прагматичному розумінні, мова − це гнучкий спосіб знакової репрезентації досвіду і комунікативної взаємодії між членами даного соціоетнокультурного суспільства в будь-якій конкретній ситуації [178, с. 38]. Лінгвістична прагматика займається особливими, притаманними лише їй, проблемами, що в певній мірі співзвучні із проблемами стилістики та старовинної риторики, серед яких: вибір мовних засобів із наявного ареалу з метою уточнення своєї думки чи свого почуття, вираження найточнішого або найбільш відповідного обставинам, або зрештою для найвдалішої брехні, для найбільшого впливу на слухача або читача − з метою переконати його, або схвилювати, або розсмішити, або ввести в оману і т. д. [168, с. 325]. Виходячи з цього, лінгвопрагматика досліджує використання й функціонування мовних знаків у процесі комунікації у взаємозв'язку з інтерактивністю його суб'єктів (мовця й адресата), їхніми особливостями й самою ситуацією спілкування [158, с. 610].

Становлення ідей та принципів загальної і лінгвістичної прагматики явилось результатом довгого процесу осмислення ряду понять, що конкретизують різні аспекти категорії діяльності. Теоретичні положення лінгвістичної прагматики можна звести до трьох вихідних аспектів: поняття діяльності визнається ключовим для розуміння мовної комунікації, мова розглядається як засіб взаємовпливу комунікантів, функціонування мовних засобів обумовлено контекстом і ситуацією [216, с. 18].

У сучасному мовознавстві існує багато тлумачень лінгвістичної прагматики, які розглядають її сутність з різних позицій. Так, з одного боку, лінгвістична прагматика характеризується як теорія, що вивчає значення в його відношенні до мовленнєвої ситуації (тобто до мовців і слухачів, їх цілей, фонових знань) і до його контексту [141, с. 221]. З іншого боку, лінгвопрагматика виділяється як окрема галузь мовознавства, в центрі уваги якої лежить процес спілкування, що здійснюється комунікантами в певних соціальних і міжособистісних умовах, з певними мотиваціями і цілями, з використанням спеціальних мовних засобів [178, с. 5]. З позиції маргінальності, лінгвістична прагматика вважається одним із порівняно нових, і водночас найперспективніших напрямів сучасного мовознавства, оскільки вона акумулює досягнення риторики, стилістики, соціо- і психолінгвістики. Вона вивчає вживання мови з урахуванням вікових, статевих, суспільно-статусних та професійних особливостей співрозмовників, а також конкретні умови і цілі мовленнєвих актів [137, с. 5; 158, с. 611]. Одним із головних завдань прагматики вважається розробка теорії інтерпретації мовленнєвих творів, що проявляються в тих чи інших комунікативних контекстах та ситуаціях [14, с. 356-367; 235, с. 6]. З точки зору її предмета, сутність лінгвопрагматики полягає в більш загальній властивості мови, що пронизує всі її сторони, − в її суб'єктивності [168, с. 326].

В лінгвістичній традиції спостерігаються три підходи до вивчення мовної прагматики:

1) *комплементаристський* (за визначенням Дж. Ліча), що визнає автономність прагматики, яка доповнює семантику (Ч. Моріс);

2) *прагматичний*, коли семантика трактується як підкорена прагматиці (Л. Вітгенштейн, Р.Карнап);

3) *семантичний*, коли прагматика являється частиною семантики (А. Вежбицька, О.В. Падучева, А.Е. Кибрик та ін.).

У контексті нашого дослідження, лінгвістична прагматика визначається як частина семантики, в рамки якої потрапляють передусім всі ті мовні елементи, в яких конотативні компоненти домінують на денотативними. Тому, лінгвопрагматика − це та галузь семантики, яка вивчає мовні елементи, орієнтовані на мовленнєвий вплив; елементи, в семантиці яких посилання на мовця відіграє ключову роль [141, с. 223]. Важливою є думка Ю.Д. Апресяна, який характеризує лінгвопрагматику як закріплене в мовній одиниці (лексемі, афіксі, грамемі, синтаксичній конструкції) відношення мовця до:

1) до дійсності;

2) до змісту повідомлення;

3) до адресата [6, с. 8].

Сьогодні лінгвопрагматика інтегрує комунікативну лінгвістику з іншими галузями мовознавства, оскільки, з одного боку, прагматичне значення висловлень є незрозумілим поза його інформаційним (семантичним) змістом, що залежить від граматичної (синтаксичної) структури; з іншого боку, лінгвопрагматичні дослідження потребують залучення даних психо-, етно- та соціолінгвістики, лінгвістики тексту, лінгвосеміотики, лінгвокультурології тощо.

Досліджуючи структуру і сутність лінгвопрагматики, вчені виокремлюють у лінгвопрагматиці три напрями:

– перший орієнтований на систематизацію прагматично заряджених мовних одиниць різних рівнів, вивчення їхньої взаємодії із семантикою і синтактикою;

– другий − на дослідження інтерактивності комунікантів у процесах мовного спілкування;

– третій − на моделювання когнітивних структур, які забезпечують інтерактивність дискурсів, зокрема, фреймів взаємодії, стратегічних програм тощо [158, с. 611].

Не дивлячись на розбіжності підходів до трактування лінгвістичної прагматики, їх всіх об’єднує певний спільний знаменник − а саме факт

співвіднесення об’єкта вивчення із комунікативною ситуацією даного об’єкта: мовний феномен (мовленнєве ціле) вивчається в контексті комунікативної ситуації [235, с. 6].

Відомий лінгвіст Ю.Д. Апресян визначає наступні властивості прагматики:

1) *периферійність засобів її вираження* (відносно засобів вираження семантичної інформації), що виявляється в великій прагматичності неповнозначних розрядів слів та похідних – переносних, фразеологічно пов’язаних, конструктивно обумовлених значень, при чому в останніх частка чистої прагматики більша, ніж в основних;

2) *розподіл між різними мовними засобами* − особливість прагматики виражатись сукупністю засобів, властивість розчинитись одночасно в кількох одиницях в рамках висловлювання;

3) *сплетення прагматичної інформації із семантичною*, що означає її складну віддільність однієї від іншої, веде до присутності прагматичних компонентів в семантичній зоні тлумачення слова, їх не вилучення із семантичної зони [6, с. 16-23].

У ході дослідження об’єкта лінгвістичної прагматики, вчені визначили дві концепції. З одного боку вважається, що прагматика має власний об’єкт − особливі, властиві лише їй питання − вибір мовних засобів із наявного ареалу для найкращого впливу [168, с. 325]. З іншого − прагматиці відмовлено в об’єкті дослідження, оскільки вона в «чистому» вигляді досліджує ті проблеми, які в «прихованому» вигляді вивчає семантика і синтаксис [168, с. 326].

Визначення предмета лінгвістичної прагматики, в свою чергу, також створює чимало труднощів. Деякі дослідники надають провідну роль фактору адресанта (категорії суб’єкта) [168], інші – фактору адресата [14], треті – екстралінгвістичному контексту, під впливом якого слово набуває «ситуативне» тобто прагматичне значення [54], четверті вбачають суть прагматики у вивченні цілі висловлювання [52; 128], у вивченні мовних явищ

у зв’язку з цілеспрямованою діяльністю адресанта та взаємодією із адресатом [226, с. 92; 216, с. 18]. Виходячи з цього, лінгвістична прагматика часто визначається як дисципліна, що прагне описувати мову не в її внутрішній іманентній структурі (Sprachstruktur), а в її вжитку людиною (Sprachverwendung) [178, с. 38].

Метою прагматичних досліджень є виявлення того, що ми робимо зі словами і що з ними можна робити, викликаючи природній інтерес до нашої можливості розуміти мовлення і використовувати мову для вираження нашого відношення до світу, а також до носіїв мови [140, с. 380]. Вивчаючи мову в плані її вживання, тобто в комунікативному аспекті у зв’язку з суб’єктом-мовцем, його адресатом, метою та умовами спілкування, лінгвопрагматика описує факти мови в аспекті людської діяльності, вивчає мову в плані її вживання, тобто розглядає мову передусім в комунікативному аспекті, у зв’язку з мовцем, його адресатом, цілями й умовами спілкування.

Тому, завдяки категорії суб’єкта, що лежить в її основі, а також його відношенню до повідомлення і впливу на адресата, прагматика пояснює мотиви вибору засобів мови, цільової установки мовця, його оцінки та ціннісної орієнтації в світі, викликаючи у адресата певні емоції. Її завдання полягає, передусім, в аналізі способів створення таких мовних одиниць, в яких знаходить своє відображення специфіка мовленнєвої ситуації, зокрема через зсуви в лексичному значенні. У центр уваги лінгвопрангматики потрапляють можливості вибору однієї мовної одиниці з певного ряду. Саме цей вибір показує, які елементи дійсності, які їх властивості і відношення мають пріоритетне значення в мовленнєвій свідомості мовців [137, с. 12]. Виходячи з цього, прагматика досліджує ті дії суб’єктів мовного спілкування, в процесі яких:

а) мовці відтворюють із притаманної певній мовній системі знаків, з урахуванням конкретних умов комунікації висловлювання, що реалізують не лише певний пропозиційний зміст, але й комунікативні наміри (інтенції) мовців;

б) учасники комунікації інтерпретують ці висловлювання з метою досягнення як буквальних смислів, так і з опорою на використання принципів спілкування, а не буквальних смислів [178, с. 54].

Вагоме місце у дослідженні лінгвістичної прагматики займає поняття суб’єктивності. Суб'єктивний чинник − це людський погляд на світ, суб'єктивний спосіб організації мовного коду в спілкуванні. Його основу становлять когнітивно-психологічні, тобто духовно-ментальні зв'язки людей, які вступили в комунікацію, взаємодію за допомогою мови (інтеракцію) [19, с. 12].

Категорія суб'єктивності покриває собою широке проблемне поле, в якому, окрім чинників особистостей адресанта, адресата, їхніх зв'язків, повинна ввійти низка інших, пов'язаних із виявом суб'єктивності, а саме конотативних складників лексичних і граматичних засобів, що сформувались під впливом особистісних чинників спілкування; тональності й атмосфери спілкування; умов успішності дискурсів, мовленнєвих жанрів і мовленнєвих актів та багатьох інших [20, с. 10]. Виходячи з цього, основною категорією лінгвістичної прагматики слід вважати категорію суб'єктності в її зв'язках з одиницями і категоріями мови.

В деяких визначеннях прагматики акцент робиться на уточненні і виділенні окремих аспектів, наприклад цілей та умов їх досягнення: дослідження мови з точки зору цілей, різних умов і способів їх досягнення. До необхідних умов, що сприяють адекватній інтерпретації того чи іншого висловлювання, відносяться такі види інформації лінгвістичного та нелінгвістичного характеру, як:

1) властивості граматичної структури висловлювання;

2) паралінгвістичні характеристики, такі, як темп мовлення, наголос, інтонація і та ін., з одного боку, та жести, міміка, тілесні рухи і т.п., з іншого;

3) спостереження, сприйняття комунікативної ситуації, та відтворення наявної у пам’яті комунікативної ситуації подібного типу;

4) знання, отримані із попередніх мовленнєвих актів, та знання

загального характеру (перш за все конвенціональні);

5) інші види знань про навколишню дійсність, що мають загальний характер, призначені для репрезентації стереотипної ситуації (фрейми) [40, с. 15].

У межах сучасної лінгвістичної прагматики чітко виявляються дві тенденції: вивчення прагматичного потенціалу мовних одиниць (морфем, слів, речень, текстів) та дослідження взаємодії комунікантів у процесах мовного спілкування. За твердженням вченого Франтишека Копечни, процес лінгвістичної науки полягає в тому, що вона, починаючи зі слова, поступово розширяє і поглиблює свій предмет, дійшовши до таких складних об'єктів, як речення і текст; наступним кроком до поглиблення і ускладнення об'єкта є перехід від лінгвістики тексту до … лінгвістики слова [цит. за 215, с. 142].

Відомо, що у висловлюванні, як найдрібнішій одиниці мовленнєвої діяльності, відображаються всі принципові особливості мовленнєвої діяльності в цілому. Вивчення мовленнєвої діяльності на його основі дає уявлення про мовленнєву діяльність взагалі. Визнаючи важливу роль висловлювання як одиниці комунікації, варто зазначити, що слово, як елемент останнього, має власну комунікативну значущість. Утворюючи висловлювання, тобто кодуючи мовними засобами певний мислительний зміст, мовець відбирає ті засоби, які найточніше відповідають даній комунікативній ситуації.

Прагматичні елементи когнітивної діяльності людини (емотивні, експресивні, естетичні, етичні, стильові, жанрові тощо), що існують у мовленні, з часом можуть входити і до структури елементів та категорій мови. Тому, прагматичний компонент стає постійним (узуальним) складником лексичного чи граматичного значення, сприймається як власне мовне явище та фіксується в словниках або граматиках у вигляді стилістичних і стильових позначок.

Фактично, дослідження сучасної лінгвістичної прагматики відбуваються переважно за двома напрямами, один з яких зорієнтована на

вивчення прагматичного потенціалу мовних одиниць (морфем, слів, речень, текстів), а інший − на вивчення взаємодії комунікантів у процесах мовного спілкування. Це уможливлює, вслід за ідеєю Джекоба Мея, членування лінгвопрагматики на мікро-, макро- і метапрагматику зі своїми проблемами й аспектами [20, с. 44].

Слово як складовий елемент мовної системи є одночасно основоною когнітивною одиницею, що характеризується кількома видами семантичної значущості:

− граматичним (внутрішньосистемним) значенням;

− лексичним;

− прагматичним значенням, що виступає у вигляді різних конотацій (оцінних, культурно-історичних, національно-географічних та інших знань), які накопичені носіями мови в результаті сприйняття ними різних аспектів зовнішнього світу. Крім цього, на лексичне значення слова впливають умови і цілі його комунікативного вживання [191, с. 118].

Лексичні одиниці, що отримують прагматичну характеристику, невіддільні від лексичного наповнення, і всі можливі комунікативні типи та модальні їх модифікації базуються, передусім, на номінаціях, які характеризуються автономністю та системною прикріпленістю. Процеси номінації та комунікації безпосередньо взаємодіють. Будь-яка матеріалізація результатів мислення, передусім, орієнтована на повідомлення, тому уявлення про номінацію як про незмінний та самодостатній компонент мови, а про номінативну діяльність лише як про створення, пошук, вибір та просте відтворення імен виявляється неповним [168, с. 8].

Прагматичність номінативних одиниць доводить у своєму вченні О. Потебня, який зазначив, що: “Уже сама внутрішня форма слова передбачає діалогічність, так як через неї слово, будучи вимовленим, задає напрямок думці слухача, не позначаючи меж його розуміння слова” [148, с. 27]. Виділення та опис власне прагматичних параметрів слова поряд із його іншими комунікативними властивостями означає пошук різних виявів

людського фактора в окремих компонентах семантичної структури слова, фактора обумовленості мовленнєвої поведінки мовця всією сукупністю значень слова, цілями й умовами комунікації [1, с. 4].

Тому, наявність прагматики слова і прагматичної інформації в семантиці слова дозволяє надати слову статус комунікативної одиниці, оскільки:

по-перше, *слово* виступає як *структурно-комунікативний мінімум речення*. Слово і його значення характеризуються комунікативно-прагматичним призначенням, закріпленням за певними функціональними стилями (прагматичними регістрами);

по-друге, хоча слово і не характеризується як самостійне висловлювання, що слугує одиницею комунікації. Однак, в процесі людського спілкування саме *слово стає провідником інтенції мовця*, та основою для правильного прочитання тексту [1, с. 4]. Оскільки вплив цілеустановки адресанта поширюється не лише на ціле, але і на його частини, правомірно говорити не лише про прагматику текста, але й про прагматику слова;

по-третє, *граматичні явища, що отримують прагматичне переломлення, невід'ємні від лексичного наповнення*, і всі так звані посередні функції мовленнєвих актів або іллокутивне різноманіття комунікативних типів чи модальних висловлювань будуються на номінаціях, які характеризуються автономністю і системною прикріпленістю. Хоча слово функціонує в мові не лише як складова частина висловлювання, від цього воно не втрачає своєї якісної визначеності і номінативної самостійності. Зберігаючи свою самостійність у складі висловлювання, слово пристосовується до потреб комунікативного акта, але не розчиняється при цьому у складі висловлювання, зберігаючи самостійне значення навіть у складі фразеологізмів [174, с. 11];

по-четверте, саме *слова*, а не будь-які інші мовні явища, *несуть всю повноту неденотатної (по суті прагматичної) інформації*. Для досягнення

ефективного спілкування не достатньо лише когнітивної інформації, необхідно дістати прагматичну інформацію, яка закладена в сукупній семантиці слова, пов’язана з нормованим і чи адекватним вживанням слова, і вказує на функціональний стиль можливого використання слова, сферу його використання, можливість вираження емоцій і оцінки, а також соціолінгвістичну характеристику (класову приналежність, вік, стать і т.д.).

Таким чином, прагматичний компонент семантики − це закріплене в ній (лексемі, афіксі, грамемі, синтаксичній конструкції) ставлення мовців до дійсності, змісту повідомлення, адресата [19, с. 81].

Дослідження проблем функціонування одиниць різних рівнів в прагматичному аспекті дозволяє говорити про прагматику в сенсі комунікативних властивостей досліджуваних одиниць. Науковці, говорячи про прагматику слова, прагматику речення, мають на увазі, по-перше особливості використання мовних сутностей в певних прагматичних ситуаціях і умови їх функціонування та, по-друге, реалізацію значення в контексті під впливом різних прагматичних параметрів. В першому випадку можна говорити про зовнішню прагматику, а в другому − про внутрішню прагматику (прагмасемантику).

Відомо, що словотвір − це процес, який безпосередньо пов'язаний із мовленнєвою діяльністю. Визначальними у цьому процесі є індивідуально-персональні риси комунікантів, мета комунікації, умови мовлення, а також рольовий статус останніх. Вибір мовного або словотворчого засобу має і прагматичну спрямованість, яка виражається у намаганні більш чітко виразити свої інтенції, наміри справити певне враження на адресата. Тому, якщо семантику висловлювання цілком можливо адекватно передати без використання динамічних словотвірних засобів, то його чисто прагматичний вплив на реципієнта (враховуючи лаконічність, точність визначення, емоційне забарвлення) можна досягти лише за рахунок використання новоутворень − тобто похідних слів.

В сукупній семантиці похідного слова виділяється як власне семантична частина, яка стосується референта, так і прагматична, що стосується мовця і реципієнта, визначаючи адекватне вживання слів в певному типі прагматичного контексту відповідно до його основних параметрів. Важлива роль в структурі значення похідного слова належить семантичним компонентам, які відображають відношення «знак-референт». Прагматичні компоненти, що відображають відношення «знак-мовець», включені в сукупну семантику деривата.

У структурі значення похідного слова виділяється прагматичний компонент, який визначає спектр різноманітної інформації, закладеної в його семантиці. Прагматичний елемент значення в семантиці похідного передбачає наявність обмежень на утворення нових слів в певних ситуаціях, а також виявлення факторів, які обумовлюють діапазон дії тої чи іншої словотвірної моделі. Семантичний і прагматичний аспекти в структурі лексичного значення похідних іменників знаходяться у відношенні взаємодоповнення. Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення похідних іменників передбачає визначення їх функціонально-прагматичних властивостей, а також з'ясування концептуального підґрунтя композиційно-смислової структури і ролі похідних іменників у її формуванні.

Прагматичний потенціал похідних іменників із латинськими суфіксами на позначення особи показує, що їх вживання визначається **прагматичними чинниками**, серед яких:

– *психологічний* — намір адресанта впливати на адресата;

– *інформаційно-риторичний* — створення сприятливих умов для сприймання інформації, шляхом переконання у вірності власної думки. При цьому виконуються певні умови, які визначають їх прагматичну значущість, тобто вживання слова у певній формі, з особливими афіксами, наявність специфічного контекстного оточення, метафоризація значення.

Після того, як слово проходить процес конвенціоналізації, тобто засвоєння суспільством, та лексикалізації — засвоєння системою мови, воно

вбирає в себе додаткові прагматичні риси контексту його повторного вживання. Тому, дослідження похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи включає два аспекти — номінативний та комунікативно-прагматичний. Виходячи з цього, модифікація значень похідних іменників здійснюється за рахунок змін планів їх вираження, за допомогою експліцитних засобів (афіксів та твірних основ) та імпліцитного розвитку семантичної структури, за рахунок появи лексико-семантичних варіантів в структурі похідних іменників.

Словотвірна система, як німецької, так і української мов дозволяє вибрати відповідний словотворчий засіб для того, щоб за його допомогою утворити нове слово. Використовуючи словотвірні засоби, мовець намагається найточніше виразити власну думку і досягнути поставленої мети. При цьому у його свідомості утворюється нова лексична одиниця, яка набуває прагматичної значущості. Прагматична значущість залежить від характеру співвідношення денотативного і стилістичного смислів у структурі похідних одиниць, а також від їх контекстуального оточення [80, с. 82].

Таким чином, **прагматична значущість похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи** розуміється як прагматичний компонент лексичного значення похідного слова, що складається із прагматичної значущості твірної основи, словотворчого форманта і слугує для досягнення прагматичної мети у тих чи інших комунікативних ситуаціях. Прагматична значущість похідних передбачає правила їх адекватного вживання, виявляє типові для них контексти вживання, а також умови, які заборонені у їх використанні. Будь-яка семантична новизна породжує прагматичну, тому що когнітивне й прагматичне значення взаємопов’язані як елементи однієї структури − лексичного значення слова.

Крім цього, звернення до прагматичного аспекту похідних іменників є цілком закономірним, оскільки саме цей аспект сприяє вияву основних умов реалізації прагматичного компонента значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи, а також розглядається

залежність його зміни від сфер вживання похідних лексичних одиниць.

4.2 Прагматичне значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах

Складність структури лексичного значення зумовлена складною структурою процесу номінації, а також складним і багатоаспектним характером мовної комунікації [80, с. 78]. Наявність прагматичного компонента у лексичному значенні слова є мовним проявом прагматики, а його реалізація здійснюється у мовленні і виявляється в застосуванні прагматичної настанови, в основі якої лежить характер відношень між суб'єктом і об’єктом.

Аналіз факторів змістового характеру розкриває наявність у значенні слова компонентів, що звертаються до світу референтів та утворюють власне семантичну частину, яка відображає відношення «знак-референт». Крім семантичного компоненту, у структурі значення наявні компоненти, звернені до мовця і слухача (тобто такі, що відображають людський фактор). Ці компоненти приписують адекватне вживання слів в певному типі прагматичного контексту відповідно до його основних параметрів, і саме вони утворюють прагматичну частину значення, яке відображає відношення «знак-користувач» [70; 101].

Традиційно, коли говорять про прагматичне значення (далі ПЗ) чи компонент значення слова, мають на увазі, передусім, його емоційно-оцінні компоненти. Сюди також належать компоненти соціального статусу, професійної приналежності мовця, культурні й історичні аспекти, що формують площину широкого контексту. Виходячи з цього, у процесі комунікації слово або висловлення передає інформацію про предмет повідомлення, відношення мовця до нього, а також про ситуації комунікації. Лексичне значення слова, таким чином, має трьохкомпонентну структуру, яка включає:

– понятійну частину — матеріальний зміст, в якому виділяються денотативний та сигніфікативний аспекти;

– емоційно-оцінну частину або конотативний аспект;

– прагматичну частину, або прагматичний аспект, виділяючи який автор намагається підкреслити, що в семантиці слова міститься інформація про учасників та умови комунікації. Останнє твердження відрізняє трактовку прагматичного аспекту від традиційної, коли прагматика по суті зводиться до конотацій і включає лише емоційну, оцінну й стилістичну характеристики слова [26, с. 44].

Згідно іншої схеми структури лексичного значення слова, розробленої М.В. Нікітіним, у змісті словозначень виділяються наступні компоненти:

– інтенсіонал (ядро значення);

– імплікаціонал (всі стереотипні асоціації, традиційно асоціюються з денотатом);

– емоціонал (суб'єктивно-оцінний компонент змісту, який різними лінгвістами у різні часи називався feeling, tone, emotive valeur).

Розпорядчі компоненти значення можуть співвідноситись з кожним із трьох перерахованих аспектів слово значень, а ПЗ, зокрема, співвідноситься виключно з імплікаціоналом [1].

Прагматичний аспект лексичного значення представляє собою додаткову по відношенню до предметного змісту інформацію про учасників і умови комунікації. Досліджуючи систему лексичного значення слова, вчені визначають прагматичні компоненти, які кодують різні параметри прагматичної ситуації, пов’язані як з відношенням мовців до знака, так і з умовами функціонування знака та його адекватним вживанням. Прагматичні компоненти складають спектр прагматичної інформації слова, до якої відносяться не лише експресивно-оцінні і функціонально-стилістичні компоненти, але й складний комплекс так званих орієнтаційних компонентів, які відображають комунікативно-рольові та інші види локації і національно-культурні компоненти.

Прагматичний компонент з'являється в структурі лексичного значення, регулює розширення або звуження не тільки семантики слова, його поширеного або обмеженого використання, але й контекстів [80, с. 79]. Він звертається до комунікативного регістру, тобто виділення формальної, неформальної і нейтральної ситуації комунікації. Тому, **прагматичний компонент** — це та частина змістової структури субстанції слова, яка орієнтована на вживання в прагматичному контексті, основна ж частина орієнтована на позначуване, на концепт, охоплений знаком.

Наявність прагматичного компонента у семантичній структурі похідного іменника позбавляє його статусу нейтральної мовної одиниці, робить його завжди стилістично маркованим і вміщує різну інформацію: суб'єктивне відображення об'єктивного світу, експресивне і емоційно-оцінне ставлення мовця до предмету мовлення [80, с. 80-81]. Внаслідок прагматизації, значення стало розглядатися як невід’ємна частина прагматичної ситуації, а значення багатьох слів почали визначати через вказівку на комунікативну мету мовленнєвого акту. «Значення мовної форми визначається як ситуація, в якій мовець її промовляє, і як реакція, яку вона викликає у слухача» [44, с. 5].

У представленому дослідженні прагматичний компонент лексичного значення похідних іменників з латинськими суфіксами виражений експліцитно: через емоційно забарвлені словотворчі форманти, через емоційні твірні основи слів в їх словникових дефініціях або в комунікативних ситуаціях.

Будучи продовженням семантики, прагматика поставила запитання про місце значення мовного знака в комунікації, про типи значень, про співвідношення понять значення і смисл, про роль конвенції в формуванні значення. Саме по собі лексичне значення нічого не повідомляє до тих пір, поки воно не буде включене в комунікативний акт і не стане актуалізованим. Лише внаслідок актуалізації значення вступає у різні типи відношень, які зв’язують його з іншими значеннями та конкретною ситуацією в цілому [35,

с. 52]. Тому, саме комунікативне вживання слова передбачає ту чи іншу його семантичну реалізацію, в результаті чого значення отримує ще один аспект − прагматичність. У такому випадку, визначна роль у вживанні слова відводиться не його узуальному значенню, що закріплене в мовній практиці, а його комунікативній функції, яку мовець нав'язує даному слову.

ПЗ іноді називають «значенням мовця» [14, с. 356]. Це значення далеко не завжди співпадає із об'єктивним смислом слова або речення, які можуть вміщувати непрямі смисли. «Не завжди можна судити зі значення речення про те, що хоче сказати мовець своїм висловлюванням» [247, с. 68]. Крім того, індивідуально-ситуативна зумовленість прагматичних значень посилюється тоді, коли останні набирають характеру пресупозицій, тобто спільних знань учасників спілкування, що стосуються сфери внутрішнього світу людини [20, с. 29].

ПЗ похідних іменників також має складну природу і визначається загальними закономірностями прагматичного компонента в слові взагалі, і специфічними властивостями, що характерні тільки похідному слову. Становлення прагматичного значення похідного іменника залежить від смислових компонентів твірної основи, словотворчого форманта і словотвірного значення, які пояснюють подвійну природу. Подальше формування прагматичного значення останнього зумовлено контекстуально ситуативними умовами вживання і водночас внутрішніми факторами словотворчого механізму.

Термін значення слова переважно тлумачиться як його використання в мові, а значення іменника, зокрема, можна пояснити, вказавши на його носія [11, с. 12]. Поняття «прагматичне значення» можна визначити як те значення, що представляє відношення між носієм інформації і його результатом, тобто відношення між вживанням слова і його результатом, тому кожна із його мовних функцій відповідає деякому підтипу ПЗ. Виділяються три основних аспекти ПЗ: 1) інформативний або описуючий, 2) контролюючий дії інших, 3) емотивний, що відповідає індикативному, вольовому і афективному

елементам значення у дії [178, с. 35-36; 80, с. 79]. ПЗ похідних іменників відображає ставлення до предметів і явищ реального світу, що стійко пов'язані з цими об'єктами у свідомості носіїв мови. Воно являє собою додаткову до денотативно-номінативного змісту слова інформацію про учасників прагматичної комунікативної ситуації і включає вказівки на низку умов комунікації: 1) вік і стать комунікантів, 2) їх освіта й соціальний статус, 3) особливості використання мови, яка обслуговує різні комунікативні сфери, 4) комунікативні ситуації. Всі названі прагматичні параметри прагматичної ситуації перехрещуються між собою, і відбувається збіг різних прагматичних чинників у значенні однієї лексеми [80, с. 79].

Прагматична орієнтація похідних іменників є важливим елементом їх семантичної структури, тому що семантика і прагматика взаємодіють в структурі лексичного значення похідного слова. В семантичній структурі похідних іменників ПЗ може локалізуватися як в денотативному, так і в емоційному компонентах. Денотативний прагматичний компонент встановлює сфери вживання похідних одиниць, окреслює коло можливих ситуацій спілкування, відображає суб'єктивне відношення до предметів, явищ реального світу, певний погляд на них як об'єктів, які існують у свідомості носіїв мови [80, с. 80]. Прагматична інформація, закодована в семантиці похідних іменників, включає асоціативні механізми, які сприяють розпізнанню інтенції мовця. Прагматика вказує на правила адекватного використання нової лексичної одиниці, виявляє типові для неї мовленнєві ситуації, а також умови, які протипоказані для її вживання [80, с. 83].

Важливо також зазначити, що прагматичні значення (комунікативні прагматичні смисли) стосуються, передовсім, внутрішнього світу учасників спілкування (почуттів, емоцій, психологічних і психічних станів, вірувань, волі, культурних чинників тощо); вони є надзвичайно складно формульованими, а тим більше дефінованими, формалізованими і, як правило, сприймаються і "декодуються" іншими учасниками спілкування, виходячи із власних комунікативних навичок, власного світосприйняття.

Звідси випливає надзвичайно важлива ознака прагматичних значень: стосовно інших типів значень прагматичні комунікативні смисли набагато більше контекстно і ситуативно зумовлені [20, с. 28]. ПЗ містить вказівку на можливу ситуацію комунікації, визначає комунікативну значущість слова, яка виділяється через співвідношення даного значення зі значеннями інших одиниць за характером комунікативних ситуацій, в яких вони вживаються.

Саме ПЗ слова (і компонента) являється багатошаровим. В ньому можна виділити загальну (об'єктивну) та індивідуальну (суб'єктивну) частини. Загальна частина прагматичного значення базується на денотативному аспекті семантики. Індивідуальна частина, в свою чергу, пов'язана із сигніфікативним аспектом. Тому, при виявленні прагматичного значення похідних іменників ми маємо справу із проблемою співвідношення екстралінгвістичних та лінгвістичних факторів. ПЗ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи базується на основі співвідношення семантичної структури досліджуваних похідних із твірними основами, від яких вони утворені. Нами виділено **3 типи** відношень (див. рис 4.1) між ПЗ похідних іменників та їх твірних слів (див. додаток С).

Рисунок 4.1

Типи відношень ПЗ твірних і похідних слів

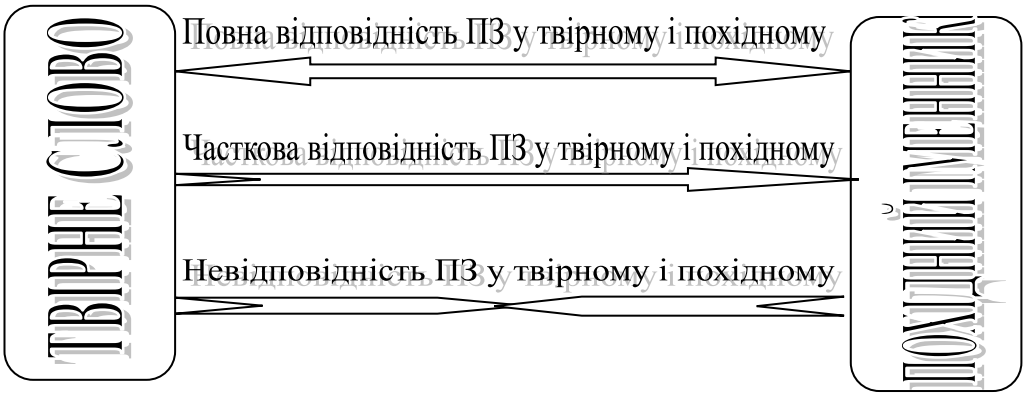

Так, **перший** тип відношень передбачає повну відповідність ПЗ у твірних і похідних словах. Цей тип відношень простежується у таких похідних іменниках, ПЗ яких властиве і семантичній структурі їх твірних основ, наприклад: нім. − *abwerben* (переманити (на іншу роботу) − *Abwerber* (агент, який зманює робітників); *angeben* (хвалитися, задаватися) − *Angeber*

(хвалько); *anschwärzen* (очорнити, обмовити) – *Anschwärzer* (наклепник); укр. − *афера* (ризикована справа, здійснювана з метою наживи; шахрайство) − *аферист* (той, хто займається аферами; шахрай); *ворожба* (угадування майбутнього чи минулого на картах) − *ворожбит* (чарівник, знахар).

Другий тип відношень базується на частковому співпаданні ПЗ твірних і похідних слів. Цей тип характерний для похідних іменників, ПЗ яких виникає внаслідок словотвірного акту, маркуючи семантику твірного завдяки вторинній номінації, переважно шляхом перенесення значення, метафоризації або метонімізації, наприклад: *abdecken* (здирати шкіру з тварини) − *Abdecker* (шкуродер; робітник утилізаційного заводу по переробці вбитих тварин); *Bedlam* (Бедлам (будинок божевільних в Лондоні) − *Bedlamit* (божевільний); *Andacht* (благоговіння; молитва) − *Andächtler* (ханжа, фарисей); *версифікувати* (складати вірші) − *версифікатор* (людина, що складає вірші, які не мають глибокого змісту); *інквізиція* (підпорядкована папі судово-карна установа католицької церкви, що діяла дуже жорстокими методами) − *інквізитор* (той, хто навмисно завдає кому-небудь великих страждань; дуже жорстока людина, мучитель).

Третій тип відношень свідчить про наявність ПЗ лише у похідному слові, і про його відсутність у твірному. ПЗ, в свою чергу, з’являється у структурі похідного слова у процесі словотворення. Тому, можна припустити, що у похідних словах такого типу, словотворчий афікс є носієм не лише словотвірного, а й прагматичного значень, наприклад:

нім. − *bauen* (будувати, жити) − *Bauer* (мужлай, мужик); *beißen* (кусати, клювати) − *Beißer* (насмішник); *blenden* (осліпити, очарувати) − *Blender* (окозамилювач, брехун); укр. − *диплом* − *дипломат* (людина, яка вміло і тонко діє у стосунках з іншими); *рекламувати* − *рекламіст* (той, хто розхвалює, рекламує себе, свою роботу).

Як свідчить аналіз, ПЗ похідних як німецької та української мов переважно співвідноситься із ПЗ їх твірних основ. Однак є частина іменників, прагматична значущість яких частково або повністю стосується

лише похідних слів, і відсутня у їх твірних (див. рис. 4.2).

Отже, реалізація прагматичного значення похідних слів здійснюється у мовленні і виявляється у використанні прагматичної установи, основа якої полягає в характері стосунків між суб'єктом і адресатом. Суб'єкт і адресат можуть співпадати, бути близьким, але розходяться в соціально-ідеологічному, професійному або особистому планах. Різним може бути їх відношення до предмету повідомлення. В процесі реалізації комунікативної установи мовними засобами суб'єкт мовлення враховує різні чинники, серед яких:

– обсяг і характер повідомлень адресата про предмет комунікації, обумовленість ставлення до предмету його знаннями і переконаннями, різними ціннісними критеріями та ставлення до самого суб'єкта;

– надання інформації про комунікативну ситуацію: про співвідношення часу і місця учасників ситуації, про стиль комунікативної ситуації [80, с. 83].

Рисунок 4.2

Співвідношення типів прагматичного значення похідних іменників у німецькій та українській мовах

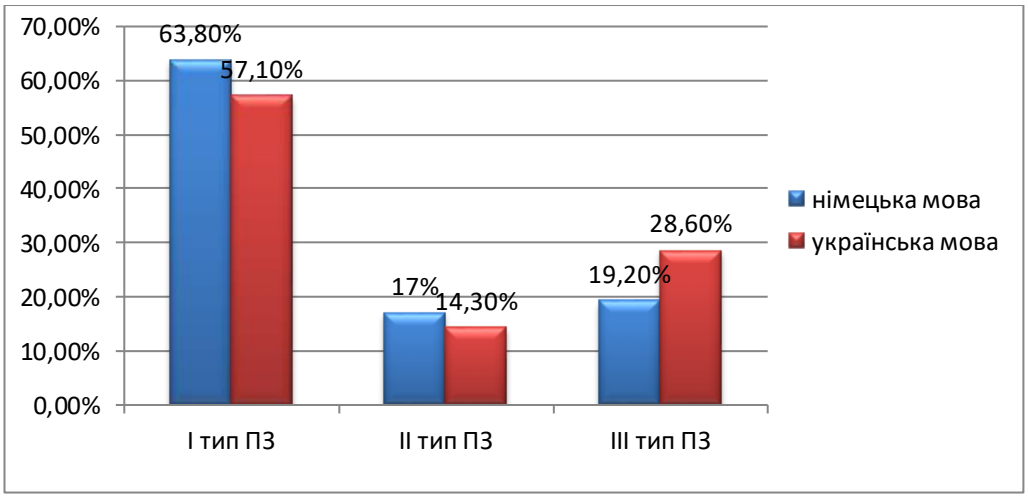

ПЗ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах переважно не залежить від значущості афіксів, що входять до їх складу (нім. — 63,8%, укр. — 57,1%). Лише незначна кількість досліджуваних похідних обох мов цілком (нім. — 19,2%,

укр. — 28,6%) або частково (нім. — 17%, укр. — 14,3%) містить ту прагматичну інформацію, яка виникає у процесі деривації, певною мірою залежить не лише від твірної основи, а й від словотворчої морфеми.

4.3 Взаємодія прагматики і семантики у похідних іменниках з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах

Сучасні дослідження семантики показали, що вивчення мовних одиниць та їх адекватний опис не можуть бути виконані лише в рамках аналізу лексичної семантики. Це пояснюється тим, що повне розуміння смислу мовних одиниць можливо лише в конкретній мовленнєвій ситуації. Тому вчені дедалі активніше досліджують зв'язок і взаємодію між семантикою та прагматикою мови, а також вплив національної мовної картини світу на формування і функціонування мовних одиниць різного рівня [32; 180; 155].

В процесі комунікації слово набуває додаткових смислів і навіть специфічних для культури, філософії і психології певного народу семантичних компонентів. Семантичні властивості мовних одиниць, поміщених в досить довгий і динамічний контекст, виявляються суттєво іншими, ніж семантичні властивості тих же одиниць, що розглядаються в ізольованому вигляді або короткому контексті [168, с. 330]. Якщо в дослідженні робиться експліцитне посилання на мовця або, в більш загальних термінах, на людину, що користується мовою, то це дослідження відбувається в рамках прагматики. Якщо ми відволікаємося від тих, хто користується мовою, і досліджуємо лише вирази та їх десигнати, то ми аналізуємо сферу семантики. Якщо ж дослідження не стосується десигнатів і аналізуються лише відношення між виразами, то цей аналіз стосується сфери (логічного) синтаксису [36, с. 245].

Протягом багатовікової історії кожної ідіо-етнічної мови її лексичні та

фразеологічні одиниці «накопичили» у своїх комунікативних смислах різноманітні складники, які відображають ставлення носіїв цієї мови до реалій, що стоять за ними, тобто прагматичні елементи семантики [19, с. 83].

Розмежування семантики і прагматики, в найпростішому вигляді, базується на розмежуванні значення і вживання слів в мовленні та комунікації. Значення слова, враховуючи похідні одиниці, складається із власне семантичної частини та із прагматичної, що направлена на вживання знака [101, с. 29]. Визначаючи семантичну частину як провідну, ми приділяємо велику увагу прагматичним компонентам в силу недостатнього вивчення цієї частини значення.

Мовні значення наскрізь прагматичні: з людиною, з мовною ситуацією пов’язані в мові не які-небудь особливо виділені експресивні елементи, а значення великої кількості слів та грамем. Межі прагматики окреслюються саме характером значення: до сфери прагматики відносяться ті мовні елементи, у яких суб’єктивно-експресивні елементи домінують над денотативними, тобто це мовні елементи будь-якого формального типу, об’єднані лише тим, що вони несуть переважно прагматичну інформацію [141, с. 6-7].

Виходячи з цього, семантика слова розглядається не як статична данність, а як виключно складна, багатошарова, динамічна, рухома сутність, що містить як незмінну (константну) частину, так і варіативну частину. Остання забезпечує, з одного боку функціональну тотожність слова та, з іншої сторони, дозволяє слову адекватно виконувати різні комунікативні завдання в різних комунікативних ситуаціях [175; 183].

З погляду семантики, аналіз значення в комунікативному акті передбачає використання поняття, яке означало б значення в актуалізованому вигляді у протиставленні значенню-компетенції, взятому поза комунікативним актом [175, с. 97]. Прагматика, у свою чергу, трактується як складник лінгвістики, який вивчає значення в його зв'язках із мовними ситуаціями, тобто "значення висловлення", яке розглядають у конкретній

ситуації ("the study of meaning in relation to speech situations"), на противагу семантиці, яка вивчає значення в мові [235, с. 124]. Прагматичне значення виражає наміри мовця. Мова, таким чином, включає в себе формальну систему, якою є граматика в найширшому сенсі слова, і прагматику, яка її доповнює. На противагу граматиці прагматика є аксіологічною й оцінною, проте між граматикою і прагматикою існують тісні зв'язки [20, с. 91].

Розвиток наукової думки у сфері прагматики став продовженням дослідження проблеми значення в акціональному ключі, а прагматика стала, таким чином, своєрідною суперницею семантики [178, с. 36]. Прагматика не може не спиратися на уявлення про мову як систему засобів та правил, але вона робить акцент на комунікативних процесах та контекстуально залежних принципах використання даної системи у безкінечній кількості різноманітних актів мовного спілкування [178, с. 37]. Розмежування семантики і прагматики в лінгвістичному описі повинне ґрунтуватись на розмежуванні значення і вживання слів у мовленнєвій комунікації. Значення та вживання слова — це не просто два боки одного й того ж об'єкта: у лінгвістичному описі вони суттєво розрізняються.

На практиці проблема розмежування мови і мовного використання виражається в протиставленні семантики і прагматики. Обидві лінгвістичні дисципліни пов’язані зі значенням мовного знака, однак різниця між ними трактуються з точки зору різних тлумачень дієслова значити — bedeuten. Прагматика відповідає на запитання: «Що ви хочете сказати, вживаючи слово?» [235, с. 56].

Істотними у контексті нашого дослідження є думки О.В. Падучевої та інших дослідників щодо специфіки вияву семантичних і прагматичних явищ. Найважливіші з них:

− семантична репрезентація мовної одиниці відрізняється від її прагматичної інтерпретації, яка залежить від когнітивних, психічних, психологічних, емотивних, експресивних та інших станів і можливостей реципієнтів.

− семантичні явища підлягають правилам, а тому можуть бути зараховані до граматики; прагматичні явища підлягають обмеженим принципам риторичного характеру.

− правила семантики є переважно конвенціональними (звичними, унормованими); прагматичні принципи здебільшого не конвенціональні;

− семантичні пояснення зазвичай мають формальний характер, прагматичні − функціональний. У цьому сенсі дія прагматичних чинників слабша за семантичні, оскільки вона не обов'язкова, а лише можлива. І водночас прагматичні чинники сильніші від граматичних пояснень, так як дають функціональні тлумачення закономірностям уживання мовного коду в спілкуванні особистостей, груп особистостей, організацій та установ;

− мовні явища переважно суворо граматично детерміновані, а прагматична характеризація, як правило, не має строгої детермінації. Наприклад, прагматичні імплікатури (тобто формально не експліковані умови істинності) на противагу правилам логічного виведення (імплікацій) можуть не діяти в певних контекстах. Прагматика часто оперує континуальними (безперервними) поняттями, а не дискретними (перервними), тому часто учасникам спілкування важко вловити відмінності між, наприклад, наказом і проханням, погрозою і обіцянкою тощо. Категорії внутрішнього світу людини, які втілюються у прагматичні комунікативні смисли, розмиті, «перетікають» одна в одну, а тому комунікативні прагматичні смисли чітко не протиставляються, як, наприклад, семи в межах однієї лексеми; вони радше співіснують, взаємоперетинаючись і накладаючись;

− прагматика співвідносить семантичне представлення висловлення з його прагматичною інтерпретацією, зв'язок між якими може бути і прямим, і непрямим.

− семантичні компоненти мовних явищ повідомляються, тобто мають стверджувальний характер; прагматичні − виражаються (як емоції, почуття, волевиявлення тощо) або мають характер пресупозицій (спільного фонду

знань), фонових знань, тобто мають винятково комунікативний, міжособистісний характер. Прагматичні складники не підлягають запереченню, оскільки стосуються внутрішнього світу людини [141; 19, с. 29].

При більш глибокому розгляді дихотомії семантика-прагматика, вона уточнюється завдяки наступним поясненням.

По-перше, семантика може бути протиставлена прагматиці через тезу, сформовану ще в відомій схемі Ч. Морріса. Семантика, власне, вивчає відношення знак-референт, прагматика ж вивчає відношення знак-мовець.

По-друге, семантика і прагматика можуть бути протиставлені за опозицією конвенціональність-неконвенціональність. Традиційно прагматика вважається не конвенціональною сутністю, тобто її принципи обумовлені комунікативними цілями [116].

По-третє, семантичні тлумачення передусім формальні: вони зафіксовані в словниках у вигляді дефініцій того чи іншого значення слова. Прагматичні тлумачення передусім функціональні, вони відображають реальне функціонування лексичної одиниці в тексті (дискурсі) [101, с. 29].

Виходячи з цього, ми притримуємось твердження, що *прагматика − це особливий тип семантики*, зорієнтований виключно на учасників спілкування. А тому семантика вивчає значення, що виражені в кожній мові конвенціонально, тобто за допомогою немотивованих мовних знаків; прагматика − це неконвенціоналізовані "прирощення" до мовних знаків у комунікації. Семантичні компоненти мовного коду образно уявляються, а прагматичні − переживаються, впізнаються на основі спільного духовного досвіду і користування учасниками комунікації однією ідіоетнічною мовою [141, с. 224]. Тому, абсолютно обґрунтованою є думка про те, що межі між семантикою і прагматикою зникають [141, с. 223], оскільки семантика без прагматики позбавлена визначеності, як позбавлене визначеності позаконтекстне слово. Прагматика ж без семантики безпредметна [30, с. 23].

Вихідним як для семантики, так і для прагматики є поняття значення,

проте кожна із них по-своєму трактує цей феномен. Для семантики значення − це чітко організований атрибут мовної системи. Кожний із елементів мови як двохсторонній знак вступає у структурні відношення і набуває значущості. В об'єктивній семантиці значення розглядається як таке, що визначається реальністю і базується на референції та істинності, в той час, як у прагматиці відбувається зміщення значення із об'єктивної реальності у свідомість мовця [11, с. 13].

Деякі дослідники семантики виділяють типи значення, які по своїй сутності є прагматично орієнтованими, оскільки виражають відношення між знаком і користувачем (мовцем і слухачем) і містять вказівки на соціолінгвістичні характеристики користувача та умови використання слова.

Тому, у процесі диференціації семантичного і прагматичного значення, під останнім розуміється:

– дискурсивна імплікатура [246, с. 29];

– виявлення суб'єктивного, оцінно-емоційного відношення мовця до предмета когнітивного (денотативного) значення [131, с. 616];

– ілокутивна функція мовної одиниці в певному мовленнєвому акті [97; 112; 223; 234; 248].

Виходячи з цього, існує два підходи до трактування прагматики як частини змістової субстанції мовної сутності: 1) прагматика як автономна частина значення та 2) прагматика як неавтономна частина, інкорпорована в семантику, оскільки вона вивчає ті аспекти значення, які не охоплюються семантичною теорією [236].

Як бачимо, розмежування семантики і прагматики зводиться не до розмежування різних сутностей, а до розмежування різних (об'єктивістських та суб'єктивістських) інтерпретацій одних і тих же сутностей [49, с. 7]. І семантика, і прагматика направлені на зовнішні по відношенню до мови моменти. Однак вчені вважають, що якщо семантика безпосередньо звернена на світ як об'єкт пізнання і опису, то у випадку прагматики, звернення відбувається через посередника-людину. Прагматика зорієнтована на той же

світ, але безпосередньо пов'язуючи його з діяльністю мовця як суб'єкта пізнання, із його суб'єктивним відношенням до об'єктивного світу. Якщо вважати, що семантика вивчає бінарну опозицію форми і значення, то прагматика розглядає триєдині відношення — мовець/слухач, форма та значення.

Тому, в трактуванні прагматики як частини змістової субстанції слова ми притримуємось семантико-прагматичного, тобто компромісного підходу, виділяючи при цьому два типи прагматичної інформації: 1) прагматичні компоненти, які доповнюють понятійну інформацію; 2) прагматична інформація, що «впресована» в лексичне значення слова [6, с. 21]. Таким чином, залежно від співвідношення семантичного значення досліджуваних похідних іменників із прагматичним значенням, що входить в їх структуру, можна виділити два типи останнього:

− *концептуальне* — характерне лексемам, у яких денотативний компонент цілком співвідноситься із прагматичним;

− *оказіональне* (ситуативне) — яке частково співвідноситься із семантикою слів і з'являється у певних ситуаціях та контексті (див. рис. 4.3).

Рисунок 4.3

Типи прагматичного значення у структурі похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи

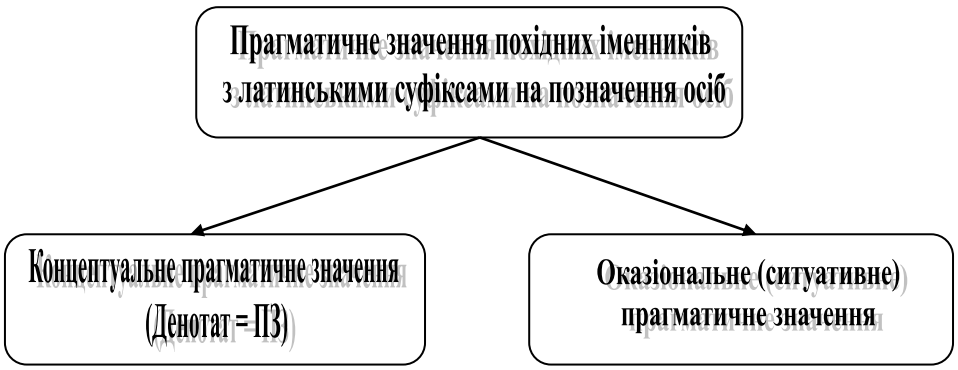

Далі проаналізуємо прагматичне значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи німецької та української мов у аспекті їх семантико-прагматичної співвіднесеності.

4.3.1 Концептуальне прагматичне значення. Аналіз значення і діяльності в їх взаємодії спричинив пошуки відповіді на запитання, як співвідносяться одне з одним значення узуальне, яке належить мовним елементам чи конструкціям, і значення оказіональне, що зароджується в процесі вживання мови в конкретних контекстах. Діяльнісний підхід до мови поставив питання про межі семантики, яка вивчає мовне (конструктивне, не суб'єктне значення), і прагматики, яка займається контекстуальним (дискурсивним або суб'єктивним) смислом [178, с. 40].

Певна частина прагматичних компонентів проникає у власне семантичну зону значення, залишаючи в ній свої відбитки, набуваючи системного статусу в мові. Вони відображаються й у семантичній частині словникової дефініції. Характерною ознакою похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи досліджуваних мов є те, що їх прагматична значущість виникає у певному контексті. Крім цього, існує ряд похідних, у яких прагматичний компонент семантичної структури практично ототожнюється із денотативним. Такий тип ПЗ вважається **концептуальним**.

Концептуальне значення, як і власне концепти, народжується в процесі сприйняття світу, воно створюється в актах пізнання, відбиває і узагальнює людський досвід і осмислену в різних типах діяльності зі світом дійсність [217, с. 54]. Цей тип прагматичного значення дозволяє судити про суб'єктивне відношення, оцінку, переживання позначуваного факта, суб'єктивної установки індивіда на цей факт [133, с. 21].

Таким чином, **концептуальний** тип прагматичної інформації наявний у таких похідних іменниках (див. додаток D): *нім*. − *Abderit* (дурна (обмежена) людина); *Abstinenzler* непитущий; прихильник боротьби з алкоголізмом); *Abwerber* (агент, який зманює робітників); *Alkoholiker* (алкоголік, п'яниця); *Andächtler* (ханжа, фарисей); *Anreißer* (торговець, який настирливо рекламує товар); *Anschürer* (підмовник); *Anschwärzer* (наклепник); *Anstreicher* (маляр; мазило (про художника); *Anzünder* (заводій); *Balger* (забіяка); *Bedlamit* (божевільний); *Beißer* (насмішник); *Besatzer*

(окупант); *Betrüger* (брехун, шахрай); *Blender* (окозамилювач, брехун); *Blödser* (дурень); *Brodler* (людина, яка дуже повільно працює); *Bummelant* (гуляка, нероба, людина, яка дуже повільно працює); *Defraudant* (обманщик, розтратник); *Deutler* (казуїст, лжетлумач); *Donnerer* (запальна людина, горлан); *Drahrer* (нічний гуляка); *Dudeler* (волинщик); *Dummerjan* (дурень); *укр*. − *аферист* (той, хто займається аферами; шахрай); *експлуататор* (той, хто експлуатує трудящих, привласнює собі продукти чужої праці); *інсинуатор* (той, хто поширює злісні вигадки, наклепи; наклепник).

Нижче проаналізуємо наступний тип прагматичного значення досліджуваних похідних.

4.3.2 Оказіональне прагматичне значення. Переосмислення значення відображає реальне відношення «ім'я – референт» і активує експресивну функцію мови. При цьому на перший план в акті вторинної або оказіональної номінації виступає мовотворче начало мовної особистості — мовця.

Оказіональна номінація є тим джерелом, без якого мовець не може виразити свої почуття і настрій. Потреба вплинути, висказати своє ставлення не лише до співрозмовника, до третьої (відсутньої) особи, але і до інших реалій, що існують в світі, розширює прагматичну сферу використання мовцем образної номінації, на яку, як правило, накладаються емоційно-оцінні смисли. І таке ПЗ, яке виникає у результаті цього, вважається **оказіональним** (див. додаток. D). Оказіональний тип ПЗ виділяється у наступних похідних (див. табл. 4.1).

Отже, на сучасному етапі розвитку науки про мову не можна вважати остаточно розв'язаним питання щодо співвідношення семантичних і прагматичних чинників. Семантична правильність ще не забезпечує прагматичної доречності [88, с. 344], так як у багатьох випадках семантичний опис виходить із прагматичного. Вірним, однак, є те, що в цілому прагматичний аналіз опирається на семантичний опис. Не існує семантики

без прагматики, так як і прагматики не існує без семантики [88, с. 347].

Таблиця 4.1

Похідні іменники із оказіональним типом прагматичного значення

	Семантичний компонент	**Оцінний компонент**
Abdecker	працівник утилізаційного заводу з переробки трупів тварин	шкуродер (розм.);
Durchgänger	утікач, прогульщик	чоловік-гуляка
Fechter	фехтувальник; вчитель фехтування	жебрак; бродяга (розм.)
Lecker	ласунка; гурман	підлиза, підлабузник; (розм.)
Nepper	свердло, бурав	обманщик, шахрай; шулер (розм.)
Trommler	барабанщик	донощик, стукач (розм.)
Vorgänger	попередник	предтеча (висок.)
Wäscher	мийник (робочий)	базіка (розм.)
анархіст	прибічник анархізму	той, хто нехтує встановленими правилами виробничої й суспільної дисципліни
версифікатор	поет	людина, що складає вірші, які не мають глибокого змісту (ірон.)
гастролер	артист, що перебуває на гастролях	про недобросовісного працівника, який береться за випадкову роботу, не затримується на одному місці (перен., розм., зневажл.)
дипломат	службова особа, яка має урядові повноваження для зносин з іноземними державами	людина, яка вміло і тонко діє у стосунках з іншими (перен., розм.)
інквізитор	суддя або член суду інквізиції	той, хто навмисно завдає кому-небудь великих страждань; дуже жорстока людина, мучитель (перен.)
рекламіст	той, хто складає і оформляє реклами	той, хто розхвалює, рекламує себе, свою роботу (розм.)

Як свідчить аналіз, у похідних іменниках з латинськими суфіксами на позначення особи виділяється два типи прагматичного значення — концептуальне та оказіональне. Концептуальний тип прагматичного значення властивий більшості похідних німецької мови, у той час як в українській мові він простежується лише у трьох іменниках.

Оказіональний тип прагматичного значення виділяється у похідних іменниках обох мов. Для унаочнення процесу співвідношень виділених типів прагматичного значення досліджуваних похідних обох мов, проілюструємо його у вигляді таблиці (див. 4.2):

Таблиця 4.2

Співвідношення типів прагматичного значення похідних іменників німецької та української мов

Мова	**Тип ПЗ**			
	Концептуальний		**Оказіональний**	
	к-сть	%	к-сть	%
Німецька	125	70,6	52	89,3
Українська	3	10,7	25	29,4

Таким чином, значення в прагматиці пов’язано з мовцем, в той час, як в семантиці воно визначається як властивість мовного вираження, не беручи до уваги конкретну ситуацію, мовця і слухача.

4.4 Прагматика і конотація похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах

Системне розуміння мовної комунікації є загальною основою і прагматичного, і когнітивного підходів. Критерієм наявності у мовній одиниці прагматичного аспекту є експресивний (прагматичний) ефект, який розуміється як реалізація певної іллокутивної сили, що націлена на емоційний вплив [154, с. 229].

До компетенції прагматики відносяться проблеми емоційно-оцінної і експресивної характеристики значення, стилістичної маркованості мовних одиниць, їх естетичної значущості, стильової організації мови, а також її впливу на людей [136, с. 54]. Варто зазначити, що прагматичне значення розуміється як комбінація конотацій не лише емоційно-оцінного характеру, але й культурно-історичних, національно-географічних та інших знань.

Як відомо, прагматичні аспекти загального лексичного значення слів формуються як результат дії багатьох чинників, пов'язаних із пізнавальною діяльністю людини. Істотною, у контексті нашого дослідження є думка Ф.С. Бацевича, який пропонує класифікацію лексичних одиниць за такими критеріями (характеристиками):

а) стилістична характеристика лексичних одиниць. Вона пов'язана з уживанням лексем (слів) у різних типах, стилях і жанрах Мови. З огляду на функціонально-стильову організацію Мови виокремлюють такі види стилістичних характеристик слів (лексем):

- нейтральні (характерні для всіх типів і жанрів мовлення;
- розмовні (уживаються в неофіційних ситуаціях спілкування);
- книжні (до них вдаються переважно в писемному мовленні);
- поетичні (вживаються переважно в поетичних творах);
- термінологічні (сфера їх уживання − наукові тексти);

б) регістрова характеристика лексичних одиниць, яка стосується узагальнено-ситуативних складників значень лексем (слів);

в) емоційна характеристика лексичних одиниць, що стосується передусім позитивного і негативного емоційного ставлення до об'єктів, станів, фактів, подій, дій тощо [19, с. 82-83].

Саме прагматичне значення слова являється багатошаровим. В ньому можна виділити загальну (об’єктивну) та індивідуальну (суб’єктивну) частини. Загальна частина прагматичного значення базується на денотативному компоненті семантики слова. Індивідуальна в своїй основі пов’язана із сигніфікативним аспектом значення. Таким чином, при

виявленні прагматичного значення лексичної одиниці ми маємо справу із проблемою співвідношення екстралінгвістичних та лінгвістичних факторів, позамовних знань семантики мови.

Зміст прагматичного значення зводиться в основному до емоційно-оцінної та експресивної конотації та стилістичної характеристик слова. Тому, виділення аспекту лінгвістичної прагматики особливо важливе при вивченні слів із емоційною та експресивно-стилістичною окраскою. Внаслідок чого, однією з центральних проблем лінгвістичної прагматики є вивчення емоційно-оцінного змісту мовних одиниць [136, с. 100].

Як бачимо, лінгвістична прагматика часто ототожнюється із традиційним конотативним аспектом. Проте, між конотативним і прагматичним компонентами значення існує ряд відмінностей. Розрізняючи конотативний і прагматичний аспекти значення слова, до прагматичного аспекту відноситься інформація про учасників та умови комунікації, які містять:

– вказівку на комунікативний регістр;

– вказівку на територіальний або діалектний варіант, яким користується мовець;

– вказівку на рольові стосунки учасників комунікації.

Хоча конотативний і прагматичний аспекти розрізняються, але цей процес є умовним, оскільки, і денотативний, і конотативний аспекти в певній мірі прагматичні [26]. Тому, ці компоненти значення знаходяться у відношенні взаємоперехрещення, в результаті чого більшість конотативних компонентів входять в прагматичний спектр. Крім цього, в прагматичний спектр включаються також компоненти, орієнтовані на відношення між знаком і мовцем, як емоційно-оцінні і стилістичні, так і соціолінгвістичні [70].

Прагматична сутність похідного слова полягає у відношенні до денотату, сигніфікату і є важливим елементом смислотворення. У процесі взаємодії конотативного і прагматичного компонентів здійснюється

поєднання різних прагматичних чинників в значенні однієї лексичної одиниці, що може носити факультативний або обов'язковий характер [80, с. 82].

Реалізація прагматичного значення похідного іменника здійснюється у мовленні і виявляється у використанні прагматичної установки, основа якої полягає у характері стосунків між суб’єктом і адресатом. Останні можуть співпадати, бути близьким, але розходяться в соціально-ідеологічному, професійному або особистому планах. Різним також може бути їх відношення до предмету повідомлення. В процесі реалізації комунікативної установи мовними засобами суб’єкт мовлення враховує різні чинники, серед яких:

− обсяг і характер повідомлень адресата про предмет комунікації;

− обумовленість ставлення до предмету його знаннями і переконаннями, різними ціннісними критеріями та ставлення до самого суб’єкту;

− надання інформації про комунікативну ситуацію: про співвідношення часу і місця учасників ситуації, про стиль комунікативної ситуації [80, с. 83].

Тому, розглядаючи прагматичний аспект похідного слова, ми виділяємо його наступні структурні компоненти:

– *експресивно-оцінний* і *модальний компоненти*, які кодують ціль, мотиви, причини, відношення мовця до дійсності, до змісту повідомлення та/або до адресата;

– *функціонально-стилістичний компонент*, що кодує стилістичну віднесеність слова і можуть бути виражені лексикографічно через позначки;

– *орієнтаційний компонент*, який кодує соціальний статус, професійну та етнічну приналежність, вік, стать, рольові відношення комунікантів та інші їх характеристики (див. рис. 4.4).

Рисунок 4.4

Похідні іменники, в лексичному значенні яких семантичний аспект тісно пов'язаний з прагматичним, вміщують оцінну інформацію. Ступінь обсягу інформативності може варіюватися під впливом морфологічної структури. Такі похідні іменники автономні в комунікативному плані, вони не потребують контексту для своєї актуалізації в силу смислової і прагматичної інформативності твірної і словотворчої морфем. Вони утворюються вільно як за продуктивними, так і непродуктивними моделями. Автономність цих похідних іменників зумовлена співвідношенням раціонального і емоційного в процесі словотворчого акту. І твірна основа і словотворчий формант здатні утворювати новий домінант і виконувати прагматичну функцію [80, с. 80].

Як стверджують лінгвістичні дослідження, оцінка є ціннісним аспектом значення, і присутня в різних мовних виразах. Вона охоплює широкий діапазон мовних одиниць, при чому кожен рівень мовної структури має свої специфічні засоби вираження аксіологічних відношень. Сам акт оцінки, тобто наділення того чи іншого предмета ціннісними ознаками належить суб'єкту, який, оцінюючи предмет, особу чи ситуацію, опирається як на систему цінностей соціуму, до якого він належить, так і на власну індивідуальну систему цінностей.

Сучасні дослідники визначають оцінку як вербалізований (відображений, зареєстрований в мовленнєвому акті) результат

кваліфікуючої діяльності свідомості [10, с. 13] або діяльність сенсорної сфери людської психіки [169, с. 217]. Когнітивна сутність оцінки виражається у думці суб'єкта оцінки про позитивні чи негативні цінності позначуваного в цілому або будь-якої його властивості і основана на узуальних нормах ціннісної картини світу, що сформувалась в певному мовному колективі і на його життєвій філософії [181, с. 167]. В формально-змістовому плані конкретне ціннісне значення можна вважати світоглядною смисловою сутністю ціннісного змісту, а оцінку − психологічним процесом, в якому ця цінність схоплюється із свідомістю, виконуючи когнітивну операцію [82, с. 17].

Ми приймаємо так зване вузьке визначення оцінки, безпосередньо пов'язане з ознакою добре/погано, на відміну від широкого розуміння оцінки (кваліфікації), що визначається як міркування суб'єкта про предмет, яке опирається на порівняння цього предмета з вибраним еталоном [105, с. 81]. Оцінка призначена для впливу на адресата. Вона виражає прагматичний аспект знакової ситуації. [11, с. 14].

Центральним для опису оцінної ситуації є питання про суб'єкта, який виступає в якості виконавця оцінного акту. Інтерес до цього суб'єкта стимульований характерною для сучасної лінгвістики атмосферою уваги до філософії «Я» мовця, яка змінила дві попередніх − філософію «імені» та філософію «предиката» і сфокусувала увагу на людський фактор [118, с. 9]. Суб'єктом оцінки може бути конкретно-історичний індивід, певна соціальна група або суспільство в цілому [184, с. 28]. Вираження суб'єктом тієї чи іншої оцінки залежить від його ціннісної орієнтації, під якою розуміють відношення суб'єкта до умов свого буття, відношення, в якому проявляється результат вільного вибору соціально значущих предметів.

У системі мови оцінка виражається різнорівневими засобами: фонетичними, словотвірними, лексико-фразеологічними, морфологічними, синтаксичними. Оцінне відношення мовця або адресата повідомлення до дійсності, що описується знаком, входить в прагматичну інформацію про

слово, яка в семасіологічній практиці розглядається як конотативний макрокомпонент лексичної семантики, як суб'єктивно-модальне зрощення з об'єктивним значенням слова [10; 5]. Однак, слово може поступово втрачати своє оцінне значення, і як наслідок починає використовуватися в переносному значенні, а деколи і в лапках. Коли воно остаточно втрачає своє оцінне значення і стає дескриптивним, для цілей оцінки і рекомендації починає використовуватися якесь інше слово [210, с. 190].

Слід зазначити, що прагматичний спектр слів не може бути редукований і зведений лише до оцінного сегмента. Оцінка являється лише одним, хоча, можливо, найяскравішим типом прагматичного значення. Тому, другим важливим компонентом являється емотивний компонент, який виражає емоційне відношення мовця до інформації, що передається. Далі в прагматичному спектрі слова можна виділити компоненти соціального статуса, професійної приналежності мовця, а також культурні й історичні аспекти, які входять у площину широкого контексту. До них можуть бути віднесені також й компоненти тональності ситуації, рольових відношень, стилістичної віднесеності, особливості регістра, модальності, що співвідносяться із ситуаційною віссю контексту [101, с. 31].

Наявність емотивного компоненту ніби штовхає адресата і дослідник до ілокутивного її тлумачення: оцінка в мовленні завжди сприймається не лише як інформація, а як керування дій [10, с. 51]. Механізм емоціоналізації комунікативних одиниць мови працює на обох рівнях − мовному і мовленнєвому [213, с. 14]. *Емотивне значення* − це значення, при якому реакцією (з точки зору слухача) або стимулом (з точки зору мовця) являється певна гама емоцій [177, с. 141], згідно чого, воно розуміється як один із членів відношення «стимул-реакція» [11, с. 14].

Таким чином, як конотативний, так і прагматичний компоненти значення містять емотивні та оцінні семи, які можуть бути як одночасно присутні у семантичній структурі лексеми, так і по одинці [173, с. 47]. Оцінність в лінгвістиці визначається як закладена в слові позитивна або

негативна характеристика людини, предмета, явища. Емоційність, в свою чергу − як відображене і закріплене в семантиці слова відношення, відчуття мовцем об'єкта мовлення [211, с. 64]. Взаємопов'язаність і взаємообумовленість оцінки і емоції пояснюються тим, що оцінка часто супроводжується появою певних почуттів. Тому, поява емоцій також в тій чи іншій мірі підсвідомо викликає оцінку. І якщо на лексичному рівні оцінність не зумовлює емоційність, то при безпосередньому комунікативному акті (в прямому спілкуванні) оцінка не може не супроводжуватись емоціями.

Дослідження в галузі семантики останніх років значно поглибили і розширили наші уявлення про оцінність. Враховуюче те, що категорія оцінності властива людині і знаходить відображення в її свідомості, у мовця виникає так звана шкала градації, яка передбачає поняття ординарного (нормального) рівня і відхилення від нього як в один, так і в інший бік. Як будь-яка філософська категорія, оцінність становить єдність протилежностей, які виражають міру прояву певної ознаки. Члени цієї опозиції розташовуються таким чином, що одні вказують на перевищення норми, інші на норму, а треті − на недостатність певної ознаки.

Важливу роль при моделюванні значень відіграють точка відліку − норма. Норма − це центральна і найбільш важлива точка відліку. Саме по відношенню до норми визначається і конотація прагматично значущих похідних іменників крізь точку зору мовця, оскільки лише мовець здатний оцінити певний об'єкт чи явище як "*позитивне*", "*негативне*" чи "*нейтральне*", тобто виконати когнітивну операцію порівняння. Таким чином, досліджувані похідні іменники у німецькій та українській мовах називають особи, яких можна характеризувати саме за шкалою «негативний − нейтральний − позитивний». Слід зазначити, що ряд досліджуваних похідних із негативною та позитивною конотацією поза контекстом можуть мати цілком нейтральне значення. Оцінного ж значення вони набувають лише внаслідок прагматизації, тобто при їх використанні у тексті (дискурсі).

Переважна більшість прагматично значущих похідних іменників обох

мов мають ***негативну*** конотацію. До цієї групи належать іменники із переносним, жаргонним, зневажливим, іронічним значеннями, а саме: нім. − *Abdecker* − шкуродер (*розм*.), *Andächtler* − ханжа, фарисей, *Donnerer* − запальна людина, горлан (*розм*.), *Insinuant* − підлесник, підлабузник, наклепник, *Intelligenzler* − інтелігент (*зневажл*.); укр. − *авантюрист* − пройдисвіт, *версифікатор* − людина, що складає вірші, які не мають глибокого змісту (*ірон*.), *дегенерат* − людина аморальної, негідної поведінки, виродок (*перен., зневажл*.), *спекулятор* − той, хто будує свої плани, розрахунки на чому-небудь, намагається використати щось у корисливих інтересах (*перен.*).

Нейтральне прагматичне значення властиве незначній кількості досліджуваних похідних обох мов, серед яких: нім. − *Anzünder* − заводій (*перен.*), *Bildner* − вихователь (*перен.*), *Dudeler* − волинщик (*розм*.), *Einsiedler* − пустельник, анахорет, емеріт (*перен.*), *Macher* − спритна людина, комбінатор, ділок, діляга (*розм*.), *Manager* − керівник, заправила (*розм*.), *Mariner* − матрос (*розм*.), *Polizeier* − поліцейський (*розм*.), *Prosaiker* − прозаїчна особа (*розм*.), *Rhetoriker* − краснобай, фразер (*перен.*), *Ritter* − лицар (*перен.*), *Schäker* − жартівник, *Schmöker* − курець (люльки) (*розм*.), *Schmuser* − коханий (*розм*.), *Schnurrant* − жебрак (*розм*.), *Scholastiker* − формаліст (*перен.*), *Sportler* учасник парі (*розм*.), *Studiker* − студент (*жарг*.); укр. − *ворожбит* − чарівник, знахар, *дипломат* − людина, яка вміло і тонко діє у стосунках з іншими (*перен.*, *розм*.), *конкурент* − учасник конкурсу (*розм*.), *принципал* − про керівника якого-небудь підприємства, установи (*ірон*.), *революціонер* − той, хто робить переворот, відкриває нові шляхи розвитку в якій-небудь галузі (*перен.*), *реєстратор* − той, хто констатує, фіксує події, явища, які відбуваються (*перен.*), *рекламіст* − той, хто розхвалює, рекламує себе, свою роботу (*розм*.), *театрал* − артист театру (*розм*.), *фабрикант* − про того, хто займається виготовленням і поширенням чого-небудь у великій кількості (*перен.*).

Позитивну або *високу* оцінку мають похідні іменники лише німецької

мови, а саме: *Bewahrer* – страж, хоронитель (*поет.*), *Erhalter* – годувальник (*висок.*), *Hüter* – страж, хоронитель (*висок.*), *Mittler* – рятівник, іскупитель (про Христа), *Musikant* – природжений музикант (*поет. / зневажл.*), *Vorgänger* – предтеча (*висок.*), *Vorläufer* – предтеча (*висок.*), *Wandler* – мандрівник (*поет.*).

Проілюструємо співвідношення цих типів похідних у вигляді діаграми (див рис. 4.5).

Рисунок 4.5

Отже, у процесі аналізу прагматично значущих похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи німецької та української мов встановлено, що переважна більшість похідних у обох мовах називає осіб, які контекстуально мають негативну оцінку з боку мовця. Їх кількість становить – 81,3% у німецькій та 67,9% в українській мовах. Похідні іменники, оцінний компонент яких є нейтральним, складають лише 14,3% та 32,1% відповідно. До похідних із позитивною конотацією відносяться лише іменники німецької мови, які складають 4,4%.

Висновки до розділу 4

Дослідження сучасної лінгвістичної прагматики зорієнтоване на вивчення прагматичного потенціалу мовних одиниць (морфем, слів, речень, текстів), а також на вивчення взаємодії комунікантів у процесах мовного спілкування. Прагматичне значення слова – це та частина змістової структури субстанції слова, яка орієнтована на вживання в прагматичному

контексті, основна ж частина орієнтована на позначуване, на концепт, охоплений знаком. Наявність прагматичного компонента у семантичній структурі похідного іменника позбавляє його статусу нейтральної мовної одиниці, робить його завжди стилістично маркованим.

Прагматичний потенціал похідних іменників із латинськими суфіксами на позначення особи показав, що їх вживання визначено певними прагматичними чинниками, зокрема *психологічним* та *інформаційно-риторичним*. *Прагматична значущість похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи* розуміється нами як компонент лексичного значення похідного слова, що складається із прагматичної значущості твірної основи, словотворчого форманта і слугує для досягнення прагматичної мети у тих чи інших комунікативних ситуаціях.

Прагматичне значення похідних іменників має складну природу і визначається загальними закономірностями прагматичного компонента в слові взагалі, і специфічними властивостями, які притаманні тільки похідному слову. Воно базується на основі співвідношення семантичної структури досліджуваних похідних із твірними основами, від яких вони утворені.

В результаті дослідження нами виділено 3 типи відношень між прагматичним значенням похідних іменників та їх твірних слів. Перший тип відношень передбачає повну відповідність прагматичного значення у твірних та похідних словах. Він є найпродуктивнішим у обох мовах. Другий тип відношень базується на частковому співпаданні прагматичного значення твірних і похідних слів. Цей тип характерний для похідних іменників, прагматичне значення яких виникає внаслідок словотвірного акту, маркуючи семантику твірного завдяки вторинній номінації переважно шляхом перенесення значення, метафоризації або метонімізації. Третій тип відношень свідчить про наявність прагматичного значення лише у похідному слові, яке з’являється у його структурі у процесі словотворення. Прагматична інформація, яка виникає у процесі деривації, певною мірою залежить не лише

від твірної основи, а й від словотворчої морфеми. Словотворчий суфікс, таким чином, є носієм не лише словотвірного, а й прагматичного значень.

Проблема розмежування мови і мовного використання виражається в протиставленні семантики і прагматики. Прагматика вважається особливим типом семантики, який зорієнтований виключно на учасників спілкування. Обидві лінгвістичні дисципліни пов'язані зі значенням мовного знака, проте кожна із них по-своєму його трактує. В об'єктивній семантиці значення розглядається як таке, що визначається об'єктивною реальністю і базується на референції та істинності, в той час, як у прагматиці відбувається зміщення значення із об'єктивної реальності у свідомість мовця.

Залежно від співвідношення семантичного значення досліджуваних похідних іменників із їх прагматичним значенням, виділено *концептуальне* прагматичне значення, що міститься у словах, де денотативний компонент цілком співвідноситься із прагматичним, та *оказіональне* (ситуативне) — яке частково співвідноситься із семантикою слів і з'являється у певних ситуаціях та контексті. Концептуальний тип прагматичного значення властивий більшості похідних німецької мови, у той час як в українській мові він простежується лише у трьох іменниках. Оказіональний тип прагматичного значення виділяється у похідних іменниках обох мов.

Не існує чіткої межі між прагматичним та конотативним компонентами значення похідних слів. Прагматичний і конотативний компоненти значення знаходяться у відношенні взаємоперехрещення, в результаті чого більшість конотативних компонентів входять в прагматичний спектр. Крім цього, в прагматичний спектр включаються також компоненти, орієнтовані на відношення між знаком і мовцем, як емоційно-оцінні і стилістичні, так і соціолінгвістичні.

У структурі прагматичного аспекту похідного слова виділено *експресивно-оцінний* і *модальний компоненти*, які кодують ціль, мотиви, причини, відношення мовця до дійсності, до змісту повідомлення та/або до адресата; *функціонально-стилістичний компонент*, що кодують стилістичну

віднесеність слова і можуть бути виражені лексикографічно через позначки; та *орієнтаційний компонент*, який кодує соціальний статус, професійну та етнічну приналежність, вік, стать, рольові відношення комунікантів та інші їх характеристики.

Конотація прагматично значущих похідних іменників визначається крізь точку зору мовця за шкалою “негативний − нейтральний – позитивний”. Переважна більшість похідних у обох мовах називає осіб, які контекстуально мають негативну оцінку з боку мовця. До похідних із позитивною конотацією відносяться лише іменники німецької мови і становлять незначну частину.

ВИСНОВКИ

Теоретична концепція дисертаційного дослідження ґрунтується на таких положеннях: 1) словотвірна система мови призначена для забезпечення комунікативної ефективності як представників однієї лінгвокультури, так носіїв різних мов; 2) афікси – це морфеми, що мають семантичну структуру, яка складається із лексико-категоріальних значень, не виконуючи при цьому номінативну функцію, а лише словотвірну; 3) суфіксом вважається афікс, який надає твірному слову категоріальне значення, переводячи його в інший лексико-граматичний розряд; 4) словотвірні суфікси латинського походження є носіями категоріального значення особи; 5) суфікси латинського походження виконують прагматичне навантаження у різних мовах, використання яких забезпечує успішність спілкування у процесі міжкультурної комунікації.

Розроблена авторська методика дослідження похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах виявилася ефективною при вивченні їх структурних, семантико-словотвірних та прагматичних характеристик у кожній із мов.

Дослідження еволюційного розвитку суфіксів латинського походження у німецькій та українській мові базується на трьох принципах: *етимологічному*, на основі якого встановлені типи латинських суфіксів за походженням: *власне латинські, греко-латинські, греко-латино-французькі* та *латино-французькі*, а також виявлено формальні зміни цих морфем із розвитком мов-реципієнтів. *Хронологічний* принцип дозволив визначити період, у який був запозичений той чи інший формант у німецьку та українську мови і встановити, що у німецькій мові процес запозичення проходив раніше, починаючи ще з VIII ст., ніж в українській, де досліджені форманти з'являються лише у XVI ст. На основі *структурно-семантичного принципу* визначено те смислове навантаження, яке суфікси мали у латинській мові, позначаючи *особу, діяча, власні імена*,

абстрактні поняття, *предмети та споруди*, *приналежність* та *терміни*.

Лексичне значення похідних іменників має складну композицію, компоненти якої співвідносяться і взаємодіють між собою. Денотативний компонент співвідносить фонетичну форму слова із предметом реальності. Сигніфікативний компонент позначає відношення слова із загальним концептуальним уявленням про клас предметів. Конотативно-емоційний компонент пов'язаний із емоційно-експресивним та оцінним відображенням предметів та явищ зовнішнього світу. В основу структурного компоненту покладено парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні відношення слова у системі мови. Прагматичний компонент є додатковим, порівняно з іншими компонентами. Він несе інформацію про учасників спілкування і тісно переплітається із конотативним значенням.

Семантичний потенціал похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах розкрито шляхом вивчення їх семантичної структури та виявлення лексико-семантичних груп, дві з яких є спільними для німецької та української мов: “Назви осіб за родом заняття”, “Назви осіб за територіальною ознакою”, дві – частково відмінними за відсутності в українській мові окремих підгруп: “Назви осіб за якостями та властивостями” (відсутність в українській мові підгруп “Назви осіб за розумовими особливостями”, “Назви осіб за стилем життя”), “Назви осіб за світоглядом” (відсутність в українській мові підгрупи “Назви осіб за особистими переконаннями”), одна – відмінною лексико-семантичною групою, характерною лише для німецької мови – “Назви осіб за стосунками у суспільстві”.

Специфічним у семантичній структурі похідного слова є наявність словотвірного значення, що виникає в результаті словотвірного акту. Похідним іменникам з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах властива спільність словотвірного значення, в результаті аналізу якого виділено дев’ять типів: “носій предметних ознак”, “носій процесуальної ознаки”, “носій функціональних

ознак”, “носій адміністративних характеристик”, “носій локально-географічних ознак”, “носій психо-фізіологічних характеристик”, “носій якісно-оцінних характеристик”, “носій суспільно-ідеологічних ознак” та “носій гендерної ознаки”.

Ключова позиція у дослідженні словотвірного значення та реалізації словотвірних типів похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи ґрунтується на частиномовній приналежності мотивуючих і мотивованих слів, яка зумовлює виокремлення у словотвірному типі трьох словотвірних моделей – десубстантивів “$S+Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$”, девербативів “$V+Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$” та деад’єктивів “$A+Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$”, що мають певні мікромоделі. Десубстантивні словотвірні моделі досліджуваних похідних іменників мають високий ступінь продуктивності у німецькій мові (457 іменників) та є найпродуктивнішими в українській мові (365 похідних). Девербативні словотвірні моделі характеризуються значною кількістю похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи в українській мові (131 лексема) та є найпродуктивнішими у німецькій (639 іменників). Деад’єктивні похідні іменники обох мов є непродуктивними і становлять незначну частину їх загальної кількості (89 – у німецькій та 55 – в українській).

Прагматичний потенціал похідних іменників із латинськими суфіксами на позначення особи залежить від прагматичних чинників, зокрема психологічних та інформаційно-риторичних. З’ясовано, що прагматичне значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи вважається компонентом їх семантичної структури і складається із прагматичного навантаження твірної основи, словотворчого форманта і слугує для досягнення прагматичної мети у тих чи інших комунікативних ситуаціях, визначаючи правила їх адекватного вживання.

Вивчення прагматичного значення похідних іменників відбувається шляхом його співвідношення із прагматичним значенням твірних основ,

від яких утворені ці іменники. Установлено три типи відношень прагматичного значення між похідними іменниками та їх твірними основами, що ґрунтуються на повній чи частковій відповідності оцінного компонента у семантичній структурі твірного та похідного, або його невідповідності. Виділено два типи прагматичного значення похідних: концептуальне, тобто таке, що повністю співвідноситься із денотативним компонентом і закріплюється у свідомості мовця, та *оказіональне*, що актуалізується лише в певному контексті.

Загальнокультурні тенденції утворення та вживання похідних іменників із формантами латинського походження у німецькій та українській мовах визначаються їх інтра- та екстралінгвальними чинниками. Установлені спільності та відмінності словотвірного потенціалу латинських суфіксів у німецькій та українській мовах продиктовані ступенем їх генетичної близькості чи віддаленості з латиною, особливостями систем мов-посередників, а також ментальною та етнокультурною специфікою комунікантів.

Перспективний напрям подальших досліджень полягає у комплексному вивченні похідних іменників з афіксами латинського походження з іншими категоріальними значеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азнаурова Э.С. Прагматика художественного слова / Э.С. Азнаурова. − Ташкент : Фан, 1988. − 183с.

2. Алексеенко В.А. Опыт исследования словообразовательной системы терминологических глаголов в современном английском языке (на материале терминов электроники) : Автореф. дис… канд. филол. наук : 10.02.04 / В.А. Алексеенко. − Московский государственный педагогический институт иностранных языков имени Мориса Тореза. − М., 1972. − 34 с.

3. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики : Монография / Н.Ф. Алефиренко. − М. : Гнозис, 2005. − 326 с.

4. Амосова Н.Н. Этимологические основы словарного состава современного английского язика / Н.Н. Амосова. − М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1956. − 220 с.

5. Апресян Ю.Д. Коннотация как часть прагматики слова / Ю.Д. Апресян // Избранные труды.− Интегральное описание языка и системная лексикография. − М. : Школа “Языки рус. Культуры”, 1995. − Т. 2. − С. 156-177.

6. Апресян Ю.Д. Прагматическая информация для толкового словаря / Ю.Д. Апресян // Прагматика и проблемы интенсивности. − М. : Ин-т языкознания АН СССР, 1988. − С. 7-44.

7. Араева Л.А. Словообразовательный тип / Людмила Алексеевна Араева. − М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009. − 272 с.

8. Артемчук Г.І. Словотвірне значення та форми його реалізації (на матеріалі похідних синонімів німецької мови) / Галік Ісаакович Артемчук, Ніна Григорівна Іщенко // Вісник КНЛУ. − Серія Філологія. − К., 2001. − Т. 4. − № 2. − С. 24–30.

9. Арутюнова Н.Д. Проблемы морфологии и словообразования : на материале испанского языка / Нина Давыдовна Арутюнова. − М. : Языки славянских культур, 2007. − 288 с.

10. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие Факт. / Нина Давыдовна Арутюнова. − М. : Наука, 1988. − 336 с.

11. Арутюнова Н.Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Н.Д. Арутюнова, Е.В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. − М. : Прогресс, 1985. − Вып. 16. − С. 3-42.

12. Арутюнова Н.Д. Лингвистические проблемы референции / Нина Давыдовна Арутюнова // Новое в зарубежной лингвистике. − М. : Радуга, 1982. − Вып. 8. − С.11.

13. Арутюнова Н.Д. Теоретические проблемы русского словообразования. Казанская научная школа / Н.Д. Арутюнова, Г.А. Николаев // Диалектное словообразование, морфемика и морфонология : Монография. / Под ред. Е.Н. Шабровой. − СПб. : Наука; Вологда : ВГПУ, 2007. − С. 7-29.

14. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата / Нина Давыдовна Арутюнова // Изв. АНСССР. Сер. лит. и яз, 1981. − Т.40.− № 4. − С.356-367.

15. Аспекты семантических исследований / [под ред. Нины Давыдовны Арутюновой, Анны Анфилофьевны Уфимцевой]. − М. : Наука, 1980. − 357 с.

16. Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологи / О.С. Ахманова. − М. : Учпедгиз, 1957. − 295 с.

17. Бабій І.М. Складні слова як номінативно-текстотвірний компонент (на матеріалі роману В. Барки “Жовтий князь”) / І.М. Бабій // Українське мовознавство. − 2006. − № 35. − С. 50-55.

18. Баклага Л.В. К вопросу о некоторых закономерностях функционирования словообразовательных префиксов в научной литературе / Л.В. Баклага // Морфология и словообразовательная структура слова. − Калинин : Калининский государственный университет, 1979. − С. 3-29.

19. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної прагматики : Підручник / Флорій Сергійович Бацевич. − К. : ТОВ ВЦ “Академія”, 2011. − 304 с.

20. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики : Монографія / Флорій Сергійович Бацевич. − Львів : ПАІС, 2010. − 336 с.

21. Бацевич Ф.С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф.С. Бацевич, Т.А. Космеда. − Львов : Свит, 1997. − 392 с.

22. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови : Нариси із словозміни та словотвору / С.П. Бевзенко. − Ужгород : Закарпатське обл. видав., 1960. − 416 с.

23. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Белова. − К. : Киевский университет имени Тараса Шевченко, 1997. − 312 с.

24. Беляева Т.М. О влиянии генезиса основы на ее словообразовательную валентность / Т.М. Беляева // Вопросы структуры английского языка в синхронии и диахронии, 1980. − Вып. 4. Взаимодействие языковой структуры в системе. − С. 5-11.

25. Беляева Т.М. Словообразовательная валентность глагольных основ в английском языке / Т.М. Беляева. − М. : Высшая шк., 1979. − 184 с.

26. Беляевская Е.Г. Семантика слова : [учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. : для изучающих англ. яз.] / Е.Г. Беляевская. − М. : Высшая школа, 1987. − 126 с.

27. Бессонова О.Л. Оцінка як семантичний компонент лексичного значення слова (на матеріалі іменників-назв особи в англійській, французькій та українській мовах) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О.Л. Бессонова. − Донецьк, 1995. − 22 с.

28. Білоусенко П.І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду) / П.І. Білоусенко. − К. : КДПІ, 1993. − 216 с.

29. Блумфилд Л. Язык / Леонард Блумфилд. − М. : Прогресс, 1968. − 608 с.

30. Богданов В.В. Речевое общение. Прагматический и семантический аспекты : учебное пособие / В.В. Богданов. − Л. : Ленинградский гос. ун-т, 1990. − 88 с.

31. Бондарко А.В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии / А.В. Бондарко. − Л. : Наука, 1983. − 208 с.

32. Бондарко А.В. К проблеме соотношения универсальных идиоэтнических аспектов семантики : интерпретационный компонент грамматических знаний / А.В. Бондарко // Вопр. языкознания. − 1993. − № 3. − С. 5–11.

33. Бондарко А.В. Теория значения в системе функциональной грамматики : На материале русского языка / Рос. академия наук. Ин-т лингвистических исследований / А.В. Бондарко. − М. : Языки славянской культуры, 2002. − 736 с.

34. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка / М.П. Брандес. − М. : Высш. школа, 1985. − 320 с.

35. Брудный А.А. Семантика языка и психология человека (о соотношении языка, сознания и действительности) / А.А. Брудный. − Фрунзе, 1972.

36. Булыгина Т.В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелев. − М. : Школа “Языки русской культуры”, 1997. − 576 с.

37. Бурмасова С.И. Процесс лексического заимствования и влияющие на него факторы. Проблемы изучения и преподавания иностранных языков : Сб. материалов науч.-практ. конф. “Иностранные языки и мировая культура” (11–15 апр. 2005 г.) / Перм.ун-т; Отв. ред. Н.С.Бочкарева. − Пермь, 2005. − 128 с.

38. Бурячок А.А. Іменниковий словотвір старокнижної лексики в українській літературній мові (кінець XVIII - перша пол. XIX ст.) / А.А. Бурячок // Мовознавство, 1974. − №5. − С. 66-75.

39. Вакулик І.І. Запозичення з класичних мов у науковій термінології сучасних європейських мов (на матеріалі юридичних та економічних термінів української, російської, німецької, французької, англійської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15 “Загальне мовознавство” / І.І. Вакулик. − Київ, 2004. − 23 с.

40. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. Ван Дейк. − М. : Прогресс, 1982. − 312с.

41. Васильев Л.М. Проблема лексического значения и вопросы синонимии / Л.М.Васильев // Лексическая синонимия / [отв. ред. С.Г. Бархударов]. − М. : Наука, 1967. − С.16-25

42. Введение в германскую филологию : [учеб. для филол. фак-тов] / М.Г. Арсеньева, С.П. Балашова, В.П. Берков, Л.Н. Соловьева. − М. : ГИС, 2000. − 314 с.

43. Введение в сравнительную типологию английского, русского, украинского языков / К.К. Швачко, П.В. Терентьев, Т.Г. Янукян, С.А Швачко. − К. : Вища школа, 1977. − 117 с.

44. Вежбицка А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицка. − М. : Языки русской культуры, 1999. − 780 с.

45. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) : Учеб. пособие для вузов / [отв. ред. Г.А. Золотова]. − 3-е изд., испр. − М. : Высш. шк., 1986. − 614 с.

46. Винокур Г.О. Заметки по русскому словообразованию / Г.О. Винокур. − Избранные работы по русскому языку. М. : Госучпедгиз, 1959. − С. 419-442.

47. Вольф В.М. Функциональная семантика оценки / В.М. Вольф. − М. : Наука, 1985. − 230 с.

48. Выготский Л.С. Из неизданных материалов / Л.С. Выготский. − В кн. : Психология граматики / [под ред. А.А. Леонтьева]. − М. : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1968. − С. 178−196.

49. Вышкин Е.Г. К проблеме разграничения семантики и прагматики / Е.Г. Вышкин // Коммуникативно-прагматические функции языковых единиц. − Куйбышев, 1990. − С. 3-7.

50. Гак В.Г. Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания / В.Г. Гак // Семантическая структура слова. − М. : Наука, 1971. − 216.

51. Гак В.Г. Сопоставительная лексикология / В.Г. Гак. − М. : Международные отношения, 1977. − 264 с.

52. Гальперин И.Р. О принципах семантического анализа стилистически маркированных отрезков текста / И.Р. Гальперин // Принципы и методы семантических исследований. − М. : Наука, 1976. − С. 267-289.

53. Гармаш О.Л. Система словотвору англійської мови та інноваційні процеси : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О.Л. Гармаш. − Запоріжжя, 2005. − 19 с.

54. Гарпушкин В.Е. Прагматический аспект знаков и человеческое взаимопонимание / В.Е. Гарпушкин // Философ. науки. − 1977. − №1. − С.136-140.

55. Геращенко Е.Д. Отношения языка и власти и процесс номинализации в рекламном дискурсе / Е.Д. Геращенко // Вісник Харківського університету. − Харків : Константа. − 1998. − №406. Проблеми мови, мовленнєвої діяльності та викладання іноземних мов. − С. 13-15.

56. Говердовский В.И. Коннотемная структура слова / В.И. Говердовский. − Харьков : Вища шк., 1989. − 94 с.

57. Головин Б.Н. Введение в языкознание : [учебное пособие для студентов филологических спец. Педвузов] / Б.Н. Головин. − 4-е изд. − М. : Высшая школа, 1983. − 231 с.

58. Головин Б.Н. Словообразовательная типология русских приставочных глаголов / Б.Н. Головин // Славянское языкознание. − М. : Изд-во АН СССР, 1969. − 354 с.

59. Гонта И.А. Структурные и семантические особенности композит-метафор в американском сленге : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / И.А. Гонта. − К., 2000. − 20 с.

60. Гордей Н.Н. О регулярности, обусловленности и продуктивности консонантных чередований в исходе субстантив-ной основы / Н.Н. Гордей //

Активные процессы в современной грамматике. − М. : Языки славянских культур, 2008. − С. 39-42.

61. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія : [навч. посіб.] / В.О. Горпинич. − К. : Вища шк., 1999. − 207 с.

62. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія : [навч. посіб.] / В.О. Горпинич. − Дніпропетровськ : ДДУ, 1998. − 187 с.

63. Грайс Г.П. Значение говорящего, значение предложения и значение слова / Г.П. Грайс // Философия языка. − М. : УРСС, 2004. − С. 75-98.

64. Даниленко В.П. Ономасиологическое направление в истории грамматики / В.П. Даниленко // Вопросы языкознания, 1988. − № 3. − С. 108-131.

65. Деркевич Н.А. Похідні з невідокремлюваними дієслівними префіксами be-, ent-, er-, ver-, zer- у сучасній німецькій мові (структурно-семантичні та комунікативні особливості) : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н.А. Деркевич; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. − Л., 2008. − 20 с.

66. Докулил М. К вопросу о морфологической категории / Милош Докулил // Вопросы языкознания. − 1967. − № 6. − С. 3–16.

67. Дорошенко Л.О. Категорія безвідносної міри ознаки в слов'янських і германських мовах : семантика, структура форм : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Л.О. Дорошенко. − Донецьк, 2005. − 20 с.

68. Ельцов К.А. Стратегия перевода аббревиатур : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / К.А. Ельцов − М., 2005. − 19 с.

69. Жуковець Г.Л. Типові словотвірні моделі в сучасному лейбористському дискурсі (на матеріалі промов членів лейбористської партії з 1997 по 2001 роки) / Г.Л. Жуковець // Мовні і концептуальні картини світу. − К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. − 2001. − №5. − С. 60-66.

70. Заботкина В.И. Семантика и прагматика нового слова (на материале английского языка). Автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 / В.И. Заботкина − М., 1991. − 51 с.

71. Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика / В.А. Звегинцев. − М. : Просвещение, 1968. − 335 с.

72. Зверев А.Д. Словообразование в современных восточнославянских языках / А.Д. Зверев. − М. Высшая школа, 1981. − 206 с.

73. Земская Е.А. Современный русский язык : словообразование. − М. : Просвещение, 1973. − 304 с.

74. Ищенко Н.Г. Синонимические отношения в сфере однокоренных имен существительных немецкого языка : дис.… д-ра филол. наук : 10.02.04. / Нина Григорьевна Ищенко. − К., 2001. − 400 с.

75. Ищенко Н.Г. Словообразовательная продуктивность словообразовательных синонимов / Нина Григорьевна Ищенко // Філологічні науки. Мова. Культура. Бізнес. − К. : Правові джерела, 2003. − Вип. 1. − С. 6-11.

76. Ищенко Н.Г. Словообразовательная синонимия в современном немецком языке : Монография / Нина Григорьевна Ищенко − К. : Издательский центр КДЛУ, 1999.− 348 с.

77. Історична граматика української мови / М.А. Жовтобрюх, О.Т. Волох, С.П. Самійленко, І.І. Слинько. − К. : Вища школа, 1980. − 320 с.

78. Історія української мови : Морфологія / С.П. Бевзенко, А.П. Грищенко, Т.Б. Лукінова, В.В. Німчук, В.М. Русанівський, С.П. Самійленко. − К. : Наук. думка, 1978. − 539 с.

79. Іщенко Н.Г. Оцінний компонент лексичного значення слова / Ніна Григорівна Іщенко // Філологічні трактати. − Суми : СумДУ, 2010. − Том 2.− №3.− С. 47-49.

80. Іщенко Н.Г. Прагматичне значення похідних іменників / Ніна Григорівна Іщенко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. − Луганськ, ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2012. − №14 (249). − С. 78-84.

81. Іщенко Н.Г. Системність у лексиці / Ніна Григорівна Іщенко // Наукові записки. − Серія : “Філологічні науки (мовознавство)” : У 5 ч. − Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. − Випуск 89 (3). − С. 3-6.

82. Караулов Ю.Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения / Ю.Н. Караулов // Язык и личность. − М. : Наука, 1989. − С. 24–33.

83. Каращук П.М. Словообразование английского языка / П.М. Каращук. − М. : Высшая школа, 1977. − 202 с.

84. Карпіловська Є.А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови / Євгенія Анатоліївна Карпіловська. − К. : Наукова думка, 1999. − 250 с.

85. Катц Дж. Семантическая теория // Новое в зарубежной лингвистике.− М. : Прогресс, 1981. − Вып. 10. Лингвистическая семантика. − С. 33-49.

86. Кацнельсон С.Д. Категории языка и мышления : из научного наследия / С.Д. Кацнельсон. − М. : Языки славянской культуры, 2001. − 864 с.

87. Киселева Л.А. Вопросы теории речевого воздействия / Л.А. Киселева − Л. : Изд-во ЛГУ, 1978. − 160 с.

88. Кифер Ф. О роли прагматики в лингвистическом описании // Новое в зарубежной лингвистике. − М. : Прогресс, 1985. − Вып. 16. − С. 333-348.

89. Клименко Н.Ф. Основи морфеміки сучасної української мови / Ніна Федорівна Клименко. − К. : ІЗМН, 1998. − 182 с.

90. Клименко Н.Ф. Морфемні структури слів у сучасній українській мові / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська // Мовознавство. − 1991. − № 4. − С. 10–21.

91. Клименко Н.Ф. Назви носіїв ознак / Н.Ф. Клименко // Українська мова : енциклопедія / [редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін.]. − К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 2000. − С. 366-367.

92. Клименко Н.Ф. Словообразовательная структура и семантика сложных слов в современном украинском языке : автореф. дис. на соискание учён. степени д-ра. филол. наук : спец. 10.02.02 “Украинский язык” / Н.Ф. Клименко. − К., 1984. − 52 с.

93. Клименко Н.Ф. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська. − К. : Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, 1998. − 160 с.

94. Клименко Н.Ф. Словотвірний тип / Н.Ф. Клименко // Українська мова : Енциклопедія. − К. : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М.П. Бажана, 2004. − С. 622-623.

95. Ковалик І.І. Вчення про словотвір / І.І. Ковалик. − Л. : Вид-во Львівського ун-ту, 1961. − 83 с.

96. Ковалик І.І. Питання іменникового словотвору в східнослов’янських мовах у порівнянні з іншими слов’янськими мовами / І.І. Ковалик. − Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1958. − Ч.1. − 153 с.

97. Козловський В.В. Семантичний і прагматичний аспекти речення (на матеріалі сучасної німецької мови) / В.В. Козловський // Проблеми загального, германського та слов’янського мовознавства. − Чернівці : Книги − ХХІ, 2008. − С. 323–326.

98. Комлев Н.Г. Компоненты содержательной структуры слова / Н.Г. Комлев. − М. : УРСС, 2003. − С.61-65.

99. Копыленко М.М. Об употреблении термина «денотат» / З.Д. Попова, М.М. Копыленко // Семантические категории сопоставительного изучения русского языка : [сб. статей] / [науч. ред. Попова З.Д.]. − Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1981. − С. 5-11.

100. Корольова А.В. Нові виклики сьогоденної компаративістики та контрастивістики / Алла Валер’янівна Корольова // Проблеми зіставної семантики : [збірник наукових статей]. / [відп. ред. Корольова А.В.]. − Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2013. − Випуск 11. − С. 9-15.

101. Косенко О.А. Прагматика словообразовательных процессов в современном английском языке. Автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / О.А. Косенко. − М., 1995. − 25с.

102. Космеда Т.А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки / Т.А. Космеда. − Львів : Світоч, 2000. − 120 с.

103. Косовский Б.И. Типы значений слова / Б.И.Косовский // Методы изучения лексики : [сб. науч. тр.]. − Минск : Изд-во Белорус, ун-та, 1975. − С. 18-27.

104. Кочерган М.П. Загальне мовознавство / Михайло Петрович Кочерган. − К. : Вид. центр “Академія”, 2003. − 464 с.

105. Кругликова Г.Г. К семантике количественной оценки / Г.Г. Кругликова // Языковые единицы в речевой коммуникации. − Л. : ЛГУ, 1991. − С. 80–94.

106. Кубрякова Е.С. Теория номинации и словообразование / Елена Самойловна Кубрякова // Языковая номинация. − М. : Наука, 1977. − С. 222–303.

107. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Елена Самойловна Кубрякова; [отв. ред. Е.А. Земская; предисл. В.Ф. Новодранова]. − Изд. 4-е, доп. − М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2012. − 208 с.

108. Кубрякова Е.С. Что такое словообразование / Елена Самойловна Кубрякова. − М. : Наука, 1965. − 77 с.

109. Кубрякова Е.С. Именное словообразование в германских языках / Елена Самойловна Кубрякова // Сравнительная грамматика германских языков. − М. : Издательство АН СССР, 1963. − Т. III. − С. 39-131.

110. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / А.В. Кунин. − 2-е изд., перераб. − М. : Высш. шк, 1996. − 381 с.

111. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику / Дж. Лайонз / [пер. с англ. под редакцией и с предисловием В.А. Звегинцева]. − М. : Прогресс, 1978. − 543 с.

112. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика : Введение / Дж. Лайонз ; [пер. с англ. В.В. Морозова и И.Б. Шатуновского; под общ. ред. И.Б. Шатуновского]. − М. : Языки славянской культуры, 2003. − 400 с.

113. Левицкий А.Э. Особенности реализации языковым знаком нетипичных функций в процессе коммуникации / А.Э. Левицкий // Культура народов Причерноморья. − Т. № 32. − С. 83-87.

114. Левицький В.В. Основи германістики / Віктор Васильович Левицький. − Вінниця : Нова книга, 2008.− 528 с.

115. Левковская К.А. Именное словообразование в современной немецкой общественно-политической терминологии / К.А. Левковская. − М. : АН СССР, 1960. − 164 с.

116. Лич Дж. Н. К теории и практике семантического эксперимента / Дж.Н. Лич / Перевод с английского И. М. Кобозевой // Новое в зарубежной лингвистике / [отв. ред. Б.Ю. Городецкий]. − М. : Прогресс, 1983. − Вып. 14. Проблемы и методы лексикографии. − С. 108-132.

117. Лопатин В.В. Словообразовательный тип и способы словообразования / В.В. Лопатин, И.С. Улуханов // Русский язык в национальной школе, 1969. − № 6. − С 4-13.

118. Ляпон М.В. Оценочная ситуация и словесное моделирование / М.В. Ляпон // Язык и личность. − М. : Наука, 1989. − С. 24–33.

119. Манучарян Р.С. Словообразовательные значения и формы в русском и армянском языках / Р.С. Манучарян. − Ереван : Луйс, 1987. − 315 с.

120. Мешков О.Д. Семантические аспекты словосложения английского языка / О.Д. Мешков. − М. : Наука, 1986. − 208 с.

121. Моррис Ч. Наука, искусство и технология / Ч. Моррис // Современная книга по эстетике. − М. : Изд. иностр. лит., 1957. − С. 338-345.

122. Москальская О.И. История немецкого языка. Deutsche Sprachgeschichte / Ольга Ивановна Москальская. − М. : Академия, 2006. – 288 с.

123. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови / М.І. Мостовий. − Харків : Основа, 1992. − 256 с.

124. Мурясов Р.З. К понятиям "модель" и "значение" в словообразовании / Р.З. Мурясов // Сб. науч. тр. − Вып. 91. − М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1975. − С. 52–62.

125. Мурясов Р.З. Некоторые вопросы словообразовательной структуры слова / Р.З. Мурясов // Вопросы языкознания. − 1974. − № 4. − М. : Наука. − С. 97–105.

126. Мусатов В.Н. Русский язык. Морфемика. Морфонология. Словообразование / В.Н. Мусатов. − М. : Флинта; Наука, 2010. − 360 с.

127. Мусатов В.Н. Фонемная структура суффиксов полисемантичных отглагольных существительных − лексических дериватов мутационного типа / В.Н. Мусатов // Филологические науки. Вопросы теории и практики. − Тамбов : Грамота, 2010. − № 2 (6). − С. 123-125.

128. Наер В.Л. Прагматический аспект английского газетного текста // [сб. науч. тр.] / Моск. гос.пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза, 1981. − Вып. 178. − С. 106-116.

129. Назаренко Е.Н. Средневерхненемецкие производные прилагательные (на материале суффиксных дериватов) / Е.Н. Назаренко // Типология языковых значений в диахроническом и сопоставительном аспектах : [сб. науч. тр]. − Вып. 1 : “Словообразование в средневерхненемецком языке”. − Донецк : Донбасс, 1998. − С. 134-147.

130. Никитевич В.М. Вопросы словообразования и номинативной деривации в славянских языках / В.М. Никитевич. − Гродно : Изд-во ГГУ, 1982. − 133 с. 20.

131. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики / М.В. Никитин. − СПб. : Научный центр проблем диалога, 1996. − 760 с.

132. Никитин М.В. Лексическое значение слова (структура и комбинаторика) / М.В. Никитин. − М. : Высшая школа, 1983. − 127 с.

133. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения / М.В. Никитин. − М. : Высш.шк., 1988. − 165с.

134. Новак Г.Ф. Структурні та семантичні особливості німецьких дієслів з першим безпосереднім складником durch-, unter-, uber-, um-, hinter-, wider-, wieder-, voll-. Автореф. дис... канд. філологічних наук : 10.02.04. / Г.Ф. Новак. − К., 2001. − 19 с.

135. Новиков Л.А. Антонимия в русском языке (Семантический анализ противоположности в лексике) / Л.А. Новиков. − М. : Высш. шк., 1973. − 190 с.

136. Новиков Л.А. Семантика русского язика / Л.А. Новиков. − М. : Высшая школа, 1982. − 272с.

137. Норман Б.Ю. Лингвистическая прагматика (на материале русского и других славянских языков) : [курс лекций] / Б.Ю. Норман. − Минск : БГУ, 2009. − 183 с.

138. Омельченко Л.Ф. Английская композита : структура и семантика : дис. ... доктора фил. наук : 10.02.04 / Л.Ф. Омельченко − К., 1989. − 493 с.

139. Омельченко Л.Ф. Лексична семантика і структура англійських складних і складно похідних лексем із суфіксом *-er* / Л.Ф. Омельченко // Вісник Житомирського держ. ун-ту. ім. Івана Франка. − Житомир, 2006. − №27. − С. 44-49.

140. Павиленис Р.И. Понимание речи и философия языка : (вместо послесловия) / Р.И. Павиленис // Новое в зарубежной лингвистике. –1986. − № 17. – С. 113–131.

141. Падучева Е.В. Вступительная статья / Е.В. Падучева // Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. − М. : Русские словари, 1996. − С. 5-32.

142. Падучева Е.В. Семантические исследования. Семантика времени и вида. Семантика нарратива / Е.В. Падучева. − М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. − 464 с.

143. Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль. − М. : Иностранная литература, 1960. − 500 с.

144. Плотников Б.А. Основы семасиологии / Б.А. Плотников. – Минск : Выш. шк., 1984. − 223 с.

145. Плотников Б.А. Сочетаемость и семантика / Б.А. Плотников // Методы изучения лексики / [под ред. А.Е.Супруна]. − М. : Изд-во БГУ, 1975. − С. 74-81.

146. Полюжин М.М. Функциональное словосложение и префиксальные ономасиологические категории в английском языке / М.М. Полюжин, Л.Ф. Омельченко. − Ужгород : Ужгородский государственный университет, 1997. − 99 с.

147. Полюжин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / М.М. Полюжин. − Ужгород : Закарпаття, 1999. − 240 с.

148. Потебня А.А. Теоретическая поэтика / А.А. Потебня. − М. : Высшая школа, 1990. − 27 с.

149. Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові : Монографія / А.М. Приходько. − Запоріжжя : ЗДУ, 2002. − 292 с.

150. Приходько Г.П. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові / Г.П. Приходько. − Запоріжжя : ЗДУ, 2001. − 362 с.

151. Пушкар В.І. Структура, семантика та словотворчі функції основ префіксальних дієслів (на матеріалі англійської економічної термінолексики) : Автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / В.І. Пушкар; Київ. нац. лінгв. ун-т. − К., 2002. − 19 с.

152. Райлян С.В. Некоторые проблемы стилистического словообразования (на материале оценочной суффиксации французского глагола) / С.В. Райлян, А.Я. Алексеев. − Кишинев : Штиинца, 1980. − 198 с.

153. Резанова З.И. Функциональный аспект словообразования : Русское производное имя / З.И. Резанова / [под ред. Блиновой О.И.]. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 1996. − 218 с.

154. Ретунская М.С. Английская аксиологическая лексика / М.С. Ретунская. − Нижний Новгород : Изд-во Нижегородского ун-та, 1996. − 272 с.

155. Руденко Д.И. Когнитивная наука, лингвофилософские парадигмы и границы культуры / Д.И. Руденко // Вопр. языкознания. − 1992. − № 6. − С. 92–98.

156. Саидова С.М. Словообразовательная антонимия в адъективных гнёздах / С.М. Саидова // Вопросы русского и общего языкознания : [сб. науч. тр.]. − №580. − Ташкент, 1979. − С. 136-139.

157. Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови. − К. : Вища шк., 1970. − Ч. 1. − 190 с.

158. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми / О.О. Селіванова. − Полтава : Довкілля. – К, 2008. − 712 с.

159. Середа Н.А. Похідні іменники з категоріальним значенням якості в сучасній німецькій мові : семантичний та прагматичний аспекти : автореф. дис. . канд. філол. наук : 10.02.04 / Н. А. Середа. − К., 2009. − 20 с.

160. Сидорец В.С. Неоднословное наименование действия у восточных славян − избыточность или необходимость / В.С. Сидорец. − Мозырь : Б. и., 1993. − 92 с.

161. Словотвір сучасної української літературної мови / Г.М. Гнатюк, К.Г. Городенська, А.П. Грищенко, Н.Ф. Клименко, І.І. Ковалик та ін. − К. : Наук. думка, 1979. − 496 с.

162. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка / А.И. Смирницкий. − М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1957. − 288 с.

163. Смирницкий А.Н. К вопросу о слове / А.И. Смирницкий // Труды института языкознания. − М., 1954. − С. 182-203.

164. Соболева П.А. Моделирование словообразования / П.А. Соболева // Проблемы структурной лингвистики. − М. : Наука, 1972. − С. 165–212.

165. Соболева П.А. Словообразовательная полисемия и омонимия / П.А. Соболева. − М. : Наука, 1980. − 284 с.

166. Солодуб Ю.П. Структура лексического значения / Ю.П. Солодуб // НДВШ. Филологические науки. − 1997. − № 2. − С. 54- 66.

167. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию / Ф. де Соссюр / [пер. с франц. яз. под ред. А.А. Холодовича; ред. М.А. Оборина; предисл. проф. Н.С. Чемоданова]. − М. : Прогресс, 1977. − 696 с.

168. Степанов Ю.С. В поисках прагматики (проблема субъекта) / Ю.С. Степанов // Известия АН СССР. Сер. лит. и языка. − 1981. − № 4. − Т. 40. − С. 325-332.

169. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка / Ю.С. Степанов. − М. : Наука, 1985. − 259 с.

170. Степанова М.Д. Методы синхронного анализа лексики / М.Д. Степанова. − М. : Высшая шк., 1968. − 200 с.

171. Степанова М.Д. Словообразование современного немецкого языка / М.Д. Степанова. − М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1953. − 376 с.

172. Степанова М.Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М.Д. Степанова, В. Фляйшер. − М. : Высшая школа, 1984. − 264 с.

173. Стернин И.А. Оценочность слова в языке и речи / И.А. Стернин// Исследования по семантике. − Уфа : Восточный университет, 1990. − С. 43–51.

174. Стернин И.А. Лексическая система языка / И.А. Стернин, З.Д. Попова. − Воронеж : Изд-во Воро- неж. ун-та, 1984. − 148 с.

175. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи / И.А. Стернин. − Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1985. − 172 с.

176. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова / И.А. Стернин. − Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1979. − 156 с.

177. Стивенсон Ч. Некоторые прагматические аспекты значения / Ч. Стивенсон // Новое в зарубежной лингвистике. − М. : Прогресс, 1985. − Вып. 16. − С. 129-154.

178. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / И.П. Сусов. – Винница : Нова Кныга, 2009. − 272с.

179. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. − К. : Вища шк., 1997. − 493 с.

180. Тарасова И.П. Структура смысла и структура личности коммуниканта / И.П. Тарасова // Вопросы языкознания. − 1992. − № 4. − С. 103–111.

181. Телия В.Н. Русская фразеологии : Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н. Телия. − М. : Школа “Языки русской культуры”, 1999. − 284 с.

182. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В.Н. Телия. − М. : Наука, 1986. − 143 с.

183. Телия В.Н. Механизмы экспрессивной окраски языковых единиц / В.Н. Телия. // Роль человеческого фактора в языке : языковые механизмы экспрессивности. − М., 1991. − С. 36-66.

184. Темиргазина З.К. Субъект оценки / З.К. Темиргазина // Серия гуманитарных наук. − Алматы, 1998. − №4. − С. 27-32.

185. Тимофеев К.А. Вариантность в словообразовании (вариантность корневых морфем) / К.А. Тимофеев // Вариантные отношения в лексике. − Новосибирск, 1986. − С. 3–13.

186. Тихонов А.Н. Современный русский язык. (Морфемика. Словообразование. Морфология) / А.Н. Тихонов. − М. : Цитадель-трейд, 2002. − 464 с.

187. Улуханов И.С. Словообразовательная семантика и принципы ее описания в грамматике славянских языков / Игорь Степанович Улуханов // Грамматическое описание славянских языков. − М. : Наука, 1974. − 129 с.

188. Улуханов И.С. Словообразовательная. Морфонология. Лексикология / Игорь Степанович Улуханов. − М. : Издательство “Логос”, 2012. − 600 с.

189. Уфимцева А.А. Типы словесных знаков / А.А. Уфимцева. − М. : Высшая школа, 1974. − С. 35-80.

190. Уфимцева А.А. Лексическое значение : Принцип семиологического описания лексики / А.А. Уфимцева. − М. : Наука, 1986. − 240 с.

191. Уфимцева А.А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира / А.А. Уфимцева. − М. : Наука. 1988. − С. 108-140.

192. Федорів М.І. Взаємодія денотативного та сигніфікативного значень у семантичній структурі похідних іменників (на матеріалі німецьких та українських іменників з латинськими суфіксами на позначення) / М.І. Федорів // Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : “Філологічні науки” / [відп. ред. Л.М. Марчук]. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2012. – Вип. 30. – С. 321-324.

193. Федорів М.І. Категоріальна та словотвірна семантика похідних іменників на позначення особи / М.І. Федорів // Сучасна освіта : методологія, теорія, практика : [матеріали між нар. наук.-практ. конф., (Київ, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”, 18 квітня 2013 р.)]. – К. : НТУУ “КПІ”, 2013. – С.153-157.

194. Федорів М.І. Категорія похідності у системі словотвору німецької та української мов / М.І. Федорів // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. праць] / [гол. ред. О.І. Чередниченко]. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2011. – Вип. 34. – С. 293-297.

195. Федорів М.І. Конотативний компонент лексичного значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов / М.І. Федорів // Науковий часопис НПУ імені

М.П. Драгоманова. Серія №8 : “Філологічні науки (мовознавство)” : [зб. наук. праць] / [відп. ред. О.І. Леута, С.В. Шевчук]. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – Вип. 4. – С. 187-192.

196. Федорів М.І. Лексико-категоріальне значення “опозиційності” у похідних іменниках з латинськими афіксами німецької та української мов / М.І. Федорів // Наукові записки. Серія : “Філологічні науки (мовознавство)” : у 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2011. – Вип. 95. – Ч. 2. – С. 516-519.

197. Федорів М.І. Парадигматичні відношення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов / М.І. Федорів // Наукові записки. Серія : “Філологічні науки (мовознавство)”. Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2012. – Вип. 105. – Ч.1. – С. 289-293.

198. Федорів М.І. Похідні іменники з латинськими афіксами на позначення особи за родом її діяльності у німецькій та українській мовах / М.І. Федорів // Науковий вісник Волинського національного університету. Серія : “Філологічні науки (мовознавство)” : [зб. наук. праць] / [гол. ред. Г.Л. Аркушин]. – Луцьк, 2011. – Ч. 1. – С. 199-202.

199. Федорів М.І. Похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов: семантичний та типологічний аспекти / М.І. Федорів // Проблеми зіставної семантики : [зб. наукових статей] / [відп. ред. А.В. Корольова]. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2013. – Вип 11. – С. 288-293.

200. Федорів М.І. Семантичні типи твірних основ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов / М.І. Федорів // Культура народов Причерноморья : [науч. журнал] / [гл. ред. Ю.А. Катунин]. – Симферополь : Межвузовский центр “Крым”, 2012. – №224. – С. 170-171.

201. Федорів М.І. Типи прагматичного значення похідних іменників німецької та української мов / М.І. Федорів // Науковий часопис НПУ імені

М.П. Драгоманова. Серія №8 : “Філологічні науки (мовознавство)” : [зб. наук. праць] / [відп. ред. О.І. Леута, С.В. Шевчук]. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 5. – С. 176-181.

202. Федорів М.І. Характеристика твірних основ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов / М.І. Федорів // Наукові записки. Серія : “Філологічна” : [зб. наук. праць]. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2012. – Вип. 26. – С. 337-340.

203. Федоров Н.И. Принципы диахронического исследования производных существительных с латинскими аффиксами в немецком языке / Н.И.Федоров // Культурно-языковое взаимодействие в процессе преподавания дисциплин культурологического, языкового и социального циклов в современном полиэтничном ВУЗе : [сб. ст.] / [под ред. М.С. Степанова, Е.В. Тихоновой]. – М. : РГСУ, 2011. – С. 12-17.

204. Филиппов А.В. К проблеме лексической коннотации / А.В. Филиппов // Вопросы языкознания. − М. : Наука, 1978. — № 1. — С. 53-58.

205. Филичева Н.И. История немецкого языка / Н.И. Филичева. − М. : Издательский центр “Академия”, 2003. − 308 с.

206. Фортунатов Ф.Ф. Избранные труды / Ф.Ф. Фортунатов. − М. : Министерства просвещения РСФСР, 1956. − Т.1. − 472 с.

207. Ходаковська Н.Г. Семантичний та прагматичний аспекти стилістично маркованих похідних іменників сучасної німецької мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н.Г. Ходаковська. − К., 2008. − 19 с.

208. Хомечко Г. Демінутиви як самобутня прикмета української мови. [Електронний ресурс] / Г. Хомечко. Режим доступу : http ://www.humanities.lviv.ua/TW/OR/homechko_OR.htm;

209. Хохлачева В.Н. Проблема словообразовательного значения / В.Н. Хохлачева // Грамматика и норма. − М. : Наука, 1977. − С. 10–20.

210. Хэар Р.М. Дескрипция и оценка / Р.М. Хэар // Новое в зарубежной лингвистике. − М. : Прогресс, 1985. − Вып. 16. − С. 183-195.

211. Цоллер В.Н. Экспрессивная лексика : семантика и прагматика // Филол. науки. − 1996. − № 6. − С. 62-72.

212. Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию и лексикологии / Н.М. Шанский. − М. : Учпедгиз, 1959. − 248 с.

213. Шаховский В.И. Эмотивный компонент значения и методы его описания / В.И. Шаховский. − Волгоград : Изд-во ВГПИ, 1983. − 96 с.

214. Швачко С.А. Деривация на уровне малых текстов / С.А. Швачко // Вісник Сумського державного університету. − 1999. − №2. − С. 194-196.

215. Шведова Н.Ю. Типы контекстов, конструирующих многоаспектное описание слова / Н.Ю. Шведова // Русский язык : Текст как целое и компоненты текста : (Виноградовские чтения XI). − М. : Наука, 1982. − С. 142-154.

216. Шевченко И.С. Историческая динамика прагматики предложения : английское вопросительное предложение 16-20 вв. : Морнография / И.С. Шевченко. − Харьков : Константа, 1998. − 168 с.

217. Шевченко І.С. Прагмалінгвістика : quo vadis? / І.С. Шевченко // Наук. вісник каф. ЮНЕСКО КНЛУ. – К., 2003. − Вип.7. − С.51-57.

218. Шендельс Е.И. Многозначность и синонимия в грамматике / Е.И. Шендельс. − М. : Наука, 1970. − 179 с.

219. Ягупова Л.М. Іменниковий словотвір у середньоверхньонімецьких діалектах : префіксальна система у динамічному аспекті : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Л.М. Ягупова. − К., 2009. – 513 с.

220. Ягупова Л.Н. Собирательные имена существительные с префиксом ge- в средневерхненемецком языке // Типология языковых значений в диахроническом и сопоставительном аспектах : Сб. науч. тр. − Вып. 1 : Словообразование в средневерхненемецком языке. − Донецк : Донбасс, 1998. − С. 113-132.

221. Языковая номинация : Общие вопросы / [отв. ред. Б.А. Серебренников, А.А. Уфимцева]. − М. : Наука, 1977. − 359 с.

222. Adams V. An introduction to modern English word-formation / V. Adams. − L. : Longman, 1973. − 230 p.

223. Becker W. Wahrheit und sprachliche Handlung : Untersuchungen zur sprachphilosophischen Wahrheitstheorie / W. Becker. − Munchen, Freiburg : Alber, 1988. − 361 S.

224. Dokulil M. Zur Theorie der Wortbildung / M. Dokulil // Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx Univ. − Leipziger Gesellschafts-u. Sprachwiss., 1968. − Reihe 17. − S. 203-211.

225. Donalies E. Basiswissen Deutsche Wortbildung / Elke Donalies. − Tübingen und Basel : Utb; A. Francke, 2007. − 137 S.

226. Dressler W. Einführung in die Textlinguistik / W. Dressler. − Tübingen : Niemeyer, 1973. − 290 S.

227. Eichinger L.M. Deutsche Wortbildung / Ludwig M. Eichinger. − Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2000. − 269 S.

228. Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik / Peter Eisenberg. − Band 1 : Das Wort. − [3. Aufl.]. − Stuttgart; Weimar : Metzler, 2006. − 520 S.

229. Fedoriv N. Features of word-formation meaning in the sociolinguistic aspect / N. Fedoriv // Research, Education and Development : [international symposium] / (Targu Mures, Dimitrie Cantemir University, 29-30 October, 2010). – Targu Mures : Risoprint, 2010. – S. 399-402.

230. Fedoriv N.I. Die abgeleiteten Substantive mit lateinischen Suffixen für Bezeichnung “Nomina agentis” im Deutschen und im Ukrainischen: komparativer Aspekt / N.I. Fedoriv // European Applied Sciences : [wissenschaftliche Zeitschrift] / [Chefredakteur S. Hezberg]. – Stuttgart : ORT Publishing, 2013. – № 1 – S. 45-50.

231. Fleischer W. Kommunikativ-pragmatische Aspekte der Wortbildung / Wolfgang Fleischer // Sprache und Pragmatik. − Leipzig : Deutsch als Fremdsprache. − 1978. − S. 317-329.

232. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer, Irmhild Barz / [Unter Mitarb. von M. Schröder]. − [2. Aufl.]. − Tübingen : Niemeyer, 1995. − 382 S.

233. Grimm J. deutsche Grammatik / Jacob Grimm. − Göttingen : Bei Dieterich, 1819.

234. Hermanns F. Sprechkrafttheorie : Zu einem Fall von Sprachmagie in der Sprachwissenschaft / F. Hermanns // Grazer Linguistische Studien. − 1985. − Heft 23.− S. 35-63.

235. Leech G. The Principles of Pragmatics / G. Leech. − London : Longman, 1983. − 285p.

236. Levinson S.C. Pragmatics / S.C. Levinson. − Cambridge : University Press, 1983. − 492 p.

237. Lohde M. Wortbildung des modernen Deutschen / Michael Lohde. − Tübingen : Gunter Narr, 2006. − 350 S.

238. Marchand H. The Categories and types of present-day english word-formation : a synchronic-diachronic approach / H. Marchand. − Wiesbaden : O. Harrassowitz, 1960. − 379 p.

239. Marchand H. Die Präpartikelverben im Deutschen : echte Präfixbildungen, synthetische Präfixbildungen, pseudo-präfixale Bildungen / H. Marchand // Studies in Syntax and Word-Formation. − München : Wilhelm Fink Verlag, 1972. − S. 423- 439.

240. Motsch W. Deutsche Wortbildung in Grundzügen / Wolfgang Motsch. − [2. Aufl.]. − Berlin, N. Y. : W. de Gruyter, 2004. − 458 S.

241. Naumann B. Wortbildung in der Deutschen Gegenwartssprache / B. Naumann. − Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1972. − 119 S.

242. Nauta D.J. The Meaning of Information / D.J. Nauta. − Hague : Mouton, 1972. − 234 p.

243. Oguj O.D. Lexikologie der deutschen Sprache / O.D. Oguj. − Winnyts’a : Nowa knyha, 2003. − 403 S.

244. Polenz P. Geschichte der deutschen Sprache / Peter Polenz / [10. völlig neu bearbeitete Auflage von Norbert Richard Wolf]. − Berlin. New York : Walter de Gruyter, 2009. − 224 S.

245. Schippan Th. Einführung in die Semasiologie / Th. Schippan. − Leipzig : Bibliographisches Institut, 1975. − 265 S.

246. Schwarz M. Semantik. Ein Arbeitsbuch / M. Schwarz, J. Chur. − Tubingen : Narr, 1996. − 223 S.

247. Searle J.P. Indirect Speech Acts / J.P. Searle // Syntax and Semantics. − New York-San Francisko-London : Acad. Presse − 1975. − V.3. − P. 1− 39.

248. Wagner K.R. Pragmatik der deutschen Sprache / K.R. Wagner. − Fr. / M. : Lang, 2001. − 495 S.

СПИСОК ДОВІДНИКОВИХ ДЖЕРЕЛ

249. Большой немецко-русский словарь : у 2 т. / [под ред. О.И. Москальской]. − М. : Русский язык, 1997. − Т.1. − 760 с.; Т. 2. − 680 с.

250. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. Около 50 000 слов / И.Х. Дворецкий. − Изд. 2-е, переработ. и доп. − М. : “Русский язик”, 1976. − 1096 с.

251. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; [редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін.]. − К. : Наук. думка, 1982. − Т. 1 : А − Г / [укл. : Р.В. Болдирєв та ін.]. − 1982. − 632 с.

252. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін.]. − К. : Наук. думка, 1985. − Т. 2 : Д − Копці / [укл. : Н.С. Родзевич та ін.]. − 1985. − 572 с.

253. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; [редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін.]. − К. : Наук. думка, 1983.− Т. 3 : Кора − М / [укл. : Р.В. Болдирєв та ін.]. − 1989. − 552 с.

254. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; [редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін.]. − К. : Наук. думка, 1983 − Т. 4 : Н − П / [укл. : Р.В. Болдирєв та ін.]. − 2003. − 656 с.

255. Історичний словник українського язика у 2 т. / [під ред. Є. Тимченка; укл. : Є. Тимченко, Є. Волошин, К. Лазаревська, Г. Петренко]. − К.-Х., 1930-32. − Т. 1. − XXIV − 948 с.

256. Касаткин Л.Л. Краткий справочник по современному русскому языку / Л.Л. Касаткин, Е.В. Клобуков, П.А. Лекант. − М. : Высшая школа, 1991. − 384 с.

257. Полюга Л. М. Словник українських морфем / Л.М. Полюга. − 3-є вид. − К. : Довіра, 2009. − 554 с.

258. Раевская О.В. Французско-русский словарь / Ольга Владимировна Раевская. − М. : РУССО, 2003.− 368 с.

259. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. − Полтава : Довкілля. − К, 2010. − 844 с.

260. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка // [под ред. Марии Дмитриевны Степановой]. − М. : Русский язык, 1979. − 536 с.

261. Словник староукраїнської мови XIV−XV ст. : у 2 т. / Інститут суспільних наук АН УРСР; [уклад. Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, І.М. Керницький та ін.]. − Київ : Наукова думка, 1977−1978.

262. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; [за ред. І. К. Білодіда]. − Київ : Наукова думка, 1970−1980.

263. Український словотвір у термінах : словник-довідник / Л.О. Вакарюк, С.Є. Панцьо. − Т. : Джура, 2007. − 260 с.

264. Українсько-польський, польсько-український словник / [уклад. М. Юрковський, В. Назарук]. − Київ : Школа, 2003. − 934 с.

265. Яценко І.Т. Морфемний аналіз : Словник-довідник : у 2-х т. / [за ред. Н.Ф. Клименко]. − К. : Вища шк., 1980−1981.

266. Duden. Herkunftswörterbuch - Etymologie der deutschen Sprache. − [4. Auflage]. − Bibliographisches Institut, Mannheim. − Band 8. − 2007. − 960 S.

267. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. − Guterslohn : Bertelsmann Lexikon Verlag, 2006. − 4320 S.

Електронні версії словників на CD-дисках

268. The Oxford English Dictionary (in 13 vol.) / Coed. J.A. Simpson and I.S.C. Weiner (CD-Rom Version). − 1992.

269. Большой немецко-русский и русско-немецкий электронный словарь. Lingvo 12. Выпуск 12.0.0.356. − 2006.

270. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / F. Kluge. − 24. durchgesehene u. erweiterte Aufl (CD-Rom Version). − Berlin. New York : Walter de Gruyter, 2002.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СЛОВНИК

похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи німецької та української мов

Пояснювальна записка

Протягом усієї історії мовознавства лінгвістична думка постійно звертається до проблем взаємовідношення семантики і структури, логіко-предметного і формального значень мовної одиниці. З розвитком ідеї про системну організацію мови проблема закономірних зв'язків і взаємодії її елементів набула ще більшої значущості.

Для ефективного зіставлення словотвірних систем двох або декількох мов необхідно глибоко проаналізувати й описати семантичну та функціональну характеристику словотвору, семантичні відношення, питання формальної й семантичної організації лексико-семантичної та словотвірної систем зіставлюваних мов.

Похідні іменники на позначення особи складають значну частину словника будь-якої літературної мови, оскільки окрема людина та її різноманітні характеристики завжди були об'єктом прискіпливої уваги оточуючих. Тому доречним є інвентаризація та систематизація лексичних одиниць із категоріальним значенням особи у німецькій та українській мовах.

У основу формування словника покладено принципи, а саме інвентаризаційний, тематичний та деривaційний, що зумовлює його структурну організацію. Словник складається із шести частин, що співвідносяться із виділеними принципами та мовами, що досліджуються.

У першій та другій частинах словника подано похідні іменники з латинськими суфіксами німецької та української мов відповідно. Похідні лексеми обох мов розташовані у алфавітному порядку. Словникові статті першого розділу включають також переклад іменників німецької мови на

українську.

Переважна більшість виділених одиниць має чоловічий або спільний рід, крім іменників із суфіксом *-isse* у німецькій мові, та *-ис(а)* в українській. Похідні із цими суфіксами позначають осіб жіночої статі і відповідно мають жіночий рід. Тому, у словнику відсутня вказівка на граматичний рід іменників.

Крім цього, у статтях містяться показники стилістичної маркованості, що позначаються такими помітками: *зневажл., ірон., презирл., жарг., висок., поет.* Також, у словнику виділено лексику розмовного стилю позначкою *розм*., та лексеми із переносним значенням позначкою *перен.*

У третій і четвертій частинах словника інвентаризовані похідні іменники об'єднано у лексико-семантичні групи (ЛСГ), що характеризують особу за різними ознаками. У процесі аналізу виділено 5 ЛСГ: «*назви осіб за родом заняття*», «*назви осіб за якостями та властивостями*», «*назви осіб за світоглядом*», «*назви осіб за територіальною ознакою*» та «*назви осіб за стосунками у суспільстві*», остання з яких представлена лише похідними німецької мови. Виділені ЛСГ розташовані за продуктивністю, починаючи з найпродуктивнішої.

П'ятий та шостий розділи словника присвячено суфіксам латинського походження із лексико-категоріальним значенням особи у німецькій та українській мовах. Суфікси, запозичені з класичних мов, займають особливе місце у афіксальній системі німецької та української мов. Суфікси латинського походження потрапили у мови у різні часи та різними способами. Головним чином, афікс запозичувався у певну мову у складі лексеми, і пізніше починав поєднуватися із коренями мови-реципієнта, набуваючи продуктивності. Потрапляючи у ту, чи іншу мову, латинські суфікси видозмінювалися, пристосовуючись до відповідних мовних систем. Тому, кожен з них має власну форму, яка історично сформувалась у процесі мовного розвитку.

Афіксальні морфеми подано у словнику за принципом частотності. У

статтях подано етимологічну довідку про суфікс, його форму у латинській мові, спосіб запозичення у німецьку чи українську мову. Також, у словнику міститься сукупність лексико-категоріальних значень, яке несе відповідний суфікс, об’єднаних архісемою особа із прикладами до кожного з них. Усі суфікси розташовані за індексом частотності, що визначений для кожного з них у відсотковому співвідношенні.

Словник похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи є комплексним двомовним словником, призначеним для фахівців у галузі германістики, україністики та всіх, хто цікавиться зіставним мовознавством.

Умовні скорочення

зневажл. – зневажливе

жарг. – жаргонне слово

ірон. – в іронічному значенні

поет. – в поезії, поетичне

презирл. – презирливе

розм. – розмовне слово

висок. – високий стиль

перен. – слово із переносним значенням

І. ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

A

Abbildner ілюстратор

Abbügler прасувальник

Abdecker працівник утилізаційного заводу; шкуродер *розм*.

Abderit дурна (обмежена) людина

Abecedarius учень першого класу початкової школи; вчитель початкової школи

Abfasser упорядник пописувач

Abfeger підмітальники; чистильник

Abgänger випускник (школи), абітурієнт

Abgeber гравець, що виконує передачу

Abholer посильний (що приходить за чим-н.)

Abiturient абітурієнт; випускник середньої школи

Ableger розбирач (набору)

Abnehmer покупець; клієнт

Abolitionist аболіціоніст, прихильник скасування рабства (в Америці)

Abonnent абонент, передплатник

Abräumer прибиральник посуду (в ресторані)

Abrichter дресирувальник; інструктор *жарг*.

Abschreiber переписувач; плагіатор

Absender відправник

Absolvent випускник

Abstinent непитущий

Abstinenzler непитущий; прихильник боротьби з алкоголізмом) *зневажл*.

Abträger носильник

Abwerber агент, який зманює робітників

Abwickler особа, яка здійснює ліквідацію справи (фірми)

Abzeichner розмітник

Achaer ахаєць

Ächter особа, оголошена поза законом; ізгой , вигнанець

Achtziger чоловік у віці від 80 до 90 років

Achtzehner службовець у вісімнадцятому полку; людина, що народилася у вісімнадцятому році (столітті)

Ackerer хлібороб

Adamit член релігійної секти адамітів

Adjazent сусід; власник суміжної ділянки

Administrator адміністратор, керуючий

Adressant відправник

Adressat адресат, одержувач (листа)

Adventist адвентист (член релігійної секти)

Äffer наслідувач

Afrikaander африкандер (житель Південно-Африканської республіки голландського походження)

Afrikanist африканіст (етнолог або лінгвіст, що вивчає народи і мови Африки)

Agamist холостяк

Aggressor агресор

Agitator агітатор

Agrarier аграрій, (великий) землевласник; член партії аграріїв

Ägypter єгиптянин

Akademiker людина з вищою освітою; академік

Akkompagnist акомпаніатор

Akkordeonist акордеоніст

Aktionär акціонер, власник акцій

Aktivist активіст , громадський працівник; активіст

Akzeptant акцептант (особа, яка прийняла вексель до оплати)

Akzeptor одержувач

Akzessist позаштатний музикант оркестру; кандидат на посаду на державній службі

Albaner албанець

Alchimist алхімік

Algierer алжирець, житель Алжиру (міста)

Alkoholiker алкоголік, п'яниця

Almer пастух на гірських (альпійських) пасовищах

Almosenier особа , яка керує роздачею милостині (в монастирі , при дворі) 2) духівник (католицького) монарха

Älpler альпійський горець; пастух на альпійському пасовищі

Altarist парафіяльний священик; служка, паламар

Altertümler прихильник старовиние

Altist альт (співак , співачка); виконавець, виконавиця на альті

Amerikaner американець

Amerikanist американіст

Anarchist анархіст

Anbauer поселенець, колоніст

Anbeter шанувальник, залицяльник

Andächtler ханжа, фарисей

Anfänger початківець; новачок (в якій-н. справі); дебютант

Anführer керівник, ватажок; обманщик, шахрай

Angeber донощик; хвалько *розм*.

Angler вудильник, рибалка

Angreifer агресор; особа, яка вчиняє напад (на)

Angrenzer сусід (по землеволодінню); власник сусідньої (прилеглої) ділянки

Anhänger прихильник, послідовник, уболівальник

Animalist (художник-) анімаліст

Ankleider костюмер

Anleiter інструктор, керівник

Anlerner інструктор (з виробничого навчання)

Anlieger власник прилеглої (сусідньої) ділянки, сусід

Anmelder заявник, прохач; претендент

Anrainer сусід , власник сусідньої ділянки

Anreger ініціатор; автор (пропозиції)

Anreißer торговець, який настирливо рекламує товар *розм.*

Anrufer той, хто подає скаргу, апелянт;той, хто телефонує по телефону

Ansager конферансьє, ведучий (в концерті)

Anschläger той, хто зробив замах

Anschürer підмовник

Anschwärzer наклепник

Ansetzer той, хто починає гру

Ansiedler поселенець, колоніст

Anstecker помічник маркшейдера; ліхтарник

Anstifter призвідник; підбурювач

Anstößer сусід, власник суміжної ділянки

Anstreicher маляр; мазило (про художника) *зневажл.*

Ansucher позивач

Antezessor попередник

Antipodist жонглер-антиподіст

Anträger донощик

Antreiber погонич, наглядач; підбурювач, призвідник

Anwander сусід

Anwerber вербувальник

Anwohner сусід

Anzeiger особа, яка зробила повідомлення (про злочин); донощик

Anzetteler призвідник; складач основи

Anzünder заводій *перен.*

Aphoristiker майстер афоризму; автор афоризмів

Apotheker аптекар, фармацевт

Appellant апелянт, заявник протесту

Appellat відповідач по оскарженню

Aquarianer акваріуміст

Äquilibrist еквілібрист, канатоходець

Araber аравітянин

Arabist арабіст, знавець арабської мови

Arbeiter робочий

Arbitrator оцінювач; експерт; учасник арбітражного розгляду

Arkebusier аркебузир, стрілець з пищалі

Armierer арматурник

Arrestat затриманий; особа, майно якої піддане арешту

Arthritiker подагрик; ревматик

Artillerist артилерист

Aspirant кандидат, претендент; аспірант

Assekurant страховик

Assekurat страхувальник, застрахований

Assignant векселедавець, трасант

Assignat платник за переказним векселем, трасат

Assistent асистент, помічник, співробітник

Astheniker астенік

Ästhetiker естет (фахівець з естетики)

Asthmatiker астматик

Asylant мешканець нічліжного будинку

Aszendent предок, родич по висхідній лінії

Athletiker людина атлетичного складу, атлет

Attentäter той, хто зробив замах

Aufenthalter тимчасовий житель

Aufgeber відправник (листа, багажу)

Augustiner монах августинского ордена, августинець

Auktionator аукціоніст

Ausbieter аукціоніст; закликальник

Ausbilder інструктор, керівник

Ausbrecher утікач

Ausrichter (країна-) організатор (змагань)

Automobilist автомобіліст

Autonomist автономіст , прихильник автономії

Avalist аваліст, поручитель за векселем

Aviatiker льотчик, авіатор

B

Babylonier вавилонянин

Bäcker пекар, булочник

Bader банщик; цирульник

Baissier біржовик

Balger забіяка

Bändiger приборкувач; дресирувальник

Bankier банкір

Banner заклинатель, чарівник

Baptist баптист

Barfüßer монах, монахиня францисканського ордена

Barfüßler боса людина; босяк

Baritonist баритон (співак)

Bassist контрабасист

Basteler кравець, що займається лагодженням старих речей

Bastler ремісник-любитель, любитель майструвати

Bäudler власник продовольчої крамниці

Bauer селянин; будівельник селюк, мужик *розм*.

Bearbeiter обробник, редактор; спеціаліст (в певній вузькій області)

Bebauer забудовник; селянин

Bediener слуга; служитель

Bedlamit божевільний

Bedränger наступаючий ворог, переслідувач; гнобитель

Beförderer відправник, експедитор; покровитель, меценат

Befürworter захисник, заступник; прихильник

Begleiter супутник; конвоїр; акомпаніатор

Beglücker винуватець щастя, благодійник

Begründer засновник; основоположник

Begutachter експерт; рецензент, критик

Beherrscher володар

Behüter хранитель, покровитель

Beileger миротворець, заспокоювач

Beisitzer засідатель (колегіального установи); член складу суду; асистент (екзаменатора)

Beißer насмішник

Beiträger співробітник (журналу); вкладник; пайовик

Bekehrer місіонер

Bekenner прихильник (віри), прихильник (вчення)

Belagerer той, хто осаджує

Beleidiger образник, кривдник

Benediktiner (монах-) бенедиктинець

Benefaktor благодійник

Benefiziant бенефіціант; благодійник

Benefiziar бенефіціарій, власник бенефіція

Benefiziat одержувач (благодійної) допомоги

Benutzer користувач

Beobachter спостерігач

Berater порадник, консультант; радник

Bereiter об'їздчик, берейтор, наїзник

Berger горець житель гір

Berger особа, яка врятувала судно (вантаж при аварії корабля)

Bergler горець, житель гір

Berliner берлінець, житель Берліна

Bernhardiner (монах-) бернардинець

Besatzer окупант *зневажл.*

Beschauer відвідувач (виставки, музею); контролер, інспектор

Bescheider працівник на млині

Beschirmer покровитель, захисник

Beschließer ключник

Beschuldiger обвинувач

Beschützer захисник, заступник; покровитель

Beschwörer заклинатель

Besemer в'язальник віників

Besieger переможець

Besitzer власник; поміщик

Besorger виконавець; заготівельник

Besprecher рецензент; знахар, що лікує заговорюванням

Beständer орендар

Beständner орендар

Besteller покупець, клієнт, замовник

Besucher відвідувач; гість

Beter прочанин, богомолець

Betrachter спостерігач

Betreuer охоронець (музею); керівник

Betrüger брехун, шахрай

Bettler жебрак, жебрак

Beurteiler суддя, критик

Beutner бортник

Bewacher вартовий

Bewahrer сторож, охоронець страж, хоронитель *поет.*

Bewältiger переможець, підкорювач

Bewerber претендент, кандидат, здобувач, наречений

Bewirtschafter керуючий (господарством)

Bewunderer шанувальник

Bezähmer приборкувач

Bezieher передплатник (газети); покупець

Bezwinger переможець, підкорювач

Biblist дослідник біблії

Bieter учасник аукціону

Bijoutier ювелір

Bildhauer скульптор

Bildner художник, скульптор; вихователь *перен.*

Bileamit язичник

Binder в'язальник

Bitter той, хто просить, прохач

Bläser музикант, який грає на духовому інструменті; трубач, сурмач

Blechner бляхар

Blender окозамилювач, брехун

Blödser дурень

Blumist квітникар

Bluter людина з поганою згортанням крові

Bögler зброяр, який робить луки; лахмітник; дрібний торговець

Bogner зброяр, який робить луки; лучник, стрілець з лука

Böhmer богемець, чех

Bolivianer болівієць, житель Болівії

Bolivier болівієць, житель Болівії

Bombardier бомбардир, артилерист

Bomber боксер-важковаговик

Bonapartist бонапартист

Bonnetier панчішник; капелюшник

Borger боржник

Börsianer біржовий гравець, біржовик

Botaniker ботанік

Boxer боксер

Bracker бракувальник

Branntweiner винокур, власник гуральні; алкоголік, пияк

Bratscher альтист

Brauer пивовар

Brauser любитель душа

Bremser людина, яка зупиняє машину; людина, що заважає справі

Brenner той, хто зробив підпал; винокур; кочегар

Briefer писар, мініатюрист

Brigadier бригадир; єфрейтор

Brigant розбійник, бандит

Bringer подавач

Brodler людина, яка дуже повільно працює

Brücker доглядач моста

Brückner доглядач моста

Brüller крикун

Bucheigner власник книги

Büchsner бляхар

Buddhist буддист

Büdner селянин-бідняк

Büfettier буфетник; працівник ресторану, який відпускає спиртні напої офіціантам

Bukanier пірат

Bukinist букініст

Bukoliker автор буколічних творів

Bulletinist упорядник бюлетенів; кореспондент

Bumber артилерист

Bummelant гуляка, нероба; людина, яка дуже повільно працює *розм*.

Bürger громадянин; міський житель; міщанин

Bürolist канцелярист

Buschklepper розбійник з великої дороги

Butler дворецький, швейцар, портьє

Byzantiner візантієць

C

Caditaner житель міста Кадіса

Cafetier утримувач (господар) кафе

Casserolier чистильник мідного посуду (в ресторані)

Cellist віолончеліст

Cembalist людина, яка грає на клавесині

Chartist чартист, прихильник чартистского руху

Chauvinist шовініст

Chemikant лаборант в хімічній лабораторії

Chemiker хімік

Chemist хімік; аптекар

Choleriker холерик

Choralist хорист

Chorist хорист

Christus Христос

Chroniker хроні; хворий, що страждає хронічною хворобою

Chronist літописець, хроніст

Conferencier конферансьє

Consiliarius лікар- консультант

D

Dadaist дадаїст, представник дадаїзму

Dämmer мостильник

Danaer данаєць, грек (у Гомера)

Darbringer дарувальник; жертводавець

Darsteller виконавець (ролі)

Darwinist дарвініст

Dealer дилер; торговець наркотиками

Deferent донощик; прохач

Defraudant обманщик, розтратник

Dekadenzler декадент

Deklamator декламатор

Deklarant той, хто робить декларацію (заяву)

Delat інформатор

Delator донощик, наклепник

Delegant боржник, що передає кредитору в покриття боргу свою вимогу до третьої особи, делегант

Delegat особа, на яку переведений борг, делегат

Delegatar кредитор при переведенні боргу, делегатарій

Demissionär державний службовець (чиновник) у відставці

Demonstrant демонстрант, учасник демонстрації

Demonstrator демонстратор

Denker мислитель

Dentist зубний лікар, дантист

Denunziant донощик

Denunziat людина, на яку зроблений донос

Depositar охоронець вкладу

Depositär охоронець вкладу

Deputant депутант (який одержує частину заробітної плати натурою)

Desorganisator дезорганізатор

Destinatar одержувач (товарів, вантажів)

Destinatär одержувач (товарів, вантажів)

Deszendent родич по низхідній лінії, нащадок

Detaillist роздрібний торговець

Detentor фактичний власник, володар

Determinist детермініст

Deuter тлумач

Deutler казуїст, лжетлумач

Dezernent відповідальний (за певну ділянку роботи)

Diabetiker діабетик; хворий на діабет

Diagnostiker діагност

Diakonisse дияконіса, сестра милосердя

Diakonus диякон

Dialektiker діалектик

Dichter поет, письменник

Didaktiker дидактик

Diener слуга, лакей, прислуга

Diktator диктатор

Diplomand дипломант

Diplomatiker дипломатист (фахівець з дипломатики)

Dirigent диригент; керівник (хору); регент

Diskant дискант

Diskutant учасник дискусії

Dispatchant митний чиновник в експедиційному підприємстві

Disputant учасник диспуту; сперечальник

Disputator учасник диспуту; сперечальник

Disputierer сперечальник

Dissenter відступник, розкольник, що відступив від догматів пануючої церкви (в Англії)

Disserent дисертант , автор дисертації

Distribuent розподільник, роздавальник (про людину)

Dogmatiker догматик

Doktorand докторант (про жінку)

Dokumentalist особа, що веде документацію

Dokumentarist кінематографіст –документаліст

Dolmetscher (усний) перекладач; товмач

Dominikaner домініканець; житель Домініканської Республіки

Donnerer запальна людина, горлан *розм*.

Doppeler гравець; шулер

Douanier митний службовець

Drageur робочий кондитерської фабрики (спеціаліст з виробництва драже)

Dragist робочий кондитерської фабрики (спеціаліст з виробництва драже)

Drahrer нічний гуляка *розм.*

Dramatiker драматург

Drechsler токар (по дереву)

Dreher токар (по металу)

Dresseur дресирувальник

Dressierer дресирувальник, кухар

Drogist торговець аптекарськими і господарськими товарами, дрогіст; торговець наркотиками

Dualist дуаліст

Dudeler волинщик *розм*.

Duellant дуелянт

Dummerjan дурень

Dummian дурень

Durchbrenner втікач *розм.*

Durchgänger утікач, чоловік-гуляка

Durchzügler той, хто проходить, проїжджає (через місцевість)

Ɛ

Eiferer затятий поборник; фанатик

Eigentümer власник

Eigner власник, господар

Einbrecher злодій, який скоїв крадіжку зі зломом

Einflieger льотчик- випробувач

Einkäufer покупець; скупник

Einlieger сільськогосподарський робітник на тимчасових роботах

Einnehmer збирач (податків); інкасатор

Einpauker домашній учитель, репетитор

Einpeitscher призвідник

Einsager суфлер

Einsender відправник; автор листа до редакції газети (журналу)

Einsiedler пустельник, анахорет *перен.*

Eintänzer найманий партнер для танців (в ресторані)

Einwanderer переселенець, іммігрант

Einwohner житель

Einzahler платник

Einzelhändler торговець, що веде роздрібну торгівлю

Einzelrichter одноосібний суддя

Eisenbahner залізничник

Eisenfresser хвалько *розм.*

Ekstatiker захоплений людина, людина, яка легко приходить в екстаз

Emigrant емігрант, переселенець

Empfänger одержувач, адресат

Empiriker емпірик

Empirist емпірик

Empörer бунтівник

Engländer англієць

Entdecker першовідкривач

Entleiher боржник ; клієнт, що бере напрокат

Entwerfer модельєр, проектувальник

Entwickler конструктор, винахідник

Episkopus єпископ

Erbauer будівельник, архітектор; конструктор творець *перен.*

Erblasser спадкодавець, заповідач

Erbpächter спадковий орендар

Erdarbeiter землекоп

Erdbewohner мешканець земної кулі; землянин; людина, простий смертний

Erdenbürger мешканець земної кулі, людина, простий смертний

Erdkundler географ

Erfinder винахідник; автор (вигадки)

Erhalter зберігач, охоронець, годувальник *висок.*

Erklärer тлумач, коментатор

Erlöser Спаситель , визволитель; рятівник

Ernährer годувальник (сім'ї)

Erneuer новатор

Erntearbeiter сезонний робітник; робітник, зайнятий на збиранні врожаю

Eroberer завойовник

Erotiker чуттєва людина, еротик

Erpresser вимагач, шантажист

Ersteiger альпініст

Erzähler оповідач; письменник-новеліст

Erzeuger батько; виробник

Erzieher вихователь

Esoteriker посвячений в таємну науку

Evangelist євангеліст

Exekutor судовий виконавець

Expedient експедитор, відправник

Expeditor експедитор, відправник

Experimentator експериментатор

Expressionist експресіоніст

Extremist екстреміст

Exulant вигнанець, засланець

F

Fabrikant фабрикант; виготовлювач (товару)

Fabulant базікало, брехун

Fabulist байкар; оповідач

Fadian зануда *розм.*

Fahrer водій

Fanatiker фанатик

Fänger ловець; гравець, що приймає м'яч

Farmer фермер

Fatalist фаталіст

Faulenzer ледар

Fechter фехтувальник; вчитель фехтування; жебрак *розм*.

Festredner оратор на урочистому засіданні (на святі)

Fetischist фетишист

Feuilletonist автор, який пише статті для літературного відділу газети (журналу); фейлетоніст

Fiduziar довірена особа

Figurant фігурант; статист

Filzer шапкар; скнара *розм*.

Finalist фіналіст

Finanzer митний доглядач

Finanzier фінансист; банкір

Finkler птахолов

Fischer рибалка, рибалка

Flapper жвава дівчинка-підліток

Flappier мямля, ганчірка (про чоловіка) *розм.*

Flatterer вітрогон, легковажна людина

Fledderer мародер *жарг*.

Flenner плакса, скиглій

Flicker починщик; штопальщик

Flieger льотчик, пілот; авіатор

Florentiner флорентієць, житель (уродженець) Флоренції

Florist любитель квітів, знавець квітів

Flunkerer брехун *розм.*

Föderalist федераліст

Folklorist фольклорист

Fopper кепкун

Förderer меценат; покровитель

Formalist формаліст

Förster лісник

Frequentant постійний відвідувач

Fundator засновник

Funktionär діяч, працівник

Füsilier стрілок; фузілер

Futurist футурист

G

Gaffer роззява

Gagist той, хто отримує заробітну плату

Gähner людина, яку долає позіхання

Galan шанувальник

Garderobier гардеробник; костюмер

Gardist гвардієць

Gärtler власник (невеликого) будинку з садом

Gärtner садівник

Gebieter володар

Gebirger горець

Gebirgler горець

Gegner супротивник; опонент

Geiger скрипаль

Geleiter провідник, конвоїр

Genießer споживач

Germanist германіст

Geschichtler історик

Gestalter творець; оформлювач

Gewerker член профспілки

Gewinner переможець

Gewinnler спекулянт; біржовик

Gipser штукатур

Gitarrist гітарист

Glaser скляр

Gleisner лицемір

Glöckner дзвонар

Gnostiker гностик, послідовник гностицизму

Gönner покровитель; меценат

Gräber землекоп; могильник

Grafiker художник-графік

Grämler іпохондрик, похмура людина

Grammatiker граматист

Greiner плакса, буркотун

Grenzer прикордонний житель, прикордонник

Grießler дріб'язкова людина, скнара

Groller злопамятна людина

Gromatiker землемір

Grübler людина, схильна до довгого роздуму; мрійник

Gründer засновник, засновник

Gubernator губернатор

Gutachter експерт; арбітр; консультант; рецензент

H

Habilitand кандидат на посаду викладача у вищому навчальному закладі

Hacker землекоп (працюючий мотикою); программист-фанатик; хакер, користувач персонального комп'ютера, який намагається незаконно отримати доступ до даних

Haderer задирака

Hafner гончар

Hamit хаміт

Hamsterer спекулянт

Händler (дрібний) торговець

Hanseat ганзеат, член Ганзи

Häretiker єретик

Harker грабельщик

Harpunier гарпунник

Hasser ненависник; ворог

Häusler безземельний селянин, бурлака

Hedoniker гедоніст, послідовник гедонізму

Heizer опалювач; кочегар

Helfer помічник

Hellenist еллініст (знавець еллінізму)

Hellseher ясновидець, провидець

Henker кат

Heraldiker фахівець з геральдики

Hetzer єгер, псар; підбурювач; провокатор

Historiker історик

Hobbyist одержимий пристрастю (до чого-н.)

Höker дріб'язковий торговець

Homiletiker гомілетик , викладач духовного красномовства

Hopser стрибун

Horcher підслухувач; слухач

Hospitalit госпіталізований хворий

Hospitant вільний слухач

Hotelier господар (власник) готелю

Hudler неохайний робітник, халтурник

Humanist гуманіст; людина з класичною освітою

Hüter сторож, пастух; страж, хоронитель *висок*.

Hygieniker гігієніст; санітарний лікар

Hypertoniker гіпертонік

Hypochonder іпохондрик

Hysteriker істерик

I

Idealist ідеаліст; безкорисливий (непрактичний) чоловік; мрійник *розм*.

Ignorant невіглас, неук; темна людина

Illuminator художник-ілюстратор; освітлювач

Illustrator (художник) ілюстратор; тлумач

Imaginist імажиніст

Imitator імітатор; наслідувач

Imker бджоляр, пасічник

Immigrant іммігрант

Immoralist аморальна людина

Impfer садівник, який займається щепленням дерев

Impressionist імпресіоніст

Improvisator імпровізатор

Indianer індіанець

Indianist американіст (фахівець з вивчення історії, культури і мов індіанців Америки)

Individualist індивідуаліст

Infiltrant (ворожий) агент

Informator інформатор; (домашній) вчитель, наставник

Initiator ініціатор

Injuriant образники, кривдник

Injuriat ображений, потерпілий

Inkassant інкасатор

Inquirent слідчий

Inquisit особа, що перебуває під слідством

Inserent той, хто дає оголошення (у газеті)

Insinuant підлесник, підлабузник, наклепник

Inspirator натхненник; ініціатор

Instrumentalist інструменталіст; послідовник інструменталізму

Insurgent повстанець, бунтівник

Inszenator інсценувальник

Intellektualist інтелектуаліст

Intelligenzler інтелігент *зневажл.*

Interessent зацікавлена особа; партнер

Internist лікар з внутрішніх хвороб, терапевт; вихованець інтернату

Interpellant запитувач, той, хто робить запит (у парламенті)

Interpretator інтерпретатор, тлумач

Intrigant інтриган, підступна людина

Ironiker насмішник, кепкун

Islamist дослідник ісламу; прихильник ісламу

Islamit магометанин, мусульманин

J

Jäger мисливець; єгер; слуга

Jasager людина, що не має власної думки

Jesuit єзуїт

Journalist журналіст

Jubilant радісний; вітаючий тріумфуванням

Jubilar ювіляр; ювілярка *розм.*

Jurat присяжний

Jurator свідок, що приніс присягу

Jurist юрист, правознавець

Juwelier ювелір (майстер)

K

Kabalist інтриган

Kabarettier керівник кабаре

Kabarettist артист кабаре

Kalvinist кальвініст

Kameralist фахівець з камералістики

Kanadier канадець, житель Канади

Kanoniker канонік (католицький священик), настоятель (собору)

Kanonikus канонік (католицький священик), настоятель (собору)

Kanonisse канонісса, настоятелька

Kanonist знавець канонічного права

Kanzlist канцелярист

Kapellan капелан

Kapitulant капітулянт

Karmelit кармеліт (монах католицького ордена)

Karmeliter кармеліт (монах католицького ордена)

Karrierist кар'єрист

Kassier касир; скарбник

Kassierer касир; скарбник

Kastellan кастелян

Katholik католик

Kavallerist кавалерист; кіннотник *розм.*

Kehrer підмітайло

Kellner офіціант; кельнер

Kelterer давильник (винограду)

Kenner знавець

Kitschier автор низькопробних творів

Kitter скляр

Klassiker класик

Klauber скнара

Klausner відлюдник, самітник

Klemmer злодюжка

Kletterer скелелаз

Kliniker лікар-клініцист; студент, що проходить клінічну практику

Klügler розумник

Köhler вугляр

Kollegiat монах

Kolonist колоніст, поселенець

Kommissionär комісіонер, посередник, торговий агент

Komödiant комедіант *зневажл.*

Kompetent здобувач, конкурент (на посаду)

Komponist композитор (про жінку)

Konditor кондитер

Konfektionär швейник, закрійник, кравець

Konjurant змовник

Könner майстер своєї справи; знавець, умілець

Konservatorist учень, учениця (студент, студентка)

Konspirant змовник, конспіратор

Konspirator (політичний) змовник

Konsument споживач

Konzessionär концесіонер

Kopist копіювальник

Koster дегустатор

Kostümier костюмер

Krawaller хуліган, скандаліст

Krieger воїн, боєць

Kriminaler служюовець кримінальної поліції

Kriminalist криміналіст, фахівець з кримінального права

Krüger шинкар, шинкар

Künder провісник

Kuppler сват; звідник

L

Laborant лаборант

Lacher реготун, насмішник

Lächler усміхнена людина; насмішник, зубоскал

Lagerist завідуючий (керуючий) складом; власник складу

Ländler сільський житель

Lärmer крикун, скандаліст

Latinist латиніст, знавець (учитель) латинської мови

Latitudinarier вільнодумець

Läufer бігун; лижник; ковзаняр ; півзахисник (футбол)

Lecker ласунка; гурман; підлиза, підлабузник *розм*.

Lederer чинбар шкір; чинбар (робочий)

Legionär легіонер

Leiter керівник, завідувач

Lektor лектор, викладач вищого навчального закладу

Leser читач

Leugner людина, яка заперечує

Lieferant постачальник

Lieger сторож на порожньому судні; постійний представник торгової фірми

Linguist лінгвіс , мовознавець

Lizitant покупець на аукціоні, учасник аукціону

Lobhudler підлесник

Locker спокусник

Logiker логік

Lüderer голодранець, босяк; негідник, падлюка)

Lüderjan нечепура *розм*.

Luetiker хворий на сифіліс

Lügner брехун

Lungerer ледар, дармоїд

Lyriker лірик, ліричний поет (письменник)

M

Macher закулісний керівник; спритна людина, комбінатор; ділок, діляга *розм*.

Mächler інтриган

Magier маг, чаклун

Magiker маг, чаклун

Mäkler маклер, посередник; брокер; коверзун, придира, буркотун

Malefikant лиходій, зловмисник, злочинець

Malefikus злочинець

Manager підприємець; організатор, імпресаріо; керівник; заправила *розм*.

Mandler копнильщик

Marianist член католицької громади шанувальників діви Марії (Богоматері)

Mariner матрос *розм*.

Marinier моряк; матрос військово-морського флоту

Märker житель прикордонної області; житель Бранденбурга

Marstaller доглядач стайні (стаєнь); конюх

Maschinist машиніст; механік

Mäster скотар, свинар

Materialist матеріаліст; людина, що живе виключно матеріальними інтересами; торговець бакалійними товарами *зневажл.*

Mathematiker математик

Mechaniker механік

Meißler скульптор

Meisterer людина, що вдає із себе затока; критикан

Methodiker методист, педагог-методист

Methodist методист

Meuterer бунтівник, бунтар

Mexikaner мексиканець

Milizionär міліціонер (посадова особа)

Miner гірник, шахтар; мінер

Miniator мініатор (художник, що прикрашав слайдами рукописи в середні віки)

Miniaturist мініатюрист

Missetäter лиходій, злочинець; грішник

Mißgönner неприхильник, заздрісник

Missionar посланець, місіонер

Mittler посередник; рятівник, іскупитель (про Христа)

Modernist людина з сучасними смаками; модерніст

Modist торговець галантереєю; власник модного магазину

Mogler шахрай, брехун *розм*.

Monogrammist гравер; різьбяр по дереву

Monopolist монополіст

Montanist фахівець з гірничої справи (по металургії)

Motorist моторист, мотористка

Mucker буркотун; лицемір; поганий стрілок *розм*.

Müller мельник ; працівник на млині

Musikant музикант; природжений музикант *поет*.; *зневажл*.

Musiker музикант; композитор; диригент; музичний діяч

Mutschler булочник, пекар

Mystiker містик

N

Nachahmer наслідувач

Nachbeter людина, що не має власної думки *розм*.

Nachfahrer наглядач, інспектор

Näder кравець, швець

Nagler цвяхар

Nationalist націоналіст

Naturalist натураліст

Nautiker мореплавець, штурман

Nehmer покупець; одержувач платежу за векселем

Neider заздрісник

Neinsager той, хто завжди проти; скептик

Nepper обманщик, шахрай; шулер *розм*.

Neurotiker невротик

Neusiedler новосел ; переселенець

Neutralist нейтраліст, прихильник нейтралітету

Niederläger оптовий торговець

Nominalist номіналіст

Nordiker скандінавіст

Nordist скандінавіст

Novellist новеліст

Nudler відгодовувач гусей

Numismatiker нумізмат

O

Obduzent обдуцент, лікар, що робить розтин (трупа)

Obligationär власник облігацій

Ofener пекар

Okkultist окультист

Olympier олімпієць

Opponent опонент

Optant оптант, особа, яка має право вибрати інше громадянство

Optimist оптиміст

Organisator організатор; керівник; менеджер

Orthopädist ортопедист, протезист

Österreicher австрієць

P

Pächter орендар

Packer пакувальник

Paddler весляр на байдарці

Pädiater педіатр, лікар дитячих хвороб

Panscher фальсифікатор (вина, молока); халтурник; невмілий працівник

Papist папіст (про католика) *зневажл.*

Päpstler папіст *зневажл.*

Paralytiker паралітик

Parodist пародист

Partikularist прихильник партикуляризму

Partikulierer капітан корабля внутрішнього плавання

Pascher контрабандист *жарг.*

Pasquillant пасквілянт, автор пасквілів; наклепник

Passivist пасивна (бездіяльна) людина

Patzer хаптурник *розм.*

Peiler пеленгатор; оператор пеленгаторних станції

Peiniger мучитель; кат

Pennäler гімназист, школяр

Petzer донощик *розм.*

Pfänder судовий виконавець

Pfiffikus хитрун, шалапут *розм.*

Pfleger вихователь; санітар; опікун

Pflücker збирач фруктів (ягід)

Pflüger орач

Pförtner швейцар, портьє; воротар

Pfründner духовна особа, що має прихід (дохід, бенефіціарій)

Pfuscher хаптурник, шпаргалочник *розм.*

Philatelist філателіст

Phlegmatiker флегматик

Physiater фізіатр, фізіотерапевт

Physiker фізик

Physikus міський лікар; окружний лікар

Pianist піаніст

Picheler п'яниця *розм.*

Pinseler мазило (про поганого художника) *зневажл.*

Planer працівник планового відділу; проектувальник

Plänkler учасник перестрілки; сперечальник

Plapperer базікало

Plätter прасувальник

Plauderer той, хто розмовляє; оповідач; співрозмовник; базіка

Plöter нікчема *розм.*

Plünderer грабіжник; мародер

Polemiker полеміст, сперечальник

Polierer полірувальник

Polier десятник, бригадир, артільний староста (у будівельників)

Polizeier поліцейський *розм.*

Polizist поліцейський

Polsterer шпалерник, мебляр

Polterer крикун, горлан

Porträtist портретист

Postulant претендент, кандидат;

Pracher (настирливий) жебрак

Präger чеканщик (монет)

Prahler хвалько

Praktikant практикант

Prätendent претендент

Preller шахрай; неплатник

Presser гвалтівник; гнобитель

Primaner учень старшого класу, старшокласник

Privatier рантьє; людина без певних занять

Probierer контролер, випробувач; дегустатор

Prosaiker прозаїк (письменник); прозаїчна особа *розм*.

Protestant протестант

Protokollant протоколіст, особа, що веде протокол

Provinzial настоятель (католицького) ордену

Prüfer контролер; випробувач; екзаменатор

Psychiater психіатр

Putzer чистильник; денщик; штукатур

Q

Quackeler базікало, скнара

Quäler мучитель

Quartaner учень четвертого класу

Quengeler скигля, буркотун; дріб'язкова людина, придира

Querulant скаржник, наклепник

Quintaner учень п’ятого класу в середніх школах Німеччини

R

Rabbiner рабин

Rächer месник

Racker живодер, мучитель *жарг*.

Radikalist радикал; екстреміст

Rasauner крикун

Rater відгадник

Rationalist раціоналіст; розсудлива людина

Räuber розбійник, злодій *перен.*

Räumer той, хто виробляє чистку; прибиральник

Raunzer буркотун

Reaktionär реакціонер

Realist реаліст

Rebler виноградар, збирач винограду

Rechtser правша (працюючий правою рукою)

Redner оратор, доповідач

Reeder судновласник; власник пароплавства

Referent доповідач; експерт

Regierer правитель *зневажл.*

Regressant регрессант, позивач по регресному позову

Regressat регресат, відповідач по регресному позову

Reiter вершник, наїзник

Rekrutierer вербувальник (солдат)

Remittent векселедержатель, ремітент

Renommist хвалько

Repetent другорічник; учень, що повторює курс

Repetitor репетитор; режисер, ведучий репетиції

Republikaner республіканець

Reservist військовозобов'язаний запасу, резервіст

Retter рятівник, Спаситель

Revanchist реваншист

Revident контролер, ревізор, перевіряючий

Revisionist ревізіоніст (у робочому русі); прихильник перегляду кордонів

Revisor ревізор; контролер

Revolutionär революціонер

Rezensent рецензент, критик, автор рецензії (відкликання)

Rezitator читець, декламатор, майстер художнього слова

Rhetoriker майстерний оратор; краснобай, фразер *перен.*

Richter суддя

Ringer борець

Ritter кавалер ордена; стрілок, що зайняв друге місце на змаганнях; лицар *перен.*

Roboter експлуатована людина

Romanist романіст, фахівець з романських мов

Romantiker романтик

Römer римлянин

Rößler конюх

Routinier досвідчений фахівець; людина, що має навик роботи (досвід в)

S

Säer сіяч

Säger пильщик

Salvator рятівник

Sälzer торговець сіллю

Sammler збирач, колекціонер

Sänger співак

Sanitäter санітар

Satiriker сатирик

Säufer п’яниця

Säusler шепелява людина

Saxofonist саксофоніст

Schächer розбійник; лиходій (бібл.); шахіст *жарг.*

Schächter різник (що заколює худобу за релігійною єврейським обрядом)

Schäfer пастух (овечого стада); чабан

Schaffner кондуктор; провідник (пасажирського вагона); керуючий

Schäker жартівник

Schätzer цінитель, оцінювач; (третейський) суддя

Schauer глядач; споглядач

Schenker дарувальник

Scherer стригаль, стрігальщік; цирульник; банщик

Schichter змінний робочий, змінник

Schieber спекулянт *розм*.

Schieler косоокий (чоловік)

Schier лижник

Schießer підривник; наркоман, героїніст *жарг*.

Schiffer моряк; шкіпер; човняр

Schimpfer лайливець

Schinder працівник утилізаційного заводу; шкуродер *перен*.; *жарг*.

Schipper землекоп *розм*.

Schlächter забійник худоби, м'ясник; кат, вбивця *перен*.

Schlacker сажотрус

Schläfer той, хто спить; соня *розм*.

Schläger забіяка

Schleicher дренажна труба, дрена; пролаза, проноза; підлиза; лицемір

Schleifer точильник; шліфувальник

Schlemmer гуляка, розвійник

Schlichter третейський суддя

Schließer воротар; тюремник, наглядач

Schlosser слюсар

Schluderer поганий робітник *розм*.

Schluderjan халтурник, неохайна людина *розм*.

Schludrian халтурник, неохайна людина *розм*.

Schmäher хулитель, образник

Schmelzer плавильник; скловар

Schmierer мастильник; нехлюй, мазило (про худо жника); писака (про

письменника) *розм.*; людина, що дає хабара

Schmöker курець люльки *розм.*

Schmuser базіка; підлесник; посередник; коханий *розм.*

Schmutzer скнара *розм.*

Schnarcher хропун; сопун

Schnauzer крикун, грубіян

Schneider кравець

Schnitter жнець, косар

Schnitzer різьбяр (по дереву)

Schnorrer жебрак; дармоїд

Schnurrant вуличний музикант; шарманщик; жебрак *розм.*

Scholar мандрівний студент

Scholastiker схоласт; формаліст *перен.*

Schönfärber людина, яка прикрашає дійсність, зображує все в рожевому кольорі *зневажл.*

Schöpfer творець

Schösser збирач податків

Schreier крикун, буркотун *зневажл.*

Schreiner столяр

Schuftikus нахаба *розм.*

Schuldiger боржник

Schuldner боржник

Schüler учень

Schupper шахрай *жарг.*

Schürer підбурювач *перен.*

Schuster швець; халтурник, швець

Schwärmer мрійник; ентузіаст; фанатик

Schwärzer спеціаліст по воронінню (металів); контрабандист

Schwätzer (базікало);

Schweiger мовчазний чоловік; мовчальник

Schweißer зварювальник

Schweizer швейцарець; скотар; швейцар

Selcher м'ясник (займається забоєм свиней)

Selektaner старшокласник

Seminarist семінарист, учень семінарії; учасник семінару

Senator сенатор; член сенату; член вченої ради

Setzer складач

Sieger переможець

Simulant симулянт, удавальник

Sinnierer людина, схильна до роздуму (до роздумів); мрійник

Skeptiker скептик

Sortierer сортувальник

Sozialist соціаліст

Späher спостерігач; шпигун

Spalter розкольник

Spekulant спекулянт

Spender жертводавець; донор

Spezialist фахівець

Spieler гравець

Spiritist спіритист

Spiritual духівник (у жіночому монастирі)

Spiritualist спірітуаліст, послідовник спіритуалізму

Spitaler хворий (в госпіталі, лікарні); мешканець богадільні (будинку для престарілих)

Sportler спортсмен; фізкультурник; учасник парі *розм.*

Spötter насмішник, зубоскал

Sprecher доповідач, оратор; диктор

Sprinter спринтер, бігун (ковзаняр, велогонщик) на короткі дистанції

Städter городянин, міський житель

Stammler заїка

Stänker склочник, наклепник *розм.*

Stanzer штампувальник

Statistiker статист

Stauer вантажник (у порту)

Stehler злодій, шахрай

Sticker вишивальник

Stifter засновник, винуватець

Stimmer настроювач

Stipendiat стипендіат

Stipendist стипендіат

Stöcker тюремний наглядач

Stolperer людина, що спотикається

Stoppler збирач колосся (що залишилося на стерні)

Störer порушник (спокою); ремісник, який працює в приміщенні замовника; волоцюга

Storger лоточник; бродяга

Stotterer заїка (про чоловіка)

Streber кар'єрист; шанолюб

Streiner бродяга

Streiter боєць; сперечальник

Stricker в'язальник

Stromer бродяга *розм.*

Student студент

Studiker студент *жарг.*

Stümper поганий робітник *розм.*

Stutzer щиголь, чепурун

Sucher шукач; старатель

Sudeler нечепура, халтурник

Suitier гуляка, бабій

Sünder грішник

T

Tachinierer ледар *розм*.

Taktiker тактик

Tändeler лахмітник, людина, яка торгує на товкучці; жартівник, балакун

Tändler лахмітник, людина, яка торгує на товкучці; жартівник, балакун

Tänzer танцюрист; артист балету

Tapezier шпалерник

Tapezierer шпалерник

Täter винуватець, злочинець

Taucher водолаз; нирець; шукач перлів

Täufer хреститель

Taumler людина, що погано тримається на ногах

Täuscher обманщик

Techniker технік; інженер

Teilnehmer учасник; співучасник

Telegraphist телеграфіст

Temperenzler непитущий

Templer тамплієр, храмовник

Tenorist тенор (співак)

Terrorist терорист

Testator заповідач; особа, що письмово засвідчує що-н.

Testierer заповідач

Texter укладач рекламних текстів

Theoretiker теоретик

Tischler столяр

Töpfer гончар

Tourist турист

Trafikant власник тютюнового кіоску

Träger носій; представник

Tragiker трагік, автор трагедій

Trainer тренер

Transitär транзитний пасажир

Trapper мисливець на хутрових звірів

Träumer мрійник

Treiber погонич

Treidler лоцман-практик (який не має лоцманського свідоцтва); бурлак

Trinker п'яниця, алкоголік

Troer троянець (житель Трої)

Trojaner троянець (житель Трої)

Trommler барабанщик; донощик, стукач *розм*.

Tüfteler людина, схильна до кропіткої роботи

Türmer сторож (вартовий , дозорець) на вежі

Turner гімнаст

U

Ukrainer українець

Utopist утопіст

V

Venediger венеціанець

Venezianer венеціанець

Verächter особа, що нехтує (чим-н.)

Veranlasser автор (законопроекту); ініціатор

Veranstalter організатор

Verbalist фразер, базіка

Verbinder півзахисник

Verbraucher споживач

Verdiener добувач; годувальник (сім'ї)

Verehrer шанувальник, прихильник, залицяльник

Verfasser автор; укладач

Verfolger переслідувач, гонитель; перехоплювач

Verführer спокусник, звідник

Verkäufer продавець

Verleger видавець

Verleiher кредитор

Verleumder наклепник

Verlierer особа, що втратила річ

Vermieter домовласник; наймодавець

Vermittler посередник , агент

Verräter зрадник

Versager людина, що не впоралася з; нездара (про чоловіка) *розм.*

Verschwender марнотрат , ласун

Verschwörer змовник

Versicherer страховик

Versteigerer аукціоніст

Versucher спокусник, звабник

Verteidiger захисник, адвокат

Verteiler роздавальник

Vertreter представник; заступник

Verwalter керуючий, завідуючий; адміністратор

Verweser правитель, регент

Violinist скрипаль

Violoncellist віолончеліст

Visionär духовидець

Vogeler птахолов

Vokalist вокаліст, співак

Vollender завершувач

Vorarbeiter старший робітник; десятник; заготовщик

Vorführer демонстратор; кіномеханік

Vorgänger попередник; предтеча *висок*.

Vorkämpfer передовий боєць

Vorklassiker представник докласичного періоду

Vorläufer попередник; предтеча *висок*.

Vorreiter форейтор (вершник)

Vortänzer розпорядник танців; перший танцюрист

W

Wächter (нічний) сторож

Wähler виборець

Walter повелитель, пан, керуючий

Wanderer подорожній, мандрівник

Wandler мандрівник

Wärter сторож; санітар

Wäscher мийник; базіка *розм*.

Wechsler міняло

Weiher єпископ, який висвячує

Werber вербувальник ; наречений; шанувальник

Werker робітник заводу (фабрики); творець, творець

Westler західник

Wetter учасник парі

Wichser чистильник (взуття)

Wickler мотальник

Wilderer браконьєр

Wimmerer скиглій

Winseler скиглій, плакса

Wirker ткач; в'язальник, панчішник

Wirtschaftler економіст; викладач політичної економії; комерсант, промисловець

Witwer вдівець

Würger душитель; вбивця; смерть (казковий образ)

Wurster ковбасник, виробник ковбас; м'ясник; торговець ковбасними виробами

Z

Zahler платник

Zänker задирака; сперечальник

Zappeler непосидько, нетерпляча людина

Zauberer чарівник, чародій, маг

Zauderer повільна (нерішуча) людина

Zehrer споживач

Zeichner рисувальник, художник

Zeidler пасічник , бджоляр

Zelebrant священик, який служить месу (у католиків)

Zentenar столітній ювіляр

Zentrist центрист

Zeremoniar церемоніарій (у католиків особа, яка готує церковну церемонію)

Zergliederer анатом, прозектор; детальний дослідник

Zessionar цессионарий; особа, якій передано право вимоги

Zessionär особа, якій передано право вимоги

Zeuger виробник; батько

Ziechner ткач, який виготовляє тканини для постільної білизни, наволочок

Zindeler майстер, який виготовляє шовкову тафту

Zinkenist корнетист, музикант

Zinkner корнетист, музикант

Zionist сіоніст

Zivilist цивільна особа; фахівець з цивільного права

Zögerer повільна, нерішуча людина

Zopper збирач грошей

Zuberer бондар

Züchter садівник; тваринник

Zündler палій

Zünftler член цеху

Zuschauer глядач; публіка

Zweifler скептик

Zyniker цинік

ІІ. ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

А

абатиса
аболіціоніст
абсолютист
абстракціоніст
авангардист
авантюрист
авіатор
автомобіліст
автономіст
агітатор
агресор
адміністратор
адресант
адресат
академіст
аквалангіст
акваре́ліст
акомпаніатор
акордеоніст
активіст
актриса
акуратист
акціонер
алярміст
альпініст
анархіст
анексіоніст
апологет
апробатор
арабіст
арештант
артилерист
арфіст
архіваріус
архівіст
асенізатор
асимілятор
аукціоніст
аферист

Б

бадмінтоніст
бандажист
бандурист
баталіст
баяніст
бейсболіст
бенефіціант
біатлоніст

білетер

буддист

бульдозерист

В

валторніст

ватерполіст

велосипедист

версифікатор *ірон.*

візантиніст

візитер

віолончеліст

вітражист

водевіліст

вокаліст

волейболіст

ворожбит

вулканізатор

вульгаризатор

Г

гандболіст

гармоніст

гарпунер

гастролер *розм., зневажл.*

генштабіст

геодезист

германіст

гігієніст

гімназист

гіперболіст

гіпнотизер

гітарист

горніст

граматист

гример

губернатор

гуманіст

гуморист

Д

дарвініст

дебютант

дегенерат *перен., зневажл.*

дегустатор

декабрист

декламатор

декоратор

демонстрант

демонстратор

джазист

дзюдоїст

дизеліст

диктатор *перен., зневажл.*

диктор

дипломант

дипломат *перен., розм.*

директриса
диригент
диспутант
докторант
доктринер
документаліст
домрист
дублер
дуеліст
дуелянт

Е

евакуатор
еволюціоніст
егоїст
еквілібрист *перен., ірон.*
екзаменатор
екзекутор
екзистенціаліст
економіст
екранізатор
екскурсант
експансіоніст
експатріант
експедитор
експериментатор
експлуататор
експонент
експортер
експресіоніст
експропріатор
еллініст
емансипатор
емігрант
енциклопедист
епіграматист
епіграфіст
ергономіст
ерудит
есперантист

Є

євангеліст

Ж

жанрист
жонглер
журналіст

З

знахор

І

ідеалізатор
ідеаліст
ізоляціоніст
ілюзіоніст
ілюстратор
імітатор
іммігрант
імператор
імперіаліст
імпортер
імпровізатор
індоєвропеїст
ініціатор
інкасатор
інквізитор *перен.*
інкрустатор
інсинуатор
інспектор
інспіратор
інструктор
інсценізатор
інтерв'юер
інтересант
інтерпретатор
інтуїтивіст
інформатор
іраніст

К

кавалерист
каламбурист
кальвініст
калькулятор
каноїст
кантеліст
канцелярист *перен., зневажл.*
капіталіст *розм.*
капітулянт
карабінер
кар'єрист
карикатурист
кармеліт
кастрат *перен., зневажл.*
квартирант
кераміст
китаїст
кіпріот
клавесиніст
кларнетист
класифікатор
клініцист
кодифікатор
кокаїніст
колективіст
колекціонер

колоніст
колорист
комбайнер
коментатор
комерсант
комісіонер
компаративіст
компілятор
композитор
конкурент *розм.*
конкурсант
консерватор
конспіратор
конституціоналіст
конструктивіст
конструктор
консультант
контрактант
контролер
концертант
концесіонер
координатор
копіїст
коректор
кореспондент
корнетист
костюмер
кредитор
криміналіст
кроліст
кубіст
куплетист
кураїст
курсант

Л

ламаїст
латиніст
легіонер
легітиміст
лектор
литаврист
ліквідатор
лінотипіст
літератор
ліфтер
ліцеїст
локомобіліст
люстратор

М

магазинер
магістрант
макіавелліст
максималіст
мандолініст
маніпулятор

маніфестант
мануфактурист
мариніст
марксист
масажист
матеріаліст *розм.*
машиніст
медаліст
меліоратор
мемуарист
меркантиліст
металіст
методист
механізатор
механіст
механіцист
міліціонер
мільйонер
мільярдер
міміст
мініатюрист
мінімаліст

місіонер
містифікатор
моделіст
модернізатор
модерніст
мозаїст
монархіст
монополіст
монотипіст
монтажер
монтажист
монтер
монументаліст
моралість
морзист
морфініст
моторист
мотоцикліст
музикант
муляжист
мушкетер

Н

навігатор
натураліст
нацист
націоналізатор

націоналіст
негоціант
новатор
номіналіст

О

об'єктивіст
обсерватор

обструкціоніст
одесит

октябрист
окупант
оператор
операціоніст
опозиціонер
опозиціоніст
опонент
оптант
організатор
органіст
оригінатор
оркестрант
орнаменталіст
орнаментист
ортопедист
офіціаліст
офортист

П

памфлетист
панікер
пансіонер
папіст
парадоксаліст
парашутист
парламентер
пародист
парфюмер
пасквілянт
паспортист
пацифікатор
пейзажист
пенсіонер
персоналіст
піаніст
пікетажист
плагіатор
плакатист
планерист
плантатор
пленерист
плутоніст
плюраліст
позер
позитивіст
полеміст
поліграфіст
поліціант
поліціянт
популяризатор
портретист
посесор
прагматист
практикант
презентант
претендент
преферансист
преформіст
призер

принципал *ірон.*
проблеміст
провінціал
провокатор
прогнозист
програміст
прогресист
продуцент
проектант
прожектер
прожектерист
пропагандист
протезист
протекціоніст
протестант
протоколіст
професіонал
професіоналіст
психологіст
публікатор
публіцист
путчист
пушкініст

Р

радист
рапірист
расист
раціоналіст
реаліст
реваншист
ревізіоніст
ревізор
революціонер *перен.*
регбіст
редактор
реєстратор *перен.*
резервіст
реквізитор
рекламіст *розм.*
рекордист
релятивіст
ремінгтоніст
ремонтер
репетитор
реставратор
ресторатор
ретушер
референт
реформатор
реформіст
рецензент
рецидивіст
рецитатор
рояліст
русист
русифікатор
рутинер

С

саксофоніст
самбіст
сектант
селекціонер
семінарист
сентименталіст
сигналіст
силуетист
символіст
симулянт
симфоніст
синдикаліст
синтаксист
синхроніст
систематизатор
сіоніст
скандаліст
скульптор
скутерист
слаломіст
службист
соліст
соціаліст
спекулянт *перен.*
спекулятор *перен.*
специфікатор
спеціаліст
спінінгіст
спринтер
стажист
станковіст
стартер
стенографіст
стенотипіст
стилізатор
стиліст
стипендіат
структураліст
суніт
суплікатор
схематизатор
схематист
схизмат
сценарист
сценаріус

Т

таксатор
таксист
талмудист
танкіст
танцюрист
тарифікатор
театрал *розм.*
телеграфіст
телетайпіст
телефоніст

тенісист
терміст
терорист
торбаніст
торпедист
традиціоналіст
тракторист
тренер
тромбоніст
троцькіст
турист

У

українізт
ультиматист
унаніміст
університант
уніфікатор
уніформіст
утилітарист
утопіст

Ф

фабрикант *перен.*
фабрикатор
фаготист
фалангіст
фальсифікатор
фантазер
фанфарист
фарсер
фаталіст
фауніст
федераліст
фейлетоніст
феноменаліст
фермер
фетишист
фігурант
фігурист
фізіономіст
філателіст
філокартист
філуменіст
фіналіст
фінансист
флейтист
флорист
флотатор
фольклорист
фонетист
формаліст
фортифікатор
фразер
фрейдист
фузилер
фундатор

функціоналіст
функціонер

фур'єрист
футболіст

Х

хокеїст
хорист

хронікер
хроніст

Ц

царист
цензор
централіст
центрист

цивілізатор
цивіліст
цимбалист
цимбаліст

Ш

шампаніст
шантажист
шахіст
шашкіст

шпажист
штабіст
штангіст
штундист

Ю

ювілянт

юніор

III. СПИСОК ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЗА ТЕМАТИКОЮ

Назви осіб за родом заняття

Abbild**ner**
Abbügl**er**
Abdeck**er**
Abeced**arius**
Abfass**er**
Abfeg**er**
Abgäng**er**
Abgeb**er**
Abhol**er**
Abitur**ient**
Ableg**er**
Abnehm**er**
Abonn**ent**
Abräum**er**
Abricht**er**
Abschreib**er**
Absend**er**
Absolv**ent**
Abträg**er**
Abwerb**er**
Abwickl**er**
Abzeichn**er**
Ächt**er**
Achtzehn**er**
Achtzig**er**
Acker**er**
Administra**tor**
Adress**ant**
Adress**at**
Äff**er**
Afrikan**ist**
Agitat**or**
Agrar**ier**
Akadem**iker**
Akkompagn**ist**
Akkordeon**ist**
Aktion**är**
Akzept**ant**
Akzept**or**
Akzess**ist**
Alchim**ist**
Alm**er**
Almosen**ier**
Älp**ler**
Altar**ist**
Altertüm**ler**
Alt**ist**
Amerikan**ist**
Anfäng**er**
Angl**er**
Angreif**er**
Anhäng**er**

Animal**ist**
Ankleid**er**
Anleit**er**
Anlern**er**
Anmeld**er**
Anreg**er**
Anreiß**er**
Anruf**er**
Ansag**er**
Anschläg**er**
Anschür**er**
Anschwärz**er**
Ansetz**er**
Anstech**er**
Ansuch**er**
Antipod**ist**
Anträg**er**
Antreib**er**
Anwerb**er**
Anzeig**er**
Anzettel**er**
Anzünd**er**
Aphorist**iker**
Apothek**er**
Appell**ant**
Appell**at**
Aquari**aner**
Äquilibr**ist**
Arab**ist**
Arbeit**er**
Arbitr**ator**
Arkebus**ier**
Armier**er**
Arrest**at**
Artiller**ist**
Aspir**ant**
Assekur**ant**
Assekur**at**
Assign**ant**
Assign**at**
Assist**ent**
Attentät**er**
Aufenthalt**er**
Aufgeb**er**
Augustin**er**
Auktion**ator**
Ausbiet**er**
Ausbild**er**
Ausbrech**er**
Ausricht**er**
Automobil**ist**
Aval**ist**
Aviatik**er**
Bäck**er**
Bad**er**
Baiss**ier**
Bändig**er**
Bank**ier**
Bann**er**
Barfüß**er**
Bariton**ist**
Bass**ist**

Bastel**er**
Bast**ler**
Bäud**ler**
Bau**er**
Bearbeit**er**
Bebau**er**
Bedräng**er**
Beförder**er**
Befürwort**er**
Begleit**er**
Beglück**er**
Begründ**er**
Begutacht**er**
Beherrsch**er**
Behüt**er**
Beileg**er**
Beisitz**er**
Beiträg**er**
Bekehr**er**
Belager**er**
Beleidig**er**
Benedikt**iner**
Benefakt**or**
Benefiz**iant**
Benefiz**iar**
Benefiz**iat**
Benutz**er**
Beobacht**er**
Berat**er**
Bereit**er**
Berg**er**
Bernhard**iner**
Besatz**er**
Beschau**er**
Bescheid**er**
Beschirm**er**
Beschließ**er**
Beschuldig**er**
Beschütz**er**
Beschwör**er**
Besem**er**
Besieg**er**
Besitz**er**
Besorg**er**
Besprech**er**
Beständ**er**
Beständ**ner**
Bestell**er**
Besuch**er**
Bet**er**
Betracht**er**
Betreu**er**
Beurteil**er**
Beutn**er**
Bewach**er**
Bewahr**er**
Bewältig**er**
Bewerb**er**
Bewirtschaft**er**
Bewunder**er**
Bezähm**er**
Bezieh**er**

Bezwing**er**
Bibl**ist**
Biet**er**
Bijout**ier**
Bildhau**er**
Bild**ner**
Bind**er**
Bitt**er**
Bläs**er**
Blech**ner**
Blum**ist**
Bögl**er**
Bog**ner**
Bombard**ier**
Bomb**er**
Bonnet**ier**
Börs**ianer**
Botanik**er**
Box**er**
Brack**er**
Branntwein**er**
Bratsch**er**
Brau**er**
Braus**er**
Brems**er**
Brenn**er**
Brief**er**
Brigad**ier**
Brig**ant**
Bring**er**
Brück**er**
Brück**ner**
Brüll**er**
Bucheig**ner**
Büchs**ner**
Büfett**ier**
Bukan**ier**
Bukin**ist**
Bukolik**er**
Bulletin**ist**
Bumb**er**
Bummel**ant**
Bürol**ist**
Buschklepp**er**
But**ler**
Cafet**ier**
Casserol**ier**
Cell**ist**
Cembal**ist**
Chemik**ant**
Chem**iker**
Chem**ist**
Choral**ist**
Chor**ist**
Christ**us**
Chron**ist**
Conferenc**ier**
Consiliar**ius**
Dämm**er**
Darbring**er**
Darstell**er**
Deal**er**

Defer**ent**
Deklam**ator**
Deklar**ant**
Del**at**
Del**ator**
Deleg**ant**
Deleg**at**
Delegat**ar**
Demission**är**
Demonstr**ant**
Demonstr**ator**
Denk**er**
Dent**ist**
Denunzi**ant**
Denunzi**at**
Deposit**ar**
Deposit**är**
Deput**ant**
Desorganis**ator**
Destinat**ar**
Destinat**är**
Detaill**ist**
Detent**or**
Determin**ist**
Deut**er**
Deutl**er**
Dezern**ent**
Diagnostik**er**
Diakon**isse**
Diakon**us**
Dicht**er**
Didaktik**er**
Dien**er**
Dikt**ator**
Diplom**and**
Diplomat**iker**
Dirig**ent**
Disk**ant**
Diskut**ant**
Dispatch**ant**
Disput**ant**
Disput**ator**
Disputier**er**
Disser**ent**
Distribu**ent**
Dogmat**iker**
Doktor**and**
Dokumental**ist**
Dokumentar**ist**
Dolmetsch**er**
Doppel**er**
Douan**ier**
Drag**eur**
Drag**ist**
Drahr**er**
Dramat**iker**
Drechsl**er**
Dreh**er**
Dress**eur**
Dressier**er**
Drog**ist**
Dual**ist**

Dudel**er**
Duell**ant**
Durchbrenn**er**
Durchgäng**er**
Durchzüg**ler**
Eigentüm**er**
Eign**er**
Einbrech**er**
Einflieg**er**
Einkäuf**er**
Einlieg**er**
Einnehm**er**
Einpauk**er**
Einpeitsch**er**
Einsag**er**
Einsend**er**
Eintänz**er**
Einwander**er**
Einwohn**er**
Einzahl**er**
Einzelhänd**ler**
Einzelricht**er**
Eisenbahn**er**
Emigr**ant**
Empfäng**er**
Empir**iker**
Empir**ist**
Empör**er**
Entdeck**er**
Entleih**er**
Entwerf**er**
Entwickl**er**
Episkop**us**
Erbau**er**
Erblass**er**
Erbpächt**er**
Erdarbeit**er**
Erdkund**ler**
Erfind**er**
Erhalt**er**
Erkläre**r**
Erlös**er**
Ernähr**er**
Erneu**er**
Erntearbeit**er**
Erober**er**
Erpress**er**
Ersteig**er**
Erzähl**er**
Erzeug**er**
Erzieh**er**
Esoterik**er**
Evangel**ist**
Exekut**or**
Expedi**ent**
Expedit**or**
Experiment**ator**
Exul**ant**
Fabrik**ant**
Fabul**ant**
Fabul**ist**
Fahr**er**

Fäng**er**
Farm**er**
Fecht**er**
Festred**ner**
Fetisch**ist**
Feuilleton**ist**
Fiduz**iar**
Figur**ant**
Final**ist**
Finanz**er**
Finanz**ier**
Fink**ler**
Fisch**er**
Fledder**er**
Flick**er**
Flieg**er**
Flor**ist**
Folklor**ist**
Förder**er**
Formal**ist**
Först**er**
Frequent**ant**
Fund**ator**
Funktion**är**
Füsil**ier**
Gag**ist**
Gal**an**
Garderob**ier**
Gard**ist**
Gärt**ler**
Gärt**ner**
Gebiet**er**
Geig**er**
Geleit**er**
Genieß**er**
German**ist**
Geschicht**ler**
Gestalt**er**
Gewerk**er**
Gewinn**er**
Gewinn**ler**
Gips**er**
Gitarr**ist**
Glas**er**
Glöck**ner**
Gönn**er**
Gräb**er**
Grafik**er**
Grammatik**er**
Gromatik**er**
Gründ**er**
Gubern**ator**
Gutacht**er**
Habilit**and**
Hack**er**
Hafn**er**
Hamster**er**
Händ**ler**
Hark**er**
Harpun**ier**
Heiz**er**
Helf**er**

Hellen**ist**
Hellseh**er**
Henk**er**
Heraldik**er**
Hetz**er**
Histor**iker**
Hök**er**
Homilet**iker**
Hops**er**
Horch**er**
Hospit**ant**
Hotel**ier**
Hüt**er**
Hygien**iker**
Illumin**ator**
Illustr**ator**
Imit**ator**
Imk**er**
Immigr**ant**
Impf**er**
Improvis**ator**
Indian**ist**
Infiltr**ant**
Inform**ator**
Initi**ator**
Injuri**ant**
Injuri**at**
Inkass**ant**
Inquir**ent**
Inquis**it**
Inser**ent**
Inspir**ator**
Instrumental**ist**
Insurg**ent**
Inszen**ator**
Intellektual**ist**
Interess**ent**
Intern**ist**
Interpell**ant**
Interpret**ator**
Jäg**er**
Journal**ist**
Jubil**ant**
Jubil**ar**
Jur**at**
Jura**tor**
Jur**ist**
Juwel**ier**
Kabarett**ier**
Kabarett**ist**
Kameral**ist**
Kanon**iker**
Kanon**ikus**
Kanon**isse**
Kanon**ist**
Kanzl**ist**
Kapell**an**
Kapitul**ant**
Karmel**it**
Karmelit**er**
Kass**ier**
Kassier**er**

Kastell**an**
Kavaller**ist**
Kehr**er**
Kelln**er**
Kelter**er**
Kitt**er**
Klass**iker**
Klemm**er**
Kletter**er**
Klin**iker**
Köh**ler**
Kolleg**iat**
Kolon**ist**
Kommission**är**
Komödi**ant**
Kompet**ent**
Kompon**ist**
Kondi**tor**
Konfektion**är**
Konjur**ant**
Konservator**ist**
Konspir**ant**
Konspir**ator**
Konsum**ent**
Konzession**är**
Kop**ist**
Kost**er**
Kostüm**ier**
Krawall**er**
Krieg**er**
Kriminal**er**
Kriminal**ist**
Krüg**er**
Künd**er**
Labor**ant**
Lager**ist**
Latin**ist**
Latitudinar**ier**
Läuf**er**
Leder**er**
Legion**är**
Leit**er**
Lek**tor**
Les**er**
Leugn**er**
Liefer**ant**
Lieg**er**
Lingu**ist**
Lizit**ant**
Lyrik**er**
Mach**er**
Mag**ier**
Mag**iker**
Mäk**ler**
Malefik**ant**
Malefik**us**
Manag**er**
Mandl**er**
Marin**er**
Marin**ier**
Marstall**er**
Maschin**ist**

Mäst**er**
Mathematik**er**
Mechanik**er**
Meiß**ler**
Methodik**er**
Method**ist**
Meuter**er**
Milizion**är**
Min**er**
Mini**ator**
Miniatur**ist**
Missetät**er**
Mission**ar**
Mitt**ler**
Mod**ist**
Monogramm**ist**
Montan**ist**
Motor**ist**
Müll**er**
Musik**ant**
Musik**er**
Mutsch**ler**
Mystik**er**
Nachahm**er**
Nachbet**er**
Nachfahr**er**
Näd**er**
Nag**ler**
Nautik**er**
Nehm**er**
Neusied**ler**
Niederläg**er**
Nominal**ist**
Nordi**ker**
Nordi**st**
Novell**ist**
Nud**ler**
Numismat**iker**
Obduz**ent**
Obligation**är**
Ofen**er**
Olymp**ier**
Oppon**ent**
Opt**ant**
Organis**ator**
Orthopäd**ist**
Pächt**er**
Pack**er**
Paddl**er**
Pädiat**er**
Parodi**st**
Partikulier**er**
Pasch**er**
Pasquill**ant**
Peil**er**
Peinig**er**
Pennäl**er**
Pfänd**er**
Pfleg**er**
Pflück**er**
Pflüg**er**
Pförtn**er**

Pfründ**ner**
Philatel**ist**
Physiat**er**
Physik**er**
Physik**us**
Pian**ist**
Plan**er**
Plänk**ler**
Plätt**er**
Plauder**er**
Plünder**er**
Polemik**er**
Pol**ier**
Polier**er**
Polizei**er**
Poliz**ist**
Polster**er**
Porträt**ist**
Postul**ant**
Präg**er**
Praktik**ant**
Prätend**ent**
Press**er**
Priman**er**
Privat**ier**
Probier**er**
Prosa**iker**
Protokoll**ant**
Provinz**ial**
Prüf**er**
Psychiat**er**
Putz**er**
Quäl**er**
Quartan**er**
Quintan**er**
Rabbin**er**
Rat**er**
Räub**er**
Räum**er**
Reaktion**är**
Reb**ler**
Red**ner**
Reed**er**
Refer**ent**
Regier**er**
Regress**ant**
Regress**at**
Reit**er**
Rekrutier**er**
Remitt**ent**
Repet**ent**
Repeti**tor**
Reserv**ist**
Rett**er**
Revanch**ist**
Revid**ent**
Revision**ist**
Revis**or**
Revolution**är**
Rezens**ent**
Rezit**ator**
Richt**er**

Ring**er**
Ritt**er**
Robot**er**
Roman**ist**
Röß**ler**
Routin**ier**
Sä**er**
Säg**er**
Salv**ator**
Sälz**er**
Samm**ler**
Säng**er**
Sanität**er**
Satir**iker**
Saxofon**ist**
Schäch**er**
Schächt**er**
Schäf**er**
Schaff**ner**
Schätz**er**
Schau**er**
Schenk**er**
Scher**er**
Schicht**er**
Schieb**er**
Schi**er**
Schiff**er**
Schimpf**er**
Schind**er**
Schipp**er**
Schlächt**er**
Schlack**er**
Schläf**er**
Schläg**er**
Schleif**er**
Schlicht**er**
Schließ**er**
Schloss**er**
Schmäh**er**
Schmelz**er**
Schmök**er**
Schneid**er**
Schnitt**er**
Schnitz**er**
Schnurr**ant**
Scholast**iker**
Schönfärb**er**
Schöpf**er**
Schöss**er**
Schrein**er**
Schül**er**
Schür**er**
Schust**er**
Schwärz**er**
Schweiß**er**
Schweiz**er**
Selch**er**
Selekt**aner**
Seminar**ist**
Senat**or**
Setz**er**
Sieg**er**

Sortier**er**
Späh**er**
Spalt**er**
Spekul**ant**
Spend**er**
Spezial**ist**
Spiel**er**
Spirit**ist**
Spirit**ual**
Sport**ler**
Sprech**er**
Sprint**er**
Stanz**er**
Statistik**er**
Stau**er**
Steh**ler**
Stick**er**
Stift**er**
Stimm**er**
Stipend**iat**
Stipend**ist**
Stöck**er**
Stolper**er**
Stopp**ler**
Stör**er**
Streit**er**
Strick**er**
Stud**ent**
Studi**ker**
Such**er**
Tänz**er**
Tapez**ier**
Tapezier**er**
Tät**er**
Tauch**er**
Täuf**er**
Technik**er**
Teilnehm**er**
Telegraph**ist**
Tenor**ist**
Terror**ist**
Testat**or**
Testier**er**
Text**er**
Theoret**iker**
Tisch**ler**
Töpf**er**
Tour**ist**
Trafik**ant**
Träg**er**
Trag**iker**
Train**er**
Transit**är**
Trapp**er**
Träum**er**
Treib**er**
Treid**ler**
Tromm**ler**
Türm**er**
Turn**er**
Veranlass**er**
Veranstalt**er**

Verbal**ist**
Verbind**er**
Verbrauch**er**
Verdien**er**
Verfass**er**
Verfolg**er**
Verführ**er**
Verkäuf**er**
Verleg**er**
Verleih**er**
Verlier**er**
Vermiet**er**
Vermitt**ler**
Verrät**er**
Verschwend**er**
Verschwör**er**
Versicher**er**
Versteiger**er**
Versuch**er**
Verteidig**er**
Verteil**er**
Vertret**er**
Verwalt**er**
Verwes**er**
Violin**ist**
Violoncell**ist**
Vision**är**
Vogel**er**
Vokal**ist**
Vollend**er**
Vorarbeit**er**
Vorführ**er**
Vorgäng**er**
Vorkämpf**er**
Vorklassik**er**
Vorläuf**er**
Vorreit**er**
Vortänz**er**
Wächt**er**
Wähl**er**
Walt**er**
Wanderer
Wandl**er**
Wärt**er**
Wäsch**er**
Wechs**ler**
Weih**er**
Werb**er**
Werk**er**
Wett**er**
Wichs**er**
Wickl**er**
Wilderer
Wirk**er**
Wirtschaft**ler**
Würg**er**
Wurst**er**
Zahl**er**
Zauberer
Zehr**er**
Zeichn**er**
Zeidl**er**

Zelebr**ant**
Zenten**ar**
Zentr**ist**
Zeremon**iar**
Zergliede**rer**
Zession**ar**
Zession**är**
Zeug**er**
Ziechn**er**
Zinde**ler**
Zinken**ist**
Zinkn**er**
Zivil**ist**
Zopp**er**
Zuber**er**
Zücht**er**
Zünd**ler**
Zünft**ler**
Zuschau**er**

Назви осіб за якостями та властивостями

Abder**it**
Aggress**or**
Aktiv**ist**
Alkohol**iker**
Anbet**er**
Andächt**ler**
Anführ**er**
Angeb**er**
Anstift**er**
Anstreich**er**
Arthrit**iker**
Asthen**iker**
Asthmat**iker**
Athlet**iker**
Balg**er**
Barfüß**ler**
Bedien**er**
Bedlam**it**
Beiß**er**
Betrüg**er**
Bettl**er**
Blend**er**
Blödsi**er**
Blut**er**
Brodl**er**
Büdn**er**
Bürg**er**
Choler**iker**
Chron**iker**
Defraud**ant**
Diabet**iker**
Donner**er**
Dummer**jan**
Dumm**ian**
Einsiedl**er**
Eisenfress**er**
Ekstat**iker**
Erotik**er**

Fad**ian**
Faulenz**er**
Filz**er**
Flapp**er**
Flappi**er**
Flatter**er**
Flenn**er**
Flunker**er**
Fopp**er**
Gaff**er**
Gähn**er**
Gleis**ner**
Gräm**ler**
Grein**er**
Grieß**ler**
Groll**er**
Grüb**ler**
Hader**er**
Ham**it**
Häus**ler**
Hobby**ist**
Hospital**it**
Hud**ler**
Hyperton**iker**
Hypochond**er**
Hyster**iker**
Ideal**ist**
Ignor**ant**
Immoral**ist**
Insinu**ant**
Intelligenz**ler**
Intrig**ant**
Ironi**ker**
Jasag**er**
Kabal**ist**
Karrieri**st**
Kenn**er**
Kitschi**er**
Klaub**er**
Klausn**er**
Klüg**ler**
Könn**er**
Lach**er**
Lächl**er**
Lärm**er**
Leck**er**
Lobhud**ler**
Lock**er**
Logik**er**
Lüder**er**
Lüder**jan**
Luet**iker**
Lügn**er**
Lunger**er**
Mächl**er**
Meister**er**
Mißgönn**er**
Modern**ist**
Mog**ler**
Muck**er**

Neid**er**
Neinsag**er**
Nepp**er**
Neurot**iker**
Optim**ist**
Pansch**er**
Paralyt**iker**
Passiv**ist**
Patz**er**
Petz**er**
Pfiff**ikus**
Pfusch**er**
Phlegmat**iker**
Piche**ler**
Pinse**ler**
Plapper**er**
Plöt**er**
Polter**er**
Prach**er**
Prahl**er**
Prell**er**
Quacke**ler**
Quenge**ler**
Querul**ant**
Räch**er**
Rack**er**
Rasaun**er**
Rational**ist**
Raunz**er**
Rechts**er**
Renomm**ist**
Rhetor**iker**
Romant**iker**
Säuf**er**
Säus**ler**
Schäk**er**
Schiel**er**
Schieß**er**
Schleich**er**
Schlemm**er**
Schluder**er**
Schluder**jan**
Schludr**ian**
Schmier**er**
Schmus**er**
Schmutz**er**
Schnarch**er**
Schnauz**er**
Schnorr**er**
Schönfärb**er**
Schrei**er**
Schuft**ikus**
Schupp**er**
Schwärm**er**
Schwätz**er**
Schweig**er**
Simul**ant**
Sinnier**er**
Skept**iker**
Spita**ler**

Spött**er**
Stamm**ler**
Stänk**er**
Storg**er**
Stotter**er**
Streb**er**
Strein**er**
Strom**er**
Stümp**er**
Stutz**er**
Sudel**er**
Suit**ier**
Sünd**er**
Tachinier**er**
Taktik**er**
Tändel**er**
Tändl**er**
Taumel**er**
Täusch**er**
Trink**er**
Tüftel**er**
Utop**ist**
Verächt**er**
Verehr**er**
Verleumd**er**
Versag**er**
Wimmer**er**
Winsel**er**
Zänk**er**
Zappel**er**
Zauder**er**
Zöger**er**
Zweifl**er**
Zyn**iker**

Назви осіб за світоглядом

Abolition**ist**
Abstin**ent**
Abstinenz**ler**
Adam**it**
Advent**ist**
Agam**ist**
Anarch**ist**
Ästhet**iker**
Autonom**ist**
Bapt**ist**
Bekenn**er**
Bileam**it**
Bonapart**ist**
Buddh**ist**
Chart**ist**
Chauvin**ist**
Dada**ist**
Darwin**ist**
Dekadenz**ler**
Dialektik**er**
Dissent**er**
Eifer**er**

Expression**ist**
Extrem**ist**
Fanat**iker**
Fatal**ist**
Föderal**ist**
Futur**ist**
Gnostik**er**
Häret**iker**
Hedon**iker**
Human**ist**
Imagin**ist**
Impression**ist**
Individual**ist**
Islam**ist**
Islam**it**
Jesu**it**
Kalvin**ist**
Kathol**ik**
Marian**ist**
Material**ist**
Monopol**ist**
National**ist**
Natural**ist**
Neutral**ist**
Okkult**ist**
Pap**ist**
Päpst**ler**
Partikular**ist**
Protest**ant**
Radikal**ist**
Real**ist**
Republik**aner**
Sozial**ist**
Spiritual**ist**
Temperenz**ler**
Temp**ler**
Zion**ist**

Назви осіб за територіальною ознакою

Acha**er**
Afrikaand**er**
Ägypt**er**
Alban**er**
Algier**er**
Amerika**ner**
Anbau**er**
Ansied**ler**
Arab**er**
Asyl**ant**
Babylon**ier**
Berg**er**
Berg**ler**
Berlin**er**
Böhm**er**
Bolivi**aner**
Boliv**ier**
Byzanti**ner**

Cadit**aner**
Dana**er**
Dominik**aner**
Engländ**er**
Erdbewohn**er**
Erdenbürg**er**
Florentin**er**
Gebirg**er**
Gebirg**ler**
Grenz**er**
Hanse**at**
Indian**er**
Kanad**ier**
Länd**ler**
Märk**er**
Mexika**ner**
Österreich**er**
Röm**er**
Städt**er**
Tro**er**
Troja**ner**
Ukrain**er**
Venedig**er**
Venezi**aner**
West**ler**

Назви осіб за стосунками у суспільстві

Adjaz**ent**
Angrenz**er**
Anlieg**er**
Anrain**er**
Anstöß**er**
Antezess**or**
Anwand**er**
Anwohn**er**
Aszend**ent**
Borg**er**
Deszend**ent**
Gegn**er**
Hass**er**
Kupp**ler**
Schuldig**er**
Schuldn**er**
Witw**er**

IV. СПИСОК ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ТЕМАТИКОЮ

Назви осіб за родом заняття

абатиса
авіа**тор**
автомобіл**іст**
агіт**атор**
адміністр**атор**
адрес**ант**
адрес**ат**
академ**іст**
аквалангі**ст**
акварел**іст**
акомпані**атор**
акордеон**іст**
актр**ис**а
акціон**ер**
альпін**іст**
аполог**ет**
апроб**атор**
араб**іст**
арешт**ант**
артиллер**ист**
арф**іст**
архів**аріус**
архів**іст**
асеніз**атор**
асиміл**ятор**
аукціон**іст**
бадмінтон**іст**
бандаж**ист**
бандур**ист**
баталі**ст**
баян**іст**
бейсбол**іст**
бенефіці**ант**
біатлон**іст**
білет**ер**
бульдозер**ист**
валторн**іст**
ватерпол**іст**
велосипед**ист**
версифік**атор**
візантин**іст**
візит**ер**
віолончел**іст**
вітраж**ист**
водевіл**іст**
вокал**іст**
волейбол**іст**
ворожб**ит**
вулканіз**атор**
гандбол**іст**

гармон**іст**
гарпун**ер**
гастрол**ер**
генштаб**іст**
геодез**ист**
германі**ст**
гігієн**іст**
гімназ**ист**
гіпнотиз**ер**
гітар**ист**
горн**іст**
грамматист
грим**ер**
губерн**атор**
гумор**ист**
дебют**ант**
дегуст**атор**
деклам**атор**
декор**атор**
демонстр**ант**
демонстр**атор**
джаз**ист**
дзюдо**їст**
дизел**іст**
дикт**атор**
дик**тор**
дипломант
дипломат
директр**иса**
дириг**ент**
диспут**ант**
доктор**ант**
документал**іст**
домр**ист**
дубл**ер**
дуел**іст**
дуел**янт**
евакуатор
еквілібр**ист**
екзамен**атор**
екзекутор
економ**іст**
екраніз**атор**
екскурсант
експатрі**ант**
експедитор
експеримент**атор**
експлуат**атор**
експон**ент**
експорт**ер**
експропрі**атор**
еллін**іст**
емансип**атор**
емігр**ант**
енциклопед**ист**
епіграмат**ист**
епіграф**іст**
ергоном**іст**
ерудит
есперант**ист**

євангел**іст**
жанр**ист**
жонгл**ер**
журнал**іст**
знах**ор**
ілюзіон**іст**
ілюстр**атор**
імітатор
іммігр**ант**
імпер**атор**
імпорт**ер**
імпровіз**атор**
індоєвропе**їст**
ініціатор
інкас**атор**
інквізит**ор**
інкруст**атор**
інспект**ор**
інструкт**ор**
інсценіз**атор**
інтерв'ю**ер**
інтерпрет**атор**
інформатор
іран**іст**
кавалер**ист**
каламбур**ист**
калькул**ятор**
каноїст
кантел**іст**
канцеляр**ист**
капітул**янт**
карабін**ер**
карикатур**ист**
керам**іст**
китаїст
клавесин**іст**
кларнет**ист**
класифік**атор**
клініц**ист**
кодифікатор
колекціонер
колор**ист**
комбайнер
коментатор
коммерс**ант**
комісіонер
компаратив**іст**
компіл**ятор**
композитор
конкурент
конкурс**ант**
конспіратор
конструктор
консульт**ант**
контракт**ант**
контрол**ер**
концерт**ант**
концесіонер
координатор
копіїст

коректор
корреспондент
корнетист
костюмер
кредитор
криміналіст
кролік
куплетист
кураїст
курсант
латиніст
легіонер
лектор
литаврист
ліквідатор
лінотиполіст
літератор
ліфтер
ліцеїст
локомобіліст
люстратор
магазинер
магістрант
мандолініст
маніпулятор
маніфестант
мануфактурист
маринІст
массажист
машиніст
медаліст
меліоратор
мемуарист
металіст
методист
механізатор
міліціонер
мімічст
мініатюрист
місіонер
містифікатор
моделіст
модернізатор
мозаїст
монотиполіст
монтажер
монтажист
монтер
монументаліст
моралІст
морзист
моторист
мотоциклІст
музикант
муляжист
мушкетер
навігатор
націоналізатор
негоціант
новатор

обсерв**атор**
обструкціон**іст**
оккуп**ант**
опер**атор**
операціон**іст**
опозиціон**ер**
опозиціон**іст**
оппон**ент**
опт**ант**
організ**атор**
орган**іст**
оригін**атор**
оркестр**ант**
орнаментал**іст**
орнамент**ист**
ортопед**ист**
офіціал**іст**
офорт**ист**
памфлет**ист**
пансіон**ер**
парашут**ист**
парламент**ер**
парод**ист**
парфюм**ер**
пасквіл**янт**
паспорт**ист**
пацифік**атор**
пейзаж**ист**
піан**іст**
пікетаж**ист**
плагі**атор**
плакат**ист**
планер**ист**
плант**атор**
пленер**ист**
полем**іст**
поліграф**іст**
поліці**ант**
поліці**янт**
популяриз**атор**
портрет**ист**
посес**ор**
практик**ант**
презент**ант**
претенд**ент**
преферанс**ист**
приз**ер**
принцип**ал**
проблем**іст**
провок**атор**
прогноз**ист**
програм**іст**
прогресс**ист**
продуц**ент**
проект**ант**
прожект**ер**
прожектор**ист**
пропаганд**ист**
протез**ист**
протоколі**ст**

професіон**ал**
професіонал**іст**
публік**атор**
публіц**ист**
путч**ист**
пушкін**іст**
рад**ист**
рапір**ист**
реванш**ист**
ревіз**ор**
революціон**ер**
регб**іст**
редак**тор**
реєстр**атор**
резерв**іст**
реквізи**тор**
реклам**іст**
рекорд**ист**
ремінгтон**іст**
ремонт**ер**
репети**тор**
реставр**атор**
ресто**атор**
ретуш**ер**
референт
рецензент
рецидив**іст**
рецит**атор**
рус**ист**
русифік**атор**
саксофон**іст**
самб**іст**
селекціон**ер**
семінар**ист**
сигнал**іст**
силует**ист**
симфон**іст**
синтакс**ист**
синхрон**іст**
систематиз**атор**
скульпт**ор**
скутер**ист**
слаком**іст**
сол**іст**
спекул**янт**
специфік**атор**
спеціал**іст**
спінінг**іст**
спринт**ер**
стаж**ист**
станков**іст**
старт**ер**
стенограф**іст**
стенотип**іст**
стиліз**атор**
стил**іст**
стипендіат
суплік**атор**
схематиз**атор**
схемат**ист**

сценар**ист**
сцен**аріус**
такс**атор**
такс**ист**
талмуд**ист**
танк**іст**
танцюр**ист**
тарифік**атор**
театр**ал**
телеграф**іст**
телетайп**іст**
телефон**іст**
теніс**ист**
терм**іст**
террор**ист**
торбан**іст**
торпед**ист**
тракторист
трен**ер**
тромбон**іст**
тур**ист**
україн**іст**
університ**ант**
уніфік**атор**
уніформ**іст**
фабрик**ант**
фабрик**атор**
фагот**ист**
фалангіст
фальсифік**атор**
фанфар**ист**
фарс**ер**
фаун**іст**
фейлетон**іст**
ферм**ер**
фігур**ант**
фігур**ист**
фізіоном**іст**
філател**іст**
філокарт**ист**
філумен**іст**
фінал**іст**
фінанс**ист**
флейт**ист**
флор**ист**
флот**атор**
фольклор**ист**
фонет**ист**
фортифік**атор**
фраз**ер**
фузил**ер**
фунд**атор**
функціон**ер**
футбол**іст**
хокеїст
хор**ист**
хронік**ер**
хрон**іст**
цензор
цивіліз**атор**

цивіл**іст**
цимбал**ист**
цимбал**іст**
шампан**іст**
шантаж**ист**
шах**іст**
шашк**іст**
шпаж**ист**
штаб**іст**
штанг**іст**
ювіл**янт**

Назви осіб за якостями та властивостями

авантюр**ист**
агрес**ор**
актив**іст**
акурат**ист**
алярм**іст**
афер**ист**
вульгариз**атор**
гіпербол**іст**
дегенер**ат**
его**їст**
ідеаліз**атор**
інсину**атор**
інспір**атор**
інтерес**ант**
капітал**іст**
кар'єр**ист**
кастр**ат**
кокаїн**іст**
мільйон**ер**
мільярд**ер**
монопол**іст**
морфін**іст**
панік**ер**
парадоксал**іст**
пенсіон**ер**
поз**ер**
рутин**ер**
симул**янт**
скандал**іст**
служб**ист**
спекул**ятор**
фантаз**ер**
юні**ор**

Назви осіб за світоглядом

аболіціон**іст**
абсолют**ист**
абстракціон**іст**
авангард**ист**
автоном**іст**
анарх**іст**

анексіон**іст**
будд**ист**
гуман**іст**
дарвін**іст**
декабр**ист**
доктрин**ер**
еволюціон**іст**
екзистенціал**іст**
експансіон**іст**
експресіон**іст**
ідеал**іст**
ізоляціон**іст**
імперіал**іст**
інтуїтив**іст**
кальвін**іст**
кармел**іт**
колектив**іст**
консерв**атор**
конституціонал**іст**
конструктив**іст**
куб**іст**
лама**їст**
легітим**іст**
макіавелл**іст**
максимал**іст**
маркс**ист**
матеріал**іст**
меркантил**іст**
механ**іст**
механіц**ист**
мінімал**іст**
модерн**іст**
монарх**іст**
натурал**іст**
нац**ист**
націонал**іст**
номінал**іст**
об'єктив**іст**
октябр**ист**
пап**іст**
персонал**іст**
плутон**іст**
плюрал**іст**
позитив**іст**
прагмат**ист**
преформ**іст**
протекціон**іст**
протест**ант**
психолог**іст**
рас**ист**
раціонал**іст**
реал**іст**
ревізіон**іст**
релятив**іст**
реформ**атор**
реформ**іст**
роял**іст**
сект**ант**
сентименталіст
символ**іст**

синдикал**іст**
сіон**іст**
соціал**іст**
структурал**іст**
сун**іт**
схизм**ат**
традиціонал**іст**
троцьк**іст**
ультимат**ист**
унанім**іст**
утилітар**ист**
утоп**іст**
фатал**іст**
федерал**іст**
феноменал**іст**
фетиш**ист**
формал**іст**
фрейд**ист**
функціонал**іст**
фур'єр**ист**
цар**ист**
централ**іст**
центр**ист**
штунд**ист**

Назви осіб за територіальною ознакою

квартир**ант**
кіпрі**от**
колон**іст**
одес**ит**
провінці**ал**

V. СПИСОК ЛАТИНСЬКИХ СУФІКСІВ ІЗ ЛЕКСИКО-КАТЕОРІАЛЬНИМ ЗНАЧЕННЯМ ОСОБИ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

-er/ -ler/ -ner [60] (від лат. *-arius*) − латинський суфікс, запозичений у VIII ст. У латині він брав участь для утворення іменників на позначення діяча: *abecedarius – учень початкової школи*. Цей суфікс слугує для творення похідних іменників на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Binder, Dichter, Hüter, Trommler*;
- професією або кваліфікацією: *Bauer, Erbauer*;
- посадою, званням або титулом: *Ausbilder, Regierer, Sieger*;
- девіантною або неправомірною поведінкою: *Besatzer, Pascher, Räuber*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *Packer, Rater, Sammler*;
- характером або темпераментом: *Brodler, Sinnierer, Tändler*;
- негативними рисами: *Angeber, Donnerer, Gaffer*;
- психо-фізіологічними особливостями: *Picheler, Schieler, Stammler*;
- соціальним станом: *Büdner, Bürger, Häusler*;
- розумовими особливостями: *Kenner, Könner*;
- стилем життя: *Einsiedler, Klausner*;
- приналежністю до ідеологічних напрямів: *Dekadenzler, Republikaner*;
- релігійними переконаннями: *Bekenner, Templer*;
- особистісними переконаннями: *Abstinenzler, Eiferer, Temperenzler*;
- національністю та місцем проживання: *Araber, Mexikaner, Ukrainer*;
- локальністю: *Ansiedler, Bergler, Ländler*;
- родинними зв’язками: *Kuppler, Witwer*;
- соціальними зв’язками: *Borger, Gegner, Schuldner*;
- відношенням до субстанції: *Angrenzer, Anlieger, Anrainer*;

-ist [13] (від грец. *-istes* та лат. *-ista*) − греко-латинський суфікс, запозичений у XIV ст. Він потрапив в німецьку мову разом із грецькими, латинськими та французькими запозиченнями і вживався також для

позначення осіб у латині: *baptista – хреститель, citharista – кіфарист*. Цей суфікс слугує для творення похідних на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Chorist, Folklorist, Germanist*;
- професією або кваліфікацією: *Journalist, Jurist, Spezialist*;
- посадою, званням або титулом: *Akzessist*;
- девіантною або неправомірною поведінкою: *Terrorist*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *Avalist, Defätist, Vokalist*;
- характером або темпераментом: *Idealist, Karrierist, Optimist*;
- негативними рисами: *Immoralist, Kabalist, Renommist*;
- психо-фізіологічними особливостями: *Hobbyist*;
- приналежністю до ідеологічних напрямів: *Dadaist, Futurist, Nationalist*;
- релігійними переконаннями: *Baptist, Buddhist, Papist*;
- особистісними переконаннями: *Agamist, Altruist*;
- локальністю: *Chambregarnist*;
- соціальними зв'язками: *Antagonist*;

-ant/ -ent [7,4] (від лат. *-ans, -antis/ -ens, -entis*) − латинський суфікс, запозичений у XIII ст., що слугував для творення субстантивованих дієслів, які виконували функцію діяча: *arrogans – самовпевнений, absens – відсутній*. За його допомогою утворюються похідні іменники на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Assekurant, Diskant, Fabrikant*;
- професією або кваліфікацією: *Inquirent*;
- посадою, званням або титулом: *Assistent, Dirigent*;
- девіантною або неправомірною поведінкою: *Brigant, Fabulant, Malefikant*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *Absolvent, Bummelant, Hospitant*;
- негативними рисами: *Defraudant, Intrigant, Pasquillant*;
- розумовими особливостями: *Ignorant*;

- особистісними переконаннями: *Abstinent*;
- локальністю: *Asylant*;
- родинними зв'язками: *Aszendent, Deszendent*;
- відношенням до субстанції: *Adjazent*;

-iker [6,5] (від грец. *-ike* та лат. *-icus*) − греко-латинський суфікс, запозичений у XV ст. за опосередкуванням романських мов і вважається сполученням суфіксів ***-ik*** та ***-er***. Він слугує для творення похідних на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Chemiker, Didaktiker, Grammatiker*;
- професією або кваліфікацією: *Heraldiker, Techniker*;
- посадою, званням або титулом: *Akademiker, Kanoniker*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *Aphoristiker, Polemiker, Scholastiker*;
- характером або темпераментом: *Rhetoriker, Romantiker*;
- негативними рисами: *Ironiker, Skeptiker, Zyniker*;
- психо-фізіологічними особливостями: *Arthritiker, Chroniker, Diabetiker*;
- розумовими особливостями: *Logiker, Taktiker*;
- приналежністю до ідеологічних напрямів: *Gnostiker, Hedoniker*;
- особистісними переконаннями: *Fanatiker*;

-or, -tor, -ator [3,4] (від лат. *-tor, -ator*) − латинський суфікс, запозичений у XVI ст., який слугував у латині для утворення похідних іменників на позначення діяча: *ablator – викрадач, oblator – жертвуватель*. За допомогою цього суфікса утворюються похідні іменники на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Auktionator, Deklamator, Rezitator*;
- професією або кваліфікацією: *Arbitrator*;
- посадою, званням або титулом: *Administrator, Diktator, Gubernator*;

- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *Informator, Jurator, Konspirator*;
- негативними рисами: *Aggressor*;
- соціальними зв'язками: *Antezessor*;

-ier [3,3] (від лат. *-arius*) − латино-французький суфікс, запозичений у XVI ст. за посередництвом французької: *banquier – банкір*. Він слугує для творення похідних на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Agrarier, Bankier, Conferencier*;
- професією або кваліфікацією: *Routinier*;
- посадою, званням або титулом: *Brigadier, Garderobier, Hotelier*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *Kostümier, Latitudinarier, Magier*;
- національністю та місцем проживання: *Babylonier, Kanadier*;

-ar/ -är/ -iar [2,3] (від лат. *-arius*) − латинський суфікс, запозичений у VIII ст. У латинській мові він слугував для утворення іменників на позначення діяча: *laturarius – носильник*. У німецькій мові цей суфікс використовується для творення похідних на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Zeremoniar, Legionär, Milizionär*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *Aktionär, Benefiziar, Visionär*;

-at [1,2] (від лат. *-atus*) − латино-французький суфікс, запозичений у XV ст. У латині він брав участь в утворенні віддієслівних похідних іменників чоловічого роду: *animatus – дихання, життя*, *operatus – гірник*. У німецькій мові він слугує для творення похідних іменників на позначення особи за:

- професією або кваліфікацією: *Kollegiat*;
- девіантною або неправомірною поведінкою: *Arrestat*;

- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *Adressat, Regressat, Jurat*;
- національністю та місцем проживання: *Hanseat*;

-it ^{0,7} (від грец. *-itos, -ites* та лат. *-itus*) − греко-латинський суфікс, запозичений у XV ст., який слугував переважно для утворення іменників та дієприкметників латинської мови: *attritus – 1) тертя, 2) потертий, стертий*; *monitus – згадка, застереження*. Він слугує для творення похідних на позначення особи за:

- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *Inquisit*;
- негативними рисами: *Abderit, Hamit*;
- психо-фізіологічними особливостями: *Bedlamit, Hospitalit*;
- розумовими особливостями: *Abderit*;
- приналежністю до ідеологічних напрямів: *Adamit*;
- релігійними переконаннями: *Bileamit, Islamit*;

-ian/ -jan ^{0,5} (від лат. *-ian(us)* − латино-французькі суфікси, запозичений у XV ст. Він походить від латинського власного імені *Johannes – Jahn*, яке пізніше виконувало роль закінчення. У німецькій мові він слугує для творення похідних на позначення особи за:

- негативними рисами: *Dummerjan, Dummian, Schludrian*;

-ikus ^{0,4} (від грец. *-ike* та лат. *-icus*) − греко-латинський суфікс, запозичений у XV ст., який слугував для утворення латинських прикметників та іменників на позначення осіб: *amicus – друг, anatomicus − анатомічний*. У німецькій мові він слугує для творення іменників на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Physikus*;
- посадою, званням або титулом: *Kanonikus*;
- девіантною або неправомірною поведінкою: *Malefikus*;
- негативними рисами: *Pfiffikus, Schuftikus*;

-an [0,3] (від лат. *-anus*) − латинський суфікс, запозичений у XIII ст. У латині за його допомогою утворювалися іменники на позначення осіб та прикметники із значенням приналежності: *suburbanus* – 1) *приміський житель*; 2) *приміський*, *vicanus – 1) селянин*. Він слугує для творення похідних іменників на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Kapellan, Kastellan*;

-and/ -end [0,3] (від лат. *-(a)nd(us)* − латинський суфікс, безпосередньо запозичений у XV ст. Він використовувався у латинській мові для утворення герундиву від дієслів на *-are*: *fandus – той, що говорить*; *pandus – кривий, згорблений*. Цей суфікс слугує для творення похідних на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Doktorand*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *Habilitand*;

-us/ -ius [0,3] (від лат. *-us*) − латинський суфікс, запозичений у X ст., за допомогою якого утворювалися іменники на позначення термінів, а також власні імена: *accusativus – знахідний відмінок*, *Aurelius – Аврелій*. У німецькій мові він слугує для творення похідних на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Abecedarius*;
- посадою, званням або титулом: *Episkopus*;

-al, -ial, -ual [0,2] (від лат. *-alis*) − латинський суфікс, запозичений у XI ст. У латині він використовувався переважно для творення прикметників зі значенням подібності або приналежності: *caudicalis – те, що стосується стовбура дерева*, *generalis – загальний*. Цей суфікс слугує для творення похідних іменників на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *Spiritual, Provinzial*;

-isse [0,2] (від лат. *-issa*) − латинський суфікс, запозичений у XV ст., що вживався у латині для утворення форми жіночого роду: *diaconissa – церковна*

служителька, *Phoenissa – фінікіянка*. У німецькій мові цей суфікс слугує для творення похідних на позначення особи за:

- професією або кваліфікацією: *Diakonisse*;
- посадою, званням або титулом: *Kanonisse*.

VI. СПИСОК ЛАТИНСЬКИХ СУФІКСІВ ІЗ ЛЕКСИКО-КАТЕОРІАЛЬНИМ ЗНАЧЕННЯМ ОСОБИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

-ист/ -іст/ -їст [58] (від лат *-ista*) − латинський суфікс, запозичений у XVIII ст. у французьких та німецьких лексемах, деколи через російську мову: *артист*, фр. *artiste*; *белетрист*, нім. *Belletrist*, *дантист*, фр. *dentiste*, рос. *дантист*. Цей суфікс використовується для творення похідних на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *альпініст, вокаліст, канцелярист, копіїст*;
- професією або кваліфікацією: *журналіст, спеціаліст*;
- девіантною або неправомірною поведінкою: *рецидивіст*, *терорист*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *офіціаліст, сигналіст, талмудист*;
- характером або темпераментом: *активіст*, *альтруїст, кар'єрист*;
- негативними рисами: *кокаїніст*, *морфініст*, *онаніст*;
- соціальним станом: *капіталіст*, *монополіст*;
- приналежністю до ідеологічних напрямів: *анархіст, ламаїст, марксист*;
- релігійними переконаннями: *буддист, кальвініст, штундист*;
- локальністю: *колоніст*;

-ор/ -ер/ -тор/ -атор [29] (від лат *-tor, -ator*) − латинський суфікс, запозичений у XX ст. за польським посередництвом: *автор*, лат. *autor*, пол. *autor*; *губернатор* лат. *gubernator*, пол. *gubernator*. Слугує для творення похідних іменників на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *акомпаніатор, декламатор, інтерв'юер*;
- професією або кваліфікацією: *авіатор, міліціонер*;
- посадою, званням або титулом: *адміністратор*, *білетер*, *губернатор*;

- девіантною або неправомірною поведінкою: *експлуататор*, *експропріатор*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *асимілятор, демонстратор, імпортер*;
- характером або темпераментом: *позер*, *фантазер*;
- негативними рисами: *агресор, панікер, спекулятор*;
- соціальним станом: *мільйонер*, *мільярдер*, *пенсіонер*;
- приналежністю до ідеологічних напрямів: *консерватор, доктринер*;
- релігійними переконаннями: *реформатор*;

-ант/ -янт/ -ент [9] (від лат *-ans, -(a)nd(us)* − латинський суфікс, запозичений у XVIII ст. з німецької та французької мов: *ад'ютант* лат. *adjutans, -antis*, нім. *Adjutant*; *аспірант* лат. *aspirans*, фр. *aspirant*; *лейтенант* від фр. *lieutenant*, нім. *Leutnant*. Він слугує для творення похідних на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *дипломант, кореспондент, пасквілянт*;
- професією або кваліфікацією: *музикант*, *поліціант*, *поліціянт*;
- посадою, званням або титулом: *диригент*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *адресант, дуелянт, конкурент*;
- характером або темпераментом: *інтересант*;
- негативними рисами: *аферист*, *пасеїст*, *песиміст*;
- психо-фізіологічними особливостями: *імпотент*;
- релігійними переконаннями: *протестант, сектант*;
- локальністю: *квартирант*;

-ат [1] (від лат - *atus*) − латино-французький суфікс, запозичений у XVIII ст. із німецької, французької, польської, а також старослов'янської мов: пол. *magnat*, лат. *magnatus*; *акробат*, фр. *acrobate, acrobatique*; *супостат* старосл.

супостатъ. Цей суфікс слугує для творення похідних іменників на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *дипломат*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *адресат, стипендіат*;
- негативними рисами: *дегенерат*;
- психо-фізіологічними особливостями: *кастрат*;
- релігійними переконаннями: *схизмат*;

-ит/ -ім/ -їт [1] (від грец. *-itos, -ites* та лат. *-itus*) − греко-латинський суфікс, запозичений у XV ст. у грецьких, французьких, німецьких, італійських та польських лексемах, зокрема за старослов'янським посередництвом: *архімандрит*, старосл. *Архимандритъ*; *митрополит*, старосл. *митрополитъ*; *космополіт*, фр. *cosmopolite*, нім. *Kosmopolit*; *бандит* іт. *bandito*, пол. *bandyta*. Слугує для творення похідних іменників на позначення особи за:

- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *ворожбит, ерудит*;
- релігійними переконаннями: *кармеліт, сунІт*;
- національністю та місцем проживання: *одесит*;

-ал [0,7] (від лат. *-alis*) − латинський суфікс, запозичений у XVIII ст. і потрапив в українську мову у німецьких, французьких та польських лексемах: *адмірал* нім. *Admiral*, фр. *admiral*; *провінціал* пол. *prowincjal*. Цей суфікс бере участь у творенні похідних на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *професіонал*;
- посадою, званням або титулом: *принципал*;
- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *театрал*;
- локальністю: *провінціал*;

-ис *0,5* (від лат *-issa*) − латинський суфікс, запозичений у XX ст. через російську та французьку мови: *актриса* від. фр. *actrice*, рос. *актриса*. Він слугує для творення похідних на позначення особи за:

- професією або кваліфікацією: *актриса*;
- посадою, званням або титулом: *абатиса, директриса*;

-аріус *0,4* (від лат *-arius*) − латинський суфікс, запозичений у XVIII ст.: *архіваріус* лат. *arhivarius*; *нотаріус* лат. *notarius***.** Він використовується для творення похідних іменників на позначення особи за:

- сферою або предметом діяльності: *архіваріус, сценаріус*;

-ет *0,2* (від лат *-atus*) − латино-французький суфікс, запозичений у XX ст. у німецьких, французьких, польських та грецьких запозиченнях, за посередкуванням російської мови: *естет* фр. *esthete*, нім. *Ästhet*. Він бере участь в утворенні похідних іменників на позначення особи за:

- непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю: *апологет*;

-от *0,2* (від лат. *-ota*) − греко-латино-французький суфікс, запозичений у XVII ст. в німецьких, грецьких та французьких іменниках: *пілот*, фр. *pilote*; *ідіом,* лат. *idiota*, фр. *idiot*, нім. *Idiot*. Він слугує для творення похідних на позначення особи за:

- національністю та місцем проживання: *кіпріот*.

ДОДАТОК В

Структурні латинських суфіксів у німецькій та українській мовах

Мова	За кінцевою фонемою	Суфікси та їх варіанти	Прості		Складні		Складені	
			Двофонемні	Трифонемні	Чотирифонемні	П'ятифонемні	Чотирифонемні	П'ятифонемні
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Афікси німецької мови	*Закриті*	*-al*	+					
		-ial		+				
		-ual		+				
		-an	+					
		-and		+				
		-end		+				
		-ant		+				
		-ent		+				
		-ient			+			
		-ar	+					
		-är	+					
		-iar		+				
		-at	+					
		-et	+					
		-iat		+				
		-er	+					
		-ler		+				
		-ner		+				
		-jan		+				
		-ian		+				
		-ianer						+
		-ist		+				
		-iker					+	
		-ikus					+	
		-or	+					
		-tor		+				
		-ator			+			
		-ot	+					
		-us	+					

закінчення

1	2	3	4	5	6	7	8	9
		-ius		+				
	Від-крити	*-isse*			+			
Афікси української мови	*Закриті*	*-ад*	+					
		-іад		+				
		-ал	+					
		-ант		+				
		-янт		+				
		-ент		+				
		-аріус				+		
		-ис	+					
		-ист		+				
		-іст		+				
		-їст						
		-ит	+					
		-іт	+					
		-їт						
		-от	+					
		-ор	+					
		-ер	+					
		-тор		+				
		-атор			+			

ДОДАТОК С

Співвідношення прагматичного значення похідних іменників та їх твірних основ

І. Повна відповідність ПЗ

Німецька мова:

abwerben (переманити (на іншу роботу) − *Abwerber* (агент, який зманює робітників);

Alkohol (алкоголь, спирт) − *Alkoholiker* (алкоголік, п'яниця);

angeben (хвалитися, задаватися) − *Angeber* (хвалько);

anschüren (роздувати (вогонь), розпалювати) − *Anschürer* (підмовник);

anschwärzen (очорнити, обмовити) – *Anschwärzer* (наклепник);

balgen (битися, затівати бійку) − *Balger* (забіяка);

betrügen (брехати, шахраювати) − *Betrüger* (брехун, шахрай);

blöd (тупий, дурний) − Blödser (дурень);

Branntwein (витримана) горілка) − *Branntweiner* (п'яниця, алкоголік);

brodeln (бабратися, марудитися) − *Brodler* (людина, яка дуже повільно працює);

bummeln (гуляти, вештатись, марудитися) − *Bummelant* (гуляка, нероба, людина, яка дуже повільно працює);

defraudieren (розтрачувати) — *Defraudant* (брехун, розтратник);

deuteln (хибно тлумачити) — *Deutler* (казуїст, лжетлумач);

drah(e)n (гуляти) — *Drahrer* (нічний гуляка);

dudeln (дудіти, грати на волинці) — *Dudeler* (волинщик);

dumm (дурний) — *Dummerjan* (дурень);

dumm (дурний) — *Dummian* (дурень);

erbauen (будувати, споруджувати) — *Erbauer* (творець);

erhalten (утримувати, годувати) — *Erhalter* (годувальник);

fad(e) (нудний) — *Fadian* (зануда);

faulenzen (лінитися) — *Faulenzer* (ледар);

fechten (фехтувати, жебракувати) — *Fechter* (жебрак);

fleddern (мародерствувати) — *Fledderer* (мародер);

flennen (хникати, плакати) — *Flenner* (плакса, скиглій);

flunkern (брехати) — *Flunkerer* (брехун);

foppen (дразнити) — *Fopper* кепкун);

gaffen (дивитись, розкривши рот) — *Gaffer* (роззява);

greinen (хникати, бурчати) — *Greiner* (плакса, буркотун);

grollen (сердитися) — *Groller* (злопамятна людина);

Hader (сварка, розбрат) — *Haderer* (задирака);

hudeln (неохайно працювати, халтурити) — *Hudler* (неохайний робітник, халтурщик);

hüten (охороняти) — *Hüter* (хоронитель);

Ideal (ідеал) — *Idealist* (ідеаліст; бескорисна людина);

immoralisch (аморальний) — *Immoralist* (аморальна людина);

insinuieren (нашіптувати, вселяти) — *Insinuant* (підлесник, підлабузник, наклепник);

Intelligenz (інтелігенція) − *Intelligenzler* (інтелігент);

Intrige (інтрига) — *Intrigant* (інтриган, підступна людина);

Ironie (іронія, насмішка) — *Ironiker* (насмішник, кепкун);

Jubiläum (ювілей) — *Jubilar* (ювілярка);

Kavallerie (кавалерія, кіннота) — *Kavallerist* (кавалерист, кіннотник);

Kitsch (вульгарність, халтура (в літературі) — *Kitschier* (автор низькопробних творів);

klemmen (затискати, красти) — *Klemmer* (злодюжка);

krawallen (хвилюватись, бунтувати) — *Krawaller* (хуліган, скандаліст);

lächeln (посміхатися) — *Lächler* (насмішник);

lachen (сміятися, реготати) — *Lacher* (реготун, насмішник);

lärmen (шуміти, хуліганити) — *Lärmer* (крикун, скандаліст);

lobhudeln (лестити) — *Lobhudler* (підлесник);

luderig (неохайний) — *Lüderjan* (нечепура);

lügen (брехати) — *Lügner* (брехун);

lungern (лінуватися, байдикувати) — *Lungerer* (ледар, дармоїд);

machen (робити, виконувати) — *Macher* (ділок, діляга);

makeln (бути посередником) — *Mäkler* (посередник, причепа, буркотун);

Malefiz (злочин) — *Malefikant* (злочинець);

Malefiz (злочин) — *Malefikus* (злочинець);

managen (здійснювати, організовувати) — *Manager* (керівник, махінатор);

marin (морський) — *Mariner* (матрос);

Missetat (злочин) — *Missetäter* (злочинець);

mißgönnen (заздрити, ставитися вороже) — *Mißgönner* (неприхильник, заздрісник);

mogeln (шахраювати, брехати) — *Mogler* (шахрай, брехун);

nachbeten (повторювати) — *Nachbeter* (людина, що не має власної думки);

neppen (надурити, збрехати) — *Nepper* (шахрай, брехун);

paschen (провозити контрабандою) — *Pascher* (контрабандист);

patzen (погано (невміло) працювати) — *Patzer* (халтурник);

petzen (доносити) — *Petzer* (донощик);

pfiffig (хитрий, спритний) — *Pfiffikus* (хитрун, шалапут);

pfuschen (погано (невміло) працювати) — *Pfuscher* (хаптурник, шпаргалочник);

picheln (п'янствувати) — *Picheler* (п'яниця);

plappern (базікати) — *Plapperer* (базікало);

plaudern (базікати) — *Plauderer* (базікало);

Polizei (поліція) — *Polizeier* (поліцейський);

poltern (кричати, шуміти) — *Polterer* (крикун, горлан);

prahlen (вихвалятися) — *Prahler* (хвалько);

prosaisch (прозаїчний, банальний) — *Prosaiker* (прозаїк, прозаїчна людина);

quackeln (базікати) — *Quackeler* (базікало, скнара);

quengeln (скиглити, придиратись) — *Quengeler* (скиглій, дріб'язкова людина);

querulieren (скаржитися, робити наклепи) — *Querulant* (скаржник,

наклепник);

rasaunen (шуміти, кричати) — *Rasauner* (крикун);

rauben (чинити розбої, грабувати) — *Räuber* (розбійник, злодій);

Raunzen (буркотати) — *Raunzer* (буркотун);

regieren (правити, царствувати) — *Regierer* (правитель);

renommieren (вихвалятися) — *Renommist* (хвалько);

saufen (пиячити) — *Säufer* (п'яниця);

schäkern (жартувати, упадати) — *Schäker* (жартівник);

schieben (штовхати, спекулювати) — *Schieber* (спекулянт);

schießen (стріляти, колоти наркотики) — *Schießer* (наркоман);

schlachten (колоти, різати) — *Schlächter* (різник, кат);

schlafen (спати) — *Schläfer* (соня);

schleichen (підкрадатися, пробиратися) — *Schleicher* (пронира, підлабузник);

schlemmen (гуляти, вести розгульний спосіб життя) — *Schlemmer* (гуляка, розвійник);

schluderig (неохайний, неякісний) — *Schluderjan* (хаптурник, неохайна людина);

schludern (погано, неохайно працювати) — *Schluderer* (поганий робітник);

schludrig (неохайний, неякісний) — *Schludrian* (хаптурник, неохайна людина);

schmöken (диміти, курити) — *Schmöker* (курець люльки);

schnauzen (говорити грубо, кричати) — *Schnauzer* (крикун, грубіян);

Scholastik (схоластика, казуїстика) — *Scholastiker* (схоласт(ик), формаліст);

schönfärben (прикрашати (дійсність) — *Schönfärber* (людина, яка прикрашає дійсність, зображує все в рожевому кольорі);

Schrei (крик, зойк) — *Schreier* (крикун, буркотун);

schuftig (підлий, нахабний) — *Schuftikus* (нахаба);

schüren (розпалювати, підбурювати) — *Schürer* (підбурювач);

schwärzen (чорнити, провозити контрабандою) — *Schwärzer* (контрабандист);

schwatzen (базікати) — *Schwätzer* (базікало);

spotten (насміхатися, знущатися) — *Spötter* (насмішник, зубоскал);

Stank (чвара, наклеп) — *Stänker* (склочник, наклепник);

sudeln (бруднити, халтурити) — *Sudeler* (нечепура, халтурник);

tachinieren (ледарювати) — *Tachinierer* (ледар);

tändeln (займатися дурницями, загравати) — *Tändeler* (шуткар, нероба);

trinken (питии, пиячити) — *Trinker* (п'яниця, алкоголік);

versagen (бути несправним, виявитися неспроможним) — *Versager* (нездара);

vorlaufen (забігати наперед, бігти попереду) — *Vorläufer* (предтеча);

wandeln (ходити, мандрувати, прямувати) — *Wandler* (мандрівник);

waschen (мити, промивати, базікати) — *Wäscher* (базікало);

wimmern (стогнати, нити) — *Wimmerer* (скиглій);

winseln (вищати, скиглити) — *Winseler* (скиглій, плакса);

zappeln (вертітись, борсатись) — *Zappeler* (непосидько, нетерпляча людина);

Українська мова:

агресія (неспровокований збройний напад однієї держави на іншу з метою загарбання її території) − *агресор* (той, хто вдається до агресії; нападник, загарбник);

анархія (стан суспільства, в якому відсутні організована влада, закони, немає певних обов'язкових норм поведінки; безвладдя) − *анархіст* (про людину, яка нехтує встановленими правилами виробничої й суспільної дисципліни);

анексія (насильне приєднання, загарбання якоюсь державою іншої країни або частини її території) − *анексіоніст* (той, хто здійснює або пропагує політику анексії, прибічник політики анексії; загарбник);

афера (ризикована справа, здійснювана з метою наживи; шахрайство) − *аферист* (той, хто займається аферами; шахрай);

ворожба (угадування майбутнього чи минулого на картах) − *ворожбит* (чарівник, знахар);

диктувати (пропонувати що-небудь для безвідмовного виконання;

вказувати, наказувати) − *диктатор* (той, хто ігнорує колегіальність, допускає грубе адміністрування);

експлуатувати (піддавати експлуатації кого-, що-небудь) − *експлуататор* (той, хто експлуатує трудящих, привласнює собі продукти чужої праці);

інсинуювати − *інсинуатор* (наклепник);

капітал (значна сума грошей) − *капіталіст*(той, хто має велику суму грошей, велике багатство; багатій);

конкурувати (боротися з ким-небудь за досягнення кращих наслідків; змагатися) − *конкурент* (учасник конкурсу);

революція (докорінний переворот у житті суспільства, який призводить до ліквідації віджилого суспільного ладу і утвердження нового, прогресивного) − *революціонер* (той, хто робить переворот, відкриває нові шляхи розвитку в якій-небудь галузі);

реєструвати (фіксувати, перев. за допомогою приладів, яке-небудь явище, спостереження, якийсь факт) − *реєстратор* (той, хто констатує, фіксує події, явища, які відбуваються);

спекулювати (займатися спекуляцією) − *спекулянт* (той, хто намагається використати щось у корисливих інтересах);

спекулювати (займатися спекуляцією) − *спекулятор* (той, хто намагається використати щось у корисливих інтересах);

театр (вид мистецтва, приміщення, будинок, у якому відбуваються вистави) − *театрал* (артист театру);

фабрикувати (виробляти, виготовляти щось фабричним способом) − *фабрикант* (про того, хто займається виготовленням і поширенням чого-небудь у великій кількості).

ІІ. Часткова відповідність ПЗ

Німецька мова:

abdecken (здирати шкіру з тварини) − *Abdecker* (шкуродер; робітник

утилізаційного заводу по переробці вбитих тварин);

Abdera (Абдера − старогрецьке місто) − *Abderit* (дурна (обмежена) людина (як і жителі міста Абдери, яким були властиві ці якості);

abrichten (привчати, дресирувати) − *Abrichter* (дресирувальник; інструктор);

Abstinenz (стримування, помірність (у вживанні спиртних напоїв) − *Abstinenzler* (непитущий; прихильник боротьби з алкоголізмом);

Andacht (благоговіння; молитва) − *Andächtler* (ханжа, фарисей);

anstreichen (фарбувати (стіни щіткою) − *Anstreicher* (маляр; мазило (про художника);

anzünden (розпалювати) − *Anzünder* (заводій);

Bedlam (Бедлам (будинок божевільних в Лондоні) − *Bedlamit* (божевільний);

donnern (гриміти) − *Donnerer* (запальна людина, горлан);

durchbrennen (пропалювати наскрізь) − *Durchbrenner* (втікач);

Durchgang (прохід, коридор) − *Durchgänger* (втікач, чоловік-гуляка);

einsiedeln (вселяти (в приміщення) − *Einsiedler* (пустельник, анахорет, емеріт);

fabulieren (писати, складати (байки, казки) − *Fabulant* (базікало, брехун);

grießeln (сипатись як крупа) − *Grießler* (дріб'язкова людина, скнара);

ja sagen (говорити так) − *Jasager* (людина, що не має власної думки);

lecken (лизати, облизувати) − *Lecker* (гурман; підлиза);

meistern (долати, освоювати) − *Meisterer* (людина, що вдає із себе затока; критикан);

mucken (видавати слабкий сигнал, мукати) − *Mucker* (буркотун; лицемір; поганий стрілок);

nein sagen (говорити ні) − *Neinsager* (той, хто завжди проти; скептик);

panschen (розбавляти (вино, молоко) − *Panscher* (халтурщик; невмілий робітник);

Papa (Папа Римський) − *Papist* (папіст (про католика);

Papst (Папа Римський) − *Päpstler* (папіст);

Pasquill (пасквіль) − *Pasquillant* (пасквілянт, наклепник);

pinseln (змащувати (пензлем), розмальовувати) − *Pinseler* (мазило (про поганого художника);

Rhetorik (риторика, красномовність) − *Rhetoriker* (краснобай, фразер);

Ritt (поїздка верхи) − *Ritter* (лицар);

schinden (здирати шкіру з тварини) − *Schinder* (шкуродер; робітник утилізаційного заводу по переробці вбитих тварин);

schippen (рити (згрібати) лопатою) − *Schipper* (землекоп);

schmieren (змащувати, бруднити) − *Schmierer* (мазило (про художника), писака (про письменника);

Sport (спорт) − *Sportler* (учасник парі).

Українська мова:

версифікувати (складати вірші) − *версифікатор* (людина, що складає вірші, які не мають глибокого змісту);

гастролювати (брати участь у гастролях) − *гастролер* (недобросовісний працівник, який береться за випадкову роботу, не затримується на одному місці);

еквілібр (жанр циркового мистецтва, заснований на вмінні виконавця робити складні акробатичні вправи, зберігаючи рівновагу при нестійких положеннях тіла) − *еквілібрист* (про надзвичайно кмітливу, хитру, спритну людину);

інквізиція (підпорядкована папі судово-карна установа католицької церкви, що діяла дуже жорстокими методами) − *інквізитор* (той, хто навмисно завдає кому-небудь великих страждань; дуже жорстока людина, мучитель).

III. Повна невідповідність ПЗ

Німецька мова:

anreißen (надривати, ривком притискати до тіла (руки) − *Anreißer* (торговець, який настирливо рекламує товар);

bauen (будувати, жити) − *Bauer* (мужлай, мужик);

beißen (кусати, клювати) − *Beißer* (насмішник);

Besatz (кайма, обшивка) − *Besatzer* (окупант);

bewähren (пройти випробування, виправдати себе) − *Bewahrer* (сторож, хоронитель);

Bild (картина, портрет, образ, символ) − *Bildner* (вихователь);

blenden (осліпити, очарувати) − *Blender* (окозамилювач, брехун);

das Eisen fressen (їсти (жерти) залізо) − *Eisenfresser* (хвалько);

filzen (валяти (повстину); обшукувати) − *Filzer* (скупердяй);

flappen (вдаритися, стукнутися) − *Flapper* (жвава дівчинка-підліток);

flappig (неотесаний, невихований; в'ялий, незграбний) − *Flappier* (мямля, ганчірка (про чоловіка);

Gleise (лицемірство) − *Gleisner* (лицемір);

klauben (вибирати, виколупувати; придиратися) − *Klauber* (скнара);

Komödie (комедія) − *Komödiant* (комедіант);

locken (завивати; заманювати, приваблювати) − *Locker* (спокусник);

Luder (падаль) − *Lüderer* (голодранець, босяк; негідник, падлюка);

machen (робити, виконувати) − *Mächler* (інтриган);

Material (матеріал, сировина) − *Materialist* (матеріаліст; торговець бакалійними товарами; хазяїн бакалійної лавки);

mitteln (представляти) − *Mittler* (посередник; спаситель (про Христа);

Plot (ділянка) − *Plöter* (нікчема);

prachen (жебракувати) − *Pracher* (настирливий) жебрак);

racken (мучитися, надриватися) − *Racker* (живодер, мучитель; пустун, хитрун, шельма);

schachen (розграфити квадратами) − *Schächer* (розбійник; злодій (бібл.), шахіст);

schmusen (говорити, переконувати, лестити) − *Schmuser* (коханий);

schmutzen (забруднюватися) − *Schmutzer* (скнара);

Schnurre (смішна розповідь, жарт) − *Schnurrant* (вуличний музикант, жебрак);

schuppen (чистити, лущитись) − *Schupper* (шахрай);

strömen (текти,струменіти, направлятися) − *Stromer* (бродяга);

Stump (пеньок) − *Stümper* (поганий робітник);

stutzen (підрізати, підстригати) − *Stutzer* (щиголь, чепурун);

Suite (сюїта, свита) − *Suitier* (гуляка, бабій);

trommeln (барабанити) − *Trommler* (хвалько; донощик);

Vorgang (подія, процес, приклад) − *Vorgänger* (предтеча);

Українська мова:

авантюра − авантюрист (той, хто схильний до авантюризму; пройдисвіт);

дегенерація − дегенерат (людина аморальної, негідної поведінки; виродок);

диплом − дипломат **(**людина, яка вміло і тонко діє у стосунках з іншими);

канцелярія − канцелярист (бюрократ, той, хто за канцелярською роботою не бачить живої справи);

каструвати − кастрат (нікчемна особа, від якої немає ніякої користі);

матеріальний − матеріаліст (той, хто на перше місце ставить особисту вигоду);

принцип − принципал (керівник якого-небудь підприємства, установи);

рекламувати − рекламіст (той, хто розхвалює, рекламує себе, свою роботу).

ДОДАТОК D

Типи прагматичного значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи

І. Концептуальний тип прагматичного значення

Німецька мова:

Abderit (дурна (обмежена) людина);

Abstinenzler непитущий; прихильник боротьби з алкоголізмом);

Abwerber (агент, який зманює робітників);

Alkoholiker (алкоголік, п'яниця);

Andächtler (ханжа, фарисей);

Anreißer (торговець, який настирливо рекламує товар);

Anschürer (підмовник);

Anschwärzer (наклепник);

Anstreicher (маляр; мазило (про художника);

Anzünder (заводій);

Balger (забіяка);

Bedlamit (божевільний);

Beißer (насмішник);

Besatzer (окупант);

Betrüger (брехун, шахрай);

Blender (окозамилювач, брехун);

Blödser (дурень);

Brodler (людина, яка дуже повільно працює);

Bummelant (гуляка, нероба, людина, яка дуже повільно працює);

Defraudant (обманщик, розтратник);

Deutler (казуїст, лжетлумач);

Donnerer (запальна людина, горлан);

Drahrer (нічний гуляка);

Dudeler (волинщик);

Dummerjan (дурень);

Dummian (дурень);

Durchbrenner (втікач);

Einsiedler (пустельник, анахорет, емеріт);

Eisenfresser (хвалько);

Fabulant (базікало, брехун);

Fadian (зануда);

Faulenzer (ледар);

Flapper (жвава дівчинка-підліток);

Flappier (мямля, ганчірка (про чоловіка);

Fledderer (мародер);

Flenner (плакса, скиглій);

Flunkerer (брехун);

Fopper (кепкун);

Gaffer (роззява);

Gleisner (лицемір);

Greiner (плакса, буркотун);

Grießler (дріб'язкова людина,

скнара);

Groller (злопамятна людина);

Haderer (задирака);

Hudler (неохайний робітник, халтурщик);

Immoralist (аморальна людина);

Insinuant (підлесник, підлабузник, наклепник);

Intelligenzler (інтелігент);

Intrigant (інтриган, підступна людина);

Ironiker (насмішник, кепкун);

Jasager (людина, що не має власної думки);

Kitschier (автор низькопробних творів);

Klauber (скнара);

Komödiant (комедіант);

Krawaller (хуліган, скандаліст);

Lacher (реготун, насмішник);

Lärmer (крикун, скандаліст);

Lobhudler (підлесник);

Locker (спокусник);

Lüderer (голодранець, босяк; негідник, падлюка);

Lüderjan (нечепура);

Lügner (брехун);

Lungerer (ледар, дармоїд);

Mächler (інтриган);

Malefikant (злочинець);

Malefikus (злочинець);

Mariner (матрос);

Meisterer (людина, що вдає із себе затока; критикан);

Missetäter (злочинець);

Mißgönner (неприхильник, заздрісник);

Mogler (шахрай, брехун);

Mucker (буркотун; лицемір; поганий стрілок);

Nachbeter (людина, що не має власної думки);

Neinsager (той, хто завжди проти; скептик);

Papist (папіст (про католика);

Päpstler (папіст);

Pascher (контрабандист);

Patzer (халтурник);

Petzer (донощик);

Pfiffikus (хитрун, шалапут);

Pfuscher (хаптурник, шпаргалочник);

Picheler (п’яниця);

Pinseler (мазило (про поганого художника);

Plapperer (базікало);

Plöter (нікчема);

Polizeier (поліцейський);

Polterer (крикун, горлан);

Pracher (настирливий) жебрак);

Prahler (хвалько);

Quackeler (базікало, скнара);

Quengeler (скиглій, дріб'язкова людина);

Querulant (скаржник, наклепник);

Racker (живодер, мучитель; пустун, хитрун, шельма);

Rasauner (крикун);

Räuber (розбійник, злодій);

Raunzer (буркотун);

Regierer (правитель);

Renommist (хвалько);

Säufer (п'яниця);

Schäker (жартівник);

Schieber (спекулянт);

Schipper (землекоп);

Schlemmer (гуляка, розвійник);

Schluderjan (халтурник, неохайна людина);

Schluderer (поганий робітник);

Schludrian (халтурник, неохайна людина);

Schmöker (курець люльки);

Schmutzer (скнара);

Schnauzer (крикун, грубіян);

Schönfärber (людина, яка прикрашає дійсність, зображує все в рожевому кольорі);

Schreier (крикун, буркотун);

Schuftikus (нахаба);

Schupper (шахрай);

Schürer (підбурювач);

Schwätzer (базікало);

Spötter (насмішник, зубоскал);

Stänker (склочник, наклепник);

Stromer (бродяга);

Studiker (студент);

Stümper (поганий робітник);

Stutzer (щиголь, чепурун);

Sudeler (нечепура, халтурник);

Suitier (гуляка, бабій);

Tachinierer (ледар);

Trinker (п'яниця, алкоголік);

Wandler (мандрівник);

Wimmerer (скиглій);

Winseler (скиглій, плакса);

Zappeler (непосидько, нетерпляча людина);

Українська мова:

аферист (той, хто займається аферами; шахрай);

експлуататор (той, хто експлуатує трудящих, привласнює собі продукти чужої праці);

інсинуатор (той, хто поширює злісні вигадки, наклепи; наклепник).

II. Оказіональний тип прагматичного значення

Німецька мова:

Лексема	**Семантичний компонент**	**Оцінний компонент**
1	2	3
Abdecker	працівник утилізаційного заводу з переробки трупів тварин	шкуродер (розм.);
Abrichter	дресирувальник;	інструктор (жарг.)
Anführer	керівник, ватажок;	обманщик, шахрай
Angeber	донощик, навушник	хвалько, уявляла (розм.)
Bauer	селянин; будівельник	селюк, мужик (розм.)
Bewahrer	сторож, охоронець	страж, хоронитель (поет.)
Bildner	художник; скульптор	вихователь (перен.)
Branntweiner	винокур, власник гуральні	п'яниця, алкоголік, пияк
Durchgänger	утікач, прогульщик	чоловік-гуляка
Erbauer	будівельник, архітектор; конструктор	творець (перен.)
Erhalter	зберігач, охоронець	годувальник (висок.)
Fechter	фехтувальник; вчитель фехтування	жебрак; бродяга (розм.)
Filzer	шапкар	скнара (розм.)
Hüter	сторож, пастух	страж, хоронитель (висок.)
Idealist	ідеаліст	безкорисливий [непрактичний] чоловік; мрійник (розм.)
Jubilar	ювіляр	ювілярка (розм.)
Kavallerist	кавалерист	кіннотник (розм.)
Klemmer	пенсне	злодюжка
Lächler	усміхнена людина	насмішник, зубоскал
Lecker	ласунка; гурман	підлиза, підлабузник; (розм.)
Macher	закулісний керівник	спритна людина, комбінатор; ділок, діляга (розм.)
Mäkler	маклер, посередник;	коверзун, придира, буркотун
Manager	підприємець; організатор, імпресаріо	керівник; заправила (розм.)

продовження

1	2	3
Materialist	матеріаліст	людина, що живе виключно матеріальними інтересами); торговець бакалійними товарами (зневажл.)
Mittler	посередник	рятівник, іскупитель (про Христа)
Musikant	музикант	природжений музикант (поет. зневажл.)
Nepper	свердло, бурав	обманщик, шахрай; шулер (розм.)
Panscher	фальсифікатор (вина, молока)	халтурник; невмілий працівник
Pasquillant	пасквілянт, автор пасквілів	наклепник
Plauderer	той, хто розмовляє; оповідач; співрозмовник	базіка
Prosaiker	прозаїк (письменник)	прозаїчна особа (розм.)
Rhetoriker	майстерний оратор	краснобай, фразер (перен.)
Ritter	кавалер ордена; стрілок, що зайняв друге місце на змаганнях	лицар (перен.)
Schächer	розбійник; лиходій (бібл.)	шахіст (жарг.)
Schießer	підривник	наркоман, героїніст (жарг.)
Schinder	працівник утилізаційного заводу з переробки трупів тварин	шкуродер (перен., жарг.);
Schlächter	забійник худоби, м'ясник	кат, вбивця (перен.)
Schläfer	той, хто спить	соня (розм.)
Schleicher	дренажна труба, дрена	пролазу, проноза; підлиза, подліпала; лицемір
Schmierer	мастильник	нехлюй, мазило (про художника); писака (про письменника) (розм.); людина, що дає хабара
Schmuser	базіка; підлесник; посередник	коханий (розм.)
Schnurrant	вуличний музикант; шарманщик	жебрак (розм.)
Scholastiker	схоласт	формаліст (перен.)
Schwärzer	спеціаліст по воронінню (металів)	контрабандист
Sportler	спортсмен; фізкультурник	учасник парі (розм.)

закінчення

1	2	3
Tändler	лахмітник, людина, яка торгує на товкучці	жартівник, балакун; шибеник, нероба
Trommler	барабанщик	донощик, стукач (розм.)
Versager	людина, що не впоралася з	(чоловік); нездара (розм.)
Vorgänger	попередник	предтеча (висок.)
Vorläufer	попередник	предтеча (висок.)
Wäscher	мийник (робочий)	базіка (розм.)

Українська мова:

Лексема	**Семантичний компонент**	**Оцінний компонент**
1	2	3
авантюрист	той, хто схильний до авантюризму	пройдисвіт
агресор	той, хто вдається до агресії	нападник, загарбник
анархіст	прибічник анархізму	той, хто нехтує встановленими правилами виробничої й суспільної дисципліни
анексіоніст	той, хто здійснює або пропагує політику анексії, прибічник політики анексії	загарбник
версифікатор	поет	людина, що складає вірші, які не мають глибокого змісту (ірон.)
ворожбит	той, хто вгадує майбутнє чи минуле, за якимись прикметами або ворожачи на картах	чарівник, знахар.
гастролер	артист, що перебуває на гастролях	про недобросовісного працівника, який береться за випадкову роботу, не затримується на одному місці (перен., розм., зневажл.)
дегенерат	людина з ознаками дегенерації; виродженець	людина аморальної, негідної поведінки; виродок (перен., зневажл.)
диктатор	особа, що мас в державі необмежену владу.	той, хто ігнорує колегіальність, допускає грубе адміністрування (перен., зневажл.)
дипломат	службова особа, яка має урядові повноваження для зносин з іноземними державами	людина, яка вміло і тонко діє у стосунках з іншими (перен., розм.)

продовження

1	2	3
еквілібрист	цирковий артист, який займається еквілібристикою	надзвичайно кмітлива, хитра, спритна людина (перен., ірон.)
інквізитор	суддя або член суду інквізиції	той, хто навмисно завдає кому-небудь великих страждань; дуже жорстока людина, мучитель (перен.)
канцелярист	дрібний службовець канцелярії; писар	працівник апарату, що формально, по-бюрократичному ставиться до виконання своїх обов'язків; // той, хто за канцелярською роботою не бачить живої справи. (перен., зневажл.)
капіталіст	представник панівного класу в капіталістичному суспільстві, власник капіталу, що визискує найманих робітників	той, хто має велику суму грошей, велике багатство; багатій (розм.)
кастрат	той, кому видалено статеві залози	нікчемна особа, від якої немає ніякої користі (перен., зневажл.)
конкурент	той, хто конкурує з ким-небудь	учасник конкурсу (розм.)
матеріаліст	послідовник, прибічник матеріалістичної філософі	людина, що вузько практично, раціоналістично ставиться до дійсності, заперечує ідеальне, високе; // той, хто на перше місце ставить особисту вигоду (розм.)
принципал	хазяїн, начальник	про керівника якого-небудь підприємства, установи (ірон.)
революціонер	переконаний діяч революції, учасник революційного руху	той, хто робить переворот, відкриває нові шляхи розвитку в якій-небудь галузі (перен.)
реєстратор	особа, яка здійснює реєстрацію кого-, чого-небудь	той, хто констатує, фіксує події, явища, які відбуваються (перен.)
рекламіст	той, хто складає і оформляє реклами	той, хто розхвалює, рекламує себе, свою роботу (розм.)
спекулянт	той, хто займається спекуляцією	той, хто будує свої плани, розрахунки на чому-небудь, намагається використати щось у корисливих інтересах (перен.)

закінчення

1	2	3
спекулятор	той, хто займається спекуляцією	той, хто будує свої плани, розрахунки на чому-небудь, намагається використати щось у корисливих інтересах (перен.)
театрал	аматор, любитель театру; частий відвідувач театру	артист театру (розм.)
фабрикант	капіталіст – власник фабрики	про того, хто займається виготовленням і поширенням чого-небудь у великій кількості (перен.)